

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НДІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

**РИМСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ЄС:
НОВІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ
ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ**

**Збірник наукових статей
за матеріалами науково-практичної конференції**

У двох частинах
Частина 1

(Харків, 12 травня 2017 р.)

Харків
2017

УДК 341:061.1ЄС(094)

ББК 67.5.01

Р 51

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

І. В. Яковюк – завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

І. В. Самощенко – декан міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент;

І. П. Ліпко – завідувач кафедри іноземних мов № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат філологічних наук, доцент;

О. Я. Трагнюк – доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент. Матеріали друкуються в авторській редакції

Матеріали друкуються в авторській редакції

Римська декларація ЄС: нові пріоритети розвитку об'єднаної Європи : Р 51 зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. конф., м. Харків, 12 трав. 2017 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Харків, 2017. – Ч. 1. – 440 с.

ISBN 978-966-2740-90-5

ISBN 978-966-2740-91-2 (ч. 1)

У збірнику подається стислий виклад доповідей і повідомлень науковців і викладачів наукових та освітніх закладів, а також практичних працівників на науково-практичній конференції «Римська декларація ЄС: нові пріоритети розвитку об'єднаної Європи», яка була організована в Харкові з нагоди Дня Європи і XI Всеукраїнського фестивалю науки. Конференція була присвячена обговоренню актуальних питань сучасного стану і перспектив розвитку європейської інтеграції.

Для науковців, аспірантів, студентів, тих, хто цікавиться проблемами європейської інтеграції.

УДК 341:061.1ЄС(094)

ББК 67.5.01

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017

© Національна академія правових наук України, 2017

© НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, 2017

ISBN 978-966-2740-90-5

ISBN 978-966-2740-91-2 (ч. 1)

CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF THE EU-UKRAINE COOPERATION IN THE SPACE AREA

The core priority of our state's foreign policy is ensuring Ukrainian integration into European political, economic and legal space with the purpose of gaining membership in the European Union (p. 2, art. 11 of the Law of Ukraine «On Principles of Domestic and Foreign Policy»). With a view to practical implementation of legislative priorities between Ukraine and the EU a number of international agreements on cooperation were signed. Among them the central place occupies the «Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part», 2014 (hereinafter – AA). This Agreement not only determines the number of mutual rights and obligations of the Parties with the aim of deepening the bilateral cooperation, but also acts as a strategic reference point and serves as a guide of large-scale state-legal reforms in our country. Under the AA one of the areas of mutual cooperation between Ukraine and the EU is the space area, which focuses on the implementation of civil space research and space application for peaceful purposes (art. 371–373 Chapter 8 «Space» Title V «Economic and sector cooperation»).

The European Union pays considerable attention to the policies in the field of space, which is important to promote scientific and technical progress, industrial competitiveness and the implementation of other policies of the Union, particularly in the field of environment, transport, telecommunications and others. To this end, the EU can promote joint initiatives, support research and technological development and coordinate the efforts needed for the exploration and exploitation of space (p. 1, art. 189 of the Treaty on the Functioning of the EU, 1957 (hereinafter – TFEU). According to p. 2, art. 4 of TFEU space sector referred to the shared competence of the EU and the Member states, in which the latter have the right to define and implement programs to the extent that the Union has decided to cease exercising its legislative competence.

¹ PhD, Associate Professor of the International Law Department of Yaroslav Mudryi National Law University, Senior Legal Expert of the EU Project Association4U

According to art. 371–373 Chapter 8 «Space» of the AA the Parties have only committed them to 'soft' responsibilities, that do not include commission of specific binding actions within clear timeframes. In particular, according to art. 371 of the AA the Parties promote mutually beneficial cooperation on civil space research and space application, in particular in following areas: a) global navigation satellite systems; b) earth observation and global monitoring; c) space science and exploration; d) applied space technologies, including launcher and propulsion technology. Also the participation of Ukrainian entities in the relevant space and transport topics of the EU Framework Programme for Research and Innovation Horizon 2020 is provided. The parties undertook to promote scientific and technical cooperation, information and experience exchange (art. 373 of the AA). According to art. 373 of the AA the Parties committed themselves to maintain a regular dialogue on actual issues in the space sphere including coordination and cooperation with the European Space Agency (hereinafter – ESA).

Let us more detail on the features of each of the field of cooperation in the space area under the AA and made progress in their implementation in 2016.

1. Global navigation satellite systems. Within the framework of Ukraine-EU Joint Working Group on Space Cooperation activities on the expansion of satellite systems of functional supplement EGNOS are held on the territory of Ukraine according to the Cooperation Agreement on a Civil Global Navigation Satellite System between the European Community and its Member States and Ukraine, 01.12.2005 (hereinafter – GNSS Agreement). The Parties recognizes the necessity of future conclusion of an international agreement that will expand the functioning of EGNOS in Ukraine.

In 2016 the collaboration with the European Commission and the European Agency GSA concerning the extension of satellite systems of functional supplement EGNOS on the territory of Ukraine was ensured, as well as practical measures and agreements were taken place to ensure the establishing in Ukraine (Kyiv, Kyiv region) base ground control station of satellite navigation signals RIMS.

In order to create conditions for the development of domestic equipment production and means of satellite navigation, creation and regulation of the internal market of satellite navigation information services and ensuring the international cooperation in satellite navigation in December 2016 the Cabinet of Ministers of Ukraine has approved and submitted to the Verkhovna Rada

of Ukraine the draft law «On state regulation in the satellite navigation area» (reg. number 5549 from 16.12.2016), developed by the State Space Agency of Ukraine (hereinafter – SSA) with the participation of European experts.

2. Earth observation and global monitoring. Within the framework of the European Commission and ESA Joint Program «Copernicus», the SSA and organizations belonging to its jurisdiction receive and process data from the group of space crafts «Sentinel». The portal of the Ukrainian system «Geo-Ukraine-ERA-PLANET» was established on the basis of the data from the European space crafts «Sentinel» for the benefit of the state’s consumers. After being decoded and processed, the images remain in the public domain on the sectoral geoportal.

In 2016 Ukraine became the only country, for which the demonstration project for the automatic generation of satellite products upon the «Sentinel-2» the processing called «Sen2-Agri» was implemented at the level of individual regions across the country. Ukrainian experts ensured the execution of the full information processing cycle – from receiving satellite and ground data to creating end products for consumers. Currently, the draft agreement between Ukraine and the European Commission on cooperation and access to the information from the European satellite system «Sentinel» of the «Copernicus» program is being developed.

In order to strengthen the practical cooperation under the Ukrainian-European Working Group on cooperation in the field of space, the parties reached an agreement to direct the joint cooperation efforts toward: (1) the expansion of satellite systems of the functional supplement EGNOS on the territory of Ukraine in accordance with the provisions of the GNSS agreement; (2) Ukraine’s use of the satellite data and freely available Copernicus information. In this regard, the Parties recognized that the European system of information on floods (EFAS) and the European forest fire information system (EFFIS) may be of interest to Ukrainian public organizations and enterprises.

3. Space science and exploration. Ukrainian agencies and research institutes participate in in a number of European scientific space projects, including AIDA experiments (the development of methods to prevent dangerous asteroids from colliding with the Earth), Heavy Metal (the approbation of methods of mining on asteroids) and others. The SSA has a National Contact Center of the EU Framework Programme for Research and Innovation Horizon 2020, whose main objective is to inform the subjects of

the scientific, scientific and technical, and innovation activities on the European Commission programs in the field of research and innovation, as well as regarding other European programs, including the current and the future tenders, participation conditions, possibilities and conditions for submitting proposals for the thematic area of «Space».

Currently, Ukrainian space industry enterprises participate in the implementation of four projects under the «Horizon 2020» program: (1) «Prediction of Geospace Radiation Environment and Solar Wind Parameters» (PROGRESS) (implementation period: 01.02.2015–01.01.2018); (2) «The European network for observing our changing planet» (ERA-PLANET) (implementation period: 01.02.2016–31.01.2021); (3) «A Novel Process for Manufacturing Complex Shaped Fe-Al intermetallic Parts Resistant to Extreme Environments» (EQUINOX) (implementation period: 01.02.2016–31.01.2019); (4) «Modified cost effective fiber based structures with improved multi-functionality and performance» (MODCOMP) (implementation period: 01.04.2016–31.03.2020). Additionally, in 2016 there was a project called «UKRAINE», which was financed by the European Agency for global satellite navigation system under the EU Program Horizon 2020 (implementation period: 01.01.2015–30.09.2016).

4. Applied space technologies. Ukrainian state-owned enterprises are involved in the execution of the commercial agreements, concluded with the entities of the Member States. Cooperation in the field of applied space technologies, including the engine building, is provided through the operation of the Ukrainian space industry enterprises, mainly State Production Association Yuzhny Machine-Building Plant named after A. M. Makarov, State Production Association «Yuzhnoye Design Office», with the companies from Italy, Spain, Germany, Poland and France.

For instance, under the contract with the Italian company 'Avio S.p.A.', the State Enterprise «Yuzhny Machine-Building Plant» has already designed and now producing the IV degreed cruise engine of rocket vehicle Vega. Since 2012 8 missile launches of rocket vehicle Vega have been already operated, 2 of which were realized in 2016. All missile launches were successful. Now the State Enterprise «Production Association Yuzhny Machine-Building Plant named after A. M. Makarov» has a supply contract for 9 powerplants of the Italian company 'Avio S.p.A.'. In the long term there is also planned supply contracting for 27 engines until 2024. Currently negotiations about setting cooperation with the Republic of Poland in the

space area are holding, one of the most important fields of which is designing small-lift space launch vehicle.

In conclusion, it should be noted that the space industry is quite promising for Ukraine, because our state belongs to a rather limited range of countries with advanced space technologies and experience in participating in major international projects. Therefore, if sufficient funding is provided, the existing intellectual and technological potential may allow the country to occupy a worthy place in the international market of the space technologies, create additional jobs, make itself attractive to the foreign investments, especially from the EU and European countries, and thus provide substantial revenues to the state budget of Ukraine. The most appropriate step is concluding of the European Cooperating Agreement which affords Ukraine to deepen cooperation, participate in the European space projects and programs. For the global perspective is acquiring the membership in the European Space Agency, which will provide access to its tender system and the European Space Standards, ensure the development and improvement of rocket and space technology, obtain the access to advanced space technologies, fully participate in the implementation of major European space projects and research programs, as well as increase the presence of domestic enterprises on the global market of space services.

Т. В. Комарова¹

ПРЯМА ДІЯ УГОД ПРО АСОЦІАЦІЮ ІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Проблематика прямої дії норм угод про асоціацію (УА) є вкрай актуальною в Україні оскільки із набуттям чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС приватні особи будуть все частіше виявляти своє бажання захищати свої права, закріплені у ній. Складність полягає у тому, що за більше ніж рік застосування вищезгаданої Угоди поки не з'явилася практика щодо ініціації прямої дії її норм, тож поки дослідження можуть проводитися суто на теоретичному та прогностичному рівнях.

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

З початку, хотілося б провести загальну характеристику УА, оскільки до сих пір існує багато міфів щодо предмету цього виду угод. У цьому контексті авторові дуже імпонує висловлювання першого Голови Європейської Комісії Вальтера Хальштайна щодо моделі взаємовідносин Європейського Союзу (далі – ЄС) із третіми країнами. Він говорив так: «...відносини ЄС із третіми країнами можуть бути чим завгодно між повним членством – 1% та угодою про торгівлю та кооперацію + 1%» [1]. Те саме можна сказати і про наповнення УА, оскільки ст. 217 Договору про функціонування ЄС не встановлюється якихось вимог до цих угод. В ній просто говориться про те, що асоціація передбачає «взаємні права та обов’язки» Союзу та третьої держави.

Багато чого для розуміння природи, предмету та змісту УА зробив саме Суд ЄС, оскільки безпосередньо його практика внесла багато уточнень щодо УА. Так, Суд ЄС у рішенні по справі Demirel підкреслив, що загальною метою будь-якої асоціації з ЄС є створення правових рамок для «привілейованих» відносин без визначення чітких правил щодо можливого змісту таких відносин. Як зазначив Суд, межі угоди про асоціацію можуть сягати «усіх сфер, охоплених Договором про ЄС» [2].

Вважається, що при укладанні угод про асоціацію на засадах ст. 217 Договору про функціонування ЄС Союз має такі широкі повноваження, що всі галузі, на які поширюється його компетенція в межах внутрішнього ринку, можуть стати об’єктом регулювання таких угод. Це так звана доктрина паралелізму, встановлена у справі AERT [3]. Навіть рішення Суду ЄС можуть стати частиною УА, що призводить до поширення територіальної сфери дії таких рішень на треті країни, які є сторонами цих угод. По суті, рамками для УА виступає лише *acquis communautaire*. Предметом угоди про асоціацію може стати і не лише виключна компетенція Союзу, але й також змішана й та, що належить до держав-членів, але в цьому разі угода перетворюється на змішану угоду і буде потребувати схвалення усіма державами-членами, які стають її сторонами (прикладом може слугувати таж сама Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони).

Тобто із впевненістю можна констатувати, що в кожному випадку можна говорити про існування домовленостей та угоди природи *suī generis*. Так само як і сам ЄС виступає міжнародною організацією унікальної природи *suī generis*, так само він може створювати подібні угоди.

Тим паче, що ЄС не зобов'язаний діяти по шаблонах, закладених міжнародним правом. Про це свідчить прецедентна практика Суду ЄС, а саме рішення у справі Kadı [4] щодо можливості ЄС опосередковано перевіряти рішення Ради Безпеки ООН на відповідність цінностям ЄС як найвищої константи у правопорядку ЄС. Тож УА – це дійсно новий вимір взаємовідносин ЄС із третіми країнами.

Безперечно, є норми української УА, які спрямовані на приватних осіб. Для їх захисту українські приватні особи зможуть скористатися декількома шляхами в залежності від суб'єкту, який порушив права громадян України.

Перший шлях – це відстоювання своїх інтересів у національних судах держав – членів ЄС. Цією можливістю приватні особи можуть скористатися у випадку порушення їх прав європейськими приватними (фізичними або юридичними) особами чи державами-членами ЄС. А в раках цієї процедури можливе звернення до Суду ЄС в порядку преюдиціальної процедури.

У цьому випадку до Суду ЄС можна звертатися не лише щодо тлумачення самої Угоди, але й стосовно тлумачення актів інститутів асоціації, навіть рекомендаційного характеру (наприклад, як це відбулося у справі Deutsche Shell [5], коли до Суду ЄС звернулися в порядку преюдиціального провадження щодо тлумачення рішення Спільного Комітету асоціації).

Якщо ж порушення прав йде з боку європейських інститутів, то цей шлях є неприйнятним, оскільки національні судові установи не наділені компетенцією по перегляду дій наднаціональних інститутів. У цьому разі українські приватні особи можуть скористатися механізмами захисту у Суді ЄС, наприклад, прямим оскарженням рішень інститутів ЄС на підставі ч. 4 ст. 263 Договору про функціонування ЄС [6].

Українські приватні особи, крім оскарження актів інститутів ЄС, можуть також вступити до вже розпочатого в Суді ЄС процесу. Пункт 2 ст. 40 Статуту Суду ЄС надає право приватним особам приєднуватися до судового спору інших суб'єктів, якщо рішення по справі може вплинути на їх положення. Тобто якщо українська приватна особа не змогла самостійно оскаржити рішення інституту ЄС, а подібна справа ініційована іншою особою, то вона може приєднатися до вимог та виносити свої заяви та пропозиції.

При обох сценаріях судового захисту приватні особи будуть стикатися із доведенням прямої дії норм УА. Дуже рідко, коли УА містять

вказівки щодо цього. Якщо все ж таки УА мовчить щодо можливості наділення норм прямою дією, то це виключно юрисдикція Суду ЄС тлумачити ці норми.

Досліджуючи практику Суду ЄС щодо прямої дії норм угод про асоціацію, то Суд ніколи не виступав проти існування такої можливості в принципі. В кожному конкретному випадку від зосереджував увагу на виконанні нормою критеріїв, які дозволяють їй мати пряму дію.

Аналізуючи практику Суду ЄС можна зробити висновок, що при дослідженні прямої дії норм угод про асоціацію Суду застосовує ту саму логіку, що і при дослідженні прямої дії норми права ЄС. База цього була закладена у хрестоматійній справі *Van Gend an Loos* [7]. У цій справі було закладено декілька критеріїв, згідно з якими норма визнається такою, що має пряму дію. По-перше, це намір акту наділити приватних осіб певними правами (при дослідженні цього Суд застосовує телеологічний метод тлумачення). По-друге, це чіткий, зрозумілий та безумовний характер цієї норми, яка не потребує додаткових засобів доповнення чи імплементації [8]. Тобто, по-перше, має бути враховано дух, структуру та природу угоди, а по-друге, текстуальне значення кожної статті.

Суд ЄС вперше розповсюдив цю логіку на УА у рішенні по справі щодо УА із Грецією (*Pabst & Richardz* [9]), коли імпортер посилався на заборону податкової дискримінації, закріпленої у ст. 53 Угоди про асоціацію. Суд визначив, що він має тлумачити цю статтю так само як і аналогічну статтю установчого договору. Він дослідив, що Угода за своєю природою та структурою не забороняє пряму дію її норм, а також встановив, що ст. 53 містить ясні та чіткі зобов'язання, які не вимагають прийняття додаткових заходів. Беручи до уваги ці два фактори, Суд дійшов висновку про пряму дію ст. 53 Угоди про асоціацію. Так само визнавалися такими, що мають пряму дію положення щодо свободи заснування та недискримінації працівників положення Угоди про асоціацію із Польщею, Болгарією та Чехією.

За такою ж логікою Судом досліджувалася пряма дія й угод про вільну торгівлю (норми щодо податкової недискримінації [10]) та навіть міжнародних конвенцій (ч. 3 ст.9 Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища [11]).

Незважаючи на можливість існування визнання за нормою угоди про асоціацію прямої дії, Суд досить суворо провадить перевірку норми. Нега-

тивну відповідь Суд ЄС можна простежити у вже згадані вище справі Demirel щодо норм стосовно свободи руху Угоди про асоціацію із Туреччиною. Суд також провів двохфазне дослідження Угоди про асоціацію та дійшов висновку, що її норми мають здебільшого програмний характер і не є достатньо чіткими та безумовними для того, щоб мати пряму дію [12]. Для їх ефективної імплементації потребується прийняття рішень Радою Асоціації.

Цікавим є рішення по справі Sevince [13], в якій постало питання про пряму дію рішень Ради Асоціації. Суд наголосив, що він застосує ті самі критерії що і для визначення прямої дії самої УА. І у цьому випадку Суд не висловився проти прямої дії Рішення Ради Асоціації.

В практиці було декілька справ, коли за такою ж логікою визнавалися такими, що мають пряму дію положення норм угод про партнерство та співробітництво. Вперше це питання постало перед Судом ЄС у справі Kziber [14] щодо Угоди про співробітництво із Марокко, яка вважається «найслабшим» видом угод щодо інтеграції ЄС із третіми країнами. Застосувавши той самий тест, що і для угод про асоціацію, Суд визнав за певними положеннями пряму дію. У цій справі була визнана пряма дія положень щодо недискримінації у соціальному забезпеченні і до речі не лише самих працівників, але й членів їх родин. Після цього рішення була визнана пряма дія аналогічних положень в Угодах про кооперацію із Алжиром та Тунісом. Після того, як держави-члени відчували на собі такий підхід Суду ЄС вони почали із великою обережністю розробляти анти дискримінаційні положення в усіх угодах про асоціацію та угодах про партнерство та співробітництво.

Українська УА не стала виключенням, оскільки положення, які стосуються мобільності працівників не розповсюджуються на членів їх родин, а також держави-члени не брали на себе обов'язки по їх соціальному забезпеченню. Проаналізувавши текст УА можна виокремити перелік статей, які містять права для український приватних осіб та впливають на їх правове становище. Це ст. 17, 18, 19 (поводження та рух працівників, осіб), ст. 87, 88, 92, 93, 94 (заснування підприємницької діяльності та транскордонне надання послуг), ст. 98–102 (тимчасова присутність фізичних осіб для цілей економічної діяльності). У зв'язку з цим виникає питання про можливість забезпечення цих положень у судовому порядку, а отже і про їх пряму дію.

До української УА було включено положення, яке створює потенційні можливості для фізичних та юридичних осіб звертатися до на-

ціональних судових установ для захисту своїх прав, наданих угодою. Зокрема, у ст. 471 зазначено наступне: «У рамках сфери дії цієї Угоди кожна Сторона зобов'язується забезпечити фізичним та юридичним особам іншої Сторони доступ, вільний від дискримінації щодо своїх власних фізичних та юридичних осіб, до своїх компетентних судів та адміністративних органів для захисту їх особистих та майнових прав» [15]. Хоча у цій статті, внаслідок вже згаданої обережної позиції, зайнятої представниками ЄС при формулюванні положень УА, прямо не сказано, що передбачається можливість захисту в національних судах прав, наданих Угодою, все ж не варто недооцінювати важливості визнання захисту прав у суді фізичними та юридичними особами. Це формулювання може бути використане Судом ЄС при проведенні першої частини тесту щодо загального наміру Угоди мати пряму дію на приватних осіб.

Щодо другої частини тесту, то тут слід звертатися до тлумачення конкретних статей. Найчастіше приватні особи посилаються на пряму дію положень, які стосуються недискримінації працівників та їх мобільності. В УА між Україною та ЄС це ст. 17 та ст. 18.

Стаття 17 фіксує: «Відповідно до законів, умов та процедур, що застосовуються у державі-члені та в ЄС, ставлення до працівників, які є громадянами України та які законно працевлаштовані на території держави-члена, має бути вільним від будь-якої дискримінації на підставі громадянства стосовно умов праці, винагороди або звільнення порівняно з громадянами цієї держави-члена» [16].

Ця стаття є майже аналогічною ст. 23 Угоди про співробітництво між Європейськими Співтовариствами та Російською Федерацією, яка у рішенні по справі *Simutenkov* [17], була визнана Судом ЄС такою, що має пряму дію (до речі, вона є такою аналогічною ст. 38 УА ЄС із Словацькою Республікою, яка теж була визнана у справі *Deutscher Handballbund* такою, що має пряму дію [18]).

У рішенні по справі *Simutenkov* Суд ЄС зазначив, що зі змісту ч. 1 ст. 23 Угоди про співробітництво випливає, що це положення закріплює в ясних, чітких та безумовних виразах заборону для кожної держави-члена застосовувати до російських працівників дискримінаційний режим за ознакою їх громадянства в порівнянні з його власними громадянами в тому, що стосується умов праці, винагороди або звільнення. Під дію зазначеного положення підпадають працівники, які мають російське

громадянство й прийняті на роботу на законних підставах на території будь-якої держави-члена Союзу.

Подібне правило рівного режиму накладає чіткий обов'язок досягнення результату і, по суті, здатне використовуватися учасником судового розгляду для обґрунтування своїх вимог в національному юрисдикційному органі з метою просити останній відхилити дискримінаційні положення, причому для цього не потрібно прийняття додаткових правозастосовчих заходів. Дані положення не можуть бути розтлумачені так, щоб дозволяти державам-членам на власний розсуд обмежувати застосування сформульованого принципу недискримінації, так як подібне тлумачення призвело б до втрати останнім свого основного сенсу, а, отже, до позбавлення його будь-якого корисної дії.

Тож проаналізувавши Рішення Суду щодо тлумачення аналогічної статті Угоди про співробітництво між Співтовариствами та Російської Федерацією можна прийти до висновку, що так само Суд розтлумачить й ст. 17 української УА.

Єдиним негативним чинником може бути те, що при ратифікації української УА Рада ЄС прийняла Рішення 2014/295 [19], у ст. 5 котрої говориться, що Угода не має тлумачитися як така, що надає права чи накладає обов'язки, на які можна посилатися у Союзі чи перед національними судами держав-членів. Дійсно, це ставить ряд проблем щодо прямої дії, наприклад, тієї ж ст. 17, але Суд ЄС буде в першу чергу провадити комплексний аналіз всієї УА на її направленість та зміст окремої статті і цьому сенсі рішення Ради ЄС не буде мати преференційного значення. У цьому зв'язку слід згадати про Рішення Суду ЄС по справі Biotech [20]. В ньому Суд зазначив, що навіть якщо Рада наполягає, що Конвенція щодо біологічного різномайття не містить положень, що мають прямої дії, у тому сенсі, що вони не створюють права, на які індивіди можуть безпосередньо посилатися у судах, цей факт не виключає можливості переглядати судами дотримання закріплених зобов'язань Союзу як сторони угоди. І Суд навіть дав тлумачення Конвенції. Тобто по суті Суд залишив позицію Ради осторонь та самостійно дослідив можливість норми мати пряму дію.

Провівши дослідження практики Суду ЄС щодо наділення норм УА та інших видів міжнародних договорів ЄС прямою дією слід чекати практики щодо української УА, оскільки приватні особи не зможуть цього довго чекати.

Література:

1. Цитата за: Phinnemore D. Association: Stepping-Stone or Alternative to EU Membership? – Sheffield, 1999. – P. 23.
2. Case C-12/86, Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd // European Court Reports. – 1987. – P. 3719.
3. Case 22/70, Commission v Council // European Court Reports. – 1971. – P. 263.
4. Case T-315/01, Kadi v Council and Commission // European Court Reports. – 2005. – P. II-3649
5. Case C-293/06, Deutsche Shell GmbH v Finanzamt für Großunternehmen in Hamburg // European Court Reports. – 2008. – P. I-01129.
6. Більш детально про процедуру оскарження рішень інститутів ЄС приватними особами див. : Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: монографія. – Харків: Право, 2010. – С. 121–156; Tetyana Komarova. The Court of Justice of the European Union and protection of private parties: the possibilities for Ukrainian business // Critical Quarterly for Legislation and Law. – 2016. – Vol. 1. – P. 31–43.
7. Case 26/62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration // European Court Reports. – 1963. – P. 1.
8. Але Суд додав, що з критерієм чіткістю треба ставитися обережно, оскільки лише необхідність роз'яснення норми шляхом судового тлумачення не може заважати її прямому застосуванню.
9. Case 17/81, Pabst & Richarz // European Court Reports. – 1982. – P. 1331.
10. Case 104/81, Hauptzollamt Mainz v C. A. Kupferberg & Cie KG a.A. // European Court Reports. – 1982. – P. 03641.
11. Case C-240/09 Brown Bear // European Court Reports. – 2011. – P. I-1255.
12. Case C-12/86, Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd // European Court Reports. – 1987. – P.3719.
13. Case C-192/89, Sevince // European Court Reports. – 1990. – P. 3461.
14. Case C-18/90, Office national de l'emploi v Kziber // European Court Reports. – 1991. – P. I-199.
15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page
16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

17. Case C-265/03, Igor Simutenkov v Ministerio de Educación y Cultura and Real Federación Española de Fútbol // European Court Reports. – 2005. – P. I-02579.

18. Case C-438/00, Deutscher Handballbund eV v Maros Kolpak // European Court Reports. – 2003. – P. I-04135.

19. Council Decision of 17 March 2014 on the signing, on behalf of the European Union, and provisional application of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, as regards the Preamble, Article 1, and Titles I, II and VII thereof. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0295&from=en>

20. Case C-377/98, Netherlands c Parliament and Council // European Court Reports. – 2001. – P. I-07079.

Л. В. Перевалова¹

М. Г. Окладна²

ГЕОПОЛІТИЧНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ПРАЦЯХ С. Л. РУДНИЦЬКОГО

Перша світова війна, активізація національно-політичних рухів у першій половині ХХ століття потребували нового мислення щодо майбутнього розвитку української держави. В цей час з'являються політико-географічні дослідження, які аналізують геополітичний світовий устрій, місце в ньому України, перспективи розвитку української державності. Вершиною українського політико-географічного і геополітичного аналізу в ХХ ст. стали праці відомого українського географа С. Рудницького.

Степан Львович Рудницький (1877–1937 рр.) – професор, доктор наук, академік, вчений європейського та світового рівня. Він є автором понад 150-ти наукових праць, присвячених не тільки проблемам географії, але і проблемам історії України, астрофізики, геології, політології, етнографії. Як зазначає професор О. І. Шаблій, що за останні сімдесят років «докорінно змінилась історична обстановка, ... на питання «бути чи не бути самостійній Україні» дано однозначну відповідь «бути», думки С. Рудницького, висловлені ним ... в працях з проблем україноз-

¹ Кандидат філософських наук, завідувач кафедри права НТУ «ХП»

² Кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії держави та права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

навства, не втратили своєї актуальності і в нашу доленосну для України епоху» [1, с. 5].

Праці С. Л. Рудницького «Україна: земля і народ» (1916 р.), «Україна з політично-географічного становища» (1916 р.), «Україна – наш рідний край» (1917 р.), «Україна і великодержави» (1920 р.), «Політична географія України», а також роботи «Українська справа зі становища політичної географії» (1923 р.), «Огляд національної території України», «До основ українського націоналізму» та «Галичина та соборна Україна», які були опубліковані 1994 р. у Львові під загальною назвою «Чому ми хочемо самостійної України».

Праці С. Л. Рудницького мають і сьогодні актуальне значення для формування національної ідентичності українського народу, усвідомлення їм своєї ролі і місця в загальноєвропейському процесі демократичних змін. Вчений ставив своєю метою проінформувати світ про українські проблеми. На його думку, утворення української держави, вирішення її проблем: національних, політичних, економічних, територіальних в інтересах усіх країн Західної Європи і світу. І в своїх працях С. Рудницький це доводить.

Ще на початку ХХ століття вчений довів, що Україна має усі умови стати не лише великою державою Європи, а й цілого світу, тому що українці – це давній народ з самобутньою історією, культурою, мовою, територією. І те, що він не має своєї державності є «ганебна пляма на тілі всього роду людського». В своїй праці « Чому ми хочемо самостійної України» Степан Львович Рудницький обґрунтовує право українського народу на власну самостійність, тому що тільки так український народ може стати свідомою, модерною, культурною нацією та розвинути всі великі засоби рідної землі. «Для всіх українців повинна бути цілковита державна самостійність України одинокою наконечною ціллю... Бо самостійність і тільки самостійність зробить українців правдивими господарями на Україні» [2, с. 89].

Таким чином, на думку С. Рудницького ціллю українського народу повинна бути державна самостійність України, ні автономія, ні федеративна частина не зможуть створити необхідних умов для національного та суспільно-політичного розвитку. Вчений стверджував, що народи, які живуть між українцями, мають право на свободний розвиток, але володіти Україною мають право тільки українці.

На підставі аналізу таких фундаментальних принципів побудови держави як принцип єдинодержавія, що був реалізований у Австро-Угор-

щині, Росії; класовий принцип, який став основним при формуванні Радянського Союзу та національний принцип, С. Рудницький робить висновок, що визначальним у державному будівництві має бути саме національний принцип, а усі інші суперечать загально визнаному положенню про право націй на самовизначення.

На основі аналізу політико-географічного розвитку та політичного життя Європи і світу вчений приходять до висновку, що тільки національні держави мають майбутнє, світова політика повинна сприяти створенню національних держав. «...часи мозайкових національно мішаних держав, бодай у Європі, навіки пропали. Такі мозайкові держави є або цілком неспосібні до життя, або можуть тільки коротко (на історичну міру) вдержатися при життю. При своїх розвалах спричинюють такі мозайкові держави все і всюди небезпечні історичні катастрофи. Ці катастрофи – це не тільки великі війни.... Ще небезпечніші є заколоти в політичній рівновазі державної системи всієї землі. Бо ці заколоти багато довше тривають, як війни, й ведуть за собою цілі рої конфліктів». І далі Степан Рудницький робить висновок: «Тому-то тільки національним державам належить будуччина. Модерна світова політика повинна підпирати творення виключно національних держав. Цього вчить досвід останніх століть, десятиліть, ба й років.» [3, с. 140].

Стосовно української перспективи С. Л. Рудницький стояв на позиціях української національної державності. Це питання він розглядав у європейському контексті: «Утворення української національної держави в етнографічних границях є самотнім способом, щоб запобігти заколотам і конфліктам у південно-східному куті Європи, так важному для світового господарства й для світової політики. Без національної Української держави доживемо в найкоротшому часі нових тяжких воєнних і революційних катастроф!» [3, с. 145].

У праці «Українська справа зі становища політичної географії» на підставі аналізу історичного розвитку українських земель та впливу на нього їх географічного положення С. Рудницький стверджує, що позитивне вирішення українського питання, тобто утворення української національної держави в етнографічних межах, є розв'язанням останнього великого національного питання в Європі. «Коли поляки, чехи, югослав'яне дістали свої національні держави, то є справою елементарного почуття справедливості, щоб українці, численніші, як усі ті народи разом узяті, що мають більшу від тамтих усіх разом територію й культу-

рою ніяк не нижчі, теж дістали свою національну державність. Велике слово «самовизначення всіх народів» мусить відноситися також і до українців» [3, с. 142].

Без створення власної держави нація не зможе вирішити соціально-економічні, національно-політичні та інтелектуальні проблеми. Відсутність незалежної, демократичної національної держави створює умови для політичного, економічного та культурного поневолення одних народів іншими. При таких спотворених умовах гідний і чесний представник українського народу не має перспектив для свого розвитку і повинен зникати. Тільки вільний народ може мати свою національну школу, яка виховує патріотів рідного краю, творить духовну й матеріальну основу їхнього гаразду. Народ, що підкорюється іншому народу, має чужу школу, яка не сприяє його духовному розвитку.

Основна причина того, що український народ не зміг відстояти своєї незалежності, на думку С. Рудницького, у слабкій загальній освіті української інтелігенції та у відсутності у неї здорової національної свідомості. Інтелігенція, що формувалася на бездержавних традиціях, нездатна була виконати функції державної самоорганізації. Актуальніше сьогодні звучать слова вченого: «Поки що ще не видно, щоби українська інтелігенція починала бодай пригадуватися над дійсними причинами цих страшних невдач (він мав на увазі події 1918–1919 років), тих величезних небезпек, що загрожують під цю пору вже не тільки української державності, але й самому існуванню українського народу. Завзята «війна всіх проти всіх» триває з незмінною завзятістю дотепер. Вона доказує, що всі бачуть, що все йшло і йде щось «не так», як повинно було й повинно йти. Та всі ми обмежуємося на тім, що шукаємо чиновників, обкидаємо їх лайками, спихаємо вину з себе на других. Всі українські партії і псевдо партії крутяться й досі в божевільному вихрі воєнного танцю й атакують одні других з безмежною ненавистю...» [4, с. 273]. Далі він продовжує: «В кого рідний край – тільки мрачне теоретичне поняття, той ніколи не потрапить служити як слід рідному народові» [4, с. 296].

Вихід з даного становища С. Рудницький бачить в тому, щоби підняти рівень освіти української інтелігенції та підвищити національну свідомість народу. Для вирішення цих завдань перш за все потрібно з'ясувати та пояснити суть українського націоналізму. У своїй праці «До основ українського націоналізму» вчений дає визначення націоналізму:

«Націоналізм – це спрямування думок, слів чи діл одиниці чи гурту в той напрямок, у якому йде надійний, корисний розвиток нації, до котрої дана одиниця чи гурт належить» [4, с. 276]. На думку автора, саме націоналізм є світоглядною та організаційно-практичною основою розвитку кожного народу, – не лише українського. Здоровий модерний націоналізм він протиставляє міщанському (шароварному) націоналізму, шовінізму та універсалізму (до яких відносить марксистський фундаменталізм). Модерний націоналізм вказуватиме народам, як найкраще їм жити, щоб бути здоровими, сильними та довговічними [4, с. 283]. Метою українського новітнього націоналізму С. Рудницький вважає «поставлення й укріплення Української національної держави на всіх землях, що суцільно заселені українським народом» [4, с. 330–331]. Актуально для українців і сьогодні звучать слова С. Рудницького, що «... дійсний новітній націоналізм – це не партійна справа, зрозуміти, що національно повинні думати й стреміти всі українці, без різниці партій: від анархістів і комуністів до крайніх правих» [4, с. 346].

Українська земля велика, багата, вона розташована вигідно, а український народ здібний, здоровий та має такі цінні завдатки, що перед ним відчиняються величезні можливості в майбутньому. С. Рудницького вважав, що Україна як національна держава має власні історичні традиції, характерним для неї буде республіканський устрій, своєрідна федерація автономних українських земель. «Форма цієї держави повинна бути республікансько-демократична й опиратись на тісні федерації автономних, по суті поодиноких, українських земель», – писав вчений [4, с. 331].

Протягом своєї історії український народ завжди тягнувся до чорноморського та балтійського регіонів, тому, на думку вченого, в інтересах української держави відродити таке становище. Вчений висуває ідею створення Балтійсько-Понтійської федерації (Балтійсько-Чорноморської), до складу якої мали увійти Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Білорусь і Україна. С. Рудницький вважав, що новостворені держави (мова йде про Фінляндію, країни Балтії, які одержали незалежність після Жовтневої революції 1917 року) націлені проти Росії та її агресивної політики. Побоювання російської експансії зближує їх з Україною, до якої вони найбільш дружно відносяться. Вчений розраховував, що в цих молодих державах зароджуються федеративні думки. І ці думки зростають та «кристалізуються». Створення такої федерації, до якої вони би увійшли,

стає ціллю впливових кругів цих держав. На жаль, жодних доказів своїх стверджень вчений не доводить. На наш погляд, ці думки вченого не мали під собою об'єктивних реалій. Новостворені держави тільки одержали власну незалежність і створювати нове об'єднання навряд чи бажали.

Нові держави протиставляють себе централістичній Росії та імперіалістичній Польщі, під владою яких вони знаходились багато часу. Таке побоювання повинно зближувати зазначені держави з Україною і в кінцевому підсумку навіть привести до формування «Балтійсько-Понтійської» федерації [5]. Країни, що увійдуть до федерації, мають спільну основу для економічного, соціального, політичного та культурного розвитку. Усі вони мають невідгідне геополітичне становище, тому постійно використовуються у політичних іграх інших країн. Ядром федерації мала б стати Україна як найбільша серед названих держав за територією та населенням. Така федерація сприяла б виживанню цих держав, стала би бар'єром проти експансії російського імперіалізму у Середню і Західну Європу.

До цієї федерації С. Рудницький не включає Польщу та Росію. На його думку, «латиші, литовці, білорусини, українці бояться політичних і національних небезпек з боку польського імперіалізму». Крім того Польща є «середньоевропейським краєм, котрого культура пішла середньо – європейськими стежками...» [3, с. 154]. Що стосується Росії, то в неї панувала деспотична форма влади, яка не може бути прийнята Україною.

Таким чином, слід відзначити, що геополітичні ідеї С. Л. Рудницького стали важливою складовою української суспільно-політичної думки першої половини ХХ ст., особливо це стосується його ідей створення самостійної національної української держави, яка займе гідне місце серед західноєвропейських країн. Наукові пропозиції вченого є цікавими й для сучасних дослідників, що займаються проблемами державотворення, бо дають наукове розуміння причин, шляхів, чинників успішного процесу становлення, зміцнення і розвитку української самостійної держави.

Література:

1. Шаблій О. І. Передмова // Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передмова О. І. Шаблій. – Львів: Світ, 1994. – 416 с.
2. Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України // Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? – Львів: Світ, 1994. – С.36–92.

3. Рудницький С. Л. Українська справа зі становища політичної географії // Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? – Львів: Світ, 1994. – С.94–208.

4. Рудницький С. Л. До основ українського націоналізму // Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? – Львів: Світ, 1994. – С.271–348.

5. Яковюк І. В. Балто-Чорноморський союз: аналіз досвіду поглиблення військово-політичного співробітництва на початку ХХ ст. // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 21 листоп. 2016 р. : у 2 ч. – Харків, 2016. – Ч. 1. – С. 26–35.

О. О. Сидоренко¹

СУЧАСНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Правова система кожної держави має свою специфіку, мету, характеризується національними особливостями. На переконання відомого французького вченого Р. Давіда, ці національні чинники виражають істотну сутність національної правової системи [1, с. 299]. Вплив різних природних і соціальних факторів на розвиток політичних і правових явищ вивчали свого часу Марк Туллій Цицерон і Саллюстій, Тит Лукрецій Кар і Геродот, Платон і Аристотель, Жан Боден, Ієремія Бентам, Шарль Луї Монтеск'є і багато інших видатних представників політичних і правових вчень. Своєї актуальності питання детермінації розвитку правової системи не втратили як для сучасної вітчизняної, так і зарубіжної юридичної науки.

Розвиток і функціонування правової системи будь-якої держави обумовлено цілою низкою чинників: економічними, політичними, моральними, релігійними, юридичними, внутрішніми, зовнішніми, просторовими, часовими, інформаційними і т.д. На правову систему певним чином можуть впливати географічне положення держави, клімат та інші природні процеси. Так і сучасна українська правова система в своєму розвитку зазнає прямий або непрямий вплив різних чинників, а функціонування в досить специфічних соціальних умовах зумовило наяв-

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ність ряду унікальних особливостей, що виділяють її серед інших правових систем.

Для правових систем країн, що входять до складу романо-германської правової сім'ї, характерні такі динамічні компоненти, як правовідносини, правотворчість, правореалізація, юридична практика. Щодо статичних компонентів, то вони характеризуються тим, що відображаються головні напрями, ідеї, тенденції змін, метою яких є збереження стабільності соціального цілого. До них зазвичай відносять такі, як: а) нормативну складову правової системи; б) організаційний компонент (сукупність правових установ); в) ідеологічний компонент – правова доктрина як сукупність поглядів, уявлень та ідей про право та притаманні йому властивості [2, с. 60].

На сучасному етапі розвитку суспільства відбулися суттєві зміни у системі права у країнах романо-германської правової сім'ї. У сфері приватного права відбулося злиття романізованого традиційного права з новітніми ідеями доктрини природного права. Найяскравіше ці зміни проявилися в сімейному праві (наприклад, суттєво змінюється правовий статус жінки) та в праві власності (особливе це стосується земельної власності). Цивільне право пристосовується до умов вільного ринку тощо [3, с. 58–59].

Питання детермінації розвитку правової системи суспільства інтенсивно досліджуються сучасною вітчизняною та зарубіжною юридичною наукою. Характеристика будь-якого об'єкта як підпорядкованого закону єдності та боротьби протилежностей вказує на джерело руху і розвитку не поза об'єктом, а в самому об'єкті. Закон дозволяє з'ясувати будь-яку цілісність як складну систему, що містить у собі певні елементи, тенденції, що безпосередньо один з одним не сумісні. Дане твердження є цілком справедливим стосовно соціуму, що має у своєму складі різноманітні соціальні підсистеми, які, підкорюючись імперативам системи вищого порядку, не позбавлені власних тенденцій та імпульсів саморозвитку.

Відмітимо, що застосування закону єдності та боротьби протилежностей має давню історію. Із античних філософів найбільш розгорнуто розглядав діалектику єдності та боротьби протилежностей Платон. В епоху Відродження ідею «збігу протилежностей» розвивав М. Кузанський і Дж. Бруно. У Новий час І. Кант створив вчення про антиномії, Й. Г. Фіхте – вчення про діалектику в діяльності «Я», Г. В. Ф. Гегель – вчення про єдність і боротьбу протилежностей як змістовно-логічну

причину, що є однією з важливих складових діалектики. Застосування даного закону дає змогу описати механізм внутрішньої взаємодії компонентів системи права та інших підсистем суспільства через відповідні соціальні інститути.

Механізм детермінації розвитку правової системи можна визначити наступним чином – це узятя в єдності система, компоненти якої обумовлюють напрямки розвитку всієї правової системи держави в цілому і окремих її елементів, а також характеризують порядок, способи, засоби і підсумки впливу. Карташов В. М. пропонує включати в механізм детермінації наступні компоненти.

По-перше, різні типи (види, підвиди) факторів (природних, соціальних, техногенних і ін.), Які розкривають специфіку, різноманітність детермінують розвиток правової системи обставин.

По-друге, форми (способи) впливу на розвиток правової системи в цілому і окремих правових явищ і процесів відповідних факторів реальної дійсності.

По-третє, рівні, масштаб детермінуючого впливу на розвиток правової системи в цілому і окремих її складових правових явищ. В. М. Карташов розрізняє мега-, макро- і мікрорівні детермінації розвитку правової системи. Так, наприклад, вплив фінансового чинника на розвиток правової системи можна розглядати в плані економічного розвитку всієї країни (мегарівень), певного регіону (макрорівень) або конкретної адміністративно-територіальної одиниці, на потреби якої виділяються федеральним (або регіональним) центром фінансові кошти (мікрорівень).

По-четверте, сила детермінації, яка розкриває величину, ступінь інтенсивності і енергійності впливу тих чи інших обставин за допомогою тих чи інших способів на розвиток правової системи.

По-п'яте, етапи детермінації розвитку правової системи. У цьому контексті В. М. Карташов розглядає детермінацію у минулому, сьогоденні і у майбутньому. Детермінація розвитку правової системи у минулому пов'язана з питаннями наступності, впливу економічної, політичної, духовної та іншої спадщини на сучасний процес розвитку і функціонування правової системи. Коли мова йде про детермінацію у майбутньому, то мається на увазі, що розвиток будь-якої правової системи обумовлений завданнями і цілями, які стоять перед суспільством і державою, конкретними об'єднаннями та організаціями, суб'єктами юридичної діяльності.

По-шосте, носії детермінації розвитку правової системи – суб'єкти і учасники правовідносин, які, володіючи певним рівнем правосвідомості і правової культури, за допомогою активної діяльності здійснюють найрізноманітніші соціальні та юридичні перетворення.

По-сьоме, результат детермінуючого впливу, який може бути соціальним і юридичним, сприятливим і несприятливим, стійким і нестійким і т.д.[4] Розроблений В. М. Карташовим механізм детермінації, дозволяє комплексно досліджувати розвиток правової системи в цілому, а також розвиток окремих її елементів. В якості основних умов і факторів, що визначають особливості еволюції сучасної правової системи, автор виділяє наступні елементи механізму детермінації правового розвитку: 1) перехідний період у розвитку сучасної держави; 2) розвиток неофіційного нормотворчості і тіньового права, а також розвиток специфічних рис і особливостей сучасної злочинності; 3) настання епохи високих технологій і комп'ютеризація виробництва матеріальних благ; 4) інтеграція елементів міжнародної правової системи в сучасне право; 5) наступність між правовою системою Радянської держави і сучасною правовою системою; та ін.[4]

Значимо, що названими факторами умови, що детермінують розвиток сучасної правової системи, безумовно, не вичерпуються внаслідок об'єктивної наявності величезної кількості різноманітних факторів, які так чи інакше надають певний вплив на формування і розвиток вітчизняного права. Тому вивчення умов і факторів, що детермінують розвиток сучасної правової системи, має найширші перспективи для дослідження.

Ряд особливостей правової системи нашої держави, на думку окремих правознавців, обумовлений тим, що вона являє собою правову систему, що переживає перехідний період в своєму розвитку. Перехідний стан – це завжди досить складне, внутрішньо суперечливе, пов'язане з критичною переоцінкою свого минулого і з вибором свого найближчого і віддаленого майбутнього.

Так, на думку В. В. Сорокіна, «шлях досягнення правовою системою типологічно нової мети передбачає часовий інтервал (перехідний період), в рамках якого і здійснюються корінні правові перетворення. Одномоментно подібні зміни не відбуваються, тому перехідний період наділяє правову систему якостями перехідності на досить тривалий термін». У продовження своєї думки В. В. Сорокін констатує: «У перехідний період здійснюється широкомасштабний процес корінних правових перетворень, що йдуть

від одного етапу до іншого за типом ланцюгової реакції, при якому долається дистанція від вихідного якісного стану даної правової системи до її нової типологічної якості. Цим і обумовлюється стадіальний, тривалий характер перехідного періоду в розвитку правової системи». [5, с. 12]

Перехідний стан сучасної держави, суспільства і правової системи, без сумніву, значною мірою відрізняється від перехідного стану в більш ранні століття. У вітчизняній юридичній літературі в зв'язку з цим зазначалося, що сучасні перехідні процеси мають цілий ряд характеристик, що істотно відрізняють їх від аналогічних соціальних зрушень в минулі століття історії людства. Серед цих особливих характеристик вказується, зокрема, на те, що: по-перше, перехідні явища і процеси в даний час мають не локальний, як це було раніше, а глобальний характер. По-друге, для переходу на новий рівень еволюції в силу особливостей розвитку сучасного суспільства вже недостатньо тільки політичних і соціально-економічних змін, а необхідно враховувати і нову модель взаємодії людини і природи, брати до уваги не тільки соціальні, а й ноосферні зміни. По-третє, загрози, що підстерігають сучасне суспільство в переломну епоху, створюють об'єктивні передумови як для об'єднуючого процесу в політичній, економічній, екологічній та інших суспільних сферах, так і для вироблення нових моральних норм. В даний час потрібні універсальні моральні імперативи, здатні полегшити існування людини в епоху ломки цінностей, орієнтирів, світовідчуття. По-четверте, в перехідний період на сучасному етапі розвитку суспільства незмірно зростають, в порівнянні з минулим, по можливості активного втручання людини в хід перетворювальних процесів.

Особливостями сучасної правової системи, детермінованими перехідним етапом у розвитку держави, загальними зі станом правових систем інших держав в аналогічний період, на наш погляд, є такі.

По-перше, більшість правових систем держав перехідного періоду (в тому числі і сучасної України) виникають, за загальним правилом, в результаті різних соціальних потрясінь, у вигляді революцій, війн, невдалих радикальних реформ і т.п. Наприклад, революція XVII століття в Англії, що поклала початок становленню першої буржуазної держави і права в Європі; буржуазна революція XVIII століття у Франції, по праву названої Великою французькою революцією, яка послужила потужним соціальним імпульсом для переходу держави і права Франції і багатьох інших країн від феодалізму до капіталізму; Жовтнева революція

1917 року, що поклала початок переходу держави і права, а потім і багатьох інших країн від капіталізму до соціалізму; серпневий путч 1991 року, який ознаменував розпад СРСР і утворення сучасної України, що взяла курс на побудову правової демократичної держави.

На наш погляд, очевидно, що в залежності від конкретних історичних умов тієї чи іншої країни форми, темпи, засоби впливу революцій чи інших їм подібних соціальних катаклізмів на державну і суспільно-правове життя, так само як і обумовлені цим впливом темпи становлення нової держави і правової системи, далеко не однакові.

По-друге, стан правової системи держави, що переживає перехідний період в своєму розвитку, містить в собі кілька можливих варіантів подальшої еволюції правової матерії, а також альтернативу розвитку держави і суспільства по тій чи іншій колії.

Наприклад, сучасний перехідний стан України містить у собі альтернативу її розвитку в напрямку творення суспільства, держави і правової системи за зразком або раннього (так званого «дикого») капіталізму, або пізнього (монополістичного) капіталізму, або соціал-демократизму, або іншого. Разом з тим, це надає можливість вироблення свого власного бачення шляху розвитку держави, права і суспільства з урахуванням історичних та інших традицій своєї країни, рівня розвитку економіки і культури суспільства, особливостей побуту нації і т.д.

Нааявність реальної альтернативи в перехідний період, можливість справжнього вибору шляху розвитку правової системи визначається багатьма об'єктивними і суб'єктивними факторами. Серед них можна відмітити: економічні можливості держави і суспільства, інтелектуальні можливості новоявлених політичних лідерів, ступінь їхньої політичної заангажованості, характер ідеологічних установок державно-владних структур і опозиції, здатність їх до компромісів, а також до спільного вироблення концепції розвитку держави та її правової системи в перехідний період, рівень політичної гнучкості і ін.

По-третє, стан правової системи держави, що переживає перехідний період в своєму розвитку, неминуче пов'язаний з різкою зміною характеру і масштабів традиційних економічних зв'язків, тимчасовим розладом економіки, ослабленням матеріальної основи держави, різким падінням рівня життя значної частини населення.

Це свого роду сумна закономірність, властива всім правовим системам сучасності, характерним для держав, які перебувають на перехідно-

му етапі розвитку, яка особливо яскраво проявилася в останнє десятиліття, в період «розгорнутого будівництва» ринкових відносин в сучасній Україні.

По-четверте, для правової системи держави перехідного періоду властиве тимчасове ослаблення її соціальних і політичних основ в країні через переоцінку соціально-політичних і правових цінностей серед значної частини населення, неминучих при цьому її коливань між старою і новою державною владою і політичною елітою, як наслідок виникає нерідко при цьому соціальна напруга, громадське сум'яття і хаос.

По-п'яте, перехідний період у розвитку держави і правової системи, крім названих особливостей, відрізняється, як правило, домінуванням в системі поділу державної влади виконавчо-розпорядчої влади.

Детерміновано це як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. Серед об'єктивних чинників виділяються, перш за все, природа і характер виконавчої влади, а саме: її мобільність, оперативність, дієвість, здатність до швидкої концентрації та ефективного використання матеріальних, духовних, фінансових та інших засобів. У числі суб'єктивних чинників виключно важливе значення мають економічні, політичні та інші інтереси окремих груп людей або конкретних осіб, що надають вирішальний вплив на виконавчу владу, а також професійні та особисті якості людей – безпосередніх носіїв виконавчої влади.

На підтвердження тези про домінування виконавчої влади в перехідний період у розвитку держави над усіма іншими гілками державної влади можна послатися, зокрема, на історичний досвід Франції кінця XVIII – початку XIX століття, коли виконавча влада за Конституцією 1799 року фактично зосереджувалася в руках Першого консула Наполеона, а після реставрації Бурбонів, згідно з Хартією 1814, в руках короля.

В. В. Сорокін виявляє ще одне «парадоксальну», за його висловом, властивість правової системи держави, що переживає перехідний період в своєму розвитку. Це властивість полягає в тому, що перехідний період може бути переривчастим, але ніколи оборотним. «Перехідний час правової системи може мати перерви, проміжки, паузи, часом тягнуть закінчення перехідного періоду, але повернутися до первісного, до перехідного стану правова система вже не може, – вважає В. В. Сорокін. – У перехідний період дуже кардинально перебудовується правова цілісність, щоб можна було відновити її первісний стан» [6].

Вищевикладені особливості сучасної правової системи детерміновані перехідним періодом у розвитку держави внаслідок кардинальної зміни політико-правового режиму в Україні. На питання, позитивною або, навпаки, негативною умовою розвитку правової системи стала зміна політико-правового режиму, на наш погляд, не можна відповісти однозначно. Наявність як позитивних, так і негативних характеристик радянської правової системи обумовлює суперечливість зазначених суджень. Проте, зміна політико-правового режиму в Україні, як видається, стала наслідком тривалої еволюції радянської правової системи шляхом правового прогресу з точки зору сучасного розуміння права. На наш погляд, негативні особливості сучасної української правової системи, пов'язані з перехідним станом нашої держави і суспільства, обумовленим зміною політико-правового режиму в країні, носять тимчасовий характер і зникнуть у міру зміцнення соціально-правових інститутів державного управління, інтегрування в українську правову дійсність загальновизнаних міжнародною спільнотою правових норм і принципів, а також загальнолюдських правових цінностей, розвитку ефективності всіх видів правового впливу і законодавства, що відповідає вимогам сучасності.

Розвиток норм неофіційної нормотворчості і тіньового права як одна з умов формування сучасної української правової системи. Кардинальна зміна політико-правового режиму в сучасній Україні, перехід від методів адміністративно-командної системи управління державою до ринкового регулювання економіки та господарства, різка зміна характеру і масштабів традиційних економічних зв'язків, розлад економіки, ослаблення матеріальної основи держави, різке падіння рівня життя значної частини населення є основними причинами розвитку неофіційної нормотворчості і тіньового права.

На жаль, для сучасної нашої держави характерна ситуація, коли в умовах ослаблення авторитету законів і виникнення стану правової анемії, при якому суспільство втрачає нормативну орієнтацію, існує без опори на тверді моральні принципи, а також зниження авторитету влади нерідкі протиріччя між нормами права і нормами моралі. Перевага в таких випадках часто віддається вимогам деформованого правосвідомості і моральної орієнтації індивіда. Звісно ж, що саме на цій основі виникає і розвивається так зване неофіційна нормотворчість, тобто створення неофіційних правил поведінки, якими керуються певні групи населення.

Усунути відомче свавілля можна, лише радикально скоротивши наглядовий апарат, який не відповідає за результати діяльності підпорядкованих йому господарюючих суб'єктів. Зокрема, на нашу думку, доцільно ліквідувати таку структуру, як Фонд державного майна, а його нинішні функції передати центральним та місцевим органам господарського управління. Свою головну місію (приватизацію, яка подекуди нагадувала розбазарювання державного майна) Фонд уже виконав. А забезпечити ефективне управління тим державним майном, що залишилося, він неспроможний, за результати господарської діяльності не відповідає і в них не зацікавлений. Можна ліквідувати і мережу місцевих органів державного казначейства, що перетягують на себе великі бюджетні кошти та час працівників «опікуваних» ними установ, не даючи щонайменшої користі. Ті його функції, в яких є потреба, може виконувати Національний банк. [7, с. 26]

Передумовами цього процесу, на думку В. Мамутова є. По-перше, це втрата державою важелів ефективного керування економічними процесами. По-друге, істотні недоліки економічної та законодавчої політики, загальний незадовільний стан господарського законодавства. Глибинна ж причина – невіправдано великий вплив на економічну і законодавчу політику ідеології ринкового фундаменталізму з його гаслом «дозволене все, що не заборонене». Шкідливий вплив цієї ідеології проаналізував Дж. Сорос у книзі «Криза світового капіталізму» (1999). Автор робить висновок, що ринковий фундаменталізм небезпечніший, ніж тоталітарна ідеологія. Адаже, стверджує він, «ринкові сили, якщо їм надати повну владу, навіть у чисто економічних і фінансових питаннях, спричиняють хаос». Проявом цього хаосу і стала у нас тінізація економіки. [7, с. 25]

Іншим аспектом формування правової системи держави, що представляє собою предмет дослідження багатьох правознавців, соціологів і кримінологів, є розвиток специфічних рис сучасної української злочинності.

Криміногенна характеристика окремих сторін сучасної злочинності та її закономірностей вимагає відповіді на питання: що ж обумовлює ці тенденції і закономірності, які тут діють об'єктивні закони? Не можна ж зводити всю складність кримінальної ситуації в країні до зміни політико-правового режиму. Дати однозначну відповідь тут, на наш погляд, виключно складно. Можливо ще з невеликим ступенем ймовірності виявити соціальні фактори, об'єктивно впливають на закономірності в роз-

витку злочинності. Безумовно, це вимагає спеціальних досліджень комплексного характеру на державному рівні. Вважаємо, що врахування особливостей і закономірностей розвитку злочинності в Україні дозволить виробити для правозастосовчої практики ефективні і науково обґрунтовані рекомендації по нейтралізації, даного вкрай негативного чинника формування сучасної української правової системи.

Настання епохи високих технологій і комп'ютеризація виробництва матеріальних благ як одна з умов розвитку сучасної української правової системи. Людство стоїть на вищій сходинці науково-технічної революції – перед обличчям наступу епохи глобального інформаційного забезпечення та тотальної комп'ютеризації практично всіх сфер суспільного життя. Трансформація виробництва матеріальних цінностей і надання послуг для задоволення потреб людства внаслідок впровадження новітніх комп'ютерних програм і високих технологій потребує кардинального оновлення системи його правового контролю і регламентації, внесення в механізм функціонування правової системи змін, що відповідають вимогам сучасності.

У книзі американського соціолога і правознавця Елвіна Тоффлера «Метаморфози влади. Знання, багатство і сила на порозі ХХІ століття», опублікованій в США в 1990 році, автор розкриває природу постіндустріального держави і права та їх відмінності від держави і права індустріального, епохи «фабричних труб». Загальна теза автора такий: у зв'язку з настанням епохи новітніх комп'ютерних технологій відбувається трансформація виробництва, а коли людство винаходить якісно нові способи створення матеріальних благ і методи здійснення контролю над цим процесом, це супроводжується народженням нової системи управління. Зокрема, суттєві зміни в постіндустріальну епоху зазнає правова система. Е. Тоффлер показує, що шлях від індустріального права до постіндустріальної правової системи – це шлях від централізації до децентралізації, від масифікація до демасифікації, від ієрархії до незалежності, від концентрації до розпаду.[8]

Нова система створення матеріальних цінностей в сучасному суспільстві ставить питання про формування нової системи державної влади і методів правового впливу. Це, з одного боку, відцентрові тенденції, що розбивають державу на багато самобутні самостійні частини, економічні зони, а з іншого – це доцентрові тенденції, що переходять за державні кордони, до єдиної світової економічної, фінансової і політич-

ної системи з міжнародними органами управління. Прикладами наслідків подібної тенденції є утворення таких міжнародних організацій як, Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, Європейський Союз, введення єдиної європейської валюти, створення Світової організації торгівлі, Міжнародного валютного ринку, функціонування Страсбурзького суду з прав людини, Міжнародного військового трибуналу, Міжнародного суду ООН.

Таким чином, доречно відзначити поєднання двох тенденцій: прагнення до децентралізації і одночасно глобалізація влади. У той час як області зміцнюють властиві тільки їм економічні особливості, уряду стає важче управляти ними, застосовуючи традиційні методи: централізоване державне регулювання, оподаткування і фінансовий контроль.

Очевидно, що для сучасної України характерна масштабна інформатизація виробництва, а також інші прояви науково-технічного прогресу, обумовленого тотальною комп'ютеризацією практично всіх сфер соціального життя. Дана обставина детермінована появою нормативно-правових актів вищої юридичної сили, що регламентують специфічні суспільні відносини, пов'язані з розвитком високих технологій. Йдеться, наприклад, про розділ XVI ККУ «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (ст. 361–363).

На нашу думку, у відповідь на ці зміни в правовій системі має відбутися регуляція її параметрів, спрямована на збереження працездатності та ефективності функціонування системи. Крім того, відбувається і внутрішня (структурна) адаптація правової системи, викликана зміною умов її розвитку та функціонування, як наслідок науково-технічного прогресу. З'являються нові галузі права, вводяться в правовий обіг нові поняття і терміни. Йде становлення нових комплексних галузей законодавства, які опосередковують нові предмети науково-технічного знання, його практичне застосування і нові організаційні структури.

Такого роду адаптація сучасної української правової системи повинна мати достатню глибину, потребує впорядкування нових галузей законодавства. Необхідно виконати величезну роботу по систематизації існуючого законодавства, усунути наявні колізії, прогалини, застарілі положення і т.д.

Високий динамізм науково-технічного прогресу в сучасній Україні ускладнює здійснення правовою системою однієї з найважливіших сво-

їх функцій – функції правового прогнозування. Правові прогнози мають важливе значення, бо дозволяють послідовно, без ривків і перепадів будувати процес правового регулювання суспільних відносин, своєчасно оновлювати законодавство і усувати в ньому протиріччя. Утруднення здійснення прогностичної функції сучасної правової системи, некерване настання епохи тотальної комп'ютеризації практично всіх сфер суспільного життя, і, зокрема, сфери контролю за виробництвом матеріальних благ, детермінувало, таку певною мірою суперечливу, дуалістичну особливість розвитку сучасної української правової системи, як відставання правового регулювання від безперервного зростання, трансформації і метаморфоз потреб сучасного суспільства.

Інтеграція елементів міжнародної правової системи в сучасне вітчизняне право як одна з умов розвитку сучасної української правової системи. Очевидно, що неабиякий вплив на розвиток сучасної української правової системи має інтеграція в її структуру загальновідомих світовою спільнотою правових норм і принципів. «У сучасному світі простежується загальна тенденція до інтенсифікації взаємодії права різних країн. Все частіше і в усі більшому обсязі правові системи надають юридичне значення нормам, що входять в інші національні правові системи і в міжнародно-правову систему», – зазначає, наприклад, в цьому аспекті Г. М. Азнагулова [9]. Історичний шлях людства дає підстави для висновку, що природним шляхом розвитку сучасного суспільства є шлях цивілізації, що передбачає досить високу політико-правову культуру, демократичну соціально-політичну систему, правову державу, активне членство в світовому співтоваристві на основі цілей і принципів Статуту ООН. Все це в наш час пред'являє особливо високі вимоги до національних правових систем і, зокрема, до їх взаємодії з міжнародним правом. Чи можна виявити сьогодні яку-небудь національну правову систему, яка цілком відповідала б зазначеним вище вимогам, але відстані, що відокремлюють різні держави від цієї мети, неоднакові. Звісно ж, що сучасна українська правова система знаходиться на цьому шляху не серед перших, але і не в числі останніх.

На думку І. І. Лукашука, в останні десятиліття ставлення СРСР до статусу міжнародно-правових норм відображало дві тенденції. З одного боку, прагнення до співпраці з іншими країнами сприяло зростанню впливу міжнародного права на внутрішнє право. В основному такий вплив виявлялося по лінії правотворчих органів. З іншого боку, прогля-

далася тенденція до прагнення захистити внутрішній правопорядок від впливу ідеологічно і політично чужого оточення; ця тенденція проявлялася переважно в діяльності виконавчої влади. Офіційне визнання міжнародних правових норм супроводжувалося політикою обмеження їх впливу на внутрішнє право. У той же час зарубіжні правознавці відзначали, що радянські суди мають невеликий досвід застосування норм міжнародного права, відсутня правова культура незалежної судової влади, яка б обмежила діяльність інших органів влади.[10]

З точки зору В. В. Гаврилова, «неважко помітити, що поняття міжнародної та національної правових систем дуже близькі один до одного, а склад їх компонентів багато в чому ідентичний. Існуючі між ними відмінності не носять принципового характеру і стосуються, головним чином, внутрішнього змісту їх елементів» [11]. Національна та міжнародна правові системи функціонують в різних соціальних сферах. Їх відмінності знаходимо, наприклад, у способі утворення норм, в об'єкті правового регулювання, методу примусу, в суб'єктах. На відміну від національної правової системи, де відповідно до норм внутрішнього законодавства кожна з гілок влади функціонує в межах своєї компетенції, у міжнародній правовій системі головну роль у функціонуванні відіграють держави і міжнародні організації. Норми національного права обов'язкові в межах даної держави, а норми міжнародного права обов'язкові для всіх суб'єктів міжнародного права (в першу чергу для держав), так як вони створюються державами на основі узгодження їх волі.

Взаємодія двох правових систем, наприклад, відбувається при укладенні міжнародних договорів: дані процеси регламентуються, як міжнародними правовими нормами, так і нормами національного права. Взаємодія двох систем має бути розумною і раціональною. Гармонія, координація, взаємоузгодженість є найважливішими критеріями усунення багатьох проблем на шляху до взаємодії міжнародної і національної правових систем. Узгодження норм міжнародного права з нормами внутрішньодержавного права – це найважливіша процедура їх взаємодії.

Узгодження – це частина проблеми співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного українського права. При узгодженні також відбувається взаємодія міжнародної і національної правових систем. Болгарський юрист П. Радойнов в цьому аспекті зазначає «Ми не можемо заперечувати той факт, що узгодження внутрішнього і міжнародного

права являє область мислення і дії, в якій погляди дуже швидко розвиваються і змінюються, а міжнародне право всілякими способами «проникає» у внутрішнє життя держав, відповідно впливаючи і на їх внутрішнє право. Без сумніву, в наявності і зворотний процес, тобто вплив внутрішнього права на міжнародне, але, дивлячись на це формально, останній процес не є превалюючим». [12, с. 235]

Таким чином, принциповим залишається питання концептуалізації розвитку правової системи в Україні, що потребує вироблення єдиних основ розвитку законодавчої бази України, посилення законності та правопорядку, розбудови органів державної влади, продовження проведення конституційної, правової та судової реформ в Україні. Зростаючий авторитет сучасної України в міжнародному співтоваристві, а також посилення її впливу на міжнародній арені свідчать про актуальність тенденцій, пов'язаних з інтеграцією елементів міжнародної правової системи в правову систему нашої держави. Подальший розвиток та вдосконалення національної правової системи України на сучасному етапі безпосередньо пов'язаний із необхідністю удосконалення нормативної основи, а саме удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин як у цілому, так і в межах окремих галузей права. Головними напрямками удосконалення нормативної основи національної правової системи України є необхідність проведення реформ, результатом яких має стати забезпечення та гарантування прав та свобод людини і громадянина.

Література:

1. Давид Р. Основные правовые системы современности. – М. : Прогресс, 1998. – 400 с.
2. Сунегін С. О. Загальна характеристика статичних і динамічних елементів романо-германської правової сім'ї / С. О. Сунегін // Правова культура і громадянське суспільство в Україні: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнародної наукової конференції (м. Харків, 12 жовт. 2007 р.). – Х : Право, 2007. – С. 60.
3. Порівняльне правознавство / За заг. ред. В. Д. Ткаченка. – Х. : Право, 2003.
4. Карташов В. Н. Введение в общую теорию правовой системы общества : Текст лекций // Яросл. гос. ун-т. – Ярославль, 1995. – Ч. 1. – 137 с.
5. Сорокин В. В. Конституция и правовая реформа в России / В. В. Сорокин // Межвузовский сб-к ст. – Барнаул. – 2004. – С. 11–58.

6. Сорокин В. В. Концепция эволюционного развития правовой системы в переходный период : Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.01. – Екатеринбург, 2003. – 55 с.

7. В. Мамутов Економіко-правові важелі проти тіньової економіки / В. Мамутов // Вісник НАН України – 2001. – № 1. – с. 24–32.

8. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 669, [3] с. – (Philosophy).

9. Азнагулова Г. М. Рецепция права как форма взаимодействия национальных правовых систем. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Азнагулова Г. М. – Казань, 2004. – 24 с.

10. Лукашук И. И. Международное право: особенная часть / И. И. Лукашук – М. : изд-во БЕК, 1997. – 371 с.

11. Гаврилов В. В. (Вячеслав Вячеславович). Международная и национальные правовые системы : Понятие и основные направления взаимодействия : Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Специальность 12.00.10. – Казань, 2006. – 50 с.

12. Международное право. Общая часть: Учебник. / Под. ред. И. И. Лукашук. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд. Бек, 2000. – 415 с.

І. О. Соколова¹

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ДЕРЕГУЛЯЦІЇ

В положеннях Римської декларації, яку підписали лідери 27 країн (без Великобританії) і керівництво Європейського Союзу, містяться основні чотири пункти, яким приділятиметься увага в найближчі роки, в двох із них мова йде про Процвітання і стійкість Європи, в якому зазначається, що Союз, створюватиме умови для розвитку і створення робочих місць, що відкриває можливості для зростання, згуртованості, конкурентоздатності, інновації і обміну, особливо для малих і середніх підприємств.

Україна обравши шлях Європейської інтеграції активно займається дерегуляцією підприємницької діяльності, за допомогою спрощення процедури отримання дозволів або взагалі відмови від дозвільних режимів, що призводить до дерегуляції суспільних відносин, яка має велике значення і вплив на приватноправову сферу і на приватноправові режими

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ми. Деретуляцію визначають, як скасування заходів, що стримують вільну конкуренцію на фінансових ринках [5, 479]. Деякі вчені ототожують деретуляцію з лібералізацією і говорять, що остання – це процес зменшення державного регулювання господарської діяльності [1], а також, стверджують, що лібералізація – це зняття обмежень, відмінна чи послаблення державного контролю, розширення свободи діяльності для суб'єктів економіки, зняття кількісних і якісних обмежень [6]. На мою думку, діяльність нашої держави спрямована більше до лібералізації, якщо говорити про спрощення державного контролю, а ніж до деретуляції, яка свідчить про відмову від дозвільних режимів і використовує переважно імперативний метод правового регулювання, чим посилює контроль держави у різних сферах діяльності. Деретуляція спрямована на відміну і спрощення дозвільних режимів за допомогою приватноправових засобів правового регулювання.

Її метою є створення комфортного бізнес-клімату через усунення надмірного регуляторного тиску держави на бізнес та ліквідацію надмірного контролю підприємницької діяльності шляхом спрощення процедур, зменшення частоти перевірок та зменшення кількості контролюючих органів, скасування зайвих дозволів й ліцензій, побудова ефективної та зручної в адмініструванні регуляції в тих сферах, де вона необхідна [2]. Її головними завданням є: зменшення регуляторного тиску на малий і середній бізнес і відповідно створення нормальних умов для роботи та зменшення вартості адміністрування бізнесу, щоб підприємці витрачали час саме на бізнес, а не на нескінченні бюрократичні процедури; створення сприятливого середовища для внутрішніх та іноземних інвестицій; створення здорової конкуренції на ринку, за допомогою прибирання штучних бар'єрів. В юридичному сенсі деретуляція заснована на загальнодозвільному типі правового регулювання, в основі якого лежить формула «дозволено все, крім того, що прямо заборонено нормами права». Це означає, що особа може обирати будь – яку поведінку, крім тієї, щодо якої нормою права встановлено заборону [8, 408–410], проте при застосуванні цього типу правового регулювання законодавець надає особі право вчиняти будь – які цивільні правочини, навіть ті, які не визнані законом, крім тих щодо яких існує пряма заборона.

В. М. Горшенев поділяє засоби правового регулювання на засоби впливу (зовнішні фактори щодо волі суб'єктів – це дозволи та заборони) та засоби реалізації права (результат реагування суб'єктів на право-

вий вплив – здійснення дозволених законом дій та утримання від заборонених дій) [3, с. 688]. Зокрема, виокремлюють такі правові засоби, як: суб'єктивні права та юридичні обов'язки; заохочення і покарання; пільги та заборони, норма та інститут права, договір і правовий режим; регулятивні (дозволи) та охоронні (засоби захисту); конституційні, адміністративні, цивільні, кримінальні тощо. До правових засобів відносяться також дії щодо видання підзаконних нормативно – правових актів на основі, на виконання та у відповідності із законом, процес відміни та зміни цих актів, правильне застосування законів тощо.

При дерегуляції діє приватноправовий режим, який заснований на пріоритеті інтересів окремої (приватної) особи, автономії волі сторін у виборі власного варіанту поведінки та на юридичній рівності учасників відповідних відносин, ініціативі суб'єктів відносно встановлення правового зв'язку між собою, уповноважувальному характері правових норм тощо [7, 152].

Основою дерегуляції і приватноправового режиму є диспозитивний метод, оскільки він передбачає впорядкування поведінки суб'єктів правових відносин шляхом встановлення наступних типів юридичних правил, а саме: тих, що встановлюють межі дозволеної поведінки суб'єктів, субсидіарних правил, які застосовуються лише у разі неможливості суб'єктами самостійно впорядкувати відносини між собою та правил, що закріплюють принципи правового регулювання певної сфери суспільних відносин.

За приватноправового режиму суб'єкт може самостійно вирішувати, використовувати свої права чи утриматися від дозволених дій, укласти договір чи ні, тобто він в праві проявляти автономність своєї волі й приватну ініціативу. Визначальним для приватного права є рамковий характер певної норми, який повинен забезпечувати правові умови вільної комунікації й надати обов'язкової сили її результатам. Рамковість регулювання забезпечує певний простір, в якому норми приватного права може бути застосовано в усьому полі правовідносин, дозволяє швидше реагувати на нові процеси, залишаючи лише базовий стандарт норм.

Як відомо, дерегуляції притаманний дозвільний метод, котрий використовує правові засоби – дозволи, які є основою «м'яких» режимів, означає, що дерегуляція частіше за все є проявом «м'яких» режимів. Прикладом такого режиму можна привести порядок «обліку громадян», який замінює традиційну систему (режим) прописки, що діяла в СРСР,

на реєстрацію [4], оскільки в основі прописки лежить дозвільний принцип, а в основі реєстрації – повідомляючий. Зокрема, громадяни країни, а також іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, в разі зміни місця проживання зобов'язанні подати для реєстрації в 10 – денний строк після прибуття на нове місце проживання документи відповідним житлово-комунальним підприємствам. Останні приймають та опубліковують ці документи в строк, що не перевищує п'яти днів, і передають їх до відповідних уповноважених органів.

Про дерегуляцію йдеться і в законопроекті «Про внесення змін до Закону України про адміністративні послуги» (щодо усунення можливостей корупції при наданні адміністративних послуг)», в якому визначається абсолютно нова система в сфері видачі органами влади різних документів щодо надання адміністративних послуг, що зробить неможливим громадянам, а також підприємцям, обслуговувати чиновників, а для отримання того чи іншого документа необхідно буде подати лише один документ – заяву про необхідність його оформлення. А перевірка щодо права людини на той чи інший документ, буде проводитися чиновниками самостійно, без збирання особою довідок і витягів від одного органу влади для іншого. В такому випадку, непотрібно буде для реєстрації новонародженого нести довідку про його народження, а для оформлення пенсії – доводити, що ти досяг пенсійного віку, додатковими документами [13].

Дерегуляція необхідна державі, оскільки вона є стимулом для розвитку економіки, що забезпечує збільшення можливостей для реалізації владних повноважень, у тому числі і в соціальній сфері. Також, вона необхідна бізнесу, бо створює конкурентні умови, що дає змогу розвивати виробництво, робити товари дешевшими, збільшувати обсяги реалізації, створювати робочі місця й отримувати більші прибутки. Крім того, дерегуляція необхідна громадянам, оскільки вона створює додатковий попит на ринку праці, зменшує вартість товарів і послуг, збільшує рівень реальних доходів громадян [13].

У Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12 лютого 2015 року спрощується ведення бізнесу у багатьох галузях економіки через скасування засобів державного регулювання, гармонізацію законодавства з нормами ЄС, зменшення адміністративного навантаження на підприємства та зниження корупційних ризиків у існуючих про-

цедурах, скорочено терміни надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, удосконалено інформаційну взаємодію між Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та інформаційними системами органів державної влади, а також документами в електронній формі [12]. Також, законом скасовано низку обтяжуючих бюрократичних умов в промисловості, що має сприяти економічному зростанню за окремими галузевими напрямками. Зокрема, скасовано вимогу щодо отримання дозволів на проведення промислових випробувань дослідних і експериментальних зразків гірничошахтного устаткування та матеріалів, що застосовуються у шахтах і рудниках, які надавались органами гірничого та санітарно-епідеміологічного нагляду за результатами проведення складних та подекуди корумпованих перевірок та експертиз.

В аграрному секторі скасовано необхідність проведення державних випробувань, обов'язкової реєстрації та перереєстрації машин, на які поширюється дія відповідних технічних регламентів, та які призначені для роботи з пестицидами та агрохімікатами. Скасовано необхідність проведення обов'язкової державної експертизи проектів землеустрою в частині забезпечення еколого-економічного обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах. Крім того, забезпечено скасування неактуальних висновків, які надавались Мінагрополітики при укладенні та реєстрації угод купівлі-продажу сільськогосподарської продукції і продовольства для державних та регіональних потреб та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів. Одночасно, даним законом скасовано необхідність отримання дозволу на встановлення або спорудження когенераційних установок на базі існуючих енергетичних об'єктів, а також проведення атестації виробництва підприємств, що здійснюють переробку, утилізацію або знищення вилученої з обігу неякісної та небезпечної продукції.

Законом також ліквідується інститут Дозвільних центрів та державних адміністраторів – надання адміністративних послуг з видачі документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності буде здійснюватися через Центри надання адміністративних послуг, що дозволить оптимізувати бюджетні видатки на утримання місцевих органів виконавчої влади (райдержадміністрації та окремі облдержадміністрації та органів місцевого самоврядування (міські ради – їх виконавчі органи). Тобто, для

отримання ліцензії, дозволу чи надання декларації про відповідність матеріально – технічної бази за законодавством України необхідно подавати документи до відповідного органу (Центру надання адміністративних послуг) у паперовому вигляді, а це означає, що особа має самотійно прийти до такого органу за отриманням відповідних послуг. Якщо в документах виявлено неточності, тоді особу повідомляють про це в письмовій формі, а значить, що необхідно знову самотійно забирати попередній пакет документів і збирати та надавати новий, а це величезні затрати часу та матеріальних можливостей, тому є необхідність у заміні подачі паперових документів на електронну процедуру подачі і розгляду документів.

У рамках реалізованих законодавчих ініціатив позитивним аспектом є скасування необхідності отримання дозволу виконавчих комітетів місцевих рад на виконання робіт з переобладнання та перепланування жилого будинку і жилого приміщення приватного житлового фонду, які не передбачають втручання в несучі конструкції та/або інженерні системи загального користування, а також не потребують введення таких об'єктів в експлуатацію [11].

Таким чином, сутність дерегуляції полягає у можливості максимального усунути вплив держави на ринок економічної діяльності.

Дерегуляція означає перехід від тарифів до цін (вільний ринок), що дозволить кращим підприємцям отримати більшу винагороду; забезпечення вільної конкуренції, яка надійно стримуватиме ціни; перехід від ліцензування до страхування; дебіюрокритизацію, а саме зменшення документообігу між бізнесом і державою, а також зменшення числа державних і уповноважених державою перевірочних інстанцій.

Література:

1. Булатов А. С. Экономика. – М. : Юристъ. – 1999.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) : Закон України від 12.02.2015 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 21, ст.133
3. Теорія держави і права: Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Онищенко. – К: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
4. Про затвердження Тимчасового порядку реєстрації фізичних осіб за місцем проживання [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 16. 01. 2003 р. № 35. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

5. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б.. Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. М. : ИНФРА-М., 1999. – 479 с.
6. Словарь бизнес-терминов. Академик.ру. 2001
7. Соколова І. О. Правовий режим як категорія правової науки: монографія. – Х. : Право, 2014. – 152 с.
8. Теорія держави і права : підруч.; за ред.. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
9. Погребняк С. П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти) // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Х., 2006. – Вип. 12. – С. 3–17.
10. Теория государства и права: учеб. для вузов / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Первалова. – М. : Инфа – М, 1997. – 570 с.
11. Режим доступу: <http://www.gmpua.com/discussion/ukraine-gov-fl111/pravitelstvo-ukraini-otmenilo-pereregistraciju-lekarstv-t10559.html>
12. Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/reforms/deregulyaciya-ta-rozvytok-pidpryemnyctva>
13. Режим доступу: <http://nikorupciji.org/2013/10/20/derehulyatsiya-chy-koruptsiya>
14. Яковюк І. В. Економічна функція держави і роль Європейського Союзу в її реалізації // Право та інновації. – 2014. – №4. – С. 105–114.

О. В. Тарасов¹

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПЕРСОНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ефективне функціонування будь-якої правової системи неможливе без чіткого врегулювання феноменів правосуб'єктності та відповідальності. Не є виключенням і міжнародно-правова система [1–4]. Однак на відміну від національного права, де коло суб'єктів права та механізми їхньої юридичної відповідальності визначаються сувереном, у міжнародному правопорядку, з огляду на його децентралізований, плюралістичний, загальнодемократичний та самоорганізуючий характер [5], ці питання є вельми проблематичними. Ціла низка глобальних проблем у сфері міжнародної безпеки, боротьби зі злочинністю, прав людини,

¹ Доктор юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

демократії, верховенства права, екології, енергетики та ін. зумовлює необхідність поглибленої теоретико-методологічної розробки питань міжнародної правосуб'єктності у тісному взаємозв'язку з проблематикою міжнародно-правової відповідальності [6, с. 154–164]. Ці дві сфери самостійних досліджень самі по собі охоплюють широке коло складних питань, що потребують уваги дослідників. Одночасно, взаємовплив між ними є ще недостатньо вивченим у доктрині міжнародного права.

Метою статті є застосування правової персоналогічної методології до феномену міжнародно-правової відповідальності та виявлення взаємозв'язку останньої з міжнародною правосуб'єктністю.

Питанням міжнародно-правової відповідальності присвячено багато праць як радянських [7–35], так і сучасних вітчизняних [36–44] та іноземних авторів [45–100]. Однак у своїх дослідженнях науковці традиційно застосовують нормологічний підхід, залишаючи осторонь останні досягнення персоналогічної методології. Уявляється, що саме персоналогічний підхід до міжнародно-правової відповідальності дозволяє розширити методологічний кругозір дослідника, виявити нові грані досліджуваних проблем та висвітлити її численні взаємні зв'язки з міжнародною правосуб'єктністю.

Зокрема, якщо провести порівняльний аналіз міжнародної правосуб'єктності та міжнародно-правової відповідальності, то можна застосувати наступні критерії.

1. Загальносоціальний критерій. Міжнародна правосуб'єктність визначає соціальних акторів, відповідальних за свою поведінку (людина, національна чи міжнародна організація, держава та ін.). Тільки учасник суспільних відносин може нести соціальну відповідальність. Казкові герої, міфічні істоти, божества, тварини, рослини не підпадають під дію юридичної відповідальності. Протягом історії людства відбувалося поступова правова деперсоніфікація тварин, комах, об'єктів неживої природи, духів, божеств та ін. Сьогодні на порядку денному стоять персоналогічні проблеми визнання правосуб'єктності (а відтак і можливість притягнення до юридичної відповідальності) штучного інтелекту, роботів та інших винаходів людства.

2. Темпоральний критерій. Міжнародна правосуб'єктність завжди передує у часі міжнародно-правовій відповідальності. Той, хто не існує, не може нести юридичної відповідальності. Одночасно саме встановлення механізмів притягнення до міжнародно-правової відповідаль-

ності слугувало в доктрині безперечним доказом існування міжнародної правосуб'єктності певної категорії соціальних акторів. Наприклад, практичним доказом міжнародної правосуб'єктності людини слугує діяльність Нюрнберзького та Токійського трибуналів, хоча доктрина того часу у своїй переважній більшості заперечувала саму можливість фізичної особи бути суб'єктом міжнародного права. Ще одним прикладом впливу міжнародно-правової відповідальності на визнання міжнародної правосуб'єктності є формування міжнародної кримінальної відповідальності юридичних осіб. Безперечним доказом міжнародної правосуб'єктності недержавних акторів у рамках міжнародного гуманітарного права [101] слугували б чіткі механізми притягнення останніх до міжнародно-правової відповідальності. Теж саме стосується можливого визнання міжнародної правосуб'єктності людства.

3. Морфологічний критерій. Міжнародна правосуб'єктність у процесі міжнародно-правової персоніфікації визначає персонативну правову форму суб'єкта міжнародно-правової відповідальності (фізична, юридична чи суверенна особа). Відповідно до персонативної правової форми сама міжнародно-правова відповідальність поділяється на антропну, корпоративну чи кратостичну. При цьому можливий дефект персоніфікації, коли, наприклад, субнаціональна територіальна одиниця однієї держави неправомірно визнається іншою державою у якості суверенної особи. Крім того, в процесі притягнення деліквента до міжнародно-правової відповідальності постає проблема подолання персонативної правової форми, що можливо ефективно здійснити тільки при врахуванні основ міжнародно-правової персонології. Також важливим є чітке розуміння співвідношення персонативної форми та субформи. Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу ставить перед персонологічною доктриною питання щодо можливої персонативної правової форми штучних суб'єктів права (наприклад, введення категорії «цифрові особи») та їх юридичної («цифрової») відповідальності.

4. Системологічний критерій. Правосуб'єктність визначає системну належність суб'єкта юридичної відповідальності (міжнародно-правова чи національно-правова), а в рамках правової системи – правову сферу (публічно-правова чи приватноправова). При застосуванні міжнародно-правової відповідальності необхідно дотримуватися чітких персонологічних позицій при переході з загальносистемного рівня на персонативні субсистемні рівні (внутрішньо корпоративний чи внутрішньодержав-

ний). Саме це дозволяє притягнути до відповідальності винну фізичну особу за трансперсонативні правопорушення, скоєнні посадовими особами при здійсненні ними саморепрезентації юридичної або суверенної особи.

Безумовно, це не знімає проблеми вини самих юридичних та суверенних осіб у міжнародному праві [102]. Зокрема, у рамках правової персонології потребує детального дослідження трансперсонативний процес перетворення вини посадової (фізичної) особи, як психічного явища, на вину юридичної або суверенної особи, як явища правового. Існує нагальна необхідність персонологічної інтерпретації трансперсонативних перехідних процесів на рівні внутрішньо корпоративних та внутрішньодержавних органів у межах так званої «персонативної матришки». Саме ці процеси, як уявляється, і утворюють основу того явища, яке традиційно носить найменування «суб'єктивної сторони злочину».

При цьому дослідник може стикнутися з таким явищем, як удавана національна правотворчість та/або удаване правозастосування держави-деліквента з метою приховати реальну міжнародно-протиправну діяльність. Наприклад, для маскування агресії парламент держави-деліквента видає законодавчий акт, яким дозволяє президенту «в гуманітарних цілях» направити свої збройні сили на іноземну територію без згоди на це іноземної держави. Інший приклад, коли наказ командира своїм підлеглим про відрядження в іноземну державу для участі у збройному міжнародному конфлікті маскується під звільнення військовослужбовців зі складу збройних сил, немовби перетворюючи комбатантів на приватних осіб, а міжнародний конфлікт – на конфлікт неміжнародного характеру. Чітка ідентифікація суб'єктів не тільки удаваних, але й справжніх правовідносин дозволяє адекватно вирішити питання притягнення до юридичної відповідальності не тільки винних фізичних осіб, але й приписати протиправну поведінку конкретній суверенній особі з усіма міжнародно-правовими наслідками.

5. Просторовий критерій. Міжнародна правосуб'єктність визначає просторові межі функціонування міжнародно-правової відповідальності – універсальні, міжрегіональні, регіональні, субрегіональні, білатеральні (двосторонні). Особливої уваги з боку міжнародно-правової персонології потребують технологічні нововведення, зокрема, кіберпростір (його правова природа, специфіка «цифрової» правосуб'єктності,

особливості скоєння «кіберправопорушень» та застосування «кіберсанкцій», несення юридичної відповідальності у віртуальній реальності та ін.).

6. Предметно-статусний критерій. Міжнародна правосуб'єктність визначає первинний міжнародно-правовий статус будь-якого суб'єкта міжнародного права. Так, визнання індивіда суб'єктом міжнародного права автоматично розповсюджує на кожну фізичну особу дію основоположних прав та свобод людини. Правомірне заснування держави як суверенної особи передбачає її міжнародні права та обов'язки згідно універсальних, загальновизнаних та загальнообов'язкових принципів міжнародного права (суверенної рівності, невтручання у внутрішні справи, територіальної цілісності, незастосування сили чи погрози силою та ін.). Це ті фундаментальні міжнародні права та обов'язки, від яких суб'єкт міжнародного права не може відмовитись, і за порушення яких несе міжнародно-правову відповідальність.

7. Функціональний критерій. Міжнародна правосуб'єктність визначає ті первинні функціональні обов'язки, за які суб'єкт міжнародного права несе особисту відповідальність у рамках міжнародно-правової системи.

8. Компетентністний критерій (перетинається з предметно-статусним і функціональним критеріями). Правосуб'єктність визначає особистісні характеристики деліктної поведінки суб'єкта права – здатність скоїти правопорушення (деліктоздатність), здатність бути притягненим до юридичної відповідальності та здатність нести відповідальність (пеноздатність). У разі, якщо суб'єкт міжнародного права відмовляється добровільно нести міжнародно-правову відповідальність, постає питання про застосування до нього міжнародно-правових санкцій, а від так – про його «санкціоздатність». Безумовно, правова персонологія звертає увагу не тільки на особистісні здатності деліквента, а також на відповідні можливості міжнародно-правової системи реалізувати персонативні правові здатності (деліктоможливість, можливість притягнути до міжнародно-правової відповідальності, пеноможливість, санкційну правову можливість). Так, постійний член Ради Безпеки ООН безумовно володіє міжнародно-правовою «санкціоздатністю», однак можливості застосування щодо нього санкційного механізму ООН практично заблоковані правом «вето». Сам деліквент вирішує, чи застосовувати проти себе міжнародно-правові санкції, а також – чи виконувати обов'язкове рішення Міжнародного Суду ООН. Це явно суперечить самій юридичній логіці та таким загальним

принципам права як справедливість, верховенство права, невідворотність покарання та ін. Як не може існувати права на скоєння злочину, так не існує права на непритягнення до юридичної відповідальності за злочин.

9. Критерій персоналізації. При здійсненні міжнародно-правової відповідальності важливо об'єктивно оцінювати індивідуальні риси конкретного деліквента. Кожна людина і кожна держава унікальні та неповторні, що вимагає застосування правової персоналізації. Зокрема, це безпосередньо пов'язано з застосуванням цілеспрямованих або «розумних» міжнародно-правових санкцій [103]. Їх особливістю є те, що цілеспрямовані (адресні) міжнародно-правові санкції застосовуються у вузько персонативному значенні чітко визначеного кола суб'єктів права, коли невинні особи максимально можливо позбавленні негативних наслідків. Крім того, цілеспрямовані міжнародно-правові санкції одночасно застосовуються як ззовні щодо суверенної або юридичної особи, так і щодо їх внутрішньо особистого (внутрішньо державного або внутрішньо корпоративного) життя. Це значно підвищує ефективність правомірною впливу на правопорушника, не зачіпає інтересів невинних осіб, допомагає раціональному використанню людських, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів, що в цілому сприяє найскорішому притягненню винних осіб до міжнародно-правової відповідальності. Безумовно, у процесі призначення конкретного виду покарання також не обійтись без правової персоналізації.

Саме в рамках правової персонології і досліджуються процеси правової персоналізації, а також зворотні процеси деперсоналізації.

Безумовно, це далеко не усі можливі критерії порівняння міжнародної правосуб'єктності та міжнародно-правової відповідальності на засадах міжнародно-правової персонології. Тим не менш, застосування персонологічної методології до вивчення феномену міжнародно-правової відповідальності показало позитивний результат, виявило широкий спектр взаємодії міжнародно-правової відповідальності з феноменом міжнародної правосуб'єктності, що дозволяє значно розширити методологічний кругозір науковців та визначити нові грані можливих наукових розробок у майбутньому.

Література:

1. Лукашук И. И. Право международной ответственности / И. И. Лукашук. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 544 с.

2. Василенко В. А. Відповідальність і санкції у сучасному міжнародному праві / В. А. Василенко // Антологія української юридичної думки. В 10 т. Т. 10 / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : Вид. дім «Юридична книга», 2005. – С. 887–892.

3. Гусейнов Л. Г. Международная ответственность государств за нарушения прав человека / Л. Г. Гусейнов; Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины. – К., 2000. – 316 с.

4. Eagleton C. The responsibility of states in international law / by Clyde Eagleton. – New York [etc.] : New York University Press, 1928. – XXIV, 291 p.

5. Тарасов О. В. Зміна парадигми міжнародного права : від закритого етапизму до відкритої багатоманітності / О. В. Тарасов // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. – Х. : Право, 2013. – С. 300–303.

6. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права : проблеми сучасної теорії : монографія / О. В. Тарасов. – Х. : Право, 2014. – 512 с.

7. Багинян К. А. Международные санкции по Уставам Лиги Наций и ООН и практика их применения. – М. : АН СССР, 1948. – 52 с.

8. Вадапалас В. А. Обстоятельства, исключают ответственность государства в международном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / В. А. Вадапалас. – М., 1982. – 19 с.

9. Вадапалас В. А. Развитие института международно-правовой ответственности / В. Д. Вадапалас // Международное право в современном мире : сборник статей / отв. ред. Ю. М. Колосов. – М. : Междунар. отношения, 1991. – С. 41–51.

10. Василенко В. А. Международно-правовые санкции / В. А. Василенко. – К. : Вища школа, 1982. – 230 с.

11. Василенко В. А. Ответственность государств за международные правонарушения / В. А. Василенко. – К. : Вища школа, 1976. – 267 с.

12. Галенская Л. Н. Международные преступления и международно-правовая ответственность / Л. Н. Галенская // Правоведение. – 1965. – № 1. – С. 168–170.

13. Захарова Н. В. Репарации в международном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Захарова Наталья Васильевна. – К., 1951. – 20 с.

14. Евгеньев В. В. Международно-правовое регулирование репараций после второй мировой войны. – М. : Госуд. изд-во юрид. лит., 1950. – 198 с.

15. Ельничев В. Н. Международно-правовая ответственность государства и проблема вины : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 716 – международное право / В. Н. Ельничев. – М., 1969. – 10 с.

16. Карташкин В. А. Военные реституции и ресторации в международном праве / В. А. Карташкин // Советский ежегодник международного права, 1968. – М. : Наука, 1969. – С. 259–268.

17. Киванука Л. Д. Международное правонарушение как основание ответственности государства : автореф. дис. ... канд. юридич. наук : 12.00.10 – международное право / Л. Д. Киванука. – К., 1980. – 47 с.

18. Колосов Ю. М. Ответственность в международном праве / Ю. М. Колосов. – М. : Юрид. лит., 1975. – 256 с.

19. Курис П. М. Международные правонарушения и ответственность государства / П. М. Курис. – Вильнюс : Минтис, 1973. – 279 с.

20. Левин Д. Б. Ответственность государств в современном международном праве / Д. Б. Левин. – М. : Междунар. отношения, 1966. – 152 с.

21. Мазов В. А. Ответственность в международном праве : проблемы кодификации и прогрессивного развития норм и принципов международно-правовой ответственности / В. А. Мазов. – М. : Юрид. лит., 1979. – 151 с.

22. Манийчук Ю. В. Последствия международного правонарушения / Ю. В. Манийчук. – К. : Вища школа, 1987. – 148 с.

23. Маринич С. В. Экономические санкции в международном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Маринич Сергей Владимирович. – М., 1989. – 22 с.

24. Мелешников А. В. Международно-правовая ответственность : понятие, процессуальные вопросы реализации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / А. В. Мелешников. – Л., 1985. – 22 с.

25. Менжинский В. И. Проблема международной ответственности (в свете советской концепции международного права) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / В. И. Менжинский. – М., 1951. – 16 с.

26. Михеев Ю. Я. Применение принудительных мер по Уставу ООН / Ю. Я. Михеев. – М. : Междунар. отношения, 1967. – 207 с.

27. Моджорян Л. А. Ответственность в современном международном праве / Л. А. Моджорян // Советский ежегодник международного права, 1970. – М. : Наука, 1972. – С. 143–156.

28. Мундер А. И. Ответственность государства за агрессию : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / А. И. Мундер. – М., 1952. – 16 с.

29. Петровский Ю. В. О политической ответственности государств / Ю. В. Петровский // Советский ежегодник международного права, 1970. – М. : Наука, 1972. – С. 157–166.

30. Раскалей С. Б. Объективная ответственность государств в международном праве / С. Б. Раскалей. – К. : Наукова думка, 1985. – 120 с.

31. Рыбаков Ю. М. Вооруженная агрессия и ответственность за нее по современному международному праву : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Ю. М. Рыбаков. – М., 1982. – 345 с.

32. Сперанская Л. В. Международно-правовая ответственность государств за загрязнение Мирового океана : Некоторые теоретические аспекты / Л. В. Сперанская; отв. ред. А. П. Мовчан. – М. : Наука, 1984. – 151 с.
33. Суворов В. К. Реторсии и репрессалии по современному международному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Суворов Владимир Константинович. – М., 1982. – 26 с.
34. Ушаков Н. А. Основания международной ответственности государств / Н. А. Ушаков. – М. : Междунар. отношения, 1983. – 182 с.
35. Фарухшин М. Х. Международно-правовая ответственность (сущность и основания) / М. Х. Фарухшин // Международная правосубъектность. – М. : Юрид. лит., 1971. – С. 148–187.
36. Андрейченко С. С. Концепція атрибуції поведінки держави в міжнародному праві : монографія / С. С. Андрейченко. – Одеса : Фенікс, 2015. – 578 с.
37. Антипенко В. Ф. Теория уголовной ответственности государства / В. Ф. Антипенко. – Одесса : Фенікс, 2016. – 328 с.
38. Антонович М. М. Поняття міжнародно-протиправного діяння держави та злочину за міжнародним правом : порівняльний аспект / М. М. Антонович // Наукові записки НаУКМА : Юридичні науки. – 2002. – Т. 20. – С. 28–32.
39. Блажевич Ю. Ю. Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 – міжнародне право / Блажевич Юрій Юрійович. – К., 2006. – 219 с.
40. Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 – міжнародне право / Важна Катерина Анатоліївна. – К., 2013. – 21 с.
41. Денисова Д. О. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних міжурядових організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 – міжнародне право / Денисова Дар'яна Олександрівна. – К., 2013. – 19 с.
42. Зелінська Н. А. Криза концепції «міжнародних злочинів» держав / Н. А. Зелінська // Наукові праці Одеської національної академії. – Одеса : Юрид. літ., 2002. – Том 1. – С. 288–294.
43. Малишева Ю. В. Цілеспрямовані санкції та їх застосування Радою Безпеки ООН : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 – міжнародне право / Малишева Юлія Владиславівна. – К., 2016. – 253 с.
44. Чорнобай Д. В. Відповідальність за правомірну діяльність у міжнародному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 – міжнародне право / Чорнобай Дмитро Васильович. – К., 2012. – 239 с.
45. Батршин Р. Р. Ответственность государства и применение контрмер в современном международном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Батршин Роман Ринатович. – Казань, 2005. – 26 с.
46. Белалова Б. Ш. Международно-правовая ответственность международных межправительственных организаций : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Белалова Белла Шарипповна. – М., 2002. – 178 с.

47. Боклан Д. С. Международно-правовая ответственность за трансграничный ущерб, причиненный окружающей среде при правомерной реализации международных экономических отношений / Д. С. Боклан. – М. : АДС Групп, 2012. – 230 с.

48. Волинская О. А. Международно-правовые аспекты ответственности в области космической деятельности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Волинская Ольга Александровна. – М., 2014. – 29 с.

49. Гуласарян А. С. Международно-правовая имплементация норм об ответственности международных организаций / А. С. Гуласарян. – М. : Статут, 2015. – 225 с.

50. Жданов Ю. Н. Принудительные меры в международном праве : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Жданов Юрий Николаевич. – М., 1999. – 258 с.

51. Замятин В. Ю. Ответственность международных организаций : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Замятин Виталий Юрьевич. – М., 2005. – 212 с.

52. Ина Гиони. Международно-правовая ответственность государств за нарушение обязательств в сфере защиты прав человека в европейском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Ина Гиони. – М., 2010. – 194 с.

53. Кешнер М. В. Экономические санкции в современном международном праве / М. В. Кешнер. – М. : Проспект, 2015. – 194 с.

54. Кононова К. О. Санкционные резолюции Совета Безопасности ООН и их имплементация в национальных правовых системах государств-членов / К. О. Кононова. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – 288 с.

55. Кривенкова М. В. Нематериальная ответственность государств в современном международном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Кривенкова Мария Витальевна. – Казань, 2009. – 201 с.

56. Крючкова И. Н. Экономические санкции Совета Безопасности ООН в международном публичном и международном частном праве / И. Н. Крючкова. – М. : МАКС Пресс, 2005. – 146 с.

57. Надира Али Мухамед. Международно-правовые основания применения государствами правомерных принудительных контрмер в международных отношениях : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Надира Али Мухамед. – М., 1998. – 16 с.

58. Нешатаева Т. Н. Санкции системы ООН (международно-правовой аспект) / Т. Н. Нешатаева. – Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1992. – 108 с.

59. Прошина Е. А. Международно-правовая ответственность государств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Прошина Елена Анатольевна. – М., 2006. – 24 с.

60. Рыжова М. В. Экономические санкции в современном международном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Рыжова Мария Валерьевна. – Казань, 2006. – 224 с.

61. Савельева Л. В. Проблема объективной ответственности в международном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Савельева Лариса Владиславовна. – М., 1996. – 180 с.

62. Сидорова Т. Ю. Ответственность в международном атомном и международном космическом праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Сидорова Татьяна Юрьевна. – СПб., 2004. – 171 с.

63. Сурвилло Я. В. Международно-правовая ответственность за загрязнение окружающей среды при разработке минеральных ресурсов Международного района морского дна : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Сурвилло Яна Валерьевна. – М., 2013. – 27 с.

64. Ушаков С. В. Вклад многосторонних органов международного правосудия в функционирование института международно-правовой ответственности государств в контексте международного процессуального права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Ушаков Сергей Вячеславович. – М., 2009. – 167 с.

65. Хачатуров Р. Л. Ответственность в современном международном праве / Р. Л. Хачатуров. – Тольятти : Акцент, 1996. – 52 с.

66. Фахим Рушди Аль-Сурани. Международно-правовая ответственность государств и физических лиц за нарушение международного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Фахим Рушди Аль-Сурани. – М., 1999. – 187 с.

67. Фисенко И. В. Ответственность государств за международные преступления / И. В. Фисенко // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1998. – №3. – С. 17–22.

68. Чиков П. В. Военные санкции в международном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Чиков Павел Владимирович. – Казань, 2003. – 208 с.

69. Юхно А. С. Международно-правовые аспекты выплаты компенсации при разрешении международных инвестиционных споров государств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – международное право / Юхно Александр Сергеевич. – М., 2015. – 27 с.

70. International organizations and member state responsibility : critical perspectives / edited by Ana Sofia Barros, Cedric Ryngaert, Jan Wouters. – Leiden : Brill Nijhoff, 2017. – XI, 232 p.

71. Lanovoy V. Complicity and its limits in the law of international responsibility / V. Lanovoy. – Oxford ; Portland, Oregon : Hart Publishing, 2016. – L, 383 p.

72. Proulx V.-J. Institutionalizing state responsibility : global security and UN organs / Vincent-Joel Proulx. – Oxford, United Kingdom : Oxford University Press, 2016. – XXXII, 361 p.

73. Casteleiro D. A. *The international responsibility of the European Union : from competence to normative control* / Andrés Delgado Casteleiro. – Cambridge : Cambridge University Press, 2016. – XVIII, 259 p.
74. Breau S. *The responsibility to protect in international law : an emerging paradigm shift* / Susan Breau. – London ; New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2016. – XVII, 305 p.
75. Schmidt Th. M. *Crimes of business in international law : concepts of individual and corporate responsibility for the Rome Statute of the International Criminal Court* / Thomas M. Schmidt. – Baden-Baden : Nomos; [Oxford] : Hart Publishing, 2015. – 400 p.
76. Grant Th. D. *Aggression against Ukraine : territory, responsibility, and international law* / Thomas D. Grant. – New York, NY : Palgrave Macmillan, 2015. – XXX, 283 p.
77. *Distribution of responsibilities in international law* / edited by André Nollkaemper and Dov Jacobs ; assistant editor Jessica N. M. Schechinger. – Cambridge, United Kingdom : Cambridge University Press, 2015. – XXIV, 448 p.
78. *Responsibility to protect : a new paradigm of international law?* / edited by Peter Hilpold. – Leiden ; Boston : Brill Nijhoff, 2015. – XIV, 438 p.
79. *Principles of shared responsibility in international law : an appraisal of the state of the art* / edited by Andre Nollkaemper and Ilias Plakokefalos ; assistant editor Jessica N. M. Schechinger. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – XXVII, 370 p.
80. *Responsibility of international organizations : essays in memory of Sir Ian Brownlie* / edited by Maurizio Ragazzi. – Leiden ; Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2013. – XLVI, 469 p.
81. Crawford J. *State responsibility : the general part* / James Crawford. – Cambridge [etc.] : Cambridge University Press, 2013. – LXXIV, 825 p.
82. *The international responsibility of the European Union : European and international perspectives* / ed. by Malcolm Evans and Panos Koutrakos. – Oxford [etc.] : Hart, 2013. – X, 372 p.
83. Gowlland-Debbas V. *The Security Council and Issues of Responsibility under International Law* / Vera Gowlland-Debbas // *Recueil des cours. Collected courses of The Hague Academy of International Law*. – 2011. – Vol. 353. – P. 185–444.
84. Sliedregt E. *Individual criminal responsibility in international law* / Elies van Sliedregt. – Oxford [etc.] : Oxford University Press, 2012. – XXXII, 337 p.
85. Aust H. Ph. *Complicity and the law of state responsibility* / Helmut Philipp Aust. – Cambridge [etc.] : Cambridge University Press, 2011. – XXV, 487 p.
86. *The responsibility to protect and international law* / edited by Alex J. Bellamy, Sara E. Davies, Luke Glanville. – Leiden : Martinus Nijhoff Publishers, 2011. – 224 p.
87. Orford A. *International authority and the responsibility to protect* / Anne Orford. – Cambridge [etc.] : Cambridge University Press, 2011. – IX, 235 p.

88. The law of international responsibility / ed. by James Crawford, Alain Pellet, Simon Olleson ; ass. ed. Kate Parlett. – Oxford [etc.] : Oxford University Press, 2010. – LXV, 1296 p.
89. Bonafè B. I. The relationship between state and individual responsibility for international crimes / by Beatrice I. Bonafè. – Leiden [etc.] : Nijhoff, 2009. – XII, 281 p.
90. Dumberry P. State succession to international responsibility / by Patrick Dumberry. – Leiden ; Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2007. – XIX, 517 p.
91. Boas G., Bischoff J. L., Reid N. L. Forms of responsibility in international criminal law / Gideon Boas, James L. Bischoff, Natalie L. Reid. – Cambridge [etc.] : Cambridge University Press, 2007. – XXV, 436 p.
92. Darcy Sh. Collective responsibility and accountability under international law / Shane Darcy. – Leiden : Transnational Publishers, 2007. – XXVI, 398 p.
93. Zerk J. A. Multinationals and corporate social responsibility : limitations and opportunities in international law / Jennifer A. Zerk. – Cambridge [etc.] : Cambridge University Press, 2006. – XXVIII, 339 p.
94. Becker T. Terrorism and the state : rethinking the rules of state responsibility / Tal Becker. – Oxford [etc.] : Hart, 2006. – XII, 390 p.
95. International responsibility today : essays in memory of Oscar Schachter / ed. by Maurizio Ragazzi. – Leiden [etc.] : Nijhoff, 2005. – LXXIV, 472 p.
96. Issues of state responsibility before international judicial institutions / ed. by Malgosia Fitzmaurice and Dan Sarooshi. – Oxford [etc.] : Hart, 2004. – VI, 236 p.
97. Sliedregt E. The criminal responsibility of individuals for violations of international humanitarian law / Elisabeth van Sliedregt. – The Hague : T. M. C. Asser Press, 2003. – XXIV, 437 p.
98. Jørgensen N. H. B. The responsibility of states for international crimes / Nina H. B. Jørgensen. – Oxford [etc.] : Oxford University Press, 2000. – XXXIV, 325 p.
99. Bantekas I. Principles of direct and superior responsibility in international humanitarian law / Ilias Bantekas. – Manchester [etc.] : Manchester University Press, 2002. – XXXV, 162 p.
100. State responsibility in international law / ed. by René Provost. – Aldershot [etc.] : Ashgate / Dartmouth, 2002. – XXII, 575 p.
101. Лисик В. М. Зобов'язання недержавних акторів дотримуватися норм про захист прав людини в умовах збройного конфлікту / В. М. Лисик // Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М. В. Буроменського : моногр. / авт. кол.; за ред. В. М. Репецького, В. В. Гутника. – Львів; Одеса : Фенікс, 2017. – С. 545–561.
102. Андрейченко С. С. Розуміння концепту «вина» держави крізь призму компромісних підходів / С. С. Андрейченко // Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М. В. Буроменського : моногр. / авт. кол.; за ред. В. М. Репецького, В. В. Гутника. – Львів; Одеса : Фенікс, 2017. – С. 123–151.

103. Тарасов О. В. Цілеспрямовані міжнародно-правові санкції : персонологічний аналіз / О. В. Тарасов // Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М. В. Буроменського : моногр. / авт. кол.; за ред. В. М. Репецького, В. В. Гутника. – Львів; Одеса : Фенікс, 2017. – С. 111–122.

Ю. О. Толстенко¹

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПРАВА»

Рада Європи (далі – РЄ) з 60-х років ХХ ст. намагається досягти покращення умов тримання осіб, які перебувають в місцях позбавлення волі. В рамках РЄ постійно розробляються стандарти, що ґрунтуються на відповідних рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), критеріях Європейського Комітету із запобігання катуванням (далі – КЗК) та рекомендаціях Комісара з прав людини. Але не зважаючи на те, що постійний розвиток і посилення пенітенціарного співробітництва суб'єктів міжнародного права на європейському рівні приносить позитивні результати, не треба забувати і про те, що існуючі на сьогоднішній день інституційні механізми захисту прав в'язнів, що створюють так зване «європейське пенітенціарне право» та політику, мають і певні недоліки, тому потребують подальшого вдосконалення.

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. були зроблені спроби ініціювати прийняття додаткового протоколу до Європейської конвенції з прав людини 1950 р. про права в'язнів, але вони не знайшли відповідної реакції з боку європейського співтовариства. Можна припустити, що такий спеціальний протокол став би кроком на шляху до еволюційного розвитку та вдосконалення практики ЄСПЛ в пенітенціарній сфері.

Сьогодні ЄСПЛ досить успішно інтерпретує та тлумачить положення Європейської конвенції з прав людини 1950 р., що не стосуються прав та свобод в'язнів безпосередньо. Тому можна стверджувати, що Суд зміг би розвивати «тюремне право» так само успішно, як і «європейське право прав людини», якщо б було прийнято спеціальний «пенітенціарний протокол». Для держав, що приєдналися б до такого протоколу, рішення,

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

прийняті на його основі, були б такими ж обов'язковими, як і рішення, що приймаються сьогодні на основі існуючих протоколів. Так, наприклад, у разі порушення національним пенітенціарним органом умов тримання в'язнів, держава відповідала б не за ст. 3 «загального характеру», відповідно до якої «нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню», а за іншою «спеціальною нормою», яка, наприклад, закріплювала б «право в'язнів на людські та гідні умови тримання». Прийняття такого протоколу полегшило б діяльність ЄСПЛ у частині кваліфікації дій держав, що порушують права в'язнів, а його рішення стали б об'єктивнішими. Реальною причиною того, що протокол не було прийнято, стала нестача політичної волі держав. Також існувала небезпека, що деякі держави приєдналися б до протоколу, а інші – ні, тому Суду довелося б у своїх рішеннях щодо порушення прав в'язнів посилатися на різні правові інструменти.

Рекомендації Комітету Міністрів РЄ щодо пенітенціарної політики та практики охоплюють увесь спектр відповідних питань та деталізують їх. Але правила та рекомендації не є безпосередньо обов'язковими для держав-членів. Тому наступним напрямком співробітництва європейських держав в пенітенціарній сфері повинно стати прийняття так званого «Тюремного статуту» зобов'язального характеру, який би передбачав відповідальність за порушення його положень.

Прийняття Статуту, що б існував паралельно з Європейськими пенітенціарними правилами 2006 р. (далі – ЄПП), активно підтримували Європарламент та Парламентська Асамблея РЄ (далі – ПАРЕ). Щодо переваг створення такого Статуту висловився пан Турко (депутат Європейського парламенту) – оратор, запрошений на ключову дискусію з пенітенціарних питань ПАРЕ у 2004 році. Він наголошував на тому, що «сьогодні вже прийнято великий обсяг «м'якого права», але з точки зору міжнародного та національного права його необхідно трансформувати у «жорстке право» [3].

Проект такого Статуту було підготовлено Радою з пенологічного співробітництва (що діє в рамках створеного Комітетом Міністрів РЄ Європейського комітету з кримінального права), але його не було затверджено. На початку 2006 року, після прийняття ЄПП, ПАРЕ продовжувала наполягати на прийнятті додаткового «пенітенціарного Статуту» (рекомендація ПАРЕ 1747 (2006)). Але Комітет Міністрів РЄ на своєму засіданні у 2006 році вирішив, що «зміст наданого проекту Статуту

є дещо обмеженим та недеталізованим», тому це може призвести до «послаблення ролі ЄПП та інших відповідних рекомендацій». Комітет також наголошував на тому, що роль «європейської тюремної обсерваторії» de facto виконує КЗК і, на його думку, цю роль не має необхідності дублювати [1, 24].

У вересні 2006 р. Комітет Міністрів рішуче відхилив ідею створення обов'язкового «пенітенціарного Статуту». Він погодився зі своїм експертним органом – Європейським комітетом із проблем злочинності в тій частині, що «державам важко було б досягнути консенсусу щодо переліку обов'язкових пенітенціарних норм; крім того, це може призвести до зниження авторитету ЄПП та практики їх застосування тюремними адміністраціями» [2].

Європейський «пенітенціарний Статут» обов'язкового характеру зміг би зробити великий внесок до «європейського пенітенціарного права», систематизувавши його. Крім того, Статут міг би стати вершиною системи «європейського пенітенціарного законодавства» та забезпечити раціональне підґрунтя задля її подальшого розвитку. Тим не менш, існує небезпека того, що не всі європейські держави стали б учасниками «пенітенціарного протоколу» до ЄКПЛ та «пенітенціарного Статуту», як наслідок, існувала б загроза застосування двох різних наборів європейських пенітенціарних стандартів.

В регламентації європейських пенітенціарних стандартів та діяльності інституційних механізмів захисту прав в'язнів все ще є прогалини, тому існує небезпека того, що політика та практика не зможуть бути однаково дієвими по всій Європі. Крім того, паралельно з вдосконаленням «європейських пенітенціарних органів», слід також розглядати і можливість створення нових інституційних механізмів, діяльність яких забезпечила б додатковий ефект на регіональному рівні.

Література:

1. Dirk Van Zyl Smit Principles of European Prison Law and Policy (Penology and human rights) / Dirk Van Zyl Smit, S. Snacken. – New York: Oxford University Press Inc., 2009. – 488 p.

2. European Prisons Charter Parliamentary Assembly Recommendation 1747 (2006) adopted by the Committee of Ministers on 27 September 2006 at the 974th meeting of the Ministers' Deputies [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041539&Site=COE>

3. Parliamentary Assembly Council of Europe web-site. Report of the Eleventh Ordinary Sitting of the Parliamentary Assembly of Tuesday 27 April 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/Records/2004/E/0404271500EADII.htm>

О. Я. Трагнюк¹

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ОБОРОНИ В СВІТЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЯ ЄС ІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (далі – Угода) [1] започаткувала якісно новий етап співробітництва між нашою державою та інтеграційним утворенням, що знаменує собою не лише поглиблення, але і вихід на новий рівень процесу європейської інтеграції. Не дивлячись на те, що пріоритетною предметною сферою дії Угоди є економіка та торгівля, документ містить положення, які визначають стратегічний курс співробітництва у низці важливих суто політичних сфер, що мають фундаментальне значення в сучасних умовах Однією з таких є сфера безпеки та оборони [2, с. 74].

І хоча, положення Угоди про асоціацію, які стосуються залучення України до спільної політики безпеки і оборони ЄС, не породжують чітких зобов'язань, щодо її реалізації, оскільки існування таких обов'язків може бути лише наслідком членства у Союзі, проте спонукають нашу державу докладати максимум зусиль задля поступової конвергенції із зовнішніх питань та питань безпеки з метою підтримання миру і стабільності у регіоні.

Крім того таке співробітництво має надзвичайно важливе значення для України саме на сучасному етапі. Анексія Російською Федерацією (РФ) Криму, втручання РФ у внутрішні справи України, зокрема шляхом військової підтримки радикально налаштованих рухів та окремих груп населення, активізації розвідувальної діяльності проти нашої держави, посилення інформаційно-психологічного тиску на Україну з метою дестабілізації соціально-політичної обстановки, – усе це актуалізувало пи-

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

тання саме воєнної безпеки нашої держави та пошуку ефективних форматів співпраці у оборонній сфері.

Не дивлячись на те, що Угода про асоціацію не гарантує надання Союзом Україні військової та іншої підтримки в разі агресії проти неї чи погрози силою, тобто Угода не спроможна повноцінно забезпечити військову безпеку України, однак цей документ виступає важливим підґрунтям для поглиблення співробітництва у сфері, що розглядається та дає можливість вивести таке співробітництво на якісно новий рівень [3, с. 57].

З огляду на це, важливим виявляється аналіз ключових питань правового регулювання спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу на сучасному етапі, що дасть можливість краще зрозуміти поступовість її розвитку та можливий вплив на співпрацю з нашою державою.

Спільна політика безпеки та оборони ЄС (далі – СПБО ЄС) є результатом складних процесів інтеграції європейських країн, яка розпочалася у 1948 р. укладенням Договору про союз і взаємодопомогу (т. зв. Дюнкеркський договір) між Францією та Великобританією. У Договорі передбачалися узгоджені спільні дії сторін у випадку нарощування військового потенціалу Німеччини або ж збройного конфлікту з нею ¹. Сьогодні

¹ 17.03.1948 р. Велика Британія, Франція, Бельгія, Нідерланди і Люксембург підписали Договір про економічне, соціальне і культурне співробітництво та колективну самооборону (Брюсельський пакт) терміном на 50 років, що фактично означало створення в Європі воєнної організації – Західноєвропейського союзу – і визначав зобов'язання щодо спільних дій його учасників на випадок виникнення війни в Європі й утягнення в неї хоча б одного з них. Брюсельський договір виявився фактично підготовчим етапом створення в 1949 р. НАТО. У ході формування Ради Європи в 1949 р. провалилася перша спроба створення політичного союзу, тому що функції Європейської консультативної асамблеї (одного з керівних органів цієї організації) були обмеженими, і вона не мала жодної компетенції в питаннях оборони. Не відбулася через французькі заперечення в 1954 р. ратифікація підписаних ще в 1952 р. Договорів про Європейське оборонне співтовариство (ЕОС) і прийнятого в 1953 р. проекту Статуту Європейського політичного співтовариства (ЄПС). У 60-х рр. ХХ ст. президент Франції Ш. Де Голль прагнув створення «Союзу Держав», а також ініціював створення нового європейського співтовариства з безпеки. У 1960 р. було створено комітет, на чолі з К. Фуше, який розробив план конфедерації європейських держав. План Фуше визначив цілі – спільна зовнішня та оборонна політика, а також співпраця в галузі культури, освіти й науки – і окреслив головні інституції, а саме: раду міністрів, комісію з високих представників міністерств закордонних справ і консультативну асамблею з делегатів від національних парламентів. Боячись французького або франко-німецького панування в майбутній європейській організації, позбавленій запобіжного наддержавного механізму, інші країни-члени на чолі з Нідерландами протистояли ідеї де Голля. Кілька засідань на початку 1962 р. призвели до розпаду комітету Фуше.

СПБО ЄС розглядають як один важливих напрямів європейської інтеграції, кінцевою метою якого, відповідно до Лісабонського договору, є забезпечення ЄС власним військовим потенціалом як для оборонних цілей, так і для миротворчих операцій за його межами [4], та закріплення принципу колективної безпеки всіх держав-членів ЄС.

Саме з набуттям чинності 01.12.2009 р. Лісабонського договору оборонна політика ЄС набула нової якості й отримала назву Спільна політика безпеки та оборони. Спільна політика безпеки та оборони ЄС є невід'ємною частиною спільної зовнішньої та безпекової політики. Вона охоплює поступове формування спільної оборонної політики Союзу (як тільки Європейська рада одностайно вирішить про це) і забезпечує йому оперативну спроможність, що спирається на цивільні та військові засоби, які ЄС може використовувати у місіях поза межами Союзу, щоб підтримувати мир, запобігати конфліктам та зміцнювати міжнародну безпеку згідно з принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Лісабонська угода визначає принцип співпраці в оборонній сфері. Це концепція «концентрації та розподілу» (P&S). Вона передбачає, що країни-члени надають до спільних європейських безпекових ініціатив наявні у них оборонні спроможності, ресурси, озброєння, військові підрозділи, які перебувають на високому рівні розвитку¹.

Не дивлячись на те, що Європа головним чином є «м'якою силою», але навіть найпотужніші «м'які сили» не можуть діяти довго без інтегрованих оборонних спроможностей.

З прийняттям у 1970 р. Люксембурзької доповіді про зовнішньополітичну співпрацю були нарешті закладені початки зовнішньополітичної кооперації держав – членів Європейського співтовариства. Система Європейського політичного співробітництва, яка зросла на цій основі, незважаючи на неодноразове її реформування, навіть її договірну кодифікацію в рамках Єдиного європейського акта 1986 р., так і не змогла вирватися з жорстких рамок міждержавних процедур. Питання про наднаціональну інтеграцію так і не стало предметом якої-небудь серйозної дискусії. Ані численні спроби модифікації та вдосконалення системи, ані навіть Спільна зовнішня політика та політика безпеки (СЗПБ), яка прийшла в 1993 р. на зміну Європейській політичній співпраці, не змогли змінити існуючий стан справ.

¹ Наприклад, якщо Естонія не має власних військово-повітряних сил, то доцільно не витрачати кошти на їхнє створення, якщо цей елемент нададуть інші країни (як це зараз відбувається у форматі НАТО). У свою чергу, Естонія має сильні можливості з кібероборони і готова виділити цей компонент.

Традиційно ЄС у питанні безпеки цілком покладався на політико-оборонний механізм НАТО¹. Але за сучасних умов ЄС виявляє намір посилити власну спроможність вирішувати проблеми як європейської, так і міжнародної безпеки. Побіжно, слід зазначити, що повноцінним учасником європейської системи безпеки може бути й Україна. Повнота участі нашої держави у формуванні цієї системи безпосередньо залежить від ініціативності та активності України як співтворця міжнародної безпеки.

Необхідно звернути увагу на те, що поступове поглиблення інтеграції всередині Європейського Союзу, яке мало місце в останні півтора десятиріччя, суттєво не вплинуло на зменшення внутрішньої слабкості єдиної Європи. Причиною цього є численні міжнародні конфлікти, у тому числі російська загроза, міжнародний тероризм, які у сукупності становлять екзистенційний виклик Європейській цивілізації і який усвідомлений далеко не всіма. Європейська зовнішня і безпекова політика є інерційною та реактивною, її визначальною рисою є «м'якість без сили». Події 2008–2016 років переконливо довели, що у сучасному світі навіть величезна економічна міць, сила права і переконливість успішної суспільної моделі не гарантують захищеності від гібридних загроз, а безсоромне застосування жорсткої сили дає результат, якщо не зустрічає гідного опору.

Зміна геополітичної та безпекової ситуації довкола Європейського Союзу, яка була серед іншого спричинена появою нових конфліктних зон в Східній Європі і на Близькому Сході та агресивною політикою Російської Федерації, спонукала ЄС до вироблення нового комплексного бачення своєї зовнішньої і безпекової політики. В результаті, 28.06.2016 року на засіданні Європейської Ради була схвалена Глобальна стратегія ЄС «Спільне бачення, Спільна дія: Сильніша Європа» (EU Global Strategy «Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe», EUGS) [5]. Цей документ ставить за мету здобути «стратегічну автономність» Євросоюзу в безпековій політиці, але не наповнює таку мету реальним сенсом і не визначає належних інструментів для її реалізації [6]. П'ятьма пріоритетами зовнішньої діяльності ЄС були визначені: посилення безпеки й оборони; інвестування у стійкість держав і суспільств на сході і півдні;

¹ Колективна безпека зі спільними жорсткими оборонними зобов'язаннями в Європі присутня тільки в НАТО (система колективної оборони об'єднує держави певного регіону і спрямована проти зовнішнього ворога).

розвиток інтегрованого підходу до конфліктів і криз; сприяння і підтримка спільного регіонального порядку; посилення глобального управління на основі міжнародного права.¹

Щоправда, втілення відповідних планів вимагатиме від країн Євросоюзу значного нарощування оборонних витрат – не на долі відсотка, а в рази, адже доведеться надолужувати відставання, що виникло за десятиліття недофінансування безпекового сектору².

Стосовно важливого для України питання, зокрема участі ЄС у вирішенні регіональних конфліктів у Східній Європі, звертає на себе увагу те, що «ключовими інструментами» визначаються лише два: «ретельно зважені» санкції та дипломатія (с.32). Що ще раз засвідчує поміркованість політики ЄС щодо можливості зміни загальної попередньої поведінки Союзу стосовно конфлікту на Сході нашої держави³. При цьому ЄС як і раніше продовжує засуджувати анексію Криму РФ та дії Росії у Донецькій та Луганській областях. Крім того, у Стратегії говориться, що «Євроейський Союз не зможе самостійно вирішити» жоден з конфліктів у регіоні, тому буде «залучати гравців, які присутні в конфліктах і необхідні для їх вирішення» (с.29). Очевидно, йдеться про Росію, яка причетна до виникнення всіх тривалих конфліктів у країнах Східного парт-

¹ Загалом, у документі акцентується увага на багатьох важливих речах, зокрема, щодо очікувань партнерами більш вагомої ролі ЄС в якості «глобального провайдера безпеки» (с. 3 Стратегії), необхідності посилити внесок Євросоюзу в безпеку регіону і світу (с. 5), нести більше відповідальності за розвиток подій у світі (с. 18). Відзначається, що лише об'єднавши зусилля члени Євросоюзу матимуть достатню вагу і потенціал, щоб забезпечити власну безпеку і зробити вагомий внесок для світу (с. 16). Говориться також про намір Євросоюзу «створити потужну європейську оборонну індустрію» (с. 11).

² Нова Стратегія ЄС для зовнішньої і безпекової політики: прагнення «стратегічної автономності» та дистанціювання від проблем східної Європи// International Weekly, №12 (01.07.2016–15.07.2016). – Інститут зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fpri.kiev.ua/?p=22619>

³ Аналіз Глобальної стратегії зовнішньої політики і політики безпеки ЄС, підтверджує, що цей документ, перш за все, орієнтований на держав-членів ЄС і їх громадян. Декларуючи «загальні інтереси і принципи», Стратегія, таким чином, встановлює пріоритетність гарантій безпеки для громадян і території Союзу. Перший пріоритет зовнішньої політики ЄС передбачає, що «Глобальна стратегія ЄС починається вдома». Таким чином, ЄС ставить на перший план підхід, заснований на пріоритетності власної безпеки, і розглядає через цю призму свої відносини з зовнішніми державами. ЄС не може гарантувати безпеку країн Східної Європи, які не є членами Євросоюзу, в т.ч. і України.

нерства і є головною перешкодою для їх врегулювання¹. Виходячи із тексту Стратегії «впорядкування відносин з Росією» є «ключовим стратегічним викликом» (с.33). Однак, більш доречним було би говорити про загрозу, а не виклик. Однак, ЄС навіть викликом назвав не саму Росію, не її агресивні дії, а «впорядкування відносин» із нею. Не зовсім відповідає режиму санкцій ЄС щодо Росії положення про підтримку поглиблення із РФ суспільних зв'язків і бізнесу (с.33).

З точки зору юридичної природи, Глобальна стратегія ЄС із зовнішньої політики і політики безпеки, як і більшість документів, що ухвалюються ЄС у цій сфері, має характер м'якого права. Однак це не означає, що Союз і держави члени розглядають її норми в якості виключно політичної декларації. Про це свідчить поальша практика ЄС, що спрямована на реалізацію цієї Стратегії.

Зокрема, як вказувалося, у сфері оборони, Глобальна стратегія передбачила збільшення потенціалу ЄС як автономної від НАТО системи колективної безпеки, через поглиблення взаємодії між державами-членами щодо ефективного використання наявних ресурсів разом із паралельним збільшенням оборонних бюджетів. Для досягнення цієї мети 14.11.2016 року в рамках засідання Ради ЄС із закордонних справ міністри закордонних справ і міністри оборони держав-членів Європейського Союзу провели спільну сесію, присвячену плану реалізації Стратегії в сфері безпеки і оборони. Під час засідання Верховний Представник ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки, що є також Заступником Голови Європейської Комісії і главою Європейського оборонного агентства, представила План реалізації стратегії у сфері безпеки та оборони держав-членів [7]².

Слід підкреслити, що План визначає низку конкретних дій, які покликані допомогти державам-членам вирішувати питання, пов'язані з існуючими та майбутніми потребами Європи у сфері безпеки та оборони. Пакет заходів складається із трьох основних елементів: нові політичні цілі і амбітні завдання для європейців, щоб взяти на себе більшу відповідальність за власну безпеку і оборону; нові фінансові інструменти, щоб допомогти державам-членам і європейській оборонній промисловості

¹ Зрозуміло, що залучення агресора до «вирішення» конфліктів нічого гарного для країн-жертв не передбачає.

² План реалізації стратегії в сфері безпеки і оборони є частиною проведення на виконання Глобальної стратегії ЄС по зовнішній політиці і політиці безпеки.

зміцнити обороноздатність («План дій у сфері європейської оборони» [8]¹); і ряд конкретних заходів для розвитку Спільної декларації ЄС-НАТО, в якій позначені сфери співробітництва². Всі ці три елементи разом складають всеосяжний пакет заходів, спрямованих на зміцнення безпеки Союзу і його громадян.

Серед конкретних заходів, передбачених у Плані важливе місце відведене створенню Європейського оборонного фонду для підтримки інвестицій в спільних дослідженнях і спільну розробку оборонної техніки і технології³. План також передбачає підтримку інвестицій в малі та середні підприємства, стартапи, компанії «другого ешелону» та інші компанії-постачальники оборонної промисловості, а також зміцнення єдиного оборонного ринку ЄС за допомогою застосування Директиви про державні закупівлі у сфері оборони і безпеки [9] і Директиви про трансфери [10], які спрощують транскордонну участь в закупівлях в сфері оборони, підтримують розвиток галузевих стандартів і сприяють внеску галузевої політики, наприклад, Космічні Програм ЄС, в загальні пріоритети в сфері безпеки і оборони.

Не дивлячись на широкомасштабність заходів у сфері посилення обороноздатності та безпеки у ЄС, створення європейської армії зазначені документи не передбачають.

¹ План дій у сфері європейської оборони був затверджений Європейською Комісією 30.11. 2016 року. План передбачає створення Європейського оборонного фонду та інші дії, щоб допомогти країнам-членам активізувати дослідження і більш ефективно витратити кошти на спільну обороноздатність, сприяючи, таким чином, розвиткові конкурентної та інноваційної оборонної промислової бази та забезпеченню внеску країн в зміцнення безпеки європейських громадян.

² 6.12.2016 Рада Європейського Союзу і міністри закордонних справ країн НАТО одночасно затвердили загальний перелік пропозицій щодо співпраці ЄС-НАТО. Це випливає з Спільної декларації, підписаної лідерами ЄС та Генеральним секретарем НАТО в липні 2016 року. Перелік пропозицій охоплює 42 конкретних заходи для реалізації в декількох сферах співробітництва. Співпраця ЄС НАТО, таким чином, переходить на новий рівень тоді, коли спільне подолання спільних викликів є важливим, як ніколи.

³ Фонд матиме два «вікна»: «вікно досліджень», призначене для фінансування спільних досліджень в області інноваційних оборонних технологій, таких як радіоелектроніка, метаматеріали, програмне забезпечення з криптографічним захистом і робототехніка. В рамках багаторічного фінансового програмування на період після 2020 року Європейська Комісія має намір запропонувати цільову програму оборонних досліджень з передбачуваним щорічним бюджетом 500 млн євро. «Вікно можливостей» буде виконувати функції фінансового механізму, що дозволяє брати участь державам-членам ЄС спільно закуповувати окремі засоби для зниження витрат.

На завершення можна зробити загальний висновок, що в умовах численних криз в середині ЄС (фінансових, міграційних, вихід Британії) та за його межами Глобальна стратегія та План реалізації стратегії у сфері безпеки та оборони держав-членів є важливим меседжем між-родному співтовариству щодо тієї ролі, яку ЄС обіцяє взяти на себе в рамках світового порядку. Для України таке положення речей ставить нові задачі щодо визначення найбільш ефективних моделей співробітництва з Європейським Союзом, беручи до уваги положення Угоди про асоціацію.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з другого боку, від 27 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2820#n2820

2. Городиський І. Правові засади співробітництва між Україною та Європейським Союзом відповідно до Угоди про асоціацію // Вісник Львівського ун-ту. Серія міжнар. відносини. 2014. Вип. 36. Ч. 2. – С. 74–81

3. Пошедін О. І. Воєнна безпека України в контексті співробітництва з Європейським Союзом / О. І. Пошедін // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України : наук. журн. – 2014. – № 3. – С. 53–59.

4. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 // Official Journal of the European Union. – 17.12.2007. – Vol. 50, № С 306/01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>

5. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. – [Electronic resource]. – Excess Regime: https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web.pdf

6. Результати експертного опитування «Глобальна стратегія ЄС: Місце, роль і вклад України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kas.de/wf/doc/kas_48665-1522-13-30.pdf?170424165403

7. Implementation Plan on Security and Defence// Council of the European Union Brussels, 14 November 2016 (OR. en). – [Electronic resource]. – Excess Regime: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_implementation_plan_st14392.en16_0.pdf

8. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, Council, the European Economic and Social Committee and the

Committee of the Regions European: «Defence Action Plan Document» Brussels, 30.11.2016// COM(2016) 950 final. – [Electronic resource]. – Excess Regime: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1495096766575&uri=CELEX:52016DC0950>

9. Directive 2009/81/EC of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of certain works contracts, supply contracts and service contracts by contracting authorities or entities in the fields of defence and security// OJ L 216–20.8.2009. – p. 76

10. Directive 2009/43/EC of the European Parliament and of the Council, simplifying terms and conditions of transfers of defence-related products within the Community//OJ L 146/ – 10.6.2009. – p. 1

М. Г. Хаустова¹

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Глобалізація, яка отримала могутній імпульс у другій половині ХХ ст., передбачає оцінку різновекторних процесів не тільки у економічних відносинах, але й в галузі політики, права, культури, моралі, усієї складної системи зв'язків, які виникають у сучасному світі між учасниками міжнародного спілкування.

Підвищений вплив глобалізації на життя усіх держав не може не відобразитися в першу чергу на внутрішніх та зовнішніх функціях держав. Так, глобалізація вносить певні зміни у зміст політичної функції під кутом зору обов'язку держави забезпечувати оптимальні умови для усестороннього та найбільш повного розвитку інститутів демократії та демократичного управління суспільством. Слід погодитися с проф. І. І. Лукашук у тому, що «у наш час відбувається глобалізація демократичних цінностей. Демократія визнається принципом всезагального значення. Право на неї стає глобальним правом, яке у растущій мірі буде підтримуватися міжнародною спільнотою у цілому»[1,с.23].

Сучасні процеси глобалізації суттєвим чином відображаються на реалізації економічної функції держави. Це обумовлено тим, що глобалізація передбачає перш за все інтернаціоналізацію ринків, посилення впливу транснаціональних корпорацій, затвердження панування над-

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

державних структур, які утворюються внаслідок економічної інтеграції держав. Особливо важлива роль економічної стратегії в узгодженні національних інтересів суспільства із загальними інтересами міжнародної спільноти, так як від благополуччя кожної країни залежить благополуччя людства у цілому.

Також глобалізація зачепила соціальну функцію держави, яка передусім спрямована на зняття або пом'якшення соціальних протиріч у суспільствах шляхом використання цивілізаційних засобів їх вирішення, а також досягнення гідних для життя людини умов за посередництвом гарантування певного обсягу соціальних благ за рахунок держави. Зміст соціальної функції включає такі напрями: забезпечення соціальних прав людини (на достатній життєвий рівень, на соціальний захист, на житло, на охорону здоров'я, на одержання соціальних пільг), створення належних умов праці (забезпечення зайнятості, регулювання оплати праці, робочого часу та часу відпочинку, охорона праці, соціальний захист осіб, які потребують особливої підтримки з боку суспільства (інваліди, люди похилого віку, багатодітні сім'ї), встановлення соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати і пенсії та ін [2,с.65].

Та екологічну функції держави, яка полягає в охороні природи та раціональному використанні природних ресурсів. Оскільки у досягненні високої якості навколишнього природного середовища зацікавлена уся міжнародна спільнота. Отже, однією з найактуальніших проблем, які постають у процесі подальшої розбудови соціальної, правової держави в Україні, є забезпечення її екологічної безпеки. Остання визнається одним із головних, пріоритетних напрямів державної екологічної політики, невід'ємною умовою сталого екологічного та соціального розвитку [3,с.32–33].

Одне з важливих місць в діяльності держави займає гуманітарна функція, спрямована на розвиток культури, науки і освіти, що виступає запорукою всебічного розвитку суспільства.

В умовах сучасної держави змістом цієї функції виступає: здійснення заходів з підвищення культурного рівня громадян; створення умов для їх повноцінної участі в духовному житті суспільства, забезпечення доступу до культурного та наукового надбання; розвиток освіти та науки; державна підтримка мистецтва; збереження історико-культурної спадщини; підтримка розвитку фізичної культури і спорту; міжнародна співпраця у гуманітарній сфері.

Що ж стосовно зовнішніх функцій держави, то процеси глобалізації внесли кардинальні зміни у форми та зміст міждержавного спілкування [4, с.101–103].

Важливе значення має функція забезпечення національної безпеки, яка має на меті досягнення стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, що уможлиблює сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз національним інтересам. Така захищеність досягається в усіх сферах – політичній, економічній, інформаційній, військовій тощо. Виконання цієї функції виступає гарантією існування держави, ефективного виконання всіх інших її функцій. Існування будь-якої суверенної держави неможливо без захисту її національних інтересів, що є основою, фундаментальною умовою гарантування самозбереження й прогресивного саморозвитку суспільства. За таких причин національна (зокрема) державна безпека України – першорядна умова успішного соціально-організованого буття. Які виклики і загрози є найбільш небезпечними та потребують подолання в сучасних умовах, як повинна розвиватися система колективної національної безпеки у ХХІ ст., де проходить межа між правом нації на безпеку і свободу людини, за якими принципами має діяти держава – ці та багато інших питань турбують не лише Україну, а й інші країни світу.

За оцінками експертів, у найближчі десятиліття увесь світ має займатися подоланням таких основних загроз: економічні й соціальні загрози, включаючи злидні, інфекційні захворювання та екологічну деградацію; міждержавні конфлікти; внутрішні конфлікти, включаючи громадянську війну, геноцид та інші масові звірства; ядерна, радіологічна, хімічна та біологічна зброя; тероризм; транснаціональна організована злочинність. Очевидно, що ці загрози також мають розглядатися як пріоритетні у галузі національної безпеки України.

На початку третього тисячоліття проблема безпеки існування і розвитку усіх держав і народів набула нового виміру. Цей вимір полягає глобальному сплетінні усіх економічних, екологічних, політичних, військових, культурних процесів у межах окремих держав, етносів, народів і націй, а також між нами [5, с.5–6].

Ця функція охоплює: захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи держави; збереження соціально-політичної

стабільності суспільства; охорону економічної, екологічної, інформаційної безпеки країни; зміцнення позицій держави у світі; вироблення стратегії національної безпеки, військової доктрини; підтримання на належному рівні оборонного потенціалу і обороноздатності держави; протидію і нейтралізацію загроз національним інтересам; участь у міжнародному співробітництві в галузі безпеки тощо.

Починаючи з другої половини ХХ століття, дедалі більшого значення набуває такий напрямок цієї функції, як забезпечення миру і світового порядку[6,с.56]. Цей напрямок передбачає міжнародну співпрацю держав щодо роззброєння, поступової ліквідації ядерної зброї, нерозповсюдження зброї масового знищення; організацію колективних дій у сфері боротьби з міжнародним тероризмом; вжиття заходів дипломатичного, військового характеру з припинення існуючих і уникнення нових конфліктів, участь у миротворчих операціях.

Література:

1. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век. –М. : Норма, 2000. – С.21–34.
2. Теорія держави і права: Підручник / За ред. О. В. Петришина. – Харків: Право, 2014. – 368с.
3. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні : навч. посіб. /А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. Л. Бредіхіна та ін. . – Х. : Право. – 2012. – 296с.
4. Морозова Л. А. Влияние глобализации на функции государства// Гос-во и право. – 2006. – №6. – С.101–107.
5. Дзьобань О. П. Проблеми захисту національних інтересів України у сфері державної безпеки в умовах геополітичних трансформацій ХХІ століття: монографія /О. П. Дзьобань, В. Я Настюк, В. В. Белевцева. – Х. : Право, 2013. – 296с.
6. Хаустова М. Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації // Вісник національної академії правових наук України. – Х. : Право, 2014. – № 1 (76). – С. 54–65.
7. Гуцель В. Г. Особливості реалізації соціальної функції держав-членів ЄС в умовах розбудови соціального співтовариства ЄС // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. пр. – Х. : Право, 2004. – Вип. 8. – С. 158–167.
8. Гуцель В. Г. Функція охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина і роль в її реалізації Європейського Союзу та Ради Європи // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. пр. – Х. : Право, 2005. – Вип. 9. – С. 140–151.

9. Яковюк І. В. Економічна функція держави і роль Європейського Союзу в її реалізації // Право та інновації. – 2014. – № 4. – С. 105–114.

10. Яковюк І. В. Реалізація соціальної функції держави в умовах європейської інтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 7. – Х. : Право, 2004. – С. 40–48.

В. І. Чуєнко¹

ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОБОВ'ЯЗКІВ, ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ОСТАННЬОГО

За останні п'ять років міжнародна міграція набула глобального характеру і, як наслідок, міжнародне співтовариство зазнало негативного впливу зі сторони цього явища. У цих умовах перед наукою міжнародного права постало питанням стосовно пошуку нових підходів до розуміння та визначення правового статусу біженців.

Основним міжнародно-правовим документом, який визначає правовий статус біженців є Женевська Конвенція про статус біженців 1951 р. (далі – Конвенція), яка розкриває зміст терміна «біженець», викладає права біженця та поверхнево говорить про обов'язки останнього щодо уряду, який його приймає. Додатковий Протокол 1967 р. усуває географічні та часові обмеження, встановлені у Конвенції та надає право звертатися за статусом біженця не тільки європейців.

Конвенція в цілому довела свою ефективність, захистивши майже 50 мільйонів людей від переслідувань у різних ситуаціях. Однак сьогодні природа конфліктів та причини міграції змінюються, внаслідок чого перед наукою міжнародного права постає складне завдання виокремити сучасні підходи до розуміння міжнародно-правового статусу біженців, які б надали можливість правильно ідентифікувати справжніх біженців, створити для них відповідні умови для життя та подолати кризу біженства.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що окремі питання міжнародно-правового статусу біженців висвітлювалися українськими фахівцями в га-

¹ Аспірантка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

лузі міжнародного права, а саме: Гончаренко О. А. розглядала вищезазначене питання через призму порівняння понять «правового статусу» та «правового режиму» біженців [1, с. 32], Сірант М. М. провела розмежування між поняттями «біженець» та «правовий статус біженця» [2, с. 36]. Зарубіжні науковці, зокрема Гай Гудвін-Гілл [3] та Іванов Д. В. [4] здійснили аналіз положень Конвенції щодо процедури набуття правового статусу біженця. Однак попри чисельність наукових публікацій, висвітлення в них міжнародно-правового статусу біженців характеризується фрагментарністю.

Якщо під правовим статусом (від лат. Status – становище) прийнято розуміти сукупність прав та обов'язків фізичних та юридичних осіб [5], то вважаємо, що під міжнародно-правовим статусом біженців слід розуміти встановлене загальноновизнаними принципами та нормами міжнародного права становище біженців, тобто сукупність суб'єктивних прав та обов'язків осіб, які знаходяться поза державою свого походження (державою громадянства або постійного проживання), не можуть або не бажають користуватися захистом цієї держави і не можуть та не бажають повертатися в цю державу, обґрунтовано побоюючись стати жертвою переслідування, що ґрунтується на ознаках раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або на політичних переконаннях у державі свого походження.

Як бачимо, правовий статус біженців нерозривно пов'язаний з правовим статусом особи та охоплює собою його правове положення як у системі держави, яка надала статус, так і поза нею, тобто в інших державах.

Правовий статус біженців необхідно розглянути в двох аспектах: організаційному та функціональному.

Організаційна складова містить в собі:

- нормативно встановлений порядок набуття статусу;
- нормативно встановлений порядок припинення статусу;
- нормативно встановлений порядок користування статусом (система дозволів, заборон та обмежень);
- нормативно встановлені засоби (гарантії) забезпечення статусу (гарантії незалежності, матеріальні гарантії);

Функціональною ж складовою є саме права та обов'язки біженців. Вважаємо, що саме обов'язки в цьому випадку визначають міру можливої поведінки біженців, тримають їх під контролем та можуть стати рушійною силою для вдосконалення правового регулювання сучасної кризи біженства.

Як зазначає Нефедов Б. І., «прийшов час ставити питання не стільки про міжнародні стандарти прав і свобод людини, скільки вести мову про міжнародні стандарти статусу людини, невід'ємним компонентом яких є обов'язки людини» [6, с. 26].

Саме тому, вважаємо за необхідне врахувати позицію Андерса Джонсона (Anders B. Johnsson), який в своїй праці «Обов'язки біженців» вперше говорить не лише про права біженців, але і про їх обов'язки [7]. Тож, вважаємо, що в сучасних умовах є достатньо підстав для корегування підходів щодо розуміння та правової регламентації міжнародно-правового статусу біженців, зокрема акцентування увагу на такому структурному елементі правового статусу, як обов'язки.

Відповідно до ст. 2 Конвенції у кожного біженця є зобов'язання перед країною, в якій він знаходиться, згідно з якими, зокрема, він повинен дотримуватися законів та розпоряджень цієї країни, а також заходів, які застосовуються для підтримання громадського порядку [8]. Як бачимо, Конвенція визначає вузький спектр обов'язків, концентруючись на стандартах прав та свобод, але відсутність визначення основних обов'язків біженців на тому ж рівні, що і прав призводить до переваг в бік вимог негайного здійснення лише прав.

Тож, такий елемент правового статусу біженців як обов'язки (категорія необхідної поведінки, реалізація якої не повинна зумовлюватися бажанням) повинні бути закріплені повніше та ґрунтовніше на конвенційному рівні, адже повне закріплення лише частини правового статусу біженця у вигляді їх прав та основоположних свобод може призвести до уявлення про права і свободи як про всюдозволеність.

Як бачимо, сьогодні назріла необхідність переходу на якісно новий етап в регламентації міжнародно-правового статусу біженців, де, на рівні з правами, з'явиться місце і для закріплення хоча б основних із його обов'язків, наприклад, сплата податків на рівні з громадянами країни перебування, обов'язок не здійснювати будь-яку політичну, військову та пропагандистку діяльність в країні перебування, обов'язок не заподіювати шкоду природі, відшкодовувати завдані їй збитки, обов'язок не заподіювати шкоду культурній спадщині, відшкодовувати завдані їй збитки та інші.

Література:

1. Гончаренко О. А. Статус біженця в міжнародному праві. Дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. – Х., 2005.

2. Сірант М. М. Статус біженців у Європейському Союзі. Дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. – Львів, 2008.
3. Гай С. Гудвін-Гілл Статус беженца в международном праве. – М. : ЮНИТИ, 1997.
4. Иванов Д. В. Беженцы в современном международном праве. – Москва: Междунар. отношения, 2006. – 199 с.
5. Zamfir I. Refugee Status under International Law. European Parliamentary Research Service, October 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG /2015/569051/EPRS_ATA\(2015\)569051_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG /2015/569051/EPRS_ATA(2015)569051_EN.pdf)
6. Нефедов Б. И. Соотношение международного и внутригосударственного права: проблемы формирования межсистемных образований : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10. – Москва, 2011. – 43 с.
7. ANDERS B. JOHNSON. The Duties of Refugees. / Oxford University Press, 01 July 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://academic.oup.com/ijrl/article-abstract/3/3/579/1549441/The-Duties-of-Refugees?redirectedFrom=fulltext>
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про статус біженців (1951) . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_011

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

А. В. Ананченко¹

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Міграція з однієї країни до іншої виникла досить давно, адже люди завжди шукали кращого місця для існування. Відтак не вигідне економічне, соціальне, політичне становище в країні наштовхують людей на імміграцію до іншої країни в пошуках кращої долі. Найбільш поширеними для іммігрантів є країни ЄС тому, що це, як відомо, «простір безпеки, свободи та справедливості», який може надати своїм громадянам гідний рівень життя, високооплачувану роботу, демократичне гарантування основних прав свобод та інтересів людини. Останнім часом для країн ЄС проблема імміграції постала досить гостро, саме тому було прийнято рішення розробка спільного міграційної політики для всіх держав-членів ЄС, з метою недопущення неконтрольованих потоків міграції.

Вагомий внесок у дослідження питання міграції внесли такі видатні вчені як Г. С. Вітковская, О. Д. Воробьева, Н. Каменській, Л. В. Макарова, В. І. Мукомель, В. М. Моїсеєнко, І. Б. Орлова, В. В. Покшішевській, С. В. Соболева, А. В. Топілін, І. Г. Ушкалов, Бенінг В., Борхас Г., Коулман Д., Солт Д., Стокер П. та інші.

У європейській громадській думці склалося уявлення про міцні зв'язки іммігрантів з організованою злочинністю, тероризмом і ісламським фундаменталізмом. В той же час розвиток єдиного європейського ринку багато в чому залежить від свободи пересування і мобільності трудових ресурсів [1; с. 143]. Саме тому дослідження особливостей міграційної політики Європейського Союзу має виняткову актуальність, враховуючи факт взяття курсу Україною в бік європейської інтеграції.

Основними особливостями міграційної політики країн ЄС є контроль за проникненням до Союзу нелегальних мігрантів та обмеження дозволів на в'їзд у держави ЄС.

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Щодо першої особливості, контроль за проникненням нелегальних мігрантів, то сутність її заключається в державному контролі всіх осіб які в'їжджають до країни: хто ці особи, мета їх в'їзду до даної країни, як довго вони збираються там бути, чи мають вони з собою якісь заборонені предмети. Адже держава, приймаючи мігрантів на свою територію, не може ставити під загрозу становище своїх громадян, адже як свідчить історичні факти, мігрантів в державі повинно бути стільки, скільки державні правоохоронні органи здатні будуть зупинити у разі сутичок, з метою уникнення, наприклад, державного перевороту або здійснення тиску на державну владу при прийнятті певних рішень.

Щодо другої особливості, обмеження дозволів на в'їзд в країну, то останнім часом країни ЄС визначають так звані щорічні імміграційні квоти – необхідна кількість трудових ресурсів аби задовольнити потреби ринку. Виглядає дещо, можливо цинічно, дозволити в'їзд до країни лише певній частині бажаючих, але це реалії сьогодення. Держава в першу чергу повинна піклуватись про своїх громадян, а вже потім про громадян інших держав і, в тому числі, прораховувати кількість вільних робочих місць, яких би вистачило і громадянам і мігрантам. На самому початку такої державної політики передбачалося, що через сучасну економічну кризу місцеве населення буде поступово витіснити мігрантів з непрестижної роботи, проте цього не сталося. Певні економічні і соціальні сфери діяльності міцно закріпилися за корінними європейцями, а в сфері діяльності, що призначаються для мігрантів, корінні жителі Європи йдуть не охоче. Таким чином все начебто стало на свої місця – є окремі сфери діяльності в яких в більшій мірі беруть участь мігранти (готельно-ресторанний бізнес, збирання врожаю, зокрема суниці і т.д.)

Країни Європейського Союзу в більшій мірі зацікавлені у висококваліфікованих фахівцях з інших країн, які завдяки своїм ідеям допоможуть підняти економіку ЄС на новий, більш сучасний рівень.

«Вони прибувають з-за океану в хитких і небезпечних човнах, багато з них гине по дорозі, а їх тіла, як тіла людей, чия особистість не встановлена, плавають біля європейських берегів. Вони перетинають країни, ховаючись в задній частині вантажних автомобілів контрабандистів, проїжджаючи тисячі кілометрів в жорстких і небезпечних умовах. Вони знаходять способи, щоб незаконно перетнути сухопутні кордони, або проходять прикордонний контроль з підробленими документами... Європейські країни, як правило, вважають, що такі люди становлять «за-

грозу безпеці». Прагнучи захистити свої кордони, вони накладають кримінальну відповідальність на цих мігрантів, тримають їх в тюремних умовах, і депортують їх якомога швидше навіть до країн, де їм загрожує переслідування та тортури. Ці іноземці не злочинці, вони винні тільки в тому, що прагнуть до кращого життя, хочуть знайти добру роботу або, в найгіршому випадку, шукають захисту від переслідування. Всі мігранти мають право на загальні права людини і їх слід поважати» – Томас Хаммарберг, Комісар з захисту прав людини Ради Європи. [2]

Єдина міграційна політика є одним із найактуальніших та водночас проблемним завданням європейської інтеграції. Першим законодавчим актом, який поширив компетенцію Євросоюзу на питання міграції, був Амстердамський договір 1999 року. Протягом останніх років ухвалено низку законодавчих та нормативних актів у напрямку до вироблення єдиної європейської політики з питань міграції. Особливо активними в цьому процесі виявилися такі країни, як Фінляндія, Нідерланди та Швеція. Під фінським головуванням 1998 року була ухвалена перша спільноєвропейська програма «Простір свободи, безпеки та справедливості» (1999—2004), де окреслено загальні принципи й напрямки міграційної політики. Її продовженням стала Гаазька програма (2005—2010) із визначенням конкретних механізмів контролю за міграційними потоками, візової політики, а також засобів боротьби з тероризмом та організованою злочинністю. Оперативними кроками на шляху реалізації цих програм стали: у 2005 році заснування Агентства спільного прикордонного контролю FRONTEX зі штаб-квартирою у Варшаві; у 2007 році запровадження програми VIS (Visa Information System) для координації практики видачі віз; 2008 року набула чинності директива про спільні процедури щодо репатріації нелегальних іммігрантів. Програмним документом став «Пакт про імміграцію та притулок», затверджений 2008 року під час головування Франції. Документ не є юридичним і має більше політичний характер, але він спрямований загалом на обмеження міграційних потоків, зокрема, через запровадження механізму селективної імміграції. У цьому контексті був підготовлений звіт Єврокомісії «Глобальний підхід до феномену міграції» (2008), у якому основною стратегією виступає налагодження діалогу та співпраці з країнами походження мігрантів [3].

Дані слова не можуть залишитися без уваги, саме тому на мою думку країнам-учасницям ЄС не варто так однобічно розглядати ситуацію з мігрантами «злочинцями» або «дешевою робочою силою». На мою

думку, досить вдалим було б на міжнародному рівні розробити програму щодо міжнародного захисту мігрантів, а для того аби велика кількість мігрантів не становила загрозу для правопорядку однієї країни, можна аби країни самі визначились скільки мігрантів вони готові прийняти на рік. Так чи інакше цим людям зовсім не важливо, яка країна їх прийме, країна що належить до ЄС чи ні, головне аби вони почували себе в безпеці та мали гідний рівень життя.

Література:

1. Краєвська О. А. Міграційна політика Європейського союзу: політико-правовий аспект // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані». – № 5 (79), 2011. – С. – 143–147.
2. Документ з викладенням позиції про права мігрантів з неврегульованим статусом, 24 червня 2010 р, <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1640817>
3. Деделюк К. Ю., Сишук А. А. Міграційна політика Європейського Союзу в умовах формування «економіки знань» // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки, № 11, 2009. – Режим доступу: http://www/nbu.gov.ua/portal/natural/nvnu/misnarod_vidnoss/200_11/R1/Syshchuk.p.

Науковий керівник: **Трушкевич А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Г. Ю. Андрущенко¹

ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ВІДПОВІДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА СОЮЗУ

Податкові системи країн світу відрізняються в залежності від особливостей законодавства кожної з них. Це пов'язано з особливостями внутрішньої політики кожної з держав, адже в кожній країні свої політико – економічні можливості та пріоритетні напрямки розвитку.

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

При цьому, Європейський Союз (далі – ЄС), як унікальне наднаціональне утворення, спрямувало свою політику, поміж інших напрямів діяльності, на зменшення податкових суперечностей і подолання бар'єрів, які можуть виникнути на внутрішньому ринку ЄС. Така політика викликана особливою природою ЄС, а відтак, необхідністю забезпечення реалізації основних свобод, передбачених Договором про Європейський Союз, а саме: свободи руху товарів, податкової дискримінації на внутрішньому ринку, вироблення нових принципів і механізмів усунення подвійного оподаткування, недопущення недобросовісної та згубної податкової конкуренції юрисдикцій держав-членів ЄС, а також забезпечення боротьби з податковими правопорушеннями. [1]

Як ми розуміємо, необхідною умовою досягнення вищезазначених цілей є розробка відповідного механізму забезпечення уніфікації та гармонізації податкових систем країн ЄС.

Україна – країна, яка визначає свою політику, як політику потенційної держави-члена ЄС, повинна вже зараз працювати над вдосконаленням власної податкової системи. До того ж, ратифікувавши угоду «Про асоціацію» між Україною та ЄС, Сторони взяли на себе зобов'язання щодо застосування принципів належного управління в сфері оподаткування. Також, було регламентоване прагнення суб'єктів договору до покращення міжнародного співробітництва в сфері оподаткування, сприяння збору законних податкових платежів та заходам результативної імплементації вищезгаданих принципів. [2] Ми ж, в свою чергу, розуміємо, що основний масив роботи з вищенаведених векторів розвитку повинна взяти на себе саме Україна.

Відтак, вищенаведене зумовлює актуальність дослідження особливостей податкової політики ЄС та проблемні питання гармонізації податкового законодавства України до відповідного законодавства Союзу.

Отже, починаючи наше дослідження визначимо, що гармонізація, як підкреслює Михайленко С., не є повною уніфікацією (зведення до уніфікованої форми, системи, єдиних нормативів, введення обов'язкових тотожних юридичних норм і правил у сфері оподаткування і формування на цій основі єдиної податкової системи) всіх національних податкових систем. Науковець підкреслює, що вона характеризується лише як процес приведення у взаємну відповідність податкових систем різних країн світу, порядку справлення основних видів податків у всіх державах в межах співтовариства. [3] При цьому вважається, що основну роль

у процесі гармонізації відіграють міжнародні договори, які дають змогу усувати подвійне оподаткування, а також невідповідність у непрямому оподаткуванні.

Відтак, на сьогодні правовими підставами процесу гармонізації в ЄС є положення установчих документів ЄС. Окремо необхідно звернути увагу на положення Договору про заснування Європейського Співтовариства 1957 р., які закріплюють основний напрямок його податкової політики.

Серед установчих договорів, які також є основоположними для політики інтеграції в сфері податкових відносин, особливе місце займає Маастрихтський договір. В ньому міститься ряд статей, які відносно сфери нашого дослідження закріплюють: 1) правові принципи, застосовні до регулювання податкових відносин; 2) правові положення, на основі яких приймаються регламенти, директиви і рішення з податкових питань.

Також в межах ЄС склалась ціла система директивного регулювання процесів гармонізації у сфері оподаткування, що включає в себе низку директивних актів з питань оподаткування, зокрема таких, як: Перша Директива Ради від 11.04.1967 р. щодо гармонізації законодавства держав-членів стосовно податків з обороту (67/227/ЄЕС); Третя Директива Ради від 09.12.1969 р. щодо гармонізації законодавства держав-членів стосовно податків з обороту – запровадження податку на додану вартість у державах-членах (69/463/ЄЕС) тощо.[4]

Окреме місце в гармонізації податкової системи країн-учасниць ЄС займає Суд ЄС. Підкреслимо, що його діяльність має також важливе значення для держав-кандидатів у члени ЄС.

Отже, Суд ЄС має компетенцію щодо розгляду різноманітних категорій справ, включаючи спори про податки і збори. Таким чином, Суд ЄС фактично виступає тією вищою транскордонною судовою інстанцією, яка наділена правом розгляду міждержавних податкових спорів в рамках Європейського Союзу.

Варто зауважити, що до гармонізації податкової системи ЄС з положеннями вітчизняного законодавства необхідно відноситись досить уважно навіть на етапі інтеграційних процесів. Так, Європейська Комісія розробила детальну стратегію, включаючи проведення аналізу та моніторингу процесу запровадження змін у податкових системах та адміністративних структурах країн, що є потенційними кандидатами до вступу

в ЄС. Відтак, на сьогодні, працюючи з країнами-кандидатами відповідно до програми «Фаре», яка пов'язана з організацією співпраці між державними структурами, на які покладено здійснення адміністративних функцій в країнах-членах та країнах-кандидатах, ЄС здійснює свого роду «підготовчі дії» і допомагає сформувати уповноважені органи майбутніх країн-членів. [5] Отже, країни, які поставили собі за ціль вступ до ЄС, повинні вчиняти відповідні дії для асиміляції законодавства ЄС в національному та утриматись від встановлення заходів, які суперечили б законодавству ЄС.

Повертаючись до України, як потенційної країни-члена ЄС, необхідно підкреслити непослідовність у формуванні податкової політики в країні. Так, одним з яскравих прикладів небажання України гармонізувати власну податкову систему, є ігнорування авторитетного характеру рішень Суду ЄС, які сформували усталену практику застосування податкового законодавства в країнах-членах ЄС.

Так, наприклад, 26 січня 2016 року Пленумом Верховного суду України була сформована позиція щодо статусу фіктивного підприємства та його контрагентів без врахування звичайної практики країн Європейського Союзу в питанні притягнення до відповідальності платників податку за податкові делікти. [6] Так, протилежна «українській» позиція наведена в об'єднаному рішенні (консультативному висновку) Суду ЄС від 12.01.2006 р. у справі Optigen Ltd (C354/03), Fulcrum Electronics Ltd (C355/03) and Bond House Systems Ltd (C484/03) v Commissioners of Customs & Excise та об'єднаному рішенні Суду ЄС від 06.07.2006 р. у справі Axel Kittel v. Belgian State, (C439/04) and Belgian State v. Recolta Recycling (SPRL, C440/04) (ECR 2006, page I0616).

Аналізуючи вищенаведене, ми приходимо до висновку, що Україна ще не чітко усвідомлює той факт, що створення ефективного та узгодженого законодавства не повинно мати вигляд «сліпого» копіювання положень законодавства ЄС. Важливо на рівні правозастосування визначити важливість використання усталеної практики таких інституцій, як Суд ЄС, задля можливості співвідношення регламентованих положень та практичного їх застосування.

Таким чином, тільки узгоджений синтез національних особливостей приведених у відповідності до цілей та мети ЄС зможе допомогти досягнути ефективних результатів в процесі європейської інтеграції.

Література:

1. Девко С. Т. Гармонізація податкової політики країн Європейського Союзу в умовах інтеграції // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 20(1). – С. 138–142.
2. Теоретико-прикладні аспекти адаптації податкового законодавства в сфері непрямого оподаткування в межах Угоди про асоціацію – Ірпінь : НДІ фінансового права, 2014. – 47 с
3. Михайленко С. Тенденції розвитку податкової гармонізації в країнах – членах Європейського Союзу // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2014. – № 5. – С. 105–117.
4. Нонко А. В. Податкова гармонізація в Європейському Союзі: основні концепції та підходи // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – Вип. 24. – С. 144–152.
5. Хомутенко В. Стратегічні орієнтири трансформації податкової політики України на шляху до євроінтеграції / В. Хомутенко, А. Хомутенко // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2014. – № 3. – С. 134–140.
6. Податкові наслідки операцій з «фіктивним контрагентом» у контексті практики ЄСПЛ та ЄС й постанови ВСУ від 26.01.2016 р. <http://jur-gazeta.com/publications/practice/podatкова-praktika/problemni-vzajemvidnosi-ni.ht>.

Науковий керівник: **Петришин О. О.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. В. Афоніна¹

СПІЛЬНИЙ РИНОК ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ЗА УГОДОЮ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС

Угода про асоціацію Європейського Союзу і України є продовженням розвитку відносин ЄС – Україна і спрямована на політичну асоціацію, а також економічну інтеграцію. У змісті угоди містяться питання щодо спільного ринку телекомунікаційних послуг, які є достатньо актуальними та необхідними у рамках асоціації. Європейський телекомунікаційний ринок є третім за обсягом після американського і азійського, тому сфера

¹ Студентка 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

зв'язку та провідних телекомунікаційних ринків є однією із пріоритетних і важливих напрямків розвитку економіки України. Дане питання розглядали у своїх роботах В. Афанасьєв, Р. Кох, П. Голишко, В. І. Андріанова, А. В. Соколова, В. М. Орлова.

Дані тези присвячені аналізу положень нормативно-правових актів, якими питання спільного ринку телекомунікаційних послуг регулюються, а також виявленню прогалин, які виступають певною перешкодою у правовому регулюванні зазначеного питання, а відтак, вимагають усунення.

Питання спільного ринку телекомунікаційних послуг регулюється частиною 5 «Нормативно-правова база» глави 6 Угоди про асоціацію України з ЄС у підрозділі 5 «Телекомунікаційні послуги» (ст. 115–123), додатку XVII, в т.ч. доповнення XVII-3 та додатках XIX та XX.

Стаття 115 застосовується до всіх способів надання електронних комунікаційних послуг, проте не поширюється на радіо та телевізійні трансляції.

Відповідно до визначення «електронні комунікаційні послуги» – означають всі послуги, які включають передачу та прийом електромагнітних сигналів та які зазвичай надаються на оплатних умовах, за винятком радіо та телевізійних трансляцій, до яких не належать економічна діяльність з надання контенту, що потребує телекомунікації для його передачі.

При виконанні Умов угоди буде відбуватися імплементація базового законодавства ЄС в українське, а саме зокрема базова Директива 2002/21/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про загальну нормативно-правову базу для електронних комунікаційних мереж та послуг та чотири рамкові директиви.

При цьому, важливо зазначити, що перед створенням спільного ринку в рамках асоціації потрібно вирішити низку питань, які стосуються національного рівня. Сучасний український ринок телекомунікаційних послуг не має достатнього правового забезпечення, через що виникають такі проблеми, як: низький рівень забезпечення населення, підприємств, установ і організацій широкосмуговими телекомунікаційними послугами; нерівномірність забезпечення телекомунікаційними послугами та обмеженість доступу користувачів до загальнодоступних телекомунікаційних послуг; використання на стаціонарних телекомунікаційних мережах морально застарілого та фізично зношеного аналогового обладнання;

наявність великої кількості операторів телекомунікацій та відсутності єдиного підходу до вирішення питань розвитку телекомунікацій [3; с. 37–39].

Мета законодавства Європейського Союзу, що регулює зазначені відносини, полягає в тому, щоб спростити структуру регулювання та об'єднати всі правила, що стосуються різних видів телекомунікаційної інфраструктури в єдину систему.

Угода про асоціацію зобов'язує Україну імплементувати низку актів Європейського Союзу, що встановлюють спільні рамки на ринку надання електронних комунікаційних послуг. Проте реалізація Україною європейських нормативних актів здійснюється нерівномірно, має національно-державні особливості. Прикладом є Проект Закону України «Про електронні комунікації». Як зазначають члени парламентської експертної групи з євроінтеграції, законопроект передбачає державне регулювання тарифів на універсальні послуги, проте не встановлює аналогічних як у Директиві 2002/22/ЄС «Про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних мереж зв'язку і послуг» вимог до забезпечення прозорості та доступності цих тарифів. Це один з багатьох проблемних аспектів, які виникають у процесі врегулювання суспільних відносин у вищезазначеній сфері.

Таким чином створення спільного ринку телекомунікаційних послуг має декілька значних перешкод, які будуть значно гальмувати даний процес в Україні:

- відсутність належної нормативно-правової бази та безпосередньої та ефективної реалізації принципу верховенства права в Україні;
- складний процес імплементатії законодавства.

Для України європейська інтеграція – це шлях залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій, отримання фінансових ресурсів для розвитку економіки, підвищення якості життя громадян тощо. Створення спільного ринку телекомунікаційних послуг в рамках Угоди про Асоціацію України та ЄС має забезпечити реалізацію поставлених угодою завдань лише у разі врегулювання вищезазначених проблемних питань.

Література:

1. Угода про асоціацію України та Європейського Союзу. – [Електроний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_(body).pdf);

2. Напрями та зміст модернізації законодавчого регулювання телекомунікаційних відносин в Україні: монографія / Остапенко Ю. І. – Х: Юрайт, 2014. – 192 с.

Науковий керівник: **Трагнюк О. Я.**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. В. Бабенко¹

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА, НАВЕДЕНИХ У ХАРТІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Інтеграційні процеси, які щороку набирають все більших обертів, проходять під егідою забезпечення та якомога повної реалізації прав людини та громадянина. Кожна з держав, яка має намір або вже вступила до Європейського Союзу, має показати високий рівень дотримання прав людини та громадянина, демократизм, дієвість механізму захисту порушених чи невизнаних прав. Утвердження та забезпечення прав та свобод людини – це головний обов'язок держав. За першооснову слід брати ступінь гарантованості на національному рівні, адже саме на цьому рівні закладається своєрідний фундамент можливості реалізації прав та їх захисту. Серйозного та незамінного значення набули і гарантії, які визнані у європейському правовому просторі, та до яких дедалі частіше звертається чимала кількість осіб.

Підвалини загальноєвропейських стандартів прав людини були закладені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка була прийнята Радою Європи і стала справжнім «європейським білем про права», «конституційним документом європейського публічного порядку» [1, с. 57].

Закріплення гарантій як на національному, так і на міжнародному рівні має бути не письмовим утвердженням, а мати реальний та ефективний механізм реалізації, який повинен надати таким гарантіям «живої» сили.

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Право ЄС у минулому не містило переліку письмово закріплених прав людини, а от Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року не визнавалася прямим його джерелом. Першим кроком у напрямі подолання цієї ситуації стало ухвалення Європейським Парламентом, Радою ЄС та Європейською Комісією Хартії основних прав Європейського Союзу у 2000 році (далі – Хартія).

Прийняття цього надзвичайно важливого документа пояснювалось необхідністю: забезпечення захисту прав та свобод людини від можливих порушень з боку наддержавних органів ЄС; наповнення більш конкретним змістом інституту громадянства ЄС; вирівнювання юридичних режимів соціальних, економічних, громадянських і політичних прав; поділу компетенції між Судом ЄС та Європейським судом з прав людини; визнання необхідності тлумачення прав і свобод людини, гарантованих на території ЄС, відповідно до принципів інтерпретації Європейським судом з прав людини прав, закріплених в Європейській конвенції; забезпечення однакового застосування на території всіх держав-членів прав людини, закріплених у нормах директив відповідних органів ЄС; формування «правозахисного» світогляду громадян, що перебувають під юрисдикцією ЄС [2, с. 66].

Аналізуючи особливості спеціальних гарантій слід з'ясувати, що ж собою являють гарантії як такі, адже без цього неможливо зрозуміти яким же чином діють гарантії та яким змістом вони наповнені.

У європейському праві під гарантіями прав і свобод людини (у вузькому, юридичному сенсі) розуміють засоби захисту прав від порушень, процедури поновлення порушених прав і порядок відшкодування завданої шкоди [1, с. 58].

Зазвичай, гарантії поділяють на загальні – такі, що поширюються на будь які права та свободи, та спеціальні – ті, що стосуються окремих прав та свобод.

Класифікація загальних може бути різноманітною, що природно для європейського права, але хотілося би звернути увагу саме на спеціальні, адже вони відіграють особливе значення у механізмі гарантування суб'єктивних прав від порушень з боку приватних осіб та органів публічної влади, у тому числі наднаціональних через свою конкретність та визначеність.

Спеціальні гарантії встановлюються для кожного виду прав людини, які закріпила Хартія основних прав Європейського Союзу. При цьому

Хартія містить статтю 53, яка говорить про те, що жодне із положень Хартії не має тлумачитися як обмежуюче чи таке, яке завдає шкоди правам та основним свободам у відповідній сфері їх застосування, визнаній правом Європейського Союзу [3].

Тож, розглянемо деякі з таких гарантій. Розпочати варто з головно-го – з гарантії права на життя. Гарантією цього права виступає заборона смертної кари, яка закріплена у ст. 2 Хартії та у Протоколі № 13 до Європейської конвенції від 3.05.2002 року. Зміст вищезазначених статей полягає у тому, що смертна кара скасовується і нікого не може бути засуджено до такого покарання або страчено. У цих документах визнається також, що держави-члени Ради Європи, які підписали цей Протокол, переконані, що право кожної людини на життя є основоположною цінністю в демократичному суспільстві і що скасування смертної кари становить суть від суті захисту цього права та цілковитого визнання гідності, притаманної всім людям [3]; [4].

Стаття 3 Хартії встановлює, що гарантією права на особисту недоторканність є заборона евгенічних практик, спрямованих на селекцію людей, використання тіла людини та його частин як джерел фінансового прибутку, репродуктивного клонування людини. Окрім того ця стаття визначає те, що право на особисту недоторканність являє собою право кожної людини на особисту фізичну недоторканність та недоторканність психіки [3].

Важливою гарантією свободи вираження своїх поглядів є стаття 11 Хартії. Нею гарантується кожній людині право на свободу вираження своїх поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, знаходити і поширювати інформацію й ідеї без будь якого втручання з боку публічної влади і незалежно від державних кордонів. Також гарантуються свобода і плюралізм засобів масової інформації [3].

Окрім цього, до вищезазначеного не можна не врахувати статтю 10 Хартії, яка встановлює свободу думки, совісті та релігії. Хоча зміст цих двох статей відрізняється, що і відобразилося на їх відокремленому визначенні, це лише підтверджує важливість цих положень та їх актуальність, а, відповідно, і актуальність забезпечення їх захисту [3].

У Розділі IV Хартії, зокрема, у статтях 27–32 мова йде про трудові права, які забезпечуються такими гарантіями як захист від необґрунтованого звільнення, допомога у працевлаштуванні (доступ до безкоштовних служб працевлаштування), справедливі та гідні умови праці (обме-

ження максимальної кількості робочих годин, щоденний та щотижневий відпочинок, щорічна оплачувана відпустка), а також заборона дитячої праці та захист від економічної експлуатації та будь якої праці, яка може завдати їм шкоди [3].

Правом на належне управління, яке встановлене у статті 41 Хартії, гарантується особі бути заслуханою до винесення проти неї несприятливого рішення, доступом до своєї особистої справи, обов'язком адміністрації обґрунтувати свої рішення, компенсацією збитків, спричинених інститутами і службовцями ЄС, правом письмового звернення до установ Союзу і отримання від них відповіді [3].

Хартія наводить широкий перелік прав, кожне з яких гарантується. Але також не слід забувати, що цей же документ містить статтю 43, яка говорить про можливість звернення за певних умов до Омбудсмана, а також статтю 44 про можливість звернення з петиціями до Європарламенту [3].

Наявність гарантій є запорукою забезпечення прав та свобод людини та громадянина, які визначені європейським правом, визнані європейською спільнотою та на які має бути зорієнтоване і національне законодавство. Гарантування прав та свобод дає впевненість кожному їх носієві, показує те, наскільки відповідально, серйозно та ретельно враховані їх інтереси та прагнення, а, відповідно, їх дотримання свідчить про високий рівень у забезпеченні демократизму, правової та соціальної спрямованості спільноти та держав зокрема. Звісно, порушення прав та свобод людини та громадянина мають місце, але завданням гарантій і є, перш за все, їх зменшення та недопущення в майбутньому, і саме цей напрям і має стати основним для утвердження ефективного гарантованого захисту як на міжнародному, так і на національному рівні.

Література:

1. Богачова Л. Л. Юридичні гарантії прав та свобод людини і громадянина в європейському та національному праві // Державне будівництво та місцеве самоврядування, 2011. – С. 56–70. – [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3235/1/Bogacheva_56.pdf.

2. Право Європейського Союзу : навч. посіб. / за ред. Р. А. Петрова. – К. : Істина, 2011. – С. 66–68.

3. Хартія основних прав Європейського Союзу Європейський Союз, Ніцца, 07 грудня 2000 року. – [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

4. Протокол № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин (рос.), 03 травня 2002 року. – [Електронний ресурс] // [Режим доступу]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_180.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. Б. Бабій¹

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЗА ЛІСАБОНСЬКИМ ДОГОВОРОМ

Лісабонський договір (Договір реформування) – це нова базова угода щодо принципів функціонування Європейського Союзу. Офіційно вона іменується «Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти». З моменту провалу ратифікації Договору, що засновував Конституцію для Європи, Європейський Союз зіткнувся з необхідністю вибору нового підходу в справі реформування своїх засновницьких документів. Почалася робота над новим договором. Офіційне підписання Лісабонського договору відбулося 13 грудня 2007 року, після чого документ підлягав ратифікації національними парламентами 27 держав Євросоюзу. Станом на 13 листопада 2009 року його затвердили всі 27 країн ЄС. Договір набув чинності 1 грудня 2009 року.

Запроваджуючи в життя лінію Європейської Конституції 2007 р., Лісабонський договір офіційно розширив компетенцію Союзу на заходи в таких сферах, як координація адміністративного співробітництва держав-членів у сфері втілення в життя права Європейського Союзу, служби загальноєкономічного значення, цивільної оборони, енергетики, космосу, туризму, спорту, координації заходів з надання допомоги державам-членам, постраждалим від терористичних актів чи катастроф і гуманітарної допомоги третім країнам. Була здійснена довгоочікувана

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

широкомасштабна інституційна реформа, яка сприяє посиленню ефективності, координації дій та подальшої демократизації Союзу.

Договір розширює коло завдань, які ЄС може здійснювати за кордоном, закріплює принцип колективної самооборони і декларує освіту спеціального Європейського оборонного агентства. Крім того, в якості різновиду просунутого співробітництва, що представляє собою можливість поєднувати з якого-небудь питання лише ті країни, які готові і здатні співпрацювати в тій чи іншій військовій області, передбачено «постійне структуроване співробітництво» у сфері військових потенціалів.

В цій області Союз (спочатку суто економічний) з політичного переростає в політико-військовий. Швидкими темпами формується загальний для країн ЄС оборонний і військово-технічний простір, його наукове, матеріальне, логістичне та організаційне забезпечення відповідно з новітніми тенденціями у цій чутливій сфері. Це, на жаль, відповідає новітнім тенденціям розвитку сучасного все менш мирного світу.

Ст. 2 Договору про ЄС вперше включена нова правова категорія – «цінності Союзу». Ці цінності являють собою моральні спочатку європейської, а по суті справи – і світової цивілізації. Поважати і дотримуватися їх – обов'язок як Союзу в цілому, так і кожної держави, що до нього входить. Це одночасно і неминуща вимога до кожної держави, що вступає в Союз. Неповага до цих цінностей може спричинити застосування до держави-порушника санкцій у вигляді призупинення окремих прав, пов'язаних з членством в ЄС (ст. 7 Договору про Європейський Союз). До цінностей Союзу належать: людська гідність, свобода, демократія, рівність, правова держава, права людини (в тому числі права меншин).

Ця система цінностей доповнюється «характеристиками» якостей, яким повинні відповідати всі країни-учасники Союзу: плюралізм, недискримінація, терпимість (толерантність), правосуддя, солідарність, гендерна рівність.

Другим тісно пов'язаним з ідеологією нововведенням Лісабонського договору стало надання Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р. тієї ж юридичної сили, яку мають установчі договори. Одночасно Союз приєднується до Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. При цьому п. 3 ст. 6 Договору про ЄС

стверджує, що «основні права, як вони гарантовані Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод, і як вони впливають із загальних для держав-членів конституційних традицій, входять у зміст права Союзу в якості загальних принципів».

Відтворюючи положення проекту Конституції 2004 р., Лісабонський договір вперше прямо визнає за державами право на вільний вихід зі складу Союзу (ст. 50 Договору про ЄС). Це може створити передумови для зловживання і спроб «шантажу» загрозою виходу окремих країн, так і зміцнити взаємну довіру добровільно увійшовши в Європейський Союз держав. Вищезгадана стаття прямо уповноважила Європейську Раду встановлювати додаткові критерії для прийому в ЄС, що може сприяти вирівнюванню рівня держав-членів Союзу і підвищення його згуртованості, більшого контролю за досить суперечливим процесом подальшого розширення Європейського Союзу.

Лісабонський договір дає достатньо підстав для критики. Якщо проект Конституції розроблявся Європейським конвентом ґрунтовно, без поспіху, у максимально демократичній формі, з широким зверненням до населення, то Договір про реформу узгоджувався в умовах жорсткого цейтноту, кулуарно, під прикриттям напівконфіденційної дипломатії і у високих сферах міжурядової конференції, в закритих засіданнях допущених до цього процесу нечисленних експертів.

Прийти до консенсусу з основних параметрів реформи треба було встигнути в період президентства в Раді Німеччини, а підписати – поки не завершився шестимісячний термін головування Португалії. Тому мова і стиль цього документа, «розпорошеного» між окремими статтями установчих договорів і штучно позбавленого конституційної термінології, виявилися явно менш вдалим, ніж у проекті Конституції, в тому числі і з причини обмежень у часі. Зрештою Лісабонський договір продемонстрував здатність при необхідності долати традиційні демократичні процедури і суспільну думку європейських народів шляхом вмілого маніпулювання юридичними і політичними технологіями в інтересах, тим не менш, логічного та демократичного правового розвитку Європейського Союзу.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРУ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Вплив релігії на формування системи національних цінностей важко переоцінити. Історично склалося, що релігія була керівним чинником інтеграції та консолідації державно-політичних режимів, збереження етноконфесійних спільностей людей. Відродження національно-духовних цінностей народів, захист національних мови, звичаїв, народних традицій зумовлене беззаперечною культурною першістю релігії. В історичній ретроспективі система вірувань також виступала перешкодою державотворення, засобом духовного обмеження, причиною нетерпимості до інших націй, народів. Суперечливий характер релігії зумовлює багатогранність її впливу на історичні процеси в суспільстві.

Процес європейської інтеграції розглядався переважно як політико-правовий, інституційний та економічний феномен. При цьому часто ігнорувалась його культурно-історична площина. Такий когнітивний розрив є збитковим, обмежує масштаб і глибину комплексної оцінки інтеграційних процесів. [1].

Ще з епохи Середньовіччя у процесі становлення європейських націй релігійні ідеї були найзрозумілішими для суспільства. Пізніше вже ідеї лютеранства призвели до закріплення в європейській свідомості ідеї духовного плюралізму, множинності центрів релігійної влади, і, відповідно, – релігійної свободи, віротерпимості, індивідуалізму. Нерідко роль релігії абсолютизувалася, з чого випливає те, що на початкових етапах утворення сучасних європейських націй об'єднуючий елемент у цьому процесі вносився саме церквою як головним аксіологічним мірилом. Яскравим прикладом цього став релігійний рух Реформації в XVI ст. : його результатом стало пристосування релігійних догм до місцевої мови, культури і традицій, що і призвело до появи національних рухів.

Поява Священної Римської імперії, поширення інквізиції, великий вплив Папи Римського на вирішення концептуальних проблем загальноєвропейського розвитку – все це свідчить про всеосяжний вплив церкви

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

не лише на становлення загальноєвропейської системи цінностей, загальноєвропейської свідомості, а і на процеси державотворення, вибору політичного шляху розвитку як окремих країн, так і Європи в цілому.

У сучасних умовах державотворення на Європейському континенті релігійний чинник продовжує відігравати значну роль. Через активну участь церкви в суспільних процесах формується політична свідомість та визначаються ціннісні орієнтири політичного буття. У подальшому це проявляється вже у формуванні політичних ідей, у тому числі в контексті євроінтеграційних процесів. [2; 49]

Останнім часом значна увага була приділена ролі християнської демократії в міжнародній політиці, особливо в європейській інтеграції. Християнські демократи можуть авторитетно заявити батьківство ідеї європейської інтеграції, як інструмент вирішення війни і як відповідь міжнародній проблемі перешкоджання економічному і соціальному процвітання. Успіх «ризикованої європейської інтеграції» є процесом, який передбачає часткову відмову від національного суверенітету для того, щоб стимулювати і поліпшити принцип верховенства закону на загальній території. Як приклад можна розглянути Центристський демократичний інтернаціонал (англ. Centrist Democrat International) – міжнародне об'єднання політичних партій та організацій на основі принципів християнського чи інтегрального гуманізму, що визнає наявність духовного виміру у природи людини.

Інтернаціонал було засновано 1961 року під назвою «Всесвітній християнсько-демократичний союз» (англ. Christian Democrat World Union) з метою просування ідей християнської демократії. До складу союзу увійшли три міжнародні асоціації партій: «Нові міжнародні команди», «Організація християнських демократів Америки» та «Християнсько-демократичний союз Центральної Європи». На даний момент до інтернаціоналу входить понад 100 партій.

Звертаючись до християнської демократичної політики в міжвоєнний період, багато вчених зауважують, що шість країн-піонерів процесу європейської інтеграції (Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Люксембург і Нідерланди) були добре встановленим християнським демократичним союзом. Саме тому процес Європейської інтеграції, з точки зору Великобританії, був не більше, ніж прикриття для «Католицької змови, організованої разом з Ватиканом». Як зазначалось у працях науковців «Запах ладану чіплявся до руху. В основі нового утворення була Європа Карла

Великого, і всім не до кінця було зрозуміло, чи були вони свідками народження Сполучених Штатів Європи, чи воскресіння Священної Римської імперії» [3]. Роль християнської демократії в процесі європейської інтеграції вивчена на фундаментальному рівні тільки недавно, і ця затримка є дивною з огляду на її вагомий роль на всіх етапах інтеграції: ранній період (1947–1957 рр.), період утвердження (1960 і 1970 рр.), відродження Європи (середина 1980-х років), і його швидке поглиблення і розширення (1990–2000 рр.). Лісхаут переконливо показав, що політична, а не економічна, динаміка була притаманна європейській інтеграції. Європейський проект означав мирне вирішення питання боротьби за владу Німеччини та Франції. Дійсно, як швидко і ґрунтовно наднаціональне рішення (план Шумана), що спочатку пропонувався французами для вирішення «Німецького питання» було перетворене на міжурядову співпрацю нового рівня.

Слід зауважити, що такі уряди склалися з керівних політичних партій. Транснаціональні мережі християнських демократів сприяли створенню політичної довіри, обговоренню політики, особливо з питань європейської інтеграції, маргіналізації внутрішнього інакомислення всередині національних партій, соціалізації нових членів в існуючу політику консенсусу, координації урядових політичних рішень і парламентській ратифікації інтеграційних договорів [4; 195].

Хоча зв'язок між християнським демократами і європейською інтеграцією не є загальноновизнаним та офіційно оприлюдненим (християнські демократичні партії не мали монополії на цю ідею), між рядків історії та політики прослідковується, що проєвропейська та інтеграційна позиції є більш природними для християнських демократів, ніж для будь-кого із їх суперників. До того ж, основні ідеологічні концепції християнської демократичної політики щодо питання європейської інтеграції реалізуються в чотирьох напрямках. По-перше, принципи інтеграції і розміщення є ключовими стовпами християнської демократичної політичної філософії і організаційної практики. По-друге, доктрина персоналізму підкреслює, що люди стають повноцінними особистостями тільки тоді, коли вони є членами певних громадських утворень. Суверенна національна держава є одним із них, і в цьому аспекті зазначається, що вирішення основних питань, наприклад, території чи релігії, в наднаціональній спільноті принципово не відрізняються від державних. По-третє, субсидіарність як принцип управління. Християнські демократи дотри-

нуються квазіфедералістського принципу, поряд з традиційною організаційною практикою, яка дозволила їм структурувати і стримувати свої наднаціональні амбіції. І, нарешті, для католиків, на відміну від більш національно орієнтованих протестантів, ідея наддержавних утворень не є чужорідною, враховуючи транснаціональну структуру церкви [4; 196]. Так релігія спочатку через церкву як інституційну складову, а потім через філософсько-правовий інструментарій мала вагомий вплив на інтеграційні процеси, що відбувалися на Європейському континенті.

Філософська сфера євроінтеграційних процесів визначає постулат щодо неможливості інтеграції в європейську спільноту держави, у якій офіційно визнаною є нехристиянська релігія. Звісно, прямо така заборона не вказана, оскільки це не відповідає демократичним засадам і суттєво спотворює концепцію прав і свобод людини та громадянина, відповідно до якої свобода совісті та віросповідання посідають одне з перших місць. У 2000 році було прийнято Хартію основних прав Європейського Союзу, відповідно до ст. 10 якої кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право передбачає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або дотримуватися переконань як індивідуально, так і спільно з іншими, публічно або приватно, в богослужінні, віровченні і відправленні релігійних та ритуальних обрядів. Право на відмову від військової служби з релігійно-етичних мотивів визнається відповідно до національного законодавства, що регламентує її проходження [7, ст. 10].

Проголошення світського характеру права Європейського Союзу, гарантування свободи совісті та віросповідання є одними із основних засад розвитку права Європейського Союзу. Неупередженість європейських цінностей стосовно сповідання релігії вважається демонстрацією високого рівня демократизації суспільства. Це сприяє побудові системи рівності всіх перед законом, адже еталоном людської взаємодії виступає єдиний закон, а не суперечливі релігійні ідеї.

Офіційна позиція Європейського Союзу полягає в тому, що інтеграція можлива лише за умови відповідності ряду об'єктивних соціально-економічних і публічно-політичних критеріїв, які впливають на рівень розвитку демократії в тій чи іншій державі. Водночас, важко заперечити, що вплив релігії на формування системи моральних і ціннісних позицій цивілізаційного розвитку зумовлює безумовну полярність векторів процесів державотворення в країнах із різними превалюючими релігіями [6; 192].

На сьогодні має місце припущення, що Європейський парламент може відчувати певний вплив на національну політику саме через релігійне питання. Проблема імміграції (переважно мусульманської) може призвести до релігійної поляризації, оформленої як протистояння християнства та ісламу. Очевидно, що християнські демократичні об'єднання стикаються деякими гострими дилемами, і наслідки їх вибору матимуть вирішальний вплив для визначення політики Союзу цілому. Найбільш доцільним вирішенням подібних проблем є двостороння адаптація до постійно мінливого економічного, соціального, культурного та політичного середовища, яке функціонально пов'язане з розвитком ідеології, політики і стратегії інтеграції, адже у сучасному світі релігія повинна відігравати об'єднуючу, а не деструктивну роль.

Література:

1. Жосул Е. В. Религиозный фактор в процессах политической интеграции и дезинтеграции в Европе: автореф. дис. ... канд полит. наук: 23.00.02. – Москва, 2008. – 24 с.
2. Єрмакова Г. С. Релігія як об'єднуючий фактор європейської інтеграції: історично-правовий аспект // Європейські перспективи, №8, 2014 – с. 48–53
3. Christian Democracy in Europe Since 1945, Том 2 /Michael Gehler, Professor of European Studies Wolfram Kaiser, Wolfram Kaiser Routledge, 2 серп. 2004 р. – 272 с. – [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=pouRAgAAQBAJ&lpg=PP1&hl=uk&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>
4. Stathis N. Kalyvas, Kees van Kersbergen. Christian Democracy / Annu. Rev. Polit. Sci. 2010. – 209 // Downloaded from www.annualreviews.org by Yale University Sterling Chemistry Library on 10/05/10 – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://stathis.research.yale.edu/documents/annurev.polisci.11.021406.pdf>
5. Хартія основних прав Європейського Союзу / Європейський Союз; Хартія, Міжнародний документ від 07.12.2000 – [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_524 – Назва з екрану
6. Єрмакова Г. С. Релігійний аспект політичної та правової інтеграції в Європі // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»: випуск 33. т. 2, 2015 – С. 188–192.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА НАДАННЯ ПРИТУЛКУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

В будь-якому суспільстві та в будь-який період розвитку людства міграційний процес є неминучим та безперервним явищем. Щодо цього процесу можна вжити певних заходів міжнародного та державного впливу, але в жодному разі міграцію неможливо викоринити.

З 1999 року Європейський Союз активно працює над формуванням і вдосконаленням уніфікованої європейської політики щодо мігрантів та осіб, які потребують притулку, зокрема, ґрунтуючись на положеннях Женевської Конвенції про статус біженців. З того часу введено в дію 4 Директиви, які регулюють сферу надання притулку в країнах ЄС. Але з огляду на те, що кожна держава, перш за все, переслідує власні інтереси та занепокоєна національними проблемами, то виникає безліч протиріч щодо єдиної політики в сфері притулку та імміграції.

Протягом останніх років, Європа переживає потужну імміграцію населення, так звану «кризу біженців», пов'язану з військовими конфліктами в Сирії, Лівії, Іраку, Афганістані та інших країнах Африки і Близького Сходу.

За даними ООН у 2015 році понад 1 мільйон біженців та мігрантів перетнули морем кордони держав-членів Європейського Союзу, і близько 400 тисяч осіб зробили це у 2016 році. В більшій мірі державами, які прийняли основний потік населення з країн Близького Сходу, стали Греція та Італія [7, с. 10–11].

Відомо, що багато ініціатив з боку Європейського Союзу щодо подолання міграційної кризи були безуспішними та несвоечасними, що, у свою чергу, призвело до збільшення потоку мігрантів та деякі держави-члени Європейського Союзу були вимушені тимчасово відновити контроль на внутрішніх кордонах відповідно до статті 23 Шенгенського кодексу. Згідно з Розділом II Шенгенського кодексу, держави-члени Європейського Союзу мають право відновлювати прикордонний контроль на період до шести місяців. Всього 7 країн вжили таких заходів,

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

зокрема: Бельгія, Австрія, Данія, Швеція, Німеччина, Словаччина, Угорщина.

Одним із перших кроків, зроблених для подолання міграційної кризи, стало впровадження політики переміщення. У зв'язку із перебуванням на територіях Греції та Італії значної кількості біженців було доцільним застосувати частину 3 статті 78 Лісабонського договору. Так, якщо в одній або кількох державах-членах виникає надзвичайна ситуація, пов'язана з раптовим напливом громадян третіх країн, Європейська рада за пропозицією Європейської комісії може ухвалити тимчасові заходи на користь зацікавлених держав-членів [1, с. 76]. Але положення цієї програми є спірними та держави-члени ЄС занепокоєні можливістю впливу своєрідної мусульманської культури на християнську ідентичність європейців.

Сьогодні діє спеціальна програма, яка, власне, врегульовує порядок здійснення політики переміщення та поставила за мету переселення біженців з країн першого прибуття (Греція та Італія), до інших держав-членів ЄС. Ухвалення цієї програми було спричинено більше не досягненням консенсусу європейських країн, а за допомогою системи голосування кваліфікованою більшістю у Європейському парламенті та Раді ЄС. Угорщина, Чеська Республіка, Польща, Словаччина та Румунія проголосували проти плану, а Фінляндія утрималася. В свою чергу, серед країн, що проголосували за ухвалення плану та прийняли найбільшу кількість біженців, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Нідерланди, Швеція, Бельгія. Такі протиріччя щодо узгодженої та єдиної міграційної політики пов'язані, перш за все, з негативним впливом міграційних процесів на суверенітет, територіальну цілісність держав-членів ЄС, а також на національну ідентичність кожної держави окремо [6]. Станом на сьогодні не є учасниками даної програми п'ять держав: Велика Британія, Данія, Австрія, Угорщина та Польща. Велика Британія та Данія не беруть участь в спільній політиці ЄС, яка стосується імміграції, згідно з положеннями Лісабонського Договору, тому і не зобов'язані забезпечувати притулок для біженців. Не дивлячись на це, Велика Британія добровільно прийняла 2200 осіб, а Данія – 481. Що стосується ситуації з Австрією та Угорщиною, то ці держави відмовилися від прийняття мігрантів у зв'язку з тим фактом, що є чимала вірогідність напливу біженців з Балканських країн. Саме Австрія та Угорщина знаходяться на, так званому, балканському еміграційному шляху [2].

Наступним етапом подолання нелегальної міграції є підписання у 2016 році Угоди між Європейським Союзом та Туреччиною про реадмісію, тобто про взаємні зобов'язання держав щодо повернення власних громадян, громадян третіх країн та осіб без громадянства, що незаконно перетнули кордон однієї із договірних сторін [4]. Угода врегульовує, по-перше, питання стосовно повернення до Туреччини біженців, які прибули з Туреччини в Грецію починаючи з 20 березня 2016 року, по-друге, передбачено, що на кожного повернутого в Туреччину нелегального мігранта буде припадати один легальний мігрант. По-третє, передбачено впровадження Схеми добровільного прийому біженців після того, як потік мігрантів значно зменшиться або зникне. В свою чергу ЄС взяв на себе зобов'язання фінансово забезпечити повернення таких осіб до Туреччини (3 мільйони євро) та відновити процес гармонізації законодавства Туреччини з розділом 33 *acquis communautaire* «Фінансова та бюджетна політика». Саме завдяки вжиттю заходів, передбачених Угодою між ЄС та Туреччиною, кількість мігрантів та біженців у Європі помітно зменшилася [5].

Якщо говорити про процедуру, то прийняття рішення про надання притулку особам здійснюється на двох рівнях: рішення першої інстанції та остаточне рішення, прийняте у зв'язку з апеляцією або переглядом. Це говорить про гнучкість та лояльність міграційної системи ЄС, яка ставить за мету безпеку біженців та зменшення кількості жертв тих конфліктів, які відбуваються в країнах їхнього походження. За даними Євростату заяви про надання притулку в основному подаються громадянами Сирії, Афганістану та Іраку і станом на 2016 рік кількість таких заяв перевищила 1 мільйон [3].

У зв'язку зі значним напливом біженців і мігрантів, перед європейцями постало питання про здатність держав-членів ЄС інтегрувати та адаптувати таких осіб до європейської культури та суспільства, оскільки варто не забувати про те, що більшість біженців та мігрантів сповідують іслам, який за своєю сутністю кардинально відрізняється від християнського віросповідання. Особливого значення ця проблема набула на тлі повідомлень про злочинну, в тому числі екстремістську, діяльність осіб, які шукають притулку. Водночас збільшується рівень соціальної напруженості та ксенофобії з боку громадян тих країн, де біженці та мігранти отримали право на притулок. Зокрема, в Швеції та Німеччині спостерігається зростання числа випадків на-

сильства щодо мігрантів та біженців, особливо з боку ультраправих та євроскептиків.

Що стосується економіки, то виникає питання впливу такого великого потоку біженців та мігрантів на економіку держав-членів ЄС. Звичайно, що приток населення може бути економічно вигідним та допоможе компенсувати несприятливі демографічні зміни в багатьох країнах Європи, де рівень смертності вищий за рівень народжуваності, що призводить до скорочення кількості робочої сили в країнах. Але слід зауважити, що багато чого буде залежати від того, наскільки гармонічно біженці та мігранти інтегруються в так званий трудовий ринок ЄС. Водночас існує вірогідність того, що зменшиться кількість робочих місць та понизиться рівень заробітних плат у відповідних країнах [6].

Проблемою міграційної політики ЄС є не самі мігранти та біженці, а відсутність солідарності серед держав-членів ЄС щодо врегулювання міграційної кризи, зокрема, при формуванні загальних правил розселення таких осіб. Відсутність єдиного підходу до вирішення проблем у цій сфері призводить до аномально швидкого напливу біженців до країн, які все ж таки надали притулок, та нерівномірного навантаження на міграційні органи окремих держав-членів ЄС. У свою чергу, такі явища загрожують існуванню Шенгенської Угоди. ЄС повинен консолідовано сприяти врегулюванню військових конфліктів в країнах, де відбуваються збройні конфлікти, що значно зменшить рівень напливу біженців та мігрантів до європейських держав.

Література:

1. Консолідована версія Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. [Електронний ресурс] / 30.03.2010 / Офіційний вісник Європейського Союзу;

2. A European Agenda on Migration. [Electronic resource] / Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. / Brussels, 13.05.2015 COM (2015);

3. European Commission – DG Migration and Home Affairs – Common European asylum system: 2017. [Electronic resource] / 13.03.2017 / http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics;

4. Fact sheet on the EU-Turkey Statement. [Electronic resource] / European Commission – Fact Sheet. Brussels, 19.03.2016. / http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-963_en.htm;

5. Implementing the EU-Turkey Statement – Questions and Answers. [Electronic resource] / European Commission – Fact Sheet. Brussels, 15.06.2016. / http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1664_en.htm;

6. The European Union: Current Challenges and Future Prospects. [Electronic resource] Kristin Archick Specialist in European Affairs. Congressional Research Service / R44249 / February 27, 2017 / <https://fas.org/sgp/crs/row/R44249.pdf>.

Науковий керівник: **Маринів І. І.** к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. О. Боголюб¹

ПРОБЛЕМА ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Проблема дефіциту демократії в Європейській спільноті гостро обговорюється уже декілька років. Дослідженням даного питання займались Г. Абромайт, А. В. Кулабухова, М. Ѓореа, С. Хікс, Т. Кьоніна, Дж. Мажоне, Д. Вайлеа, О. М. Рудік, П. Маєа, Е. Моравчик, Ж. Томмасен, Л. Сементіл, А. Фоллесдал, О. Я. Трагнюк, Д. Фухс, Ф. Шарф та інші вчені. Науковці наводять аргументи як для підтвердження існування такого явища як «дефіцит демократії», так і для його спростування, хоча прибічників дефіциту більше. Під «дефіцитом демократії» розуміють недостатню участь громадян у процесі вироблення політики Союзу [1].

Вперше цей термін вжив Д. Маркуанд наприкінці 1970-х років для того, щоб відзначити слабкість демократичних механізмів у функціонуванні Європейського Союзу. Згодом цю проблему часто зачіпали в процесі підготовки Амстердамського, Ніщцького, Лісабонського та інших договорів у контексті розширення повноважень Європейського Парламенту. Як відзначають А. Фоллесдаль і С. Хікс, сучасне трактування поняття «демократичного дефіциту» Євросоюзу містить у собі наступні фактори: зростання впливу виконавчої й ослаблення законодавчої гілок влади в державах-членах ЄС, слабкість Європарламенту, відсутність

¹ Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

справжніх загальноєвропейських виборів; складність і незрозумілість Євросоюзу в очах пересічного громадянина; надмірні розбіжності між рішеннями Євросоюзу та «ідеальними уявленнями» громадян на національному рівні [2].

На сучасному етапі функціонування Європейського Союзу проблема «дефіциту демократії» обумовлена, головним чином, двома обставинами. По-перше, єдиний легітимно утворений орган – Європейський парламент, що формується шляхом прямих виборів, належним чином не відображає рівень представництва громадян ЄС на наднаціональному рівні. По-друге, на відміну від традиційної моделі вищих державних органів більшості держав-членів, де законодавча функція є монополією парламенту, в ЄС відповідні функції вказана представницька інституція не має права здійснювати самостійно. Проте є й інша думка. Прихильники поглиблення європейської інтеграції стверджують, що так званий дефіцит демократії в ЄС є міфом. На їх думку, європейські структури цілком відповідають критеріям демократичного врядування, оскільки базуються на принципах прозорості та ефективності політики, субсидіарності, системі конституційних «стримування і противаг», а також на опосередкованому контролі з боку урядів держав-членів та зростаючих повноваженнях, наданих Європейському парламенту.

Щодо тих органів ЄС, які мають значну автономію та наднаціональний статус Суд ЄС, Європейський центральний Банк, Генеральний директорат з питань конкуренції – то вони функціонують у сферах, в яких мають працювати виключно експерти і висококваліфіковані фахівці, оскільки більшість громадян є невігласами в цих питаннях [4].

Більшість авторів, які займаються проблемою «демократичного дефіциту», підкреслюють, що боротися з ним за рахунок відтворення на рівні ЄС інститутів, властивих національним політичним системам, не ефективно. На національному рівні подібні форми політичної організації зазнають щораз більшого тиску, партіям дедалі складніше поєднувати функції представництва та управління. В результаті ЄС може бути затягнутий у виснажливу гонку «наздоганяючого розвитку». Наприклад, Жан Моне взагалі висував новаторську ідею делегування суверенітету національних держав наднаціональній владі і створення європейського уряду, що суперечило всім канонам двохсотлітнього розвитку в Європі національних держав.

Проблему подолання «дефіциту демократії» разом із низкою інших питань покликаний був вирішити підписаний 13 грудня 2007 року 27 державами-членами Лісабонський договір (набув чинності 1 грудня 2009 року), який вніс суттєві корективи в інституційну структуру та діяльність ЄС. Серед новел Лісабонського договору, які покликанні зменшити «демократичний дефіцит», можна назвати такі: розширення законодавчих повноваження Європейського Парламенту (який разом із Радою ЄС стає невід’ємною частиною процесу прийняття рішень на наднаціональному рівні); надання національним парламентам повноважень впливати на вирішення питань на європейському рівні, зокрема через реалізацію права перевірки законопроектів, що розробляються Європейською Комісією (органом, що у переважній більшості випадків виступає ініціатором загальносоюзних законодавчих актів), на їхню відповідність принципу субсидіарності; запровадження унікального інструменту залучення до ухвалення рішень у Союзі громадян ЄС – «громадянської ініціативи» (ч. 4 ст. 11 ДЄС та ч. 1 ст. 24. ДФЄС). На мою думку, ще одним шляхом вирішення вищезазначеної проблеми може бути надання національним парламентам права вето, як спосіб висловлення незгоди щодо прийняття деяких актів Європейського Союзу.

Отже, Лісабонський договір формує низку передумов для участі населення в політиці Євросоюзу. Тепер необхідно, щоб громадяни ЄС змогли чітко ідентифікувати себе з тією або іншою політичною силою й, відповідно, впливати на її місце в політичній системі ЄС. Тільки так може початися процес формування загальноєвропейського демосу.

Література:

1. Зелиньский Я. Дефицит демократии в Европейском сообществе и делиберативная демократия / Вестник Тамбовского университета. Серия: Политические науки и право, вып. № 2(2), 2015. – С. 82–90.
2. Follesdal A., Hix S. Why there is a democratic deficit in the EU: A response to Majone and Moravcsik / A. Follesdal, S. Hix; Journal of Common Market Studies. Vol. 44. № 3. 2006. P. 533–562.
3. Кулабухова А. В. Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії» / А. В. Кулабухова // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2015. – Вип. 29. – С. 166–178.

4. Теорія і практика європейського врядування: навч. посіб./ Л. Л. Прокопенко, О. М. Руднік, І. Д. Шумляєва, Н. М. Руднік. – Д. ДРІДУ НАДУ, 2009. – 216с.

5. Трагнюк, О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

Науковий керівник: **Калмикова О. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. О. Бойко¹

ПОРЯДОК ВИХОДУ ДЕРЖАВИ-ЧЛЕНА ЗІ СКЛАДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Питання європейської інтеграції в сучасній теорії міжнародно-правових відносин приділяється досить багато уваги, в тому числі, питанню виходу країн-учасниць зі складу ЄС. Адже за всю історію існування ЄС жодна держава не виходила з його складу. Саме тому питання виходу з ЄС в сучасних геополітичних, економічних та соціальних умовах набуває все більшої актуальності. Дослідженням даної тематики присвятили свою увагу досить багато науковців таких як Г. Волес, Л. Глухарьова, І. Иванова, М. Леонард, Ю. Шишкова, та інші.[2] Попри численні дослідження проблем європейської інтеграції, низка питань практично-го і теоретичного характеру потребують додаткового дослідження, розгляду та уточнень.

Відповідно до консолідованої версії Договору про Європейський Союз, а саме розділу VI «Заключні положення» (Consolidated version of the Treaty on European Union/Title VI: Final Provisions) будь-яка держава член Європейського союзу має право прийняти рішення про вихід з Європейського союзу відповідно до консультаційних вимог, наданих Спільнотою. Установчі документи ЄС, зокрема Лісабонський договір 2007 р. передбачають можливість добровільного виходу (сецесії) діючих держав-членів зі складу ЄС.

¹ Студент 5 курсу, 4 групи Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Процедура виходу встановлена в ст. 50 ДЕС і включає три етапи:

- 1) спочатку зацікавлена держава-член відповідно до своїх конституційних правилами приймає рішення про вихід зі складу Союзу;
- 2) держава-член, яка прийняла таке рішення, повідомляє про свій намір вищій інститут політичної координації ЄС – Європейська рада;
- 3) в світі орієнтирів, встановлених Європейською радою, з бажаним вийти державою проводяться переговори.

Документом, що оформляє вихід держави-члена з ЄС, є угода про вихід, яку укладає з нею Рада Європейського Союзу після схвалення Європейського парламенту[3]. В угоді, зокрема, визначається порядок виходу держави-члена з ЄС з урахуванням основ його майбутніх взаємин з Союзом і встановлюється дата, починаючи з якої зацікавлена держава перестає бути членом ЄС.

З огляду на це, Великобританії, яка виявила бажання вийти з ЄС, у Брюсселі роз'яснили, як відбуватиметься вихід з Євросоюзу після того, як на референдумі 23 червня 51,9% британців вибрали «Brexit».

Згідно із заявою ЄС, Британія може формально активувати дію 50-ї статті Лісабонського договору, що описує процедуру виходу з Євросоюзу, оголосивши про це або в письмовій формі, або усно. Але існує одне «АЛЕ». Рішення про вихід Британії з Євросоюзу було оголошене не парламентом, а урядом у зв'язку з чим до Верховного суду Британії, населення, яке не згодне із «Brexit», подали позов. Тепер Верховний суд Британії визначить, чи має право уряд оголошувати про вихід із ЄС. На думку позивачів, незгодних із рішенням, таке доленосне для всієї країни рішення може ухвалювати лише парламент. Як зазначає BBC дане питання буде вирішене лише у 2017 р.[1]

В свою чергу прем'єр-міністр Великобританії Девід Кемерон заявив, що британський народ має вирішити чи залишатись у Євросоюзі, чи ні щонайпізніше наприкінці 2017 року, але протягом часу, що залишився, потрібно переглянути угоду Британії та об'єднання.

Однак якщо відповідну угоду укласти не вдасться, якщо на референдумі все ж таки приймуть рішення про вихід, то вихід в будь-якому випадку відбувається через два роки після повідомлення державою про своє рішення вийти з ЄС (за згодою виходить з ЄС держави термін може бути продовжений Європейською радою)[5]. Держава, що вийшла з ЄС, зберігає право в подальшому знову вступити в його склад на загальних підставах.

Голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер впевнений, що після Brexit жодна країна не залишить Євросоюз. Про це він заявив в інтерв'ю Bild am Sonntag. «Приклад Великобританії дасть усім зрозуміти, що з Євросоюзу виходити не варто... Навпаки, країни, що залишилися, будуть любити знову і підтримувати свої договори з ЄС»[4]

За всю історію існування ЄС відомо тільки єдиний випадок виходу (сепесії). Однак виходила з його складу не держава, а географічно віддалена територія однієї з держав-членів – острів Гренландія, який отримав розширену автономію в складі Королівства Данія (держава – член ЄС з 1973 р).[2]

Доцільно зазначити що хоча процедура виходу встановлена Лісабонським договором і нібито все зрозуміло але все ж таки існує багато запитань саме про рішення на рівні держави, чи зможуть як з економічної точки зору так із політичної прийняти «доленосне» рішення. Оскільки в даний час питання про вихід зі складу ЄС не розглядається в практичному плані ні в одному із усіх інших 27 діючих держав-членів. І тому дане питання повинно бути доволі таки тяжким і обґрунтованим. Сьогодні, все більшої актуальності набуває питання про межі майбутнього розширення ЄС, зокрема, про можливість прийому до його складу ряду республік колишнього СРСР і Туреччини.

Незважаючи па складність умов і порядку прийому нових держав-членів, можна прогнозувати, що в найближчі десятиліття склад Європейського Союзу може досягти 30 і більше держав. Відповідно буде зростати і територія, на яку будуть поширювати дію норми створеної в рамках ЄС правової системи – права Європейського Союзу.

Література:

1. 24 канал, Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://24tv.ua/brexit_tag5264/

2. Гладенко О. Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу / О. Гладенко // Вісник Центральної виборчої комісії [Текст]. – 2008. – № 1(11). – С. 73–77. http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=540

3. Договор о Европейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 года)/ текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 года / [неофициальный перевод]*// Електронний ресурс: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029

4. Кореспондент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/3828706-bilshe-nikhto-z-yevrosouizu-ne-vyide-yunker>

5. Муравйов В., Березовська І. Види компетенцій реформованого Європейського Союзу // Вісник Київського університету ім. Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2009. – Вип. 37. – С. 53–57.

Науковий керівник: **Калмикова О. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

С. В. Брояков¹

РОЛЬ ЄС В ПРОЦЕСАХ НІВЕЛЮВАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ У РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Зважаючи на поступальну реалізацію концепції «Європи регіонів», як ніколи актуальним постає питання визначення місця Європейського Союзу (далі – ЄС) в конституюванні та послідовній реалізації політики регіоналізації. При цьому потрібно відмітити, що до кінця ХХ ст. питання регіоналізації в межах ЄС майже не піднімалося як вітчизняними, так і зарубіжними вченими-правниками. Як слушно з цього приводу зауважує І. В. Яковюк, раніше такі категорії як регіон, регіоналізм та регіоналізація в силу відсутності їх нормативного закріплення в межах нормативних актів ЄС не становили суттєвого наукового та практично-прикладного інтересу [4].

Для того, щоб належним чином розглянути питання ролі ЄС в нівелюванні диспропорцій у розвитку регіонів, вбачається за доцільне привнести визначеність в застосований категоріально-понятійний апарат, а саме надати дефініцію такого поняття, як «регіон». У відповідності із положеннями Хартії регіоналізму під поняттям «регіон» потрібно розуміти територію, яка являє собою наочну спільність як у географічному, так і у ціннісному розумінні, а її населення прагне забезпечити збереження власної самобутності задля стимулювання соціального, економічного та культурного прогресу [1]. На сьогоднішній день роль регіонів продовжує зростати як в сфері публічного управління, так і в політико-правовому житті ЄС [3]. Так, в положеннях ч. 3 ст. 3 Хартії регіоналізації прямо закріплене положення щодо «повної правосуб'єктності» регі-

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

онів. Тим самим Європейським Союзом на нормативному рівні було закріплено особливий статус регіонів, як суб'єктів публічно-владної міжкомунікативної взаємодії.

Нормативно-правовою базою в рамках *acquis comunitare*, що визначає основи розвитку регіонів являється Розділ XVIII Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС) та Хартія регіоналізації. При цьому ми повинні зважати на той аспект, що у зв'язку із територіальним (географічне розміщення відповідних регіонів) та партисипативним (участь у міжнародних організаціях) чинником політика у сфері регіоналізації ЄС визначається також нормативними актами інших міжнародних організацій: Європейською рамковою конвенцією про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями (1980), Європейською хартією регіональних мов або мов меншин (1992), Європейським кодексом поведінки для політичної чесності обраних представників місцевого та регіонального рівня (1999), Хартією про участь молоді в муніципальному та регіональному житті (переглянутій) (2003) (акти Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи); Декларацією з регіоналізму в Європі (1996) (акт Асамблеї Регіонів Європи). Саме комплексний аналіз вищезазначених нормативних актів може забезпечити формування комплексного уявлення про підходи та засади до реалізації політики регіоналізації та, зокрема, такого її аспекту як зменшення диспропорції у розвитку регіонів.

Слід відмітити, що концепція регіоналізму в ЄС ґрунтується на наступних принципах: а) принцип солідарності; б) принцип політичної самобутності регіонів; в) принцип співробітництва (активної участі); г) принцип економічної самостійності (автономності) тощо. Так, закріплення принципу солідарності обумовлюється факторами об'єктивної дійсності, які полягають у нерівномірному розподілі фінансового навантаження на регіони. У відповідності з даним принципом повинна існувати система розподілу бюджетних надходжень на рівнях «державарегіон», «регіон-регіон» (ст. 6 Декларації з регіоналізму в Європі). В рамках положень ч. 2 вищезазначеної статі міститься пряме положення щодо необхідності здійснення з боку ЄС закріплення принципу солідарності як «механізму зменшення міжрегіональної нерівності». Даний принцип в першу чергу спрямований на забезпечення консолідації фінансових зусиль регіонів, що реалізується за посередництвом механізму міжбюджетних трансфертів. Що ж стосується принципу політичної самобут-

ності регіонів, то він полягає у свободі регіонів обирати ту форму політичної організації, яку вони вважатимуть за потрібне (ч. 4 ст. 1 Декларації з регіоналізму в Європі). В той же самий час ми повинні відмічати, що така свобода політичної організації (в аспекті інституційної системи) може обмежуватися приписами національного законодавства держави-члена, а саме конституцією, законами тощо (ч. 1, 2 ст. 3 Хартії регіоналізації). З вищезазначеного вбачається, що свобода вибору політичної організації є відносно обмеженою, адже вона підпорядковується вимогам принципу законності. Тобто у процесі здійснення регіоном власної політико-організаційної детермінації йому слід керуватися правилом «дозволено все, що не заборонено (не обмежено) законом». Принцип співробітництва зокрема отримує свій прояв у встановленні вимог щодо необхідності здійснення економічної, політичної та культурної кооперації між регіонами. Такого роду кооперація повинна бути послідовною та системною, адже тільки за відповідного підходу даний принцип може розглядатися не як просто положення декларативного характеру, але і як такий, що забезпечує ефективність такої взаємодії. Також потрібно звернути увагу на представницько-забезпечувальний прояв даного принципу, який зокрема знайшов свою фіксацію в рамках положень ст. 27 Хартії регіоналізації від 1988 року, де зокрема зазначається, що регіони повинні брати активну участь у діяльності консультативних та інших органів (ч. 1), в тому числі шляхом делегування своїх постійних представників до консультативних, технічних та управлінських органів (ч.2). Принцип економічної самостійності (автономності) насамперед спрямований на окреслення основ економічного базису існування регіонів. В даному випадку слід зауважити, що в ст. 17 Хартії регіоналізації зазначається, що регіони повинні бути фінансово автономними та мати достатньо економічних ресурсів задля того, щоб забезпечити можливість повної реалізації ними своїх повноважень. Що ж стосується статті 18 вищезазначеного нормативного акту, то в ній знайшов своє закріплення механізм забезпечення такої фінансової (економічної) самостійності – фіскальний механізм (регіональна система оподаткування) та інститут міжбюджетних трансфертів (система субвенцій, дотацій та субсидій).

Загалом потрібно відмітити, що рівень дотримання вимог відповідних принципів та зокрема ефективність їх правореалізації виступає своєрідним «лакмусовим папірцем», за допомогою якого може бути визначена ефективність здійснюваної в рамках ЄС регіональної політики. Тобто ми

стверджуємо, що фактично відповідні принципи являються своєрідними індикаторами успішності чи недоцільності тих чи інших заходів, що здійснюються в напрямку досягнення економічних, соціальних чи культурних програм, які впроваджуються на регіональному рівні. При цьому слід відмітити, що відповідні принципи мають як субстантивно-детермінаційне (матеріально-визначальне), так і процедурно-алгоритмізаційне призначення. Так, коли мова йде про субстантивно-детермінаційне призначення принципів регіоналізму в ЄС, то під ним слід розуміти їх орієнтованість на визначення та утвердження належних змістовних положень з приводу реалізації регіональної політики ЄС. Що ж стосується процедурно-алгоритмізаційної ролі принципів, то вона проявляється зокрема в забезпеченні належного порядку реалізації положень регіональної політики ЄС, оптимізації нормативних конструкцій в межах яких знаходять своє безпосереднє закріплення відповідні процедурні (процесуальні) приписи.

Розвиток регіонів повинен здійснюватися на основі концепції економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Нормативний базис відповідної концепції знайшов свою безпосередню формалізацію в межах розділу XVIII Договору про функціонування Європейського Союзу (ст. 174–178). Фактично відповідна концепція включає в себе три основні інтегративні складники (підконцепції) розвитку регіонів, а саме: а) економічну концепцію; б) соціальну концепцію; в) територіальну концепцію. У загальнофілософському розумінні концепція економічної, соціальної та територіальної згуртованості та її підконцепції співвідносяться як ціле та його частини, як явище загального та родового характеру. Слід відмітити, що об'єднуючим (єднальним) елементом відповідних підконцепцій являється таке поняття, як «згуртованість», під яким слід розуміти спільність, векторально-орієнтаційну тотожність та координованість дій та підходів до реалізації регіональних програм розвитку в межах ЄС.

В даному випадку потрібно зазначити, що особливої уваги заслуговує саме економічний складник відповідної концепції, адже саме він має своїм спрямуванням створити основу (економічний базис) для розвитку регіонів. Так, зокрема з метою реалізації відповідного завдання на сьогоднішній день передбачена низка фінансових інструментів – спеціалізовані структурні фонди (Європейський соціальний фонд, Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд управлін-

ня та гарантій) та Європейський інвестиційний банк. За допомогою відповідних інститутів фінансового характеру ЄС забезпечує зменшення диспропорцій між рівнем розвитку регіонів держав-членів ЄС. Особливе місце серед вищезазначених фінансових інструментів займає саме Європейський фонд регіонального розвитку, що обумовлюється виключністю його телеологічного призначення – усунення основних регіональних дисбалансів в межах ЄС. Вищезазначене завдання досягається шляхом застосування таких заходів як: а) участь у розвитку занепадаючих регіонів; б) структурна перебудова регіонів, чий розвиток відстає. Таким чином, ми констатуємо, що об'єктом впливу відповідних фінансових інструментів та заходів є відстаючі за рівнем свого соціально-економічного розвитку та занепадаючі регіони.

При визначенні відповідних регіонів їх можна класифікувати за низкою критеріїв: а) регіони сільської місцевості (топографічний критерій); б) регіони що зазнають промислової трансформації (індустріально-обумовлений критерій); в) регіони з дуже низькою щільністю населення, острівні, прикордонні та гірські райони (клімато-географічний та демографічний критерій). Слід зазначити, що рівень дисбалансу у розвитку вищезазначених категорій регіонів не є однаковим, що обумовлює необхідність індивідуалізації підходів у фінансово-економічному стимулюванні їх розвитку.

На сьогоднішній день актуальним залишається питання забезпечення розвитку регіонів заморських країн та територій, які асоціюються з ЄС. Так, відповідно до положень ч. 1 ст. 198 Договору про функціонування ЄС держави-члени погодились асоціювати з ЄС неєвропейські країни та території, які мають особливі відносини з Францією, Нідерландами, Данією та Сполученим Королівством [2, с. 112]. При цьому ЄС взяв на себе зобов'язання сприяти економічному та соціальному розвитку відповідних країн та територій (в тому числі і їх регіонів). В той же самий час ми повинні відмітити, що таке сприяння має усічений характер та виявляється зокрема в особливому митному режимі сприяння розвитку відповідних заморських територій та зокрема їх регіонів.

Отже, ми повинні констатувати, що з подальшим посиленням тенденцій до реалізації політики регіоналізації ЄС будуть актуалізуватися питання пошуку нових фінансових інструментів, інститутів, що забезпечуватимуть дотримання пропорційності в розвитку відповідних регіонів ЄС.

Література:

1. Community Charter for Regionalization from 18.11.1988. URL: http://aei.pitt.edu/1758/1/ep_resolution_regional_11_88.pdf.
2. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін.; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Харків: Право, 2015. – 328 с.
3. Саракуца М. О., Рабінович М. Л. Участь регіонів у процесі прийняття рішень в ЄС: до постановки проблеми [Електронний ресурс] / М. О. Саракуца, М. Л. Рабінович // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – Т. 1. – Вип. 2/2. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2479/1/Yakovyuk_57.pdf.
4. Яковюк І. В. Європейський регіоналізм у контексті розбудови Європейського Союзу // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2004. – № 8. – С. 57–68.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. А. Бугайчук¹

ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В умовах прагнення України до євроінтеграції, важливого значення набуває вивчення наслідків та спрямування державно-правового процесу розвитку європейських країн в умовах вступу в Європейський Союз. Задля оцінки можливості та наслідків вступу України до частини європейського співтовариства необхідно перевірити та систематизувати досвід функціонування держав-членів Європейського Союзу в умовах їх членства в наддержавній організації. Важливого значення для науковців має питання аналізу та дослідження правотворчої діяльності інституцій Європейського Союзу.

Відповідно до ч. 1 ст. 13 Договору про Європейський Союз, інституціями Союзу є: Європейський Парламент, Європейська Рада, Рада, Європейська Комісія, Суд Європейського Союзу, Європейський центральний банк, Рахункова палата.

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Говорячи про правотворчу діяльність інституцій Європейського союзу, маємо на увазі комплекс вчинюваних ними дій, що стосуються прийняття нормативно-правових актів, які відносяться до джерел вторинного права Європейського Союзу.

З огляду на вищезазначене, слід вказати на розподіл нормативних актів Європейського Союзу на первинні та вторинні. Так, І. Яковюк наводить висновки науковців про те, що первинні джерела охоплюють акти, укладені безпосередньо державами-членами та Європейським Союзом як установчою владою (установчі договори Союзу, договори, що вносять зміни до них, Хартія про основоположні права ЄС, договори про приєднання нових держав тощо). Вони мають вищу юридичну силу і їх юридична чинність не може оспорюватися в Суді Правосуддя. Вторинні джерела (регламенти, директиви, рішення, висновки, рекомендації тощо) приймаються інститутами ЄС на підставі первинних і, відповідно, повинні їм відповідати.[2, с. 214]

Слід також вказати, що джерела первинного права зазвичай укладаються на самітах Європейської Ради, і для їх утвердження потребують ратифікації усіма державами-членами Європейського союзу, адже саме ці нормативно-правові акти являються основою та базисом для функціонування інститутів та органів Європейського Союзу.

Щодо вторинних джерел права, то вони є важливою частиною правової системи Європейського Союзу, адже за їх допомоги регулюються суспільні відносини з тих питань, які належать до компетенції Європейського Союзу. Також до вторинних джерел права Європейського Союзу належать і міжнародні договори, які укладаються з іншими державами.

Відповідно до п. 1 ст. 14 Договору про Європейський Союз, Європейський Парламент разом з Радою виконує законодавчу та бюджетну функції.

Відповідно до статті 1 Статуту Ради Європейського Союзу, метою Ради Європейського Союзу є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Ця мета досягається за допомогою органів Ради шляхом обговорення питань, що становлять спільний інтерес, шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод.

Глава 2 Договору про функціонування Європейського Союзу регулює питання щодо правових актів Союзу, процедури ухвалення та інші положення. Так, у статті 288 вказано, що для виконання повноважень Союзу інституції ухвалюють регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки.

Аналіз даної статті дозволяє прийти до висновку, що регламент, директива та рішення інституції Європейського Союзу є обов'язковими, зокрема регламент та рішення є обов'язковими у повному обсязі, а директива – є обов'язковою щодо результату, якого необхідно досягти, для кожної держави-члена, якій її адресовано, проте залишає національним органам влади вибір форми та засобів. Щодо рекомендацій та висновків – вони не мають обов'язкової сили.

Для прийняття законодавчих актів Європейського Союзу Лісабонським договором було встановлено дві головні процедури: звичайна законодавча процедура та спеціальна законодавча процедура. [3, с. 101]

Відповідно до статті 289, звичайна законодавча процедура полягає у тому, що регламент, директива або рішення ухвалюються спільно Європейським парламентом та Радою за пропозицією Комісії. Детально дана процедура визначена в статті 294.

Як вказує К. В. Нікітіна, звичайна законодавча процедура є результатом компромісу між демократизацією правотворчого процесу в Європейському Союзі шляхом посилення позицій Європейського Парламенту і збереження ролі Ради Європейського Союзу як законодавчого органу. Лісабонський договір 2007 р. фактично визначив звичайну законодавчу процедуру найважливішою законодавчою процедурою Європейського Союзу на сучасному етапі. Процедура, зрештою, відбувається за такою схемою: Європейська Комісія вносить проект правового акта до Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу. Європейський Парламент розглядає проект правового акта і, в такий спосіб, відбувається перше читання. Він може схвалити його і тоді Рада Європейського Союзу приймає проект, а якщо Європейський Парламент вносить поправки і з чимось не погоджується, він передає цей проект зі своїми поправками до Ради Європейського Союзу. Вона може з ними погодитись або виробити спільну позицію щодо проекту і знову передати до Європейського Парламенту на друге читання, тоді він може схвалити спільну позицію, накладити абсолютне вето, або знову ж внести поправки і передати до Ради Європейського Союзу, яка може схвалити

проект з новими поправками або, якщо ні, то має створити погоджувальний комітет з числа членів Ради Європейського Союзу та Європейського Парламенту, за участю представників Європейської Комісії. [4, с. 3]

Після прийняття Лісабонського договору та утвердженням звичайної законодавчої процедури з'явилися нові терміни, які раніше не використовувалися. Так, замість терміну «спільне прийняття рішень» використовується «звичайна законодавча процедура», а «особливий випадок», коли законодавча ініціатива не надходить від Комісії, відтепер є підставою для застосування «спеціальної законодавчої процедури».

Спеціальна законодавча процедура, визначена Лісабонським договором 2007 р., передбачає, як один з можливих варіантів, правотворчу ініціативу Європейської Комісії, що подає проект правового акта Раді Європейського Союзу, яка, в свою чергу, здійснює запит висновку Європейського Парламенту щодо проекту. Важливо, що тільки після цього Рада Європейського Союзу приймає правовий акт або відхиляє його. Юридично вона не зобов'язана враховувати висновки Європейського Парламенту, але зобов'язана дочекатися його надходження, що є обов'язковою процедурною вимогою. [5, с. 120]

Головною відмінністю спеціальної законодавчої процедури від звичайної є те, що вона не потребує спільного прийняття рішення, адже законодавчий акт приймається безпосередньо одним із інститутів Європейського Союзу. І хоча у більшості випадків цим інститутом є Рада Європейського Союзу, проте в певних випадках ним може бути й Європейський Парламент.

У разі, коли законодавчі акти ухвалюються згідно із звичайною процедурою, то вони підписуються Головою Європейського Парламенту та Головою Ради, якщо ж згідно зі спеціальною законодавчою процедурою – Головою інституції, яка їх ухвалила (ст.297 Договору про функціонування Європейського Союзу).

Також хотілось би звернути увагу на можливість Союзу укласти міжнародні угоди, що визначено в Розділі 5 Договору про функціонування Європейського Союзу. Угоди, які укладаються Союзом, мають обов'язковий характер для інституцій Союзу та держав-членів. Процедура укладення міжнародних угод визначена в статті 218.

Особливою ознакою такої міжнародної угоди є її сумісність з Договорами Європейського Союзу. У разі, якщо Суд визнає несумісною таку угоду з Договорами Європейського Союзу, то вона не може набути чин-

ності до того моменту, поки до неї не будуть внесені зміни або не буде переглянуто Договори.

У висновку хотілось би зазначити, що нормативно-правові акти, що є результатом правотворчої діяльності інститутів Європейського Союзу, відносяться до джерел вторинного права Європейського Союзу, а тому мають насамперед відповідати установчим договорам ЄС, які є джерелами первинного права та основою функціонування інститутів Європейського Союзу.

Завдяки Лісабонському договору 2007 року були внесені численні зміни до правотворчої діяльності інститутів Європейського Союзу, встановлено звичайну та спеціальну законодавчі процедури, підвищено роль Європейського парламенту у правотворчій діяльності.

Після вказаних змін процедура спільного прийняття рішень стала звичайною процедурою, а тому для ухвалення нового законодавчого акту необхідна згода як Європейського Парламенту, так і Ради Європейського Союзу.

Дослідження питання правотворчої діяльності інститутів Європейського Союзу, на мою думку, дозволить нашій державі зрозуміти інституційну структуру ЄС, їх функціональне спрямування, а також поступово адаптувати українське законодавство до європейських стандартів.

Література:

1. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг.ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.
2. Яковюк І. Система джерел права Європейського Союзу: загальна характеристика // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – № 1. – с. 209–220
3. Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы. – М. : Изд-во «Аксиом», 2009. – 304 с.
4. Нікітіна К. В. Правотворча діяльність інститутів Європейського Союзу: актуальні питання теорії та практики // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 2 (19). – с. 1–14
5. Кашкина С. Ю. Основы права Европейского Союза: схемы и комментарии: учеб. пособие. – 2-е изд. – М. : Юрайт, 2010. – 240 с.
6. Якименко Х. С. Правотворча діяльність інститутів Європейського Союзу / Х. С. Якименко, В. І. Сало, М. Г. Окладна // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х., 2014. – Вип. 27. – С. 77–91.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗНЯТТЯ ІМУНІТЕТУ ЧЛЕНА ЄВРОПАРЛАМЕНТУ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ ПРИ ПОЛІТИЧНОМУ ПЕРЕСЛІДУВАННІ

Зняття імунітету з члена Європарламенту є компетенцією Європарламенту та розглядається як прояв реалізації функції політичного контролю. Актуальність даних тез полягає у тому, що нещодавно на пленарному засіданні Європарламент проголосував за зняття імунітету члена Європарламенту, лідера політичної сили «Національний фронт», кандидата у майбутніх президентських виборах у Франції Марін Ле Пен, підтвердивши попереднє рішення Комітету з правових питань. Це рішення відкриває можливості для кримінального переслідування, що завадитиме політичному діячу взяти участь на майбутніх виборах. Підставою такого рішення була публікація Ле Пен у своєму Twitter в 2015 році фотографій з зображенням жорстокого поводження з людьми представниками терористичної організації «Ісламська держава». В даній публікації Ле Пен засуджувала дії терористів та звертала увагу на необґрунтованість порівнянь «Ісламської держави» з «Національним фронтом». Також, Ле Пен звинувачується у розтраті коштів Європейського союзу в розмірі 340 тисяч. Подання про зняття імунітету подав прокурор французького міста Нантер.

Розглянемо нормативне закріплення даної процедури зняття імунітету. По-перше, статтею 14 Договору про ЄС вказано, що Європарламент здійснює функцію політичного контролю [1]. По-друге, вказана процедура регламентується процедурними правилами Європарламенту. В п. 1 правила № 5 зазначається, що депутатська недоторканість не є особистим привілеєм користувача, а гарантією незалежності парламенту в цілому і окремих його членів. Порядок зняття імунітету закріплений в правилі № 9. Так, в п. 1–3 говориться, що запит з приводу зняття імунітету члена Європарламенту оголошується в парламенті і передається відповідному комітету, який повинен негайно розглянути такий запит і у результаті прийняти пропозицію мотивованого рішення, яким рекомендує прийняти або відхилити його. Комітет не може в будь-якому разі констатувати

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

та стверджувати винність особи і його обговорення обмежується питаннями кожної пропозиції про зняття імунітету.(п. 7,8 Правила №9). Пропозиція для прийняття рішення, що містяться в доповіді, ставиться на голосування в першому турі після обговорення. Після того, як парламент розглянув це питання, окремо голосування проводиться по кожній з пропозицій, що містяться в доповіді. Також, члену парламенту, питання про імунітет якого вирішується, надається можливість бути заслуханим, надати будь-які документи або інші письмові докази, які, на думку цього члена стосуються справи. Проте зі змісту правила виходить, що виступ в Європарламенті є правом особи, яке вона набуває, перш за все, своїми діями, і неприсутність особи на розгляді, якщо її було запрошено, не визнаватиметься порушенням процедури. Крім того, Правилами закріплюється положення, що комітет після консультації з державами-членами може скласти орієнтовний перелік органів держав-членів, які компетентні надати запит про зняття. Тож, такий перелік створювати не обов'язково, адже це є правом комітету, але навіть при прийнятті такого переліку, він є орієнтовним. Тому прокурор міста Нантер як офіційний представник державної влади має право подати такий запит, в цьому контексті порушень процедури немає. Щодо можливості захисту свого імунітету, то Марін Ле Пен позбавлена можливості подати такий запит, тому що запит про захист привілеїв та імунітетів члена не є допустимим, якщо запит на зняття або захист імунітету цього члена вже було отримано щодо одного і того ж судового провадження, незалежно від того, було чи не було прийнято рішення в той час. Немає у вказаній ситуації і підстав для втручання Президента, адже повноваження з ініціації захисту члена виникає при арешті або обмеженні його свободи пересування. До лідеру «Національного фронту» не було застосовані будь-які обмеження. Пункт 13 правила №9 закріплює положення, що будь-який запит повинен розглядатися відповідно до зазначених правил. Правило №6 відсилає нас до статей 7,8,9 Протоколу про привілеї та імунітети Європейського Союзу та вказує, що парламент при здійсненні своїх повноважень щодо привілеїв та імунітетів діє з метою відстоювати свою цілісність як інституту демократичних законодавчих зборів і забезпечити незалежність її членів при виконанні своїх обов'язків [2].

Преамбулою Протоколу про привілеї та імунітети Європейського Союзу встановлено, що Європейський союз та представники його інститутів користуються на території держави-члена такими привілеями та

імунітетом, які необхідні для виконання покладених на них завдань. З цього випливає стаття 7 та положення про те, що ніякі адміністративні або інші обмеження не повинні бути накладені на вільне пересування членів Європейського парламенту, що прямують в або з місця зустрічі Європейського парламенту. Імунітет не може бути застосований, коли член підозрюється у вчиненні злочину, і не повинен перешкоджати Європарламенту здійснювати своє право знімати імунітет одного зі своїх членів (стаття 9)[3]. Кожен інститут Союзу зобов'язаний зняти імунітет, який належить офіційному представнику чи іншому співробітнику, в випадках, коли цей інститут вважає, що зняття такого імунітету не суперечить інтересам Союзу. Проте у розглянутій ситуації інтереси Союзу прямо перетинаються з національними інтересами Франції, адже Марін Ле Пен є кандидатом на виборах, тим паче має реальні шанси на здобуття перемоги, таким чином інтереси ЄС в даному випадку суперечать інтересам Франції в питанні забезпечення вільних і справедливих виборів [4]. У статті 2, 13 Договору про ЄС вказано, що Союз заснований на цінностях, зокрема демократії, та інститути Союзу покликані забезпечувати такі цінності. В даній ситуації можна дискутувати про порушення цінності демократії, адже кримінальне переслідування і визнання винуватою Ле Пен призведе до неможливості брати її участь у виборах, а це може порушити права громадян Франції на вільні та справедливі вибори. Також постає питання щодо меж компетенції Союзу та суверенітету держав-членів, адже верховенство держави проявляється в тому, що вона може самостійно визначати свій політичний курс і впроваджувати внутрішню політику. А вибори є одним з найяскравіших проявів суверенітету та права вирішувати власну політичну долю [5].

Таким чином, можна констатувати, що процедура зняття імунітету у розглядуваній ситуації дотримана. Проте велика кількість експертів зазначає, що такі рішення є проявом упередженого ставлення та політичного переслідування. Якщо інтереси ЄС суперечать політиці «Національного фронту», і в масштабах всього Союзу така політика підтримується меншістю, це не означає, що на рівні Франції політична позиція Марін Ле Пен не відповідає інтересам суспільства. Тому з метою невтручання у внутрішнє політичне життя Франції та дотримання проголошеної в ЄС цінності демократії, Європарламент та правоохоронні органи Франції мають звернути увагу на законність та обґрунтованість засудження кандидата на вибори.

Література:

1. Договір про Європейський союз. Електронний доступ : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page
2. Процедурні правила Європейського парламенту. Електронний доступ: <http://www.europarl.europa.eu/sipade/rulesleg8/Rulesleg8.EN.pdf>
3. Протокол про привілеї та імунітети Європейського Союзу. Електронний доступ : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F07>
4. Якименко Х. Відображення ідей наднаціональності в історії європейської інтеграції // Вісник академії правових наук України- Х. : Право, 2008, – № 1. – с. 251–261;
5. Яковюк І. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського союзу : проблеми, визначення // Вісник академії правових наук України – 2004 – № 4 (39) – с. 22–30.

Науковий керівник: **Ісакова В. М.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Н. Г. Буряк¹

СПІЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ ПРОСТІР МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Інтеграційні процеси між державами та організаціями дедалі стають все більш важливими, бо лише завдяки тісній взаємодії можливі стійкий розвиток економіки та благополуччя країн. Не оминули ці процеси й Україну. Наразі важливим питанням постає підписання Україною та ЄС угоди про Спільний авіаційний простір (далі – САП). Дослідивши історію цього питання можемо взяти за відправну точку грудень 1999 року, коли наша держава стала членом Європейської конференції цивільної авіації (ЕСАС). ЕСАС, як зазначає у своєму дослідженні Янчук М. Б., є найбільшим авіаційним форумом Європи, що фактично об'єднує 42 європейські країни, та майже півстоліття формує регіональну авіаційну політику, є гарантом ефективного та взаємовигідного розвитку співробітництва на регіональному рівні в повітряній сфері [3, с. 1]. А вже у 2005 році між США, ЄС та

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Україною було підписано Угоду про окремі аспекти по вітряного сполучення, так звану «горизонтальну угоду», яка надає можливість європейським авіаперевізникам здійснювати рейси з будь-якої країни Європейського Союзу до України. У грудні 2006 року вслід Європейська Комісія отримала повноваження розпочати переговори з Україною щодо широкомасштабної авіаційної угоди. А у жовтні 2007 року Президент України уповноважив Уряд України вступити у переговорний процес. І вже 03 грудня 2007 року, було розпочато перший раунд переговорів між Україною, ЄС та його країнами-членами щодо широкомасштабної авіаційної угоди про Спільний авіаційний простір. Основною метою переговорів виступало створення єдиного авіаційного простору, запровадження спільного ринку авіаперевезень, що дозволить підвищити якість надання послуг, та зробить їх більш доступними.

21–22 жовтня 2013 року під час восьмого раунду переговорів Україна та ЄС дійшли згоди щодо тексту угоди, а вже 28 листопада у Вільнюсі Угоду про САП, або «Відкрите небо» було парафровано. Однак, не дивлячись на такі активні дії з боку України, ще й до сьогодні зазначена угода не була підписана. 1 травня 2014 року Україна стала членом Європейської організації з безпеки аеронавігації (ЄВРОКОНТРОЛЬ), що є ще одним важливим кроком в розвитку аеронавігаційної системи нашої держави. Зазначена подія мала наслідком не лише впровадження міжнародної нормативно-правової бази в галузі організації повітряного руху, а й в відкрила для України можливість реалізації національних інтересів, що мають бути враховані як ЄВРОКОНТРОЛЕМ, так й іншими його членами. Крім того, вказаний крок надав нашій державі юридичну можливість стати повноправним суб'єктом європейської політики щодо створення так званого «Єдиного Європейського неба», а також брати участь у навчальних, фінансових та програмах по організації повітряного руху Європейського Союзу. 30 березня 2017 року Президент України під час візиту в Іспанію, забезпечив підтримку України в питанні САП. Маріано Рахой – прем'єр-міністр Іспанії – висловив переконання, що найближчим часом буде винайдено позитивне рішення за Угодою про спільний авіаційний простір між Україною та ЄС, що забезпечить її підписання[5]. Що ж таке «Єдине небо Європи» (далі ЄНЄ)? Які переваги та небезпеки підстерігають Україну у разі підписання Угоди?

Спробуємо надати відповідь на перше питання. ЄНЄ являється свого роду концептуальною ідеєю об'єднання авіаційного простору, яка

б полегшила здійснення регулярних цивільних авіаперевезень. Основи правового регулювання міжнародних повітряного сполучення в рамках ЄС були закладені ще в Договорі про заснування Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС), підписаному в Римі в 1957 р. який містив спеціальний розділ, присвячений свободі надання послуг в галузі транспорту. Реальний прогрес в лібералізації регулювання повітряного сполучення в рамках ЄЕС намітився в кінці 1987 р., коли Радою ЄЕС був прийнятий так званий перший «пакет» документів з даного питання [2, с. 125]. З розвитком авіаційних перевезень виникає необхідність у створенні нових єдиних правил, і саме тоді в листопаді 2000 року створюються правила Єдиного неба Європи (SES), а в жовтні 2001 року Єврокомісія приймає пропозицію щодо створення ЄНЄ та єдиного регулятивного органу по управлінню повітряним рухом в ЄС, Норвегії та Швейцарії. В червні 2008 року SES було перейменовано на SES-II (SES – Єдине небо Європи). SES-II направлена на прийняття програм функціональних блоків повітряного простору в якості інструменту для покращення ефективності використання повітряного простору. ЄНЄ – ініціатива Європейської Комісії, відповідно до якої розподіл повітряного простору і його керування будуть єдиними для більшості країн Європи (Європейської спільної авіаційної зони, англ. ECAA). По суті пакет із п'яти регламентів, затверджених ЄС, саме й утворює так зване «Єдине небо Європи» (ЄНЄ). Проведення спільної транспортної політики вимагає наявності ефективної авіатранспортної системи, тоді як ефективна експлуатація цієї системи потребує загалом високого рівня безпеки аеронавігаційного обслуговування. «Єдине європейське небо» ґрунтується на наступних актах: а) Регламент (ЄС) № 549/2004 Європейського Парламенту та Ради від 10 березня 2004 року, який встановлює основу для утворення «Єдиного європейського неба»; б) Регламент (ЄС) № 550/2004 Європейського Парламенту та Ради від 10 березня 2004 року про надання аеронавігаційних послуг у «Єдиному європейському небі»; в) Регламент (ЄС) № 551/2004 Європейського Парламенту та Ради від 10 березня 2004 року про організацію та використання повітряного простору в «Єдиному європейському небі»; г) Регламент (ЄС) № 552/2004 Європейського Парламенту та Ради від 10 березня 2004 року про сумісність Європейської мережі управління повітряним рухом; г) Регламент Комісії (ЄС) № 2096/2005 від 20 грудня 2005 року, який встановлює загальні вимоги до надання аеронавігаційних послуг[4, с. 387].

Якщо ми маємо бажання зрозуміти усі переваги та недоліки, як чекають Україну після підписання угоди про Вільне небо, необхідно здійснити ретельний аналіз Проекту САП. Відповідно до ст. 1 Проекту САП, метою угоди є поступове формування спільного авіаційного простору між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами, який ґрунтується, зокрема, на ідентичних правилах у сфері безпеки польотів, авіаційної безпеки, організації повітряного руху, захисту навколишнього середовища, захисту прав споживачів, систем комп'ютерного бронювання, а також стосовно соціальних аспектів. З цією метою ця Угода встановлює правові норми, технічні вимоги, адміністративні процедури, базові експлуатаційні стандарти, імплементаційні норми, що застосовуються Сторонами згідно з нижчезазначеними умовами. Цей спільний авіаційний простір функціонує на засадах вільного доступу до ринку авіаперевезень та на рівних умовах конкуренції [1, с. 6].

Серед найважливіших елементів принципу «відкрите небо» можемо виокремити наступні:

- 1) перевізники вільні у здійсненні перевезення між будь-якими країнами, які є учасниками Угоди;
- 2) серед перевізників панує принцип рівності;
- 3) право перевізників щодо регулювання цінової політики стосовно авіаперевезень;
- 4) утворюються спільні наднаціональні контролюючі органи (пункти) та території кожної держави-учасниці угоди;

Перевагами, які отримає Україна у разі угоди для України, є наступні:

- 1) в українських авіаперевізників виникне можливість без обмежень здійснювати перевезення у будь-які аеропорти Європи;
- 2) САП дозволить відмовитися від двостороннього регулювання авіаперевезень між Україною та іншими державами;
- 3) буде знято обмеження щодо кількості рейсів між пунктами в рамках єдиного повітряного простору і за кількістю авіакомпаній на лініях;
- 4) для громадян САП надасть змогу користуватися авіаперевезеннями за зниженими та доступними цінами;
- 5) САП має стимулювати розвиток українських аеропортів у Запоріжжі, Кривому Розі, Маріуполі, Тернополі та ін., що матиме наслідком розширення географії польотів з таких регіональних аеропортів, що стане приводом для відкриття нових робочих місць.

Водночас необхідно зазначити і ймовірні ризики у зв'язку з приєднанням України до САП:

1) діючі українські авіакомпанії на сьогодні є недостатньо конкурентноспроможними, саме тому зросте ризик банкрутства, через прихід на український ринок потужних європейських конкурентів;

2) одним з основних питань для укладення САП є безпека польотів, тому матиме місце збільшення витрат на забезпечення стандартів безпеки;

3) у зв'язку з відкриттям авіаційного доступу збільшиться кількість пасажирів, що прямопропорційно призведе до збільшення часу очікування на пункті паспортного контролю;

4) центральні аеропорти будуть надмірно завантажені іноземними авіакомпаніями.

Враховуючи усе вищезазначене, можна прийти до висновку, що підписання угоди САП на сьогоднішній день є економічно недоцільним для України, хоча і вельми вигідним для громадян. Період приєднання до «Єдиного європейського неба» має бути достатньо поміркованим як в сфері законодавчого регулювання (гармонізація національного законодавства до законодавства ЄС), так і в галузі фінансування національного авіаперевізника, як Україною, так і ЄС (наприклад, шляхом надання доціль).

Література:

1. Проект Угоди між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами про спільний авіаційний простір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://avia.gov.ua/documents/Miznarodnadiyalnist/Evropska%20integracija/24215.html>. – Назва з екрану – 76 с. ;

2. Білоцький С. Д. Міжнародно-правові аспекти укладання угод про спільний авіаційний простір з ЄС [Електронний ресурс] / С. Д. Білоцький // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2013. – Вип. 116(1). – С. 125–135. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2013_116\(1\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2013_116(1)_19);

3. М. Б. Янчук, А. В. Піскунова «Шляхи інтеграції авіаційної галузі України до європейської авіатранспортної системи» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/488>;

4. Юрченко М. В. Основні вимоги ЄС щодо управління повітряним простором // II Міжнародна наукова конференція «Становлення держави і права в умовах глобалізації: теоретичний та практичний аспект», Київ, НАУ, 2012. – С. 386–388;

5.<http://novynarnia.com/2017/03/30/poroshenko-obgovoriv-iz-prem-yerom-ispaniyi-dolyu-futbolista-zozuli/>.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. Бутко¹

ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ЧЕЛОВЕЧНОСТИ (ПОНЯТИЕ, ОСОБЕННОСТИ, ПОПЫТКИ КОДИФИКАЦИИ)

Преступления против человечности сопровождают человечество на протяжении всей его истории, однако криминализации на международном уровне они подверглись лишь шесть десятилетий назад, но только к концу XX в. этот институт международного уголовного права приобрел наиболее точные очертания. Считается, что впервые о преступлениях против человечности речь шла в Совместной декларации от 24 мая 1915 г. стран-союзниц Великобритании, Франции и Российской империи, в которой массовые убийства армян на территории Османской империи стали первым признанным преступлением такого рода. Однако в русском тексте Декларации эти убийства определялись как «новые преступления против человечества и цивилизации» (англ. – crimes against humanity and civilization). Позже эти деяния были осуждены многими государствами как геноцид, который по современному международному уголовному праву является самостоятельным преступлением.

Содержание термина «преступления против человечности» впервые было раскрыто в описании злодеяний немецких фашистов в п. «с» ст. 6 Устава Нюрнбергского трибунала путем простого перечисления соответствующих преступлений. Аналогичный перечень преступлений против человечности приводился и в п. «с» ст. 5 Устава Токийского трибунала, который также не содержал в себе их определения. Впоследствии приведенный перечень преступлений против человечности был дополнен в Уставах трибуналов ad hoc для Югославии и Руанды такими престу-

¹ Студентка 2 курса международно-правового факультета Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

плениями, как пытки, заключение в тюрьму, изнасилования, преследования по расовым или религиозным мотивам.

17 июля 1998 г. Дипломатической конференцией полномочных представителей под эгидой ООН по учреждению Международного уголовного суда (МУС) был принят Римский статут МУС, который уточнил и расширил содержание категории «преступления против человечности».

Преступления против человечности признаются таковыми только при одновременном соблюдении двух условий (п. 1 ст. 7 Римского статута МУС): когда они совершаются в рамках широкомасштабного или систематического нападения на любых гражданских лиц; если такое нападение совершается сознательно.

Римский статут МУС, как и все названные уставы трибуналов *ad hoc*, не даёт определения понятия преступления против человечности, а лишь приводит перечень преступлений против человечности и указывает на их родовый признак – нарушение основных принципов международного гуманитарного права в условиях вооруженного конфликта.

Институт преступлений против человечности сформировался в результате становления и развития международного гуманитарного права, которое призвано установить принципы, нормы и правила поведения сторон вооруженного конфликта с целью обеспечить соблюдение основных прав и свобод человека, облегчить страдания жертв таких конфликтов, защитить население и комбатантов от бедствий войны, в том числе от недопустимых методов ведения боевых действий. Основу международного гуманитарного права составляет «право Гааги», установленное Гаагскими конвенциями 1899 и 1907 гг. о законах и обычаях войны, и «право Женевы», воплощенное в Женевских конвенциях от 12 августа 1949 г. о защите жертв войны и в двух Дополнительных протоколах к ним от 8 июня 1977 г.

Однако гуманитарное право является источником для квалификации военных преступлений, тогда как нормы о преступлениях против человечности в большей части основаны на принципах и нормах международного права прав человека. В положениях об ответственности за преступления против человечности применяются категории и понятия, выработанные международным гуманитарным правом, в частности инструменты защиты гражданского населения.

Согласно положениям Римского статута МУС, по смыслу Пособия для его ратификации и имплементации, деяния должны квалифициро-

ваться как преступления против человечности вне зависимости от того, совершались они во время войны в совокупности с военными преступлениями или в совокупности с преступлениями против мира. Факт совершения преступления против человечности будет иметь место вне зависимости от наличия вооруженного конфликта. Преступления этого рода направлены против гражданского населения.

Таким образом, под преступлениями против человечности следует понимать общественно опасные бесчеловечные деяния, посягающие на личность, основные неотъемлемые (общечеловеческие) права и свободы человека, а также иные права и свободы, охраняемые международным гуманитарным правом, совершаемые в рамках широкомасштабного или систематического нападения на любых гражданских лиц как в мирное, так и в военное время. [1]

Согласно Женевским конвенции 1949 г. и Дополнительным протоколам к ним, а также ряду других источников МП, государства обязаны ввести в действие национальные законы, необходимые для обеспечения эффективных уголовных наказаний лиц, совершивших или приказавших совершить серьезные нарушения конвенций.

Согласно принципу универсальной юрисдикции, государство обязано преследовать военных преступников, находящихся на его территории, независимо от их гражданства, национальности, независимо от того, где и против кого они совершили военное преступление. Так, действуя в соответствии с принципами универсальной юрисдикции, Бельгийский суд возбудил уголовное преследование против руандийцев, обвиняемых в убийствах своих сограждан у себя на родине; Германия судила у себя человека, совершившего преступления в Боснии.

Важная особенность также заключается в том, что военные преступления не имеют срока давности. Например, совсем недавно в Великобритании было возбуждено судебное преследование против 80-летнего эмигранта из Белоруссии за преступления, совершенные во время второй мировой войны. Таким образом, человек, совершивший военное преступление, согласно нормам МГП, неотвратимо должен понести за него уголовное наказание, даже если этого человека удастся обнаружить только спустя много лет после совершения им преступления, и где-то в другой части света. Ни одна страна не имеет права избавить военного преступника от наказания, предоставив ему политическое убежище. Государство обязано либо само судить человека, обвиняемого в совер-

шении военного преступления, либо выдать его тому государству, на территории которого было совершено военное преступление, если то государство сделает соответствующий запрос.

Значит, преследование военных преступников, прежде всего, осуществляется на уровне отдельных государств. Если военные преступления, влекущие за собой уголовную ответственность, перечислены в основных источниках МП, то какое конкретно наказание назначать виновным дело самих государств. Учитывая, что в разных странах, естественно, существуют разные законы (даже если исключить такой фактор, как симпатии-антипатии), участь человека, признанного виновным в совершении военного преступления, во многом зависит от того, в какой стране его судили. За одно и то же преступление в разных странах наказывают по-разному. В некоторых странах предусмотрены очень серьёзные наказания за военные преступления. Например, в Канаде или Австралии за нанесение увечий лицу, находящемуся под защитой Женевских конвенций, полагается большой срок тюрьмы, а за убийство смертная казнь. Тогда как в Германии максимальное наказание за аналогичные преступления 10 лет тюрьмы, а в Тайланде только 7 лет тюрьмы. Положение осложняется также тем, что государства зачастую не могут или не хотят преследовать за военные преступления своих военнослужащих, своих высокопоставленных чиновников.

Подобное положение дел, очевидно, нельзя признать нормальным. Но его нереально исправить, пока преследование за военные преступления осуществляется на уровне отдельных государств. В последнее время появились надежды на некоторое изменение ситуации в связи с созданием Международного уголовного суда. Таким образом, в настоящее время существует два уровня, на которых осуществляется преследование и наказание военных преступников: государственный и международный.

Один из основателей МККК, соратник Анри Дюнан Гюстав Муанье еще в 1860-х годах предложил учредить международный уголовный суд. Но прошло много времени прежде, чем его идея начала воплощаться в жизнь. [2]

Литература:

1. Кибальник Алексей Григорьевич. Краткий курс лекций по дисциплине «Международное уголовное право». Ставрополь: Ставропольский государственный университет, 2005.

2. «Ответственность за нарушения международного гуманитарного права»
Режим доступа: <http://history-journal.ru/index.php?request=full&id=220>

Науковий керівник: **Трагнюк О. Я.**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. А. Вакуляк¹

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НОВОГО ЕТАПУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЗА ЛІСАБОНСЬКИМ ДОГОВОРМ

Європейський Союз бере свій початок як закономірний результат розвитку світової економіки; світової політики; багатогранної інтеграції та всеохоплюючої глобалізації; як результат зближення і співпраці народів і одночасно – як наслідок і інструмент суперництва в умовах формування нової геополітичної та військової розстановки сил.

Ця система прагне відповідним чином «налаштувати» і поєднати в собі на наднаціональному рівні і в оновленій якості правові норми і механізми міжнародного і внутрішньодержавного права, традиції різних правових сімей і правових систем найбільш розвинених країн світу.

Таким чином, ЄС перетворився у своєрідну експериментальну правову лабораторію, в якій відпрацьовуються прийоми і методи вирішення багатьох проблем, що стоять не тільки перед Європою, а й перед усім Людством. [1 с.54–55]

Запроваджуючи в життя лінію Європейської Конституції 2007 р., Лісабонський договір офіційно розширив компетенцію Союзу на заходи в таких сферах, як координація адміністративного співробітництва держав-членів у сфері втілення в життя права Європейського Союзу, служби загальноекономічного значення, цивільної оборони, енергетики, космосу, туризму, спорту, координації заходів з надання допомоги державам-членам, постраждалим від терористичних актів чи катастроф і гуманітарної допомоги третім країнам. Йдучи далі проекту Конституції, Лісабонський договір посилив роль Європейського Союзу у питаннях

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

боротьби зі зміною клімату, регіональними і глобальними проблемами навколишнього середовища, інтеграції у сфері енергетики.

Лісабонський договір ст. 5 Договору про ЄС систематизував основні принципи компетенції Європейського Союзу, вперше чітко позначивши в установчих документах найважливіший принцип функціонування цієї організації політичної влади – принцип наділення компетенцією. Він підкреслює договірне походження, природу і джерело владних повноважень Союзу. З цього принципу випливає, що ЄС не має права виходити за межі наданої йому державами-членами компетенції. Він зобов'язаний керуватися у своїй діяльності цілями і принципами, зафіксованими в установчих договорах, а вся остаточна компетенція зберігається за державами-членами. [2 с. 21]

Була здійснена довгоочікувана широкомасштабна інституційна реформа, яка сприяє посиленню ефективності, координації дій та подальшої демократизації Союзу. Була уточнена трирівнева система управління Європейським Союзом, що складається з інститутів, наділених владними повноваженнями, інших органів (створюються на підставі установчих документів та за рішенням інститутів) і нової категорії, названої установами (які раніше розглядалися як різновид органів).

До числа інститутів додано два нових – Європейська Рада і Європейський центральний банк. Європейська Рада, розташований в переліку інститутів відразу після парламенту, є вищим органом політичного керівництва і координації.

В редакції Лісабонського договору число депутатів парламенту не повинно перевищувати 751. Встановлено мінімальне представництво від держави – 6, і максимальне – 96 депутатів. Законодавчі повноваження парламенту істотно зростають. По більшості питань він набуває рівних з Радою права в законодавчому процесі. В результаті досягається більша демократизація і легітимізація Європейського Союзу на думку населення.

Рада, яка сьогодні є головним законодавчим органом Союзу, займе, у відповідності з положеннями Лісабонського договору, більш рівне становище з парламентом. Найбільш важлива зміна, що стосується Ради, пов'язана з механізмом прийняття рішень. Так, сфера питань, з яких потрібна одностайність у Раді (що складається нині з 27 членів), Лісабонським договором істотно скорочується, а загальним правилом прийняття рішень стає кваліфікована більшість.

Посаду Голови Ради, яка раніше заміщала на шестимісячний термін одним з держав-членів в порядку ротації, у відповідності з Лісабонським договором стає колективною посадою, яку будуть займати одночасно три держави, але вже протягом 18 місяців. Обов'язки будуть відповідним чином розподілені між ними, і держави підлягають суворій ротації. Це повинно надати інституту головування в Раді колективний і більш ефективний характер.

Посада, яка в проекті Конституції називалася міністром закордонних справ, визначена в Лісабонському договорі Верховним представником Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки (ст. 18 Договору про ЄС). [3 с. 162]

Договір розширює коло завдань, які ЄС може здійснювати за кордоном, закріплює принцип колективної самооборони і декларує освіту спеціального Європейського оборонного агентства. Крім того, в якості різновиду просунутого співробітництва, що представляє собою можливість поєднувати з якого-небудь питання лише ті країни, які готові і здатні співпрацювати в тій чи іншій військовій області, передбачено «постійне структуроване співробітництво» у сфері військових потенціалів.

Як ми бачимо, в цій області Союз (спочатку суто економічний) з політичного переростає в політико-військовий. «Швидкими темпами формується загальний для країн ЄС оборонний і військово-технічний простір», його наукове, матеріальне, логістичне та організаційне забезпечення відповідно з новітніми тенденціями у цій чутливій сфері. Це, на жаль, відповідає новітнім тенденціям розвитку сучасного все менш мирного світу.

Лісабонський договір був покликаний не тільки зміцнити ефективність і працездатність Союзу та його органів, але й посилити його ідеологічну привабливість для народів держав-учасниць і всього світу. Ця ідеологія направлена на формування «європатріотизму», зміцнення моральної складової європейського життя і повністю відповідає зростаючій зовнішньополітичній та оборонній активності ЄС. Посиленню ідеологічної спрямованості первинного законодавства Європейського Союзу найбільше послужили два нововведення.

Лісабонським договором ст. 2 Договору про ЄС вперше включена нова правова категорія – «цінності Союзу». Ці цінності являють собою моральні спочатку європейської, а по суті справи – і світової цивілізації. Поважати і дотримуватися їх – обов'язок як Союзу в цілому, так і кожної

держави, що до нього входить. Це одночасно і неминуща вимога до кожної держави, що вступає в Союз. Неповага до цих цінностей може спричинити застосування до держави – порушника санкцій у вигляді призупинення окремих прав, пов'язаних з членством в ЄС (ст. 7 Договору про Європейський Союз). До цінностей Союзу належать: людська гідність; свобода; демократія; рівність; правова держава; права людини (в тому числі права меншин).

Ця система цінностей доповнюється «характеристиками» якостей, яким повинні відповідати всі країни – учасники Союзу: плюралізм; недискримінація; терпимість (толерантність); правосуддя; солідарність; рівність жінок і чоловіків.

Другим тісно пов'язаним з ідеологією нововведенням Лісабонського договору стало надання Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р. тієї ж юридичної сили, яку мають установчі договори. Одночасно Союз приєднується до Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. При цьому п. 3 ст. 6 Договору про ЄС стверджує, що «основні права, як вони гарантовані Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод, і як вони впливають із загальних для держав-членів конституційних традицій, входять у зміст права Союзу в якості загальних принципів». [4]

Відтворюючи положення проекту Конституції 2004 р., Лісабонський договір вперше прямо визнає за державами право на вільний вихід зі складу Союзу (ст. 50 Договору про ЄС). Це може створити передумови для зловживання і спроб «шантажу» загрозою виходу окремих країн, так і зміцнити взаємну довіру добровільно увійшовши в Європейський Союз держав. Вищезгадана стаття прямо уповноважила Європейську Раду встановлювати додаткові критерії для прийому в ЄС, що може сприяти вирівнюванню рівня держав-членів Союзу і підвищення його згуртованості, більшого контролю за досить суперечливим процесом подальшого розширення Європейського Союзу. [5 с. 14–18]

Принцип верховенства права Європейського Союзу над правом держав-членів, який був безпосередньо закріплено у ст. 1–6 проекту Конституції, перенесений в Декларацію № 17 Міжурядової конференції 2007 р., яка не має юридично обов'язкової сили. Тим не менш цей принцип ще з початку 1960-х рр. закріплений у сформованому прецедентному праві Суду Європейських співтовариств і досить послідовно застосовується на практиці.

Лісабонський договір дає достатньо підстав для критики. Якщо проєкт Конституції розроблявся Європейським конвентом ґрунтовно, без поспіху, у максимально демократичній формі, з широким зверненням до населення, то Договір про реформу узгоджувався в умовах жорсткого цейтноту, кулуарно, під прикриттям напівконфіденційної дипломатії і у високих сферах Міжурядової конференції, в закритих засіданнях допущених до цього процесу нечисленних експертів.

Прийти до консенсусу з основних параметрів реформи треба було встигнути в період президентства в Раді Німеччини, а підписати – поки не завершився шестимісячний термін головування Португалії. Тому мова і стиль цього документа, «розпорошеного» між окремими статтями установчих договорів і штучно позбавленого конституційної термінології, виявилися явно менш вдалими, ніж у проєкті Конституції, в тому числі і з причини обмежень у часі.

Зрештою Лісабонський договір продемонстрував здатність при необхідності долати традиційні демократичні процедури і суспільну думку європейських народів шляхом вмілого маніпулювання юридичними і політичними технологіями в інтересах, тим не менш, логічного та демократичного правового розвитку Європейського Союзу. [6 с. 24]

Таким чином, в еволюції права Європейського Союзу можна виділити чотири принципово значущих етапи:

I етап (попередній) етап – предправо Європейських співтовариств (1950–1957 рр.). Цей етап починається 9 травня 1950 р., коли був відданий гласності комунітарний метод Моне-Шумана. З тих пір 9 травня відзначається як офіційний «день Європи». На основі цього методу у 1951 р. було створено Європейське об'єднання вугілля і сталі, на якому відпрацьовувалися інститути, органи, прийоми і методи майбутнього наднаціонального управління і йшла підготовка переходу від ринку вугілля та сталі до Спільного ринку шести країн-засновників.

II етап – право Європейських співтовариств (1957–1992 рр.). Були створені Європейське економічне співтовариство і Європейське співтовариство з атомної енергії. Удосконалено організаційно-управлінську систему тепер вже трьох співтовариств, утворений Спільний ринок. Збільшувалося число членів спільнот, відбувалася підготовка до створення Європейського Союзу та виходу його повноважень за межі економіки.

III етап – етап спільного (паралельного – кожного в своїй сфері) дії права Європейських співтовариств та права Європейського Союзу (1992–

2009 рр.). Його можна назвати етапом «комунітарно-союзного» правового регулювання.

IV етап – етап повноцінного функціонування права Європейського Союзу і початок його конституціоналізації. З набуттям чинності Лісабонського договору 1 грудня 2009 р. залишилося лише право оновленого Європейського Союзу, яке успадкувало і включило в себе право Європейських співтовариств. Воно ще більше наблизилося за своєю природою до «внутрішнього» права, але держави – члени Спільки зберігають свій суверенітет (у сферах, не наданих Союзу за Лісабонським договором). Це право охоплює все більшу територію Європи, більше сфер регулювання, а в питаннях прав людини зближується з правом Ради Європи. У результаті право Європейського Союзу має тенденцію перетворитися в перспективі в справді європейське право. При цьому те, що Лісабонський договір «не дотягнув» до Конституції 2004 р., в основному залишається метою подальший розвиток права ЄС. [7 с. 6]

Література:

- 1) Энтин М. Л. В поисках партнерских отношений II: Россия и Европейский Союз в 2006–2008 годах. М., 2009. С. 54–55.
- 2) Энтин Л. М. Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы. М., С. 21
- 3) Бирюков М. М. Европейское право до и после Лиссабонского договора. М., 2010. С. 162.
- 4) Хартия Европейского Союза об основных правах: комментарий / Отв. ред. Кашкин С. Ю. – М. Юриспруденция, 2001
- 5) Посельський В. Європейський Союз після ратифікації Лісабонського договору // Дзеркало тижня. – 2009. – №38. – С.7–9.
- 6) Гладенко О. М. Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу. О. М. Гладенко // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 1 (11). – С. 73–77
- 7) Кашкин С. Ю. Право Европейского Союза: Документы и комментарии / Под. ред. С. Ю. Кашкина. М., 2002.
- 8) Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції // Вісн. Акад. прав. наук України. – №4. – 2003. – С. 82–92.

Науковий керівник: Асірян С. Р., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ З ПИТАНЬ ЗОВНІШНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Європейський Союз різними вченими розглядається в якості федерації, конфедерації або утворення *sui generis*. Водночас у контексті роботи такими, що заслуговують на окрему увагу, видаються аргументи представників федералістської концепції природи Союзу. Відтак, для обґрунтування свого підходу «федералісти» [1], як правило, висувають такі твердження, як наднаціональний характер інститутів ЄС, конституційна природа установчих договорів ЄС, формування засад співробітництва федерального характеру між інститутами ЄС та національними органами влади держав-членів. Однією з притаманних ЄС як державо-подібному утворенню характеристик можливо виокремити здатність Союзу реалізовувати власну єдину зовнішню політику. Так зокрема в ч. 2 ст. 21 Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС) передбачено, що Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й працює заради досягнення високого рівня співпраці у всіх сферах міжнародних відносин. Окрім того, ДЄС вказує на те, що Союз, в якості окремого суб'єкта міжнародних відносин «прагне розвивати відносини та встановлювати партнерство з третіми країнами та міжнародними, регіональними або світовими організаціями» [2].

Реалізація зовнішньої політики будь-якої держави найчастіше покладається на спеціалізоване відомство у структурі органів державної влади. Так, в Україні головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин України є Міністерство закордонних справ України. В ЄС є аналогічне відомство – Європейська служба з питань зовнішньої діяльності (англ. European External Action Service (далі – ЄСЗД)). ЄСЗД фактично є дипломатичною службою Європейського Союзу. Вона допомагає главі закордонних справ ЄС – Верховному представнику Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки – реалізовувати спільну зовнішню політику і політику безпеки Союзу.

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Формально відкрита 1 січня 2011 року Служба створювалась відповідно до Лісабонського договору, підписаного в 2007 році, набув чинності в кінці 2009 року. Так, у ч. 3 ст. 27 ДЕС зазначено, що Європейська служба з питань зовнішньої діяльності допомагає Верховному представнику здійснювати повноваження відповідно до його мандату. Також стаття визначає наявність у Служби функції щодо співпраці з дипломатичними службами держав-членів, що фактично робить її аналогом будь-якого національного відомства з питань зовнішніх зносин (МЗС). Лісабонський договір також визначив, яким саме шляхом така інституція повинна була бути заснована: «Структура та функції Європейської служби з питань зовнішньої діяльності встановлюються рішенням Ради. Рада діє за пропозицією Верховного представника після проведення консультацій з Європейським Парламентом та після отримання згоди Комісії» [2].

Відповідно до вимог ст. 27 ДЕС в 2010 році було розпочато реалізацію формальної складової заснування Служби. Першим кроком на цьому шляху стало прийняття 30 жовтня 2009 року Європейською Радою рішення про керівні принципи Європейської служби з питань зовнішньої діяльності [3], більшість з яких потім знайшли своє відображення в наступних документах. Майбутньому Верховному представникові було запропоновано представити пропозицію стосовно організації і засад функціонування Служби якомога швидше після вступу в силу Лісабонського договору, з метою його прийняття Радою ЄС, не пізніше кінця квітня 2010 року [4]. Зазначена пропозиція була направлена Раді 25 березня 2010 року. Пройшовши тривалий переговорний процес, зокрема за участі різних зацікавлених служб, остаточний текст пропозиції містив детальний опис структури Служби, порядку обрання та особливостей статусу її службовців, механізму залучення держав-членів та інших європейських інститутів, акцентувалась увага на цілях заснування Служби: «сприяння зміцненню Європейського Союзу на світовій арені, надання йому більшого профілю, можливість спроектувати свої інтереси і цінності більш ефективно»[5].

8 липня 2010 року Європейський Парламент прийняв Резолюцію про схвалення пропозиції, додавши коментарі щодо призначення співробітників, фінансування іноземних делегацій і вирішення можливих суперечок [6]. 26 липня 2010 Рада Європейського Союзу ухвалила рішення, яке підтвердило пропозицію Високого представника включно з поправками Європейського Парламенту, при цьому розширивши зміст окремих

її положень [7]. Рішення вступило в силу негайно. Офіційно Європейська служба з питань зовнішньої діяльності почала працювати 1 січня 2011 року [8].

Так у Рішенні Ради ЄС від 26.07.2010 року №2010/427/EU зазначається, що Служба є функціонально незалежним органом Європейського Союзу, який є відокремленим від Генерального Секретаря Ради та від Комісії, з компетенцією, необхідною для реалізації покладених на неї завдань та досягання відповідних цілей. Таким чином Служба за своєю природою є органом *sui generis*, якому надається автономія з точки зору адміністративного бюджету та управління персоналом.

Щодо компетенції ЄСЗД, єдине посилення з цього приводу знаходиться в статті 1 зазначеного Рішення. Як вже було вказано, Служба є органом «з компетенцією, необхідною для реалізації покладених на неї завдань та досягнення відповідних цілей». Такий підхід до визначення компетенції цілком відповідає концепції домислюваної компетенції, коли повноваження суб'єкта фактично витікають із тлумачення цілей його створення та завдань, які на нього покладаються. Як зазначають В. Ціватий та О. Шаповалова, така особливість є цілком іманентною для європейської інтеграції взагалі, яка є безпрецедентним політичним експериментом, що не має прямих історичних аналогів, а тому Союз повинен винаходити інноваційні рішення, оптимізація яких відбувається в ході практичного функціонування та займає, як правило, певний час [9]. Саме через визначення компетенції Служби з огляду на її завдання та функції, вбачається необхідним дослідження останніх.

Так, Європейська служба з питань зовнішньої діяльності покликана забезпечувати ефективну реалізацію повноважень наданих Верховному представнику, про що, зокрема, зазначено в статтях 18 і 27 ДЕС та ст. 2 Рішення (2010/427/EU) [7].

Як вбачається з аналізу положень ДЕС щодо змісту поняття «зовнішні дії союзу» та щодо функцій Верховного представника, якого підтримує Служба, на «закордонне відомство ЄС» покладається в тому числі і функція встановлення та підтримання відносин з іншими суб'єктами міжнародного права. Це положення кореспондує нормам національного законодавства стосовно завдань МЗС України, зокрема: «забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері зовнішніх зносин, забезпечення провадження зовнішньополітичної діяльності держави, проведення зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на роз-

виток політичних, економічних, гуманітарних, правових, наукових та інших зв'язків з іноземними державами, міжнародними організаціями, та проведення аналізу відповідних тенденцій та ін.» [10]. Як можна побачити, Європейська служба з питань зовнішньої діяльності не має чітких, юридично закріплених функцій, повноважень та обов'язків. Водночас, як зазначають В. Ціватий та О. Шаповалова, з положень основних документів випливають дві ключові її функції – ініціативна та координаційна [9].

Слід також звернути увагу на таку спільну рису Європейської служби з питань зовнішньої діяльності та національних відомств зовнішніх зносин, як наявність в їхній структурі закордонних дипломатичних установ. Зокрема, ст. 4 Рішення Ради (2010/427/EU) визначає, що «Європейська служба з питань зовнішньої діяльності складається з центральної адміністрації та місій Союзу в треті країни і в міжнародні організації». Рішення про відкриття або закриття делегації приймаються Верховним представником за погодженням з Радою і Комісією. Кожна місія Союзу перебуває під керівництвом глави місії (в національному праві аналог – «глава дипломатичного представництва»).

Окрім цього, важливим є положення щодо особливостей статусу представників ЄС у державі перебування, відповідно до якого місіям Союзу надаються такі ж самі привілеї та імунітети та в тому ж обсязі, що зазначено у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 року [11]. Фактично в такий спосіб Рада визначає, що місії за своєю природою є дипломатичними представництвами в розуміння конвенції 1961 року, а отже і сама Служба є відомством аналогічним дипломатичним структурам.

Не менш цікавим вбачається і коло функцій місій Союзу. Так, спершу визначимо, якими є «класичні» функції дипломатичних представництв держав взагалі. Відповідно до ст. 3 Віденської конвенції про дипломатичні зносини до них належать такі: представництво акредитуючої держави в державі перебування; захист у державі перебування інтересів акредитуючої держави та її громадян у межах, що допускаються міжнародним правом; ведення переговорів з урядом держави перебування; з'ясування всіма законними засобами умов і подій у державі перебування та повідомлення про них уряду акредитуючої держави; заохочення дружніх відносин між акредитуючою державою і державою перебування та розвиток їх взаємовідносин у сфері економіки, культури і науки [11].

У Рішенні Ради (2010/427/EU) в ст. 6 також надається перелік функцій Представництв Союзу (хоча і викладений він дещо інакше): Глава місії має право представляти Союз в країні, де місія акредитована, зокрема, для укладення договорів, а також в якості учасника юридичних процедур; місії Союзу працюють в тісній співпраці та обмінюються інформацією з дипломатичними службами держав-членів; місії Союзу, діючи відповідно до третього пункту статті 35 ДЄС, а також на прохання держав-членів, надають підтримку державам-членам в їх дипломатичних зносинах щодо забезпечення консульського захисту громадян Союзу в третіх країнах на «resource-neutral basis» (англ. «матеріально нейтральних засадах») [7].

Разом з тим не можна не звернути увагу на посаду Верховного представника ЄС, а точніше Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки. Відповідно до ст. ст. 18 та 27 ДЄС на Верховного представника (у т. ч. як очільника відповідного відомства) покладаються такі функції: здійснення спільної зовнішньої політики та політики безпеки Союзу; внесення пропозицій щодо її розвитку політики, яку він буде виконувати відповідно до мандату наданого Радою, а також забезпечення виконання рішень, прийнятих в цій галузі; головування в Раді закордонних справ; є одним із заступників Голови Комісії (забезпечує узгодженість зовнішньої політики Союзу, несе відповідальність в рамках Комісії за покладені на нього обов'язки у сфері зовнішніх зносин і за координацію інших аспектів зовнішньої діяльності Союзу); представлення Союзу з питань, пов'язаних зі спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки, здійснення політичного діалогу з третіми особами від імені Союзу і висловлення позицію Союзу в міжнародних організаціях і на міжнародних конференціях; очолює Європейську службу з питань зовнішньої діяльності та місії Союзу в третіх країнах і в міжнародних організаціях в структурі Європейської служби з питань зовнішньої діяльності [2, 4]. Підчас аналізу зазначених функцій вбачається, що фактично Верховний представник є не лише особою відповідальною за зовнішню політику Союзу, але і за безпекову та оборонну політику, що є зовсім нехарактерним для міністерств закордонних справ.

Окрім цього, до структури самої Служби належать в тому числі і Голова Військового комітету ЄС, департамент політики безпеки, Розвідувальний центр ЄС, департамент антикризового управління і планування, департамент планування цивільної поведінки, військовий штаб ЄС. За-

значені структури відображають у тому числі і частину функцій, покладених на Службу, які не є класичними для відомств зовнішніх зносин будь-якої з країн світу.

Отже, за своїми функціональними якостями ЄСЗД не може вважатися дипломатичною службою у класичному розумінні. До її повноважень належить координація сфер, які не є типовими для дипломатичного відомства. З цього приводу В. Ціватий та О. Шаповалова зазначають, що «більш справедливо буде характеризувати Службу як інноваційний, експериментальний орган зовнішньої політики інтеграційного об'єднання, покликаний синтезувати позиції його учасників, оптимізувати наявні в нього засоби та виступати від його імені у взаємодії із зовнішнім світом, не підміняючи при цьому первинних функцій національних дипломатичних відомств» [8]. З цією думкою важко не погодитись, адже, дійсно, окрім наявності цілого ряду додаткових «некласичних» функцій, компетенція Служби не включає повноваження у сфері візової політики та контролю, прямо не передбачена консульська функція, а також формування і реалізація державної політики у сфері розвитку дипломатичної служби та здійснення функцій дипломатичного протоколу у сфері здійснення зовнішніх зносин з іншими державами та міжнародними організаціями та ін.

Таким чином, Служба і за своєю суттю, і за структурою подібна до відомства «нового типу», яке поєднує в собі риси традиційно притаманні національним міністерству закордонних справ, міністерству внутрішніх справ та міністерству оборони.

Література:

1. Яковюк І. В. Германський імперський федералізм і його вплив на європейські інтеграційні процеси // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол. : Ю. П. Битяк та ін. – Х. : Право, 2011. – №21. – С. 104–118.

2. Договір про Європейський Союз: Договір, Міжнародний документ від 07.02.1992 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 09.04.2017).

3. Presidency report to the European Council on the European External Action service: Note from Presidency to Council of Europe of 23 October., № 14930/09: (2009) // the European Council & the Council of the European Union website, URL: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?!=EN&f=ST%2014930%202009%20INIT> (дата звернення: 09.04.2017).

4. The High Representative for Foreign Affairs and Security Policy / The European External Action Service, General Secretariat of the Council of the EU Nov. 2009 // the European Council & the Council of the European Union website, URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/111301.pdf (дата звернення: 09.04.2017).

5. Proposal for a Council Decision on establishing the organisation and functioning of the European External Action Service // European Union External Action web-site, URL http://eeas.europa.eu/archives/docs/docs/eeas_draft_decision_250310_en.pdf (дата звернення: 09.04.2017).

6. The European Parliament legislative Resolution of 8 July 2010 on the proposal for a Council decision establishing the organisation and functioning of the European External Action Service (08029/2010 – C7-0090/2010–2010/0816(NLE) // the European Parliament's website, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0280&language=EN&ring=A7-2010-0228> (дата звернення: 09.04.2017).

7. The European Union Council Decision of 26 July 2010 establishing the organisation and functioning of the European External Action Service (2010/427/EU) // European Union External Action web-site, URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eeas_decision_en.pdf (дата звернення: 09.04.2017).

8. Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу після Лісабонської угоди. Політико-інституційний аспект / Є. В. Рябоштан // Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К. : КиМУ, 2012. – Вип. 4. – С. 188–199.

9. Дипломатія та європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект / В. Ціватий, О. Шаповалова // Зовнішні справи. – 2013. – № 3. – С. 42–45.

10. Положення про Міністерство закордонних справ України: затв. Постановою КМУ від 30 бер. 2016 р. № 281 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF> (дата звернення: 09.04.2017).

11. Віденська Коенвенція про дипломатичні зносини: Конвенція, Міжнародний документ від 18.04.1961 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_048 (дата звернення: 09.04.2017).

12. Zhang, Jiawen (A. A. 2014/2015) Is the European external action service relevant? Tesi di Laurea in History and theory of European Union and regional integrations, LUISS Guido Carli, relatore Maria Elena Cavallaro, pp. 111.

13. Vanhoonacker, S. and K. Pomorska (2014) The European External Action Service and Agenda-setting in European Foreign Policy, Journal of European Public Policy, 20(9): 1316–1331.

14. Bátorá, Jozef. (2010): A Democratically Accountable European External Action Service: Three Scenarios, In: Vanhoonacker, Sophie, Hylke Dijkstra and Heidi

Maurer (eds). Understanding the Role of Bureaucracy in the European Security and Defence Policy, European Integration online Papers (EIoP), Special Issue 1, Vol. 14, available at: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2010-013a.htm>.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. А. Васільєва¹

ПРОЦЕС ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Підписання Україною Болонської декларації, спрямованої на структурне реформування національних систем вищої освіти й створення єдиного європейського освітньо-наукового простору, відкриває один з напрямів інтеграції України в Європу. Участь вищої освіти України в болонських перетвореннях має бути спрямована на її перспективний розвиток і набуття нових європейських ознак [1, с. 8].

Логічним є те, що ідея формування єдиного освітнього простору як інтегративної системи підтримується засобами держави. Вона є виправданою, якщо враховувати консервативний характер освітньої сфери та потреби реформування і приведення її форм, методів та змісту діяльності у відповідність з вимогами часу [2, с. 108].

Для реалізації курсу на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення повноцінного входження України в європейський політичний, економічний і правовий простір Указами Президента України затверджена «Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу». Основними напрямками культурно-освітньої і науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, презентація і поширення власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. Також можна побачити спроби української влади сприяти ефективному розвитку освіти в країні, шляхом прийняття змін до Закону України «Про вищу освіту», що можуть призвести до адаптації системи освіти до Болонської і створення єдиного європейського освітньо-наукового простору.

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Інструментами європейської політики у галузі освіти є спільні проекти і програми, реалізація яких має сприяти утворенню «Європи без кордонів і бар'єрів». Їхньою метою є підвищення якості та ефективності навчання, гарантування визнання дипломів та обмін інформацією [4, с. 39].

Україна у найбільшому в історії світовому рейтингу загальноосвітніх шкіл у 2015 році посіла 38 місце [6], за індексом глобальної конкурентоспроможності 85 місце з індексом 4,0 [7], за індексом глобалізації за версією КОФ, Україна посідає 47 місце серед країн світу і 5 місце серед пострадянських країн за рівнем глобалізації [8]. Зазначене свідчить про те, що Україна долучилась до глобалізаційних процесів в економічній, соціальній, політичній сферах, здійснює певні кроки щодо інтеграції національної економіки, культури, технологій, управління і т. д. [5, с. 7] Проте, на жаль, існує цілий ряд чинників, який не дозволяє Україні повноцінно рухатися до Європи. Насамперед це :

- відсутність національної концепції якісної вищої освіти, сумісної з європейською концепцією якості вищої освіти (ЄКЯВО) ;
- застарілість законодавства про вищу освіту;
- відсутність законодавства про освіту дорослих (неформальну й неофіційну освіту) як невід'ємну складову безперервної освіти;
- нерозробленість національної системи кваліфікацій на основі компетентнісного і кредитного підходів, сумісної з європейськими кваліфікаційними рамками для європейського простору вищої освіти (СПВО) та для навчання впродовж життя;
- повільність сприйняття методології компетентнісного і кредитного підходів, що ускладнює запровадження ефективного студентоорієнтованого навчального процесу, досягнення потрібного освітнього результату;
- надмірність і часто-густо відверта слабкість мережі вищих навчальних закладів, що зумовлює розпорошеність та неефективність використання ресурсів, низькі освітньо-науковий потенціал і результативність вищої школи, неспроможність проконтролювати її діяльність;
- нерозвиненість дослідницько-інноваційної компоненти вищої школи;
- формальність функціонування громадської складової в державно-громадському управлінні вищою освітою [2, с. 90].

Насамперед, Україна має дотримуватися шести ключових позицій для прискорення впровадження європейських стандартів у вищій школі :

- упровадження двоциклового навчання: перший – до здобуття першого академічного ступеня бакалавра і другий – до здобуття ступеня магістра. Тривалість першого циклу – не менше трьох і не більше чотирьох років, тривалість другого – один-два роки після завершення першого ступеня і/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання сім-вісім років);

- запровадження кредитно-модульної системи обліку трудомісткості навчальної роботи. За основу пропонується взяти ECTS як нагромаджувальну систему, здатну працювати в межах концепції «Навчання протягом усього життя»;

- контроль якості освіти, яким передбачено організацію акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка враховуватиме не тривалість чи зміст навчання, а ті знання, уміння і навички, яких набули випускники. Одночасно будуть визначені стандарти транснаціональної освіти;

- мобільність студентів, викладацького й іншого персоналу для взаємозбагачення європейським досвідом. Передбачається й зміна національного законодавства з питань працевлаштування іноземців;

- забезпечення працевлаштування випускників: одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат – можливість застосування знань і вмінь випускників на користь усієї Європи. Передбачається, що всі академічні ступені й інші кваліфікації матимуть попит на європейському ринку праці, а професійне визнання кваліфікацій стане спрощеним. Для такого визнання кваліфікацій передбачається повсюдно використовувати Додаток до диплома, рекомендований ЮНЕСКО;

- забезпечення привабливості європейської системи освіти: одним із головних завдань у межах Болонського процесу є залучення до Європи студентів з інших регіонів світу шляхом упровадження загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної нагромаджувальної системи, легко доступних кваліфікацій тощо, які сприятимуть зростанню зацікавленості європейських та інших громадян вищою освітою [3, с. 20].

Україна потребує переходу на інноваційну освіту, яка орієнтована сьогодні не стільки на передавання знань, які постійно оновлюються, скільки на оволодіння базовими компетенціями, що дозволяють потім – у міру необхідності – здобувати знання самостійно. Сьогодні потрібна освіта, що постійно оновлюється – знаннями, технологіями, засобами

навчання, організаційними та управлінськими підходами. Саме таку освіту прийнято називати «інноваційною». Суть інноваційної освіти можна передати словами: «не наздоганяти минуле, а створювати майбутнє». Інноваційні процеси, які повинні здійснюватися сьогодні у всіх освітніх структурах, є єдиним джерелом розвитку системи освіти. Вимога переходу до інноваційної освіти зумовлена закономірностями функціонування інформаційного суспільства [2, с. 90]. Здатність використовувати засоби новітніх інформаційних технологій, розміщених на різних серверах у мережі Інтернет, може істотно поглибити зміст матеріалу, що вивчається, а застосування нетрадиційних методик навчання матиме помітний вплив на формування практичних умінь і навичок студентів. Здійснення модернізації освітньої діяльності, шляхом запровадження інноваційних елементів є вимогою часу, яка не може ігноруватися демократичною, соціальною та правовою державою.

Отже, Україна вже має певні здобутки у процесі інтеграції до освітнього європейського простору, однак ще є безліч проблем, які необхідно вирішити. Процес інтеграції є доволі не простим та тривалим, проте у перспективі вища освіта матиме інноваційну основу, тобто будуть враховані в процесі підготовки фахівців такі інноваційні елементи, які б дозволили забезпечити відповідний рівень конкурентоспроможності вітчизняної освіти у світовому глобалізаційному просторі.

Література:

1. Яблонський В. Українська вища школа і Болонські стандарти // «Освіта». – 2011. – № 34. – Ст. 8–11.
2. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф. Г. Вашука. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 560 с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 16).
3. Антонюк О. В. Інтеграція України в європейський освітній простір – 2008. – Ст. 8.
4. Оболенський О. Ю. Системний аналіз галузі державного управління (сфера освіти) // Проблеми освіти. – 2011. – № 2. – Ст. 39.
5. Сидоренко О. О. Правова система України в контексті глобалізації – 2016. – Ст. 13.
6. Світовий рейтинг освіти: Україна стала 38-ю [Електронний ресурс] // <http://www.bbc.com>: [сайт] – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/science/2015/05/150513_vj_education_rankings_it (04.04.2017). – Світовий рейтинг освіти: Україна стала 38-ю.

7. ВСЕМИРНЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ФОРУМ: РЕЙТИНГ ГЛОБАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ 2016–2017 [Електронний ресурс] // <http://gtmarket.ru> [сайт] – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/news/2016/09/28/7304> (04.04.2017). – ВСЕМИРНЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ФОРУМ: РЕЙТИНГ ГЛОБАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ 2016–2017

8. KOF Index of Globalization: індекс рівня глобалізації країн світу по версії KOF (2013) [Electronic resource] / KOF Swiss Economic Institute. – Access mode : <http://globalization.kof.rthz.ch>.

Науковий керівник: **Сидоренко О. О.**, к.ю.н., асистент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. О. Васюк¹

ПЕРСПЕКТИВИ І НАСЛІДКИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС

Європейська спрямованість розвитку нашої держави є визначальною на сьогодні. Події Революції Гідності ще раз довели тезу про те, що українці хочуть бачити своє майбутнє саме у складі Європейського Союзу, сповідуючи при цьому такі ж самі принципи, які є характерними для усіх держав-членів об'єднаної Європи, а саме демократизм, верховенство права, забезпечення гідного життя для кожного громадянина, глибока повага до прав і свобод людини і громадянина. Якщо прослідкувати історичний розвиток взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом, то можна побачити, що наша країна прагнула стати повноцінним членом даної організації задля реалізації багатьох цілей. Це стосується перш за все забезпечення прав і свобод людини і громадянина, що включає у себе багато аспектів сучасного життя, починаючи від певних політичних та особистих прав, закінчуючи розвитком економіки та втіленням у життя норм другого розділу Основного Закону України (наприклад, позитивний розвиток економіки буде сприяти повній реалізації права особи на безкоштовне медичне лікування).

Тема євроінтеграції України не є новою для науковців. Так, цьому питанню присвятили свої дослідження такі вчені: І. Бураковський, Г. Не-

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

миря, О. Павлюк, В. Маштабей, В. Сіденко, О. Сльозко, А. Фіалко, О. Гончаренко, С. Савін та ін. Вони вивчали різні аспекти взаємодії України та ЄС, починаючи із загальних питань, закінчуючи проблемами щодо енергетичної сфери.

Свідомством того, що наша держава рухається у напрямку Європейського союзу є впровадження електронного декларування та громадського контролю за відшкодуванням ПДВ. Це надзвичайно важливі кроки, які доводять великий вплив громадськості на державні дії.

Не менш важливою для сучасної України є саме співпраця з ЄС у галузі економіки. Діючим правовим підґрунтям для регулювання відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво, яка була підписана від 14 червня 1994 р., а набула чинності з 1 березня 1998 р., що поклала початок співробітництва з великого кола питань, у тому числі й економічно-торгівельних. Нині Україна вийшла на новий рівень відносин у переговорах з Євросоюзом, і підтвердженням цього виступає так звана «Угода про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС». На справді положення зазначеної Угоди містяться в розділі IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Дання частина документу називається: «Торгівля і питання пов'язані з торгівлею» і за об'ємом становить близько двох третин від основного обсягу частини Угоди (156 із 245 сторінок), не враховуючи додатки та протоколи до неї [1].

Саме зона вільної торгівлі держави України та Європейського Союзу передбачає те, що українські товари повинні відповідати саме європейським стандартам якості та сертифікатам, для них буде надано певну лібералізацію, а також лібералізація буде стосуватися і капіталу, і робочої сили.

У сфері публічного адміністрування існують певні компетентні органи, які займаються питаннями взаємовідносин країни та ЄС. Це, наприклад, Віце-прем'єр-міністр із питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. Також даним питанням у частині торгівельних відносин опікується Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Що стосується законодавчого органу нашої держави, а саме Верховної Ради України, то тут існує профільний Комітет з питань європейської інтеграції, що є додатковим підтвердженням серйозності наміру адаптації українського законодавства до вимог Європи; всебічної участі України у всіх міжнародних інтеграційних процесах та заходах, що мають європейську спрямованість; забезпечення формування державної полі-

тики європейської направленості; підтримання зв'язків між парламентом України та європейськими з метою співпраці та запозичення позитивного зарубіжного досвіду парламентаризму.

Також варто звернути увагу на той факт, що відповідно до норм угоди, українська система, які діє у сфері технічного регулювання саме промислової продукції повинна набути таких же самих рис, як і європейська, і це в свою чергу доводить нагальну необхідність у виробленні та прийнятті технічних регламентів, які будуть обов'язкові для всіх українських суб'єктів, які бажають вийти на європейський ринок. Дані регламенти необхідно закріпити на законодавчому рівні як у законах, так і підзаконних нормативно-правових актах, або шляхом внесення змін до діючого законодавства, або шляхом прийняття абсолютно нового.

Необхідним, на нашу думку, є акцентування того факту, що ця угода сприяє залученню додаткових інвестицій, що не можуть не вплинути позитивно як на стан окремих галузей економіки, так і всієї країни зокрема. Наприклад, за свідченнями Заступника Міністра економічного розвитку та торгівлі Н. Микольської на сьогодні легка промисловість досягла у нашій країні такого рівня, коли більше ніж 84% продукції йде до ЄС. Якщо брати галузь переробної деревини і паперової маси, то наша держава експортує до ЄС понад 50% продукції. Машинобудування також отримало користь від підписання даної угоди у 2016 році. Так, близько 50% товарів даної галузі йде на експорт у Євросоюз [2]. Це всі дані наведені за аналізом 2016 року, що свідчить про неабиякі переваги від укладення даної угоди.

Дійсно, вступ України до Євросоюзу має як свої переваги, так і недоліки. Позитивними моментами виступають як і приток інвестицій, так і здешевлення європейських товарів, так і відкриття для українських підприємств широко ринку збуту, а саме ЄС.

Негативними моментами є те, що обладнання на підприємствах України є застарілими, і тому, зважаючи на це, можлива невідповідність готового товару технічним вимогам та стандартам ЄС. Також, українська продукція може не витримати конкуренцію із продукцією з країн Європейського Союзу, що негативно відобразиться на економіці країни та можливий зріст цін на ці товари.

Наведені факти переконливо демонструють, що Україна має достатньо підстав вважати великим кроком вперед укладання даної угоди та має вектор подальшого руку як у процесі законотворчості, так і у процесі впровадження європейських стандартів.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27.06.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Рік вільної торгівлі з ЄС: чи варгі зусилля? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-38717311>.

3. Аналітичний огляд проекту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з другої сторони // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 26. – С. 294–305.

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. В Віблій¹

МІСЦЕ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ІНСТИТУЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ЄС: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Суд Європейського Союзу (далі – Суд ЄС) є ключовим елементом інституційної системи ЄС, що відбиває його роль у функціонуванні цього унікального міжнародного утворення [7]. Тому дослідження статусу Суду в інституційному аспекті дає можливість з'ясувати не лише природу ЄС, але й структурно-функціональну роль власне Суду ЄС у розвитку інтеграційного правопорядку.[1, с. 200]

Відповідно до статті 19 Договору про Європейський Союз «Суд справедливості Європейського союзу повинен включати Суд справедливості, загальний суд та спеціалізовані суди». Таким чином, термін «Суд справедливості Європейського Союзу» позначає всю судову систему ЄС в сукупності і включає: Європейський Суд справедливості – найвища ланка судової системи Європейського Союзу; Загальний Суд (раніше Суд першої інстанції створений у 1989 році та перейменований Лісабонським договором на Трибунал); Трибунал у справах публічної служби (створений у 2004 році). Трибунал у справах публічної служби є єдиним спеціалізованим судом, створеним до цього часу. [2, с. 70]

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Роль Суду полягає у забезпеченні дотримання права ЄС «у тлумаченні та застосуванні» державами-членами. Для цього Суд виконує такі функції: перевіряє законність актів інститутів Європейського союзу; забезпечує виконання зобов'язань державами-членами за договорами ЄС; інтерпретує право Європейського Союзу на прохання національних судів і трибуналів. [3, с. 120]

Джерелом юрисдикції Суду ЄС є установчі договори Союзу. Слід зазначити, що багато міжнародних угод, які укладаються державами-членами, надають Суду ЄС юрисдикцію, а тому вони теж становлять джерело юрисдикції Суду. Так, Угода про створення Єдиного економічного простору передбачала можливість звернення до Суду ЄС з преюдиціальними зверненнями щодо тлумачення цієї Угоди. Брюссельська конвенція щодо юрисдикції, визнання та виконання рішень по цивільних та комерційних справах 1968 р., яка діяла до 2002 р., надавала Суду ЄС юрисдикцію виносити преюдиціальні рішення щодо її тлумачення. [4, с. 77]

Таким чином, юрисдикція є багатомірним поняттям і, перш за все, публічно-правовим інститутом процесуального права ЄС. Вона визначає сферу функціонування судової влади ЄС, поряд з виконавчою та законодавчою, сферу компетенційних повноважень органів судової влади ЄС, а також повноваження Суду по розгляду конкретних справ у процедурах судового розгляду, передбачених установчими договорами. Зважаючи на досить об'ємну юрисдикцію судів ЄС та широке коло процедур, в яких вона реалізується, в науково-практичних цілях юрисдикція Суду ЄС може підлягати класифікації та поділу на певні групи. У доктрині права ЄС класифікація юрисдикції Суду ЄС не становила предмет окремих досліджень, а у контексті загального розгляду його повноважень серед науковців поширеною стала класифікація юрисдикції на пряму, тобто ту, справи по якій ініціює учасник спору, та непряму – преюдиціальну, тобто справи, які ініціює не безпосередній учасник спору. Виходячи з цього, до безспірної юрисдикції Суду ЄС належить ухвалення преюдиціальних рішень (ст. 267 Договору про функціонування ЄС) та винесення висновків щодо сумісності міжнародних угод, які укладаються Співтовариством, з установчим Договором (ст. 218 Договору про функціонування ЄС). Уся інша юрисдикція Суду ЄС належить до спірної, тобто в рамках якої він виносить рішення по суті спору. [5, с. 5]

Суд виносить рішення у справах, які він розглядає. Є п'ять найбільш типових справ: 1. клопотання про попереднє рішення; 2. позови у зв'язку

з невиконанням зобов'язань; 3. позови про визнання рішень недійсними; 4. позови про бездіяльність; 5. позови про збитки. [5, с. 5]

Суд ЄС займає особливе місце серед інститутів Союзу. Специфічні структурно-функціональні зв'язки Суду та інших інститутів ЄС становлять основу моделей інституційних взаємовідносин, змістом яких є інтереси інтеграції та інтереси держав-членів у ЄС. Суд відстоює інтереси інтеграції і його позиція є досить активною. Парламент, Європейську Раду, Раду та Комісію можна назвати політичними інститутами, Рахункову Палату – незалежним органом фінансового контролю, ЄЦБ – представник валютного контролю, а Суд – по суті функціональний неполітичний орган із виключною юрисдикцією. Визнання обов'язкової юрисдикції Суду віднесено до безперечних умов членства в ЄС, а широкі компетенції відкривають перед ним великі можливості практичного впливу на функціонування та розвиток Союзу. [6, с. 240]

Дослідження природи юрисдикції Суду ЄС дає змогу зробити висновок, що юрисдикція має комплексні ознаки і визначає компетенцію судів у різних вимірах: сфери відання судової влади, предмета судового розгляду, предмета судової діяльності, інстанційної побудови судової системи та її територіальності, тобто визначає сферу судової влади та ступеневу диференціацію повноважень різних судів по розгляду справ. Крім того, судова юрисдикція обумовлює існування чітко визначених процесуальних форм здійснення судової влади, які з точки зору їх дотримання мають конститутивне значення, оскільки вони, по суті, визначають спосіб здійснення юрисдикційних повноважень у судових провадженнях, а також рішень суду, в яких втілюється судова юрисдикція і які мають безпосередній вплив на правопорядок Союзу.

Література:

1. Європейська інтеграція / Уклад. : Яхтенфукс М., Колер-Кох Б.; пер. з нім. Яковлева М. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 394 с
2. Довгань В. М. Європейський Парламент. Правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу: Монографія. – К. : КНТ, 2007. – С. 58–129.
3. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу : монографія. – Х. : Право, 2010. – 360 с
4. Комарова Т. В. Судові органи Європейського Союзу та їх юрисдикція // Юридична Україна. – 2004. – №5. – С. 76–80

5. Комарова Т. Преюдиціальні рішення Європейського Суду у механізмі реалізації права ЄС / Юридичний вісник України. – 2004. – № 36(480). – С. 5.

6. Комарова Т. В. Суд ЄС в інституційному механізмі Європейської інтеграції // Україна – Німеччина: розвиток законодавства в рамках європейсько-го права / Ред. кол. : О. Копиленко (співголова), Р. Обершмідт (співголова), С. Бритченко та ін. – К. : Парламент. вид-во, 2006. – С. 238–245.

7. Яковюк І. В. Про особливості прояву принципу поділу влади в інституційній системі Європейського Союзу: постановка питання // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / ред. кол. – Х. : Право, 2003. – № 5. – С. 17–27.

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. О. Віницький¹

BREXIT: ЯК ЗМІНИТЬСЯ ЖИТТЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На даному етапі історичного та економічного розвитку Європейський Союз переживає не найкращі часи. Якщо питання майбутнього країни та співтовариства після Brexit жваво вивчається англійськими та європейськими вченими такими як С. Біскоп, А. Котей та інші, то в українському науковому середовищі дана проблема практично не досліджується, що підтверджується наявністю малої кількості праць з цього питання.

Історичний етап входження Великої Британії у склад Європейського Союзу (ЄС) був довгий та тернистий. Після двох невдалих спроб, коли президент Франції Шарль де Голль у 1963 і 1967 роках наклав право вето на вступ Великої Британії до ЄЕС, країна втретє, після відставки де Голля, подала заявку в 1969 році, яка мала позитивне вирішення у 1972 році і з 1973 року Велика Британія стала повноправним членом ЄЕС. Незважаючи на всю усвідомленість цього кроку та прагнення країни увійти до складу Співтовариства вже в 1975 році Лондон ініціював референдум щодо членства та подальшого майбутнього у Європейсько-

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

му Економічному Співтоваристві, на якому виборці визначили майбутнє у складі унії.[1, с. 25]

Вже у новій історії, через довгі 41 рік Британія знову повертається до питання членства у складі ЄС, результати якого очікували не тільки британці, але і весь світ. Наслідки виходу однієї з найпотужніших економік союзу складно передбачити, однак можна сказати з впевненістю, що негативні прояви будуть для обох боків. Думки багатьох експертів розділилися на два табори: одні вважають, що майбутнє ЄС приречено на розпад, інші ж навпаки вважають, що Європа навпаки більше консолідується.

Економічну велич, яку має сучасна Європа, вдалося досягти завдяки розумній та довготривалій інтеграційній політиці багатьох країн, кооперації підприємств та фінансів у багатьох сферах економіки, транскордонної мобільності робочої сили.[5, с. 12]

Економічні наслідки після проведення референдуму 23 червня 2016 року не змусили довго чекати курс британського фунта стерлінгів до долара вранці у понеділок 27 червня 2016 року знизився на 2,1% на тлі результатів референдуму, на якому британці прийняли рішення про вихід країни із ЄС. Це найгірше падіння з 1985 року. За словами відомого фінансиста та мецената Джорджа Сороса фунт впаде щонайменше на 15% і, можливо, більш ніж на 20%, ця думка підтримується також фахівцями з «Голдман Сакс» (Goldman Sachs).

Так, 400 найбагатших людей у світі вже втратили 127,4 млрд дол. через те, що глобальні ринки акцій похитнулися на тлі результатів волевиявлення британців. Зокрема, найбільше – понад 6 млрд дол. – втратив європейський бізнесмен А. Ортега. Понад мільярд доларів кожен через Brexit втратили Б. Гейтс, Д. Безос і найбагатша людина Великобританії Д. Кавендіш Гросвенор. [4, с. 11]

Щодо впливу Brexit на перспективи ЄС, то, на думку бельгійського політолога Б. Смета, вихід третьої економіки ЄС зі складу блоку порушить усталений баланс сил у Євросоюзі і призведе до домінування в співтоваристві Німеччини.

Щодо банківської сфери, то тут очікується відтік банків та банкірів на материкову частину Європи. Так, наприклад, банк HSBC планує у зв'язку з Brexit перевести значну кількість своїх робітників до Парижу. Європейський Центральний банк піде тим самим шляхом, інші ж європейські банки можливо не повністю, однак частково підуть з Лондона.

Що стосується торгівлі товарами між ЄС та Британією, то в даному випадку остання економічно є більш залежна, оскільки частка експорту Британії на внутрішній ринок Союзу сягає майже 50%, на противагу цьому придбає товарів та послуг на спільному ринку лише 20% свого імпорту, що робить її економіку більш залежною та вразливою до економічних нестабільностей порівняно з Євросоюзом, які можуть її очікувати після виходу.

Ті британські експортери, які не зможуть утримати свої позиції в ЄС, шукатимуть нові ринки для збуту товарів і послуг, а також для застосування своїх капіталів. Частина компаній намагатиметься перенести виробництво «на континент» і, звичайно, розглядатиме більш дешеві юрисдикції, які вже входять в ЄС або можуть туди експортувати товари. Утім, Україні, з огляду на економічну неповноцінність Угоди про асоціацію з ЄС, навряд чи варто розраховувати на «британські інвестиції». У найбільшому виражі у цьому контексті можуть опинитися Польща, Угорщина, Чехія і навіть Румунія.[2, с. 15]

Також додаткові доходи ЄС може очікувати у зв'язку з скасуванням зони вільної торгівлі, це призведе до встановлення мит на товари та послуги з обох сторін та відтік певних товарів з внутрішнього ринку у ЄС. Завдяки цьому Європа зможе створити нові робочі місця та замінити товари імпортовані з Британії аналогічними власного виробництва.

Падіння курсу фунта також негативно вплине на добробут та заможність британців через подорожчання товарів, виробництво яких залежить від імпортованої сировини, також реальна заробітна плата впаде, що призведе до невдоволення населення.

Окрім цього, у разі виходу з ЄС не виключеним є посилення сепаратистських настроїв в самій Британії. Як ми знаємо хоча Шотландія і проголосувала у 2014 році за єдність Сполученого королівства, однак для неї залишається пріоритетним напрямком членство у ЄС та інтеграційні процеси. Варто зазначити, що Шотландська національна партія проголосувала проти проведення референдуму, коли відповідний законопроект розглядався в парламенті.[3, с. 131]

Який же наслідок буде мати для України Brexit?

По-перше, Британія при виході з ЄС втрачає можливість впливати на європейські структури щодо санкцій на Росію, а останнім часом де-

далі більше країн обговорюють питання щодо послаблення, а можливо і зняття санкцій.

По-друге, вихід 2-ї економіки з ЄС призведе до того, що Союз ізолюється від прийому інших країн у склад, а особливо зі слабкою економікою, та зосередиться на внутрішній консолідації та поглибленій інтеграції. Тобто найближчі 10–15 років вступу до Євросоюзу очікувати не варто.

Отже, сецесія призведе до негативних наслідків з обох боків, однак економіка Великобританії постраждає значно більше ніж об'єднана Європа та її господарство. Також призведе до можливого створення нових структур усередині Союзу, які посприяють зміцненню зв'язків між країнами та поглибленої інтеграції. Наслідки від brexit будуть відчувати країни не тільки всередині об'єднаної Європи, але і за її межами.

Література:

1. Яковюк І. В. BREXIT: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф. (м. Харків, 24 трав. 2016 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування . – Харків : Право, 2016. – С.25–29.
2. Гранчак Т. Brexit: результати, наслідки, прогнози. // Україна: події, факти, коментарі. – Київ. – 2016. – Вип. № 12. – с 5–28
3. Сталовєрова Г. В. Членство Великобританії в Євросоюзі: дискусія в ЄС // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 106. – С. 127–132.
4. Через Brexit збідніли 400 найбагатших людей світу.[Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/3703359-cherez-Brexit-zbidnily-400-naibahatshykh-luidei-svitu>
5. Oleksandr Melnychenko. Franz Peter Lang. Економічні наслідки «Брексіту» для Європейського Союзу . WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA NR 6(13) 2016 / EUROPEAN COOPERATION Vol. 6(13) 2016 – с. 9–16.
6. Чевичалова Ж. В. Британська сецесія: черговий крок у непростих стосунках ЄС і Великої Британії // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 86–90.

Науковий керівник: **Асірян З. С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СЦЕНАРІЇВ БІЛОЇ КНИГИ ПРО МАЙБУТНЄ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ

Доля об'єднаної Європи є одним з найбільш важливих та гострих питань сьогодення. Майбутні трансформації Європейського Союзу мають бути зваженими, ґрунтовними, адже вплинуть як на всі без винятку європейські країни, так і ситуацію на міжнародній арені взагалі. Євросоюз, який на сьогодні складається з 28 країн потребує перезапуску. Керівні сили Союзу, нарешті, повинні дійти висновку щодо того, у якому напрямі рухатися далі. Увага багатьох західних та вітчизняних науковців та політиків прикута до цієї проблеми. Дослідженням та прогнозуванням майбутнього об'єднаної Європи займаються, зокрема, М. Бініон, М. Ві-в'орка, Д. Маркуан, Н. Тензер, М. Гілберт, Д. ван Овертвельдт, П. Тейлор, М. – О. Падіс та інші.

Існує чимало можливих сценаріїв майбутнього для Євросоюзу. Заслужують на увагу ідеї «твердого ядра» європейського будівництва, які передбачають виокремлення обмеженого кола країн (5 країн, включаючи Німеччину та Францію), які здатні рухатися швидко у напрямі створення міцного союзу майже у всіх сферах, з можливістю інших країн приєднатися до них та ідеї «Європи концентрованих кіл», відповідно до яких, перше коло складатимуть країни, що здатні на більш глибоку інтеграцію у валютній та військовій сфері, друге коло об'єднувало би країни у рамках економічної інтеграції, та останнє – третє коло мало складатися як з країн-учасниць ЄС, так і країн, що не входять до Союзу (система асоціації для третіх країн) [1, с. 626].

Відомий французький політолог, експерт Європейського союзу Ніколя Тензер вбачає три можливих варіантів існування ЄС: «чорний», «сірий» та «зелений». Перший передбачає, що Європа не зможе подолати кризу, низка членів вийде з ЄС, що призведе до відмови від Шенгенської зони, активізації безробіття, девальвації Євро, охолодження відносин ЄС – США та спровокує більш агресивну політику Росії, щодо своїх східних сусідів. Наступний, пов'язаний з продовженням тих кроків,

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

які вже зробив Європейський союз для виходу з кризи. Та останній, побудований на тому, що ЄС у співробітництві з МВФ подолає економічну кризу, європейські політики та президент США будуть спроможні ефективно вирішувати спільні проблеми [2, с. 28–29].

Цікавим фактом, який ускладнює розробку єдиної концепції розвитку Союзу, є відмінність поглядів Німеччини та Франції на політико-правову природу ЄС. Німеччина бачить майбутнє ЄС у якості федеративного утворення, адже це дозволить розосередити політичну владу з метою недопущення перетворення створюваного об'єднання у супердержаву, а Франція, у свою чергу, виступає противницею федералізації Європейського Союзу [3, с. 34–35].

Квінтесенцією спільних зусиль по створенню концепції майбутнього розвитку об'єднаної Європи ознаменувала розробка Європейською Комісією так званої Білої книги [3]. Вона була підготовлена до ювілейного саміту ЄС, який відбувся 25 березня 2017 року в Римі та був покликаний нагадати про підписання Римського договору 60 років тому. Проблеми, з якими довелося зіткнутися Європі за останні роки, включаючи потоки біженців, мігрантів, підвищення рівня безробіття, намір Великобританії вийти з ЄС, імперські амбіції Росії призвели до невпевненості людей у можливості існування і процвітання Союзу. Тому прийняття такої, так би мовити, програми дій є як ніколи доцільним. В книзі відображено відразу п'ять сценаріїв майбутнього європейського об'єднання. Вони покликані покласти початок подальшій дискусії серед держав членів щодо майбутнього Європи. В книзі зазначається, що такі сценарії не є взаємовиключними, тому 27 держав-членів будуть разом вирішувати, який сценарій обрати, або яка комбінація функцій з п'яти сценаріїв найкраще допоможе просувати зазначений проект в інтересах громадян.

Першим в білій книзі є сценарій: «Продовжуємо роботу» – продовження попереднього курсу ЄС, держави учасниці як і раніше будуть направляти свої зусилля на питання економічного зростання, інвестицій, створення нових робочих місць та інше. Цей сценарій, по суті означає, нічого не робити і чекати, що проблеми вирішаться самі по собі, тобто це консервація існуючого стану в Європі, що може призвести до порушення єдності Союзу. Для України такий варіант розвитку подій є не найкращим, адже політики Союзу стосовно України кардинально не зміняться. Всі зусилля співробітництва будуть направлені на дипломатичні відносини по врегулюванню кризи на Донбасі без будь-яких конкретних кроків.

Потім розкритий сценарій: «Нічого, крім єдиного ринку» – головні зусилля ЄС направлені на створення єдиного внутрішнього ринку, без політичних інтеграційних процесів. По суті, це перетворить Союз на просте економічне об'єднання, так званий «бізнес-проект», що виключить ЄС з міжнародної арени як політичного гравця. Наслідком цього стала б втрата можливості європейського співробітництва з питань ухвалення різних правових норм і замість цього – повернення до ідей національної держави. Україна в цьому випадку може втратити підтримку об'єднаної Європи у питаннях Криму та Донбасу, але продовжуватиме налагоджувати економічні зв'язки в рамках Угоди про асоціацію, адже саме політичні питання наразі є каменем спотикання між деякими європейськими країнами та Україною.

Доволі цікавим видається наступний план дій: «Ті, хто хочуть більше, роблять більше» – в основі цього сценарію лежить відомий всім принцип – «Хто хоче мати більше – робить більше», це означає, що держави-учасниці зможуть самі визначати вектор своєї подальшої діяльності. Одні можуть розвивати інтеграційні процеси, інші, які не бажають цього, буду надані самі собі. Наприклад, країни, які забажають підписати договір, можуть домовитися про це у двосторонньому порядку, а інші самі будуть вирішувати, приєднуватися до нього чи ні. Така ситуація може означати ідеологічний розпад Союзу при формальному його збереженні.

Сам, автор Білої книги, голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер, вважає, що за таких обставин ЄС може стати ще більш складною та непрозорою структурою. На наш погляд, Україна в такому разі може забути про вступ до ЄС на довгий час.

Четвертий запропонований сценарій: «Робити менше, але більш ефективно» – передбачає відхід від соціальної і трудової політики з акцентом на торгівлю, безпеку, оборону і кордони. Це включає в себе створення Європейського оборонного союзу і розвиток прикордонного агентства ЄС Frontex для управління зовнішніми кордонами. При цьому ринок праці, підтримка регіонів медицина та освіта повернуться у внутрішню компетенцію держав. Країни Європи замкнуться на вирішенні своїх внутрішніх питань, а Україна залишиться поза увагою європейської спільноти.

І нарешті, найбільш позитивний та дискусійний сценарій: «Робити набагато більше разом» – країни ЄС будуть спільно діяти і приймати

рішення в інтересах Євросони. Відповідно будуть розширюватися юрисдикція і повноваження Союзу. Цей сценарій можна назвати федералізацією Європейського Союзу, який передбачає зменшення повноважень національних урядів та обов'язковості рішень ЄС для його членів. Цей сценарій позначиться на Україні наступним чином: зберігається політична підтримка України, посилена і консолідована Європа відкрита для нових членів, тому є перспектива на вступ до ЄС України та найбільш швидке вирішення питання безвізового режиму. На жаль, цей сценарій вбачається найбільш малоімовірним, адже руйнівні процеси в Європі зайшли настільки далеко, що можливо казати, не про посилення, а хоча б про збереження об'єднаної Європи.

Таким чином, запропоновано п'ять абсолютно різних сценаріїв і кожний по-своєму цікавий. Тому саме зараз як ніколи актуально буде визначитися з тим, як повинна далі розвиватися та трансформуватися Європа задля свого збереження та посилення, особливо після ймовірного виходу Великобританії з Союзу. Референдум щодо виходу Великої Британії з ЄС уже підняв хвилю прогнозів щодо політичного та економічного майбутнього Євросоюзу загалом та Об'єднаного Королівства зокрема. Можна зробити висновок, що Європа та Великобританія разом переживають дуже складний та вагомий етап свого розвитку. На перший погляд, вихід Великобританії з ЄС носить лише негативний характер як для самої Європи (відхід від спільного європейського ринку країни з розвинутою економікою; висунення ідей, щодо подібних референдумів в інших державах-членах ЄС – Нідерландах, Франції тощо), так і для України зокрема (призупинення співпраці ЄС – України). Однак, неможливо заперечувати той факт, що даний процес є унікальним для європейського об'єднання. А наша держава може винести корисні уроки з «Brexit» та скористатися моментом [5, с. 204].

Окрім сценаріїв майбутнього Європейського союзу, Біла книга містить розділ під назвою «Шлях вперед», де зазначено, що Європа тепер повинна вибирати найбільш прийнятний шлях розвитку [4, с. 26], адже поряд з великою кількістю проблем є також безліч можливостей. Всі держави-члени мають діяти разом та із загальною рішучістю, а зазначений документ повинен спровокувати широкомасштабні дебати щодо розвитку Європи найближчими роками. Європейська комісія буде сприяти такому обговоренню та підсумовувати відповідну діяльність. Оновлення ЄС шляхом подальшого реформування його правової та інститу-

ційної структури є вигідним та корисним для України, оскільки відкриває нові можливості ЄС в різних сферах, у тому числі й приваблює нових держав-членів та робить Союз більш сильним та ефективним у вирішенні багатьох геополітичних, соціально-економічних, політичних та інших проблем. Україна як одна з найбільших Європейських країн виступає перспективним торговельно-економічним партнером об'єднаної Європи, масштабним ринком для інвестицій, з найбільшим багатством нашої країни – людським потенціалом, з її обдарованою молоддю, активною рішучістю до дій, задля найкращого майбутнього України у складі Європейського Союзу.

Таким чином, слід відзначити, що створення та оприлюднення такого документа, як Біла книга майбутнього Європейського Союзу, є надважливим кроком на шляху реформування та розбудови сучасної Європи. В цілому зміст та пропозиції, викладені у книзі, можна охарактеризувати як позитивні, покликані вдосконалити як окремі аспекти розбудови, так і функціонування Союзу в цілому. До вибору сценарію слід підійти серйозно та з усією відповідальністю, адже саме зараз вирішується доля об'єднаної Європи .

Література:

1. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11 / Яковюк Іван Васильович. – Харків, 2014.
2. Бугрій М. «Як урятувати ЄС: Ніколя Тензер про те, як об'єднана Європа може подолати економічні та політичні виклики» // Український тиждень. – 2012. – №47. – С.27–28.
3. Пагіря О. «Декларативна рівність: Марк Олів'є – Падіс про європейську мультикультурність і політичні розбіжності між Францією та Німеччиною» // Український тиждень. – 2012. – № 13. – С. 34–35.
4. WHITE PAPER ON THE FUTURE OF EUROPE 1 March 2017, Brussels [Електронний ресурс]. – режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf.
5. Попко Є. В. «Юридичний зміст Brexit та його перспективи для України» // Право і суспільство. – 2016. – №5. – С. 201–204.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ

Європейський Союз на зламі тисячоліть став потужним учасником міжнародних відносин, політика якого ґрунтується на ідеї багатостороннього співробітництва у багатополлярному світі міжнародних відносин на підставі інституційно утверджених міжнародних правил, спрямованих на посилення ролі регіональних інтеграційних утворень у процесі глобального управління. Країна, яка проголошує прагнення стати складовою цього простору, мусить насамперед довести свою спроможність дотримуватися європейських норм і стандартів. Тому інтеграцію розуміють не тільки як партнерство та взаємовигідне співробітництво, а як процес, що не обмежується зовнішньополітичними аспектами, оскільки передбачає істотні внутрішні перетворення в державно-політичній сфері згідно з прийнятими інтеграційною спільнотою правовими засадами [1, с. 7].

Дослідження проблеми інтеграції та співпраці України з ЄС знайшли своє відображення у наукових роботах таких авторів, як: І. Бережнюк, С. Боротничек, А. С. Гальчинський, О. А. Корнієвський, В. Опришко, Н. Пирець, П. Пашко, В. Посельський, М. Тонев, Є. Д. Холстиніна та ін.

На законодавчому рівні позиція України щодо Євросоюзу була сформована вперше в Основних напрямках зовнішньої політики України, що були схвалені Верховною Радою України 2 липня 1993 р. Починаючи із цього моменту Україна почала тяжіти до європейського інтеграційного об'єднання і від того моменту намагалась приєднатись до ЄС. Основи зовнішньої політики України, механізм і тактику втілення її європейсько-го вектору визначає низка документів, зокрема: Конституція України (ст. 18); Постанова ВРУ «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р.; Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС), від 16 червня 1994 р.; Стратегія інтеграції України до ЄС, від 11 червня 1998 р. № 615/98; Програма інтеграції України до ЄС, від 14 вересня 2000 р., а також Угода про асоціацію від 21.03.2014 р.

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У євроінтеграційному процесі кожної країни настає момент, коли із зовнішньополітичного питання він перетворюється на ряд конкретних і досить складних завдань політики внутрішньої. Для України такий момент настав з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС. Угоду про асоціацію між Україною та Європейським союзом (ЄС) і його державами-членами (УА) можна віднести до нового покоління угод ЄС про співпрацю з третіми країнами. Набуття чинності УА знаменує перший етап інтеграції України у ЄС шляхом створення зони вільної торгівлі між обома сторонами. Водночас, УА стає частиною законодавства України і її реалізація передбачає широке застосування права ЄС у правопорядку України. Це поставило перед Україною складне завдання стосовно створення нових правових інструментів для регулювання співпраці з Євросоюзом та удосконалення правової основи для їх застосування [2, с. 4]. Відтоді на перший план вийшли абсолютно технічні потреби, наприклад імплементація сотень європейських нормативних актів, щоб правила, за якими функціонує державний сектор, політика та економіка в Україні, були такими ж, як у Європі.

16 березня 2015 р. Рада асоціації схвалила оновлений Порядок денний асоціації (ПДА), узгоджений між урядом України та Європейським Союзом. Цей документ є основним політичним інструментом реалізації та моніторингу Угоди про асоціацію і його мета – підготувати та сприяти імплементації Угоди про асоціацію через створення практичного середовища для реалізації найважливіших цілей та визначення переліку пріоритетів. Відтак інтеграційний вибір України має щонайменше три аспекти: економічний, політичний та правовий [3, с. 261].

Економічним аспектом, який наразі є одним з пріоритетних, і полягає насамперед у взаємодія з міжнародними економічними організаціями, такими як Світова організація торгівлі, Організація економічного співробітництва і розвитку, Європейська асоціація вільної торгівлі, а відтак перспективи виходу української продукції на європейські ринки, залучення іноземних інвесторів, надання субсидій сільському господарству та вільної торгівлі з ЄС, покращення економічної ситуації. Однак, науковці зазначають і негативні наслідки економічного співробітництва. Так, А. Маренич наголошує на згортанні неконкурентоспроможних виробництв, зменшенні доходів бюджету або неперспективній можливості стати ринком збуту європейських товарів, недоступності зовнішніх ринків через низьку якість та неконкурентність товарів [4, с. 210, 214].

Політичний аспект включає в себе перспективи розвитку стабільної політичної системи, подолання бюрократичності та корумпованості, наближення її до європейської, становлення України як вагомого суб'єкта геополітики. Такі внутрішні проблеми, як корумпованість посадовців, недосконалість системи державної влади, урядові та парламентські кризи викликають недовіру до України з боку інших країн, інвесторів та кредиторів, що гальмує політичний та економічний розвиток країни [5, с. 2].

Правовий аспект зачіпає гармонізацію українського законодавства з стандартами ЄС, впровадження загальноєвропейських норм, створення умов для набуття членства в Європейському Союзі. На сьогодні, реалізуючи Угоду про асоціацію, виникла низка питань стосовно реформування українського законодавства, особливо це стосується проблеми застосування загальновизнаних принципів і норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку та судовій практиці. Можливо для цього слід ухвалити законодавчий акт, який би забезпечив використання цієї категорії міжнародно-правових норм правозастосовчими органами. Це є важливим для заповнення прогалин у законодавстві України і для включення до нього положень, які стосуються дії норм звичаєвого міжнародного права у внутрішньому праві.

Матеріальною прогалиною в законодавстві України включно з Конституцією, є відсутність вирішення питання про статус актів міжнародних організацій у національному правопорядку країни. «Євроінтеграційна» стаття в Конституції України була б дуже доцільною. Але подальший розвиток інтеграції України у Євросоюз обов'язково вимагатиме внесення відповідних положень у національне законодавство з тим, щоб створити передумови для дії вторинного законодавства Євросоюзу у національному правопорядку країни, оскільки його застосування передбачає УА (ст. ст. 56, 96, 153) [6, с. 14].

Наразі правова інтеграція, гармонізація українського законодавства активно втілюється у життя. Так, з 2015 року уряд ухвалив більш ніж 30 розпоряджень про схвалення 129 планів імплементації 179 актів законодавства ЄС у сферах охорони здоров'я, інфраструктури, економічного розвитку, екології та природних ресурсів та соціальній сфері. Усього до 2017р. передбачається затвердити плани імплементації 180 актів законодавства. На сьогодні Україною зроблені наступні кроки: у реалізації конституційної реформи» – створена Конституційна Комісія й три робо-

чі групи: з децентралізації, судової реформи, прав людини. : в реформі судової системи прийнято Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд»: у боротьбі з корупцією – створено Антикорупційне бюро, Національне агентство з питань запобігання корупції, внесено зміни до антикорупційних законів; у реформі державних закупівель і дерегуляції – закріпленій мораторій на перевірки, зменшено кількість податків з 22 до 9, спрощені на законодавчому рівні процедури отримання ліцензій та інших дозвільних документів [6, с. 32].

Однак, ефективність правової інтеграції багато в чому залежить і від заходів і способів, які використовуються державами на різних стадіях її реалізації. До них вона відносить, зокрема: створення демократичних засад розвитку суспільства, формування правової держави, реформування інституційної та нормативної частин правової системи суспільства, гармонізація законодавства, формування правової свідомості населення відповідно до основних засад європейського права [7, с. 131].

Досліджуючи євроінтеграцію України в Європейський Союз необхідно здійснити аналіз не лише переваг та недоліків такого процесу для України, не менш важливим також є аналіз готовності Європейського Союзу до прийняття України до свого складу. Визначальним критерієм обрання євроінтеграційного курсу України є ряд перспективних можливостей для подальшого розвитку країни та її інтеграції Європейська політика сусідства відкриває нові перспективи для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва України та Європейського Союзу [8, с. 158].

Отже, аналізуючи сучасний стан розвитку шляху до євроінтеграції, можна виокремити такі проблемні питання. По-перше, основною внутрішньою проблемою, яка перешкоджає євроінтеграційному курсу України є насамперед неефективність системи державного управління – недостатній рівень компетенції держслужбовців, надмірна бюрократичність, нереформованість та корумпованість системи державного управління. По-друге, низький рівень соціального та економічного розвитку, який необхідно вирішувати з позицій активного конкурентного протистояння на світовому ринку. По-третє, незрілість громадянського суспільства. По-четверте, повільний процес адаптації до європейських стандартів і суспільних відносин.

Таким чином, реалізація євроінтеграційної стратегії детермінує здійснення системних перетворень у державі й суспільстві, а також суттєве

поглиблення та розширення практичного співробітництва між Україною і ЄС у всіх магістральних напрямках – торговельному й економічному; у сфері зовнішньої політики й політики безпеки; юстиції і внутрішніх справ; гуманітарній сфері. Подальша інтеграція України у Євросоюз вимагатиме вдосконалення її правових механізмів. Усе це допоможе створити ефективний національний механізм імплементації норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку України, що наблизить країну досягнення своєї стратегічної мети – інтеграції у Європейський союз.

Література:

1. Даниленко Л. І. Перспективи та виклики євроінтеграційних процесів для України : навч.-метод. матеріали / Л. І. Даниленко, І. В. Поліщук. – К. : НАДУ, 2013 – С.132.
2. Муравйов В. І. Правові інструменти реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом і реформування законодавства України [Електронний ресурс] //Право Європейського союзу: сучасний стан, виклики та перспективи –.2016. – С.4–15 .
3. Клімова Г. П. Основні напрями здійснення глобалізації в сучасних умовах // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Харків, 2014. – №4. – С. 261–263.
4. Зібрання актів європейського права. – К. : Ред. журн. «Право України», 2013. –Вип. 2 : Європейський Союз / упоряд. К. В. Смирнова ; за заг. ред. В. І. Муравйова. – 2013. – с. 1064.
5. Курицина Є. А. Євроінтеграційні аспекти розвитку України в умовах геополітики // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., – Харків, 2016. – С. 396–399.
6. Юрчик І. Б, Урбанович В. А. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство // Журнал науковий огляд №3 (24), – 2016. – С.148
- 7.Сидоренко О. О . Вплив правової інтеграції на правові системи [Електронний ресурс] – С.129–135. –Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11273/4/Sidorenko_129-136.pdf
8. Бондарчук В., Ковальчук К. Розрив у рівнях економічного розвитку України та країн ЄС як об’єктивна реальність євроінтеграції України [Електронний ресурс] – С.171– Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/5824>

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО РОЛІ ЄВРОПОЛУ У БОРОТБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ НА ТЕРИТОРІЇ ЄС

Із збільшенням Європейського Союзу (далі – ЄС), вільним перетинанням кордонів як людьми, так і товарами у ЄС почала зростати і транснаціональна злочинність. Національні правоохоронні органи держав-членів ЄС не можуть, в повному об'ємі, боротися з такими викликами безпеці та правопорядку, оскільки зазначені злочини зачіпають не одну державу, а дві чи більше. Відповідна ситуація вимагала рішучих дій від керівництва ЄС. У відповідь на ці нові загрози був створений Європол, який став координувати та інформувати правоохоронні органи держав-членів.

Створення Європолу наприкінці ХХ ст. стало закономірним результатом розширення Європейського Союзу, з одного боку, і ускладнення криміногенної обстановки на Європейському континенті – з іншого. Європол є елементом інституціонального механізму Європейського Союзу, який перебуває в організаційному підпорядкуванні Ради міністрів юстиції та внутрішніх справ ЄС і має статус міждержавної організації [1, с. 37].

Офіційно Європол був заснований 26 липня 1995 року, коли на виконання ст. 29 Маастрихтського договору Радою Європейського Союзу було схвалено Конвенцію про створення Європейського поліцейського відомства. Основне завдання діяльності Європолу – здійснення загальної координації процесів співпраці поліцейських органів країн-членів ЄС та виконання функції щодо підтримки та посилення діяльності поліцейських органів та інших правоохоронних органів держав-членів Союзу, а також їх співробітництва у запобіганні та протидії тяжкої злочинності, тероризму і тих форм злочинності, що посягають на загальні інтереси, які виступають об'єктом політики Європейського Союзу [2, с. 61].

Відповідно до Рішення Ради від 6 квітня 2009 року, функціями Європолу (ст. 5) є наступні: а) збір, зберігання, обробка, аналіз інформації й відомостей, обмін інформацією та відомостями; б) невідкладне повідомлення компетентним органам держав-членів через відповідний націо-

¹ Студент 5 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

нальний відділ про факти, які їх зачіпають, й невідкладне інформування про зв'язки між злочинами; в) сприяння розслідуванням у державах-членах, особливо шляхом передачі національним відділам всієї доцільної інформації з цього приводу; г) звернення до компетентних органів відповідних держав-членів із запитом про порушення, проведення і координацію розслідувань та висунення пропозицій про запровадження спільних слідчих бригад з певних справ; д) надання державам-членам відомостей і допомоги в аналізі, коли відбуваються міжнародні заходи; е) підготовка оцінок загроз, стратегічних аналізів і загальних доповідей, що відносяться до його завдань, у тому числі й оцінок загроз, що викликані організованою злочинністю [3, с. 149].

Для того, щоб краще зрозуміти цілі, бачення та цінності Європолу варто звернутися до Стратегії Європолу на 2016–2020 роки, саме з неї агентство буде планувати свою діяльність. Стратегія встановлює загальні рамки, в яких Європол буде діяти протягом 5 років. Діяльність, завдання та операції організації будуть плануватися, щоб забезпечити їх повну відповідність до стратегії. Важливо зазначити стратегічні задачі, які протягом наступних п'яти років будуть переведені на багаторічні цілі.

Стратегія 2016–2020 ставить такі стратегічні задачі: а) Європол буде кримінально-інформаційним центром ЄС, забезпечуючи можливість обміну інформацією для усіх правоохоронних органів держав-членів ЄС; б) Європол надасть найбільш ефективну оперативну підтримку і експертні знання для проведення розслідувань національним правоохоронним органам шляхом розробки і використання комплексного портфеля своїх послуг; в) Європол буде продуктивною організацією з ефективними механізмами управління і позитивною репутацією [4, с. 11].

Відповідно до вищенаведеного, можна зробити висновок, що Європол посідає одне з ключових місць у забезпеченні безпеки у ЄС, він слугує важливим місцем обміну інформації між національними правоохоронними органами ЄС, слугує допоміжним елементом в розслідуванні транснаціональних злочинів, забезпечує ефективну співпрацю правоохоронних органів держав-членів ЄС.

Література:

1) Передерій О. С. Європейське поліцейське відомство в інституціональному механізмі Європейського Союзу: історичні передумови створення, порядок формування, компетенція // Право і безпека. – 2010. – №2. – С. 34–38.

2) Передерій О., Григоренко Є., зміни правового статусу європейського поліцейського офісу в контексті трансформації інституціонального механізму європейського союзу // Вісник харківського національного університету імені в. Н. Каразіна № 1042 Серія: «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм» – 2013. – С. 61–64.

3) Черноус Ю. М. Завдання міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – Вип. 25–26. – С. 144–152.

4) Europol Strategy 2016–2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/europol-strategy-2016–2020>

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

М. М. Гавриленко¹

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ

Актуальність дослідження аспектів співробітництва України та ЄС у сфері юстиції зумовлена тим, що 27 червня 2014 року у Брюсселі була підписана Угода про асоціацію України та ЄС. Асоціація висловила своєрідний заклик та окреслила план дій щодо реформування вітчизняної політичної, економічної та правової системи. Зокрема проведення якісних реформ у сфері юстиції до європейських стандартів буде важливим кроком для подальшої євроінтеграції.

Метою даної роботи є розгляд питання співробітництва України та ЄС у сфері юстиції, безпосередньо з позиції реформування вітчизняної правоохоронної системи та правосуддя до європейських стандартів.

В рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки сториони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією.

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод.

Європейське суспільство зажадало від України проведення глобального реформування правової системи, зокрема, безпосередня увага приділялася реформуванню судової системи, прокуратури, органів МВС та на основі цього впровадження конституційної реформи. Особливо Європу цікавило питання боротьби з корупцією, яка розглядається як одна з найгірших «хвороб» в функціонуванні державної влади та суспільства, що підтверджували життєві реалії та невтішні позиції серед рейтингу корумпованості країн в світі.

Співпраця в даній сфері має неабияке значення для України, адже вдале впровадження запропонованих змін слугуватиме фундаментом для укріплення верховенства права та демократії, покращення життєвого рівня, очищення від корупції та наближення до повноцінного членства в Європейському Союзі.

Проаналізувавши Звіти про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію України та ЄС за 2014–2016 роки, можна сказати про деякі досягнення в реформуванні вітчизняної системи права та її наближення до європейських стандартів.

По-перше, 14 жовтня 2014 року Верховною Радою України було прийнято схвалений Венеціанською комісією Закон України «Про прокуратуру», який перезавантажив діяльність вітчизняної прокуратури, зокрема, створення органів прокурорського самоуправління, а також скасування функції «загального нагляду». Ця реформа має дуже важливе значення, адже однією із перших вимог Європейського союзу було реформування пострадянської прокуратури, яка розглядалася як орган політичного впливу та необмеженої компетенції.

По-друге, утворено ряд антикорупційних органів:

- Національне антикорупційне бюро України – орган розслідування корупційних злочинів, вчинених вищими посадовими особами.
- Спеціалізована антикорупційна прокуратура при НАБУ.
- Національне агентство з питань запобігання корупції, яке буде займатися перевіркою декларацій посадовців.

Реформування в антикорупційній сфері особливо цікавлять європейську спільноту, адже корупція визначається ними, як основна перепона для будівництва демократичного суспільства та впровадження демократичних принципів.

По-третє, проведення судової реформи, яка включає переатестацію суддів, з метою очищення системи від корупції, обмеження імунітету суддів, деполітизація та незалежність судової гілки влади. Дані перетворення зумовили проведення конституційної реформи в контексті розділу VIII «Правосуддя».

По-четверте, реформа пенітенціарної системи, що полягатиме у ліквідації Державної пенітенціарної служби України, створенню міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України, впровадження інституту пробації відповідно до досвіду європейських країн, переатестація працівників установ виконання покарань, ліквідація старих та створення нових місць позбавлення волі європейського зразка.

Україна за останні роки зробила багато важливих кроків у реформуванні власної правової системи, проте слід сказати, що надалі потрібно проводити системні реформи, зокрема в частині створення Антикорупційного суду, повинні бути досягненні реальні результати у боротьбі з корупцією, а не її імітація, а також подальші зміни в інших галузях, зокрема в економіці. Європейське товариство сподівається на подальшу співпрацю з Україною з метою її становлення як повноцінного члена ЄС, що спостерігається у фінансовій підтримці реформ, наданням рекомендацій та переданні власного досвіду.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. О. Гаврилик¹

ВІЙСЬКОВА ДОКТРИНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ПЕРСПЕКТИВИ ЗБРОЙНИХ СИЛ ЄС

Після Другої світової війни виникла гостра потреба у створенні дієвого механізму безпеки і оборони європейських держав. Загроза війни або застосування збройних сил навіть у ХХІ ст. не втрачає своєї актуальності і залишається одним із засобів ефективного задоволення політичних

¹ Студент 5 курсу факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України

та економічних інтересів держав, що призводить до виникнення військових конфліктів. Як наслідок, інтеграція в рамках Європейського союзу ставить питання про формування єдиної військової політики і створення відокремленої системи безпеки – Збройних Сил ЄС.

Окремі питання виникнення і розвитку політики європейських держав в сфері безпеки і оборони вивчали такі науковці як О. С. Вонсович, О. М. Гладенко, О. Г. Лекаренко, О. Г. Турченко, Н. С. Фесенко, А. С. Шелудченкова та ін.

Метою статті є виявлення закономірностей функціонування доволі актуальної на даний час Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу для подальшого прогнозування розвитку цього інтеграційного напрямку.

В рамках дослідження європейської інтеграції в сфері безпеки і оборони, перш за все, необхідно приділити увагу її історичному становленню, адже саме передумови і причини виникнення, особливості функціонування дають змогу зробити висновок про подальші перспективи розвитку даного напрямку політики.

Так, процес формування загальноєвропейського безпекового і оборонного простору заклав свій початок після Другої світової війни. Саме недопущення відновлення фашистського режиму стало першопричиною об'єднання європейських держав. Економічне і політичне виснаження, нездатність захистити власні території, зростання світового впливу СРСР та США викликали необхідність створення спільного оборонного союзу. Першою спробою створення такого союзу стало укладення безпекових договорів, а саме Дюнкеркського пакту 1947 р. між Сполученим Королівством та Французькою республікою про взаємну військову та економічну допомогу строком на 50 років [1, с. 434] та Договору про економічне, соціальне і культурне співробітництво та колективну самооборону (Брюссельського договору) 1948 р., що являв собою продовження пакту 1947 р. та був підписаний окрім вищезазначених держав країнами Бенілюксу. Наслідком підписання цих договорів стало створення Західного союзу – європейського воєнно-політичного об'єднання [2, с. 226]. В 1949 р. держави, що підписали Брюссельський договір, а також США та Канада уклали договір про створення Організації Північноатлантичного договору (НАТО), що фактично посунув Західноєвропейський союз на друге місце та зробив НАТО найважливішим утворенням в сфері європейської безпеки [3, с. 230]. Участь у НАТО передбачала рівнозначний

вплив всіх держав-учасниць на діяльність цієї організації, проте після Корейської війни 1950–1953 рр. та холодної війни між США та СРСР за США закріпилось домінантне положення [4, с. 10].

В 1950 р. була висунута пропозиція міністра закордонних справ Р. Шумана про створення Європейського об'єднання з вугілля та сталі (План Шумана), за якої також передбачалось переозброєння Німеччини. В свою чергу США запропонувала створення структурного підрозділу Північноатлантичного альянсу, в рамках якого німецька армія буде перебувати під прямим американським контролем. Французький уряд відхилив цю пропозицію і запропонував в якості альтернативи План Плевена 1950 р., який передбачав створення Європейської армії під керівництвом Європейського міністра оборони, до складу якої залучались б солдати держав-учасниць НАТО, а також Німеччини. Результатом розгляду Плана Плевена стало підписання Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Італією, Францією та Німеччиною договору про Європейське оборонне співтовариство 1952 р., згідно якого передбачалось створення не тільки воєнного, а й економічного об'єднання [5, с. 13–14].

Проте ратифікація договору так і не відбулась, оскільки всі ще пам'ятали наслідки Другої світової війни і навіть прихильники створення європейської армії не розділяли позицію щодо входження німецьких військових до складу цієї армії. Так, в березні 1952 року на засіданні держав-членів НАТО уряд СРСР заявив про порушення рішення Потсдамської конференції щодо демілітаризації Німеччини та висунув «ноту Сталіна» про недопущення до складу європейської армії німецьких військових. Проте ця нота не вплинула на процес переозброєння Німеччини. 26 травня 1952 р. в м. Бонн був підписаний договір про визнання суверенітету Федеративної Республіки Німеччина, а 27 травня 1952 р. було підписано Договір про Європейське оборонне співтовариство.

Не тільки СРСР не бажав вступу німецьких військ до складу європейської армії. Шарль де Голль в листопаді 1953 року висловив позицію проти приєднання французьких військових та заявив, що таким чином Європейське оборонне співтовариство залишить Францію без армії, а таким чином – і суверенітету, та відновить панування Німеччини в Європі. Тому в серпні 1954 року Національні збори Франції відхилили ідею ратифікації Договору про Європейське оборонне співтовариство, не погодившись з частковою втратою власних суверенних прав [6, с. 103–104].

В жовтні 1954 р. були підписані Паризькі угоди, якими було внесено зміни до Брюсельського договору. Таким чином Західний союз був трансформований у Західноєвропейський союз (далі – ЗЄС), до складу якого входили, окрім держав-членів Західного союзу, Німеччина та Італія [3, с. 230]. Його основними цілями визнавались підтримка миру і безпеки, забезпечення єдності Європи, тісне співробітництво з НАТО. Потрібно зазначити, що, оскільки держави-члени ЗЄС одночасно входили до НАТО та ЗЄС не мав власних збройних сил, то його діяльність носила умовний характер [7, с. 242].

На початку 60-х рр. ХХ ст. Ш. де Голль, будучи президентом Франції, висловив ідею про створення конфедерації європейських суверенних держав для координації їх зовнішньої політики і політики оборони. Для реалізації цієї ідеї було створено комітет, який очолював К. Фуше. Перший план Фуше передбачав, на думку інших держав, панівне становище Франції серед інших учасників конфедерації, тому був розроблений другий план Фуше в якому були зазначені певні поступки, проте сам Ш. Де Голль не підтримав цей план. Таким чином, спроба об'єднання держав для здійснення зовнішньої політики і політики оборони була невдалою [8, с. 41].

З 1970-х рр. поступово відбувалось перетворення з оборонного союзу на союз політичний. Початком Європейської політичної співпраці слугувала Люксембурзька доповідь 1970 р., в якій було зазначено про необхідність проведення постійних міжурядових консультацій та обміну інформацією з питань зовнішньої політики, проте питання оборонної політики не були включені [9, с. 83]. Система Європейського політичної співпраці, не дивлячись на її постійне реформування та її договірну кодифікацію в межах Декларації про європейську ідентичність 1973 р., Єдиного Європейського акта 1986 р. не відповідала сучасним реаліям і вимогам [2, с. 227].

Нормативне закріплення Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (далі – СЗППБ) відбулось після підписання Маастрихтського договору 1992 р., який, зокрема, реформував ЗЄС та закріпив за ним становлення «невід'ємної частини процесу європейської інтеграції і майбутнього інструменту оборони ЄС поряд з НАТО і ОБСЄ» [7, с. 242].

Сама СЗППБ стала так званою «другою опорою» ЄС, а її оновлений формат за Лісабонським договором 2007 р. включив до «усі сфери зовнішньої політики та усі питання, що стосуються безпеки Союзу, включ-

но з поступовим розвитком спільної політики оборони, що може призвести до спільної оборони».

СЗППБ розділилася на два напрями: 1) спільна зовнішня політика, предметом якої питання міжнародного співробітництва в економічній і соціальній сферах, включаючи питання науки, культури і охорони навколишнього середовища; 2) спільна політика безпеки та оборони (СПБО). Головними інститутами ЄС, що проводять СЗППБ, є міжурядові інститути – Європейська рада і Рада. Вони зберігають прерогативи по ухваленню в рамках СЗППБ всіх рішень – з стратегічних питань (Європейська рада) або щодо поточних проблем зовнішньої політики (Рада) [10, с. 383].

Власне щодо СПБО, то вона є автономною і найважливішою складовою СЗППБ. Спеціалізована установою для СПБО є Європейське оборонне агентство (ЄОА). Його завдання полягають у підвищенні обороноздатності ЄС у визначених сферах та забезпеченні належної оборонної бази. Причиною становлення ЄОА є різний статус окремих держав та вектор їх зовнішньої політики (нейтралітет Австрія, Фінляндія, Швеція, Ірландія), що робить неможливою їхню участь в створенні спільної політики безпеки і оборони з державами – учасниками військових блоків (НАТО та ЗЄС), які також є членами ЄС. Для цього напрямку політики характерною є гнучкість щодо держав-членів ЄС, яка проявляється в тому, що групам держав, що прагнуть піти по шляху співробітництва в окремих областях СПБО далі, ніж те, на яке готові інші держави-члени, надається можливість робити це з використанням ресурсів ЄС і не виходячи за рамки його інституціональної системи (посилена співпраця) [10, с. 385].

Тому можна сказати, що ЄПБО є сферою інтеграції, що охоплює військові аспекти та оборону та є підґрунтям для єдиною системи оборони ЄС в рамках СЗППБ.

«Власні збройні сили ЄС» це те питання, яке останнім часом набуло активного обговорення з боку провідних держав Європи. На сьогодні обороноздатність і можливість застосування військової сили – це компетенція окремої держави та НАТО. Противниками такої ідеї є Сполучені Штати, Росія, країни Європи – «друзі Кремля» та країни Східної Європи (Польща, країни Балтії).

В кінці 2016 року Європейська комісія виступила з ініціативою створення Європейського фонду оборони, який буде з одного боку забезпечувати фінансування досліджень в сфері оборони, а з іншого – на спільну закупівлю країнами Євроспільноти військової техніки [11].

17 лютого 2017 року Європейський парламент проголосував за резолюцію щодо реалізації Спільної політики безпеки та оборони. За своїм характером це рішення є політичним і не має обов'язкової сили, проте фактично це рекомендація щодо створення збройних сил ЄС. Говорити про якісь конкретні заходи і дії щодо реалізації на практиці таких рішень поки що не доводиться. І це зрозуміло, адже спільна армія ЄС – це лише ідея, а не рішення з боку інституцій ЄС. При реалізації задуму «єдиної європейської армії» протиріччя, які можуть виникнути між національними і загальноєвропейськими інтересами (адже йдеться про фактичне відчуження частини суверенітету держав на користь ЄС), а також обмежені ресурсні можливості.

Прагнення ЄС набути оборонної самостійності викликає в першу чергу опір з боку США. Адже НАТО є основною ланкою трансатлантичної єдності, її послаблення призведе до втрати важелів впливу США в Європі. Занепокоєння США розвитком ситуації на європейському континенті пов'язано з побудовою незалежної від США Європи, де політичною складовою будуть інституції ЄС, економічною – спільна валюта, військовою – європейські військові сили.

Завдяки створенню, самостійної від управління з боку НАТО, військової сили ЄС може позбутися тотального впливу з боку США. До того ж, заява віце-президента США Марка Пенса щодо необхідності для ЄС до кінця 2017 року продемонструвати відчутний прогрес у збільшенні витрат на оборону (кожна країна мінімум 2% від свого ВВП) дає підстави стверджувати про існування реальних передумов реалізації якісно нового підходу до СЗППБ.

В сучасних умовах СЗППБ може стати для ЄС новим поштовхом для інтеграції, зважаючи на ті кризові явища, які зараз переживає Європа (криза європейської валюти, криза міграції, Brexit, російсько-український конфлікт). Проте, перетворення ЄС на автономну від НАТО організацію, яка змогла би гарантувати безпеку держав-членів, а також самостійно проводити операції по врегулюванню конфліктів у сусідніх регіонах (наприклад, російська окупація України), поки що зупинилося на рівні політичних заяв лідерів держав-членів та декларативних рішень. Очевидним видається об'єднання Європи саме з метою оборони та укріплення кордонів. Проте, навряд чи це буде можливим без федералізації «європейських штатів», бо ефективна система командування та контролю неможлива без передання значної частини суверенних прав від держав до інституцій ЄС. Проблемним буде вирішення і питання пов'язаного

з фінансовим забезпеченням, яке буде покладено тільки на держав-членів, а також питання відповідальності за дії «європейської армії».

Література:

1. Сатоу Э. Руководство по дипломатической практике/ Под общ. ред. Ф. Ф. Молочкова. – М. : Изд-во ИМО, 1961. – 496 с.
2. Фесенко Н. С. Становлення та розвиток європейської політики безпеки і оборони / Н. С. Фесенко // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 2. – С. 225–233.
3. Вонсович О. С. Передумови та тенденції розвитку європейських інтеграційних процесів у сфері безпеки / О. С. Вонсович // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щокварт. зб. – К. : НІСД, 2009. – № 1 (10). – С. 228–235.
4. Howorth J. European integration and defence: the ultimate challenge? Institute for Security Studies, Western European Union, 2000. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp043e.pdf>
5. Bindi F. The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World, Brookings Institution Press, 2010. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/theforeignpolicyoftheeuropeanunion_chapter.pdf
6. Лакішик Д. М. Німецьке питання наприкінці Другої світової війни та у повоєнні роки у зовнішній політиці США / Д. М. Лакішик // Актуальні проблеми всесвітньої історії: конфлікти як складова міжнародних відносин. Збірник наукових праць. – Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». – К. : Фенікс. с. 99–114.
7. Турченко О. Г. Становлення та реформування спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського союзу // Юридичний наук. електрон. журн. – № 5. – 2015. – С. 241–245.
8. Лекаренко О. Г. Первые проекты военной-политической интеграции стран Западной Европы // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип.101 (Ч. I). – 2011. – с. 37–46.
9. Гладенко О. М. Європейська політична співпраця як прообраз спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу // Актуальні проблеми держави і права : Збірник наукових праць. / Редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю. М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2007. – Вип. 34. – С. 81–86.
10. Шелудченкова А. С. Спільна політика безпеки і оборони в структурі Європейського Союзу // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип.60. – С. 381–387.
11. Чи Європейський Союз повинен озброюватися? від 06.12.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/132/ Artykul/283301>.

Науковий керівник: **Галан В. О.**, к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Європейський Союз є міждержавним утворенням, що має унікальну політико-правову природу. З моменту створення Європейський Союз неодноразово піддавався критиці у зв'язку з так званим «дефіцитом демократії». Дане положення обґрунтовувалось тим, що законодавчі функції виконувала Рада ЄС, а Європейський Парламент мав переважно дорадчо-консультативні повноваження, а громадяни Європейського Союзу були позбавлені можливості будь-яким чином впливати на процес ухвалення рішень. Тому дана проблема є досить актуальною.

Дослідженням проблеми дефіциту демократії займались такі вчені: Е. Ван ден Абель, Е. Еріксен, С. Крьогер, Шт. Лендорфф, А. Фоллесдал, А. Сті, Ж. Томмасен, Д. Фрідріх, С. Хікс, Д. Фухс, А. Міссіролі, П. Мейер, Ж. Томасен, Д. Вайлер та інші. У рамках вітчизняної науки дане питання досліджували П. Байковський, І. Ткаченко, О. Трагнюк.

Дефіцит демократії – це явище, яке характеризує сучасні демократичні режими або міжнародні організації й проявляється в певній невідповідності їх діяльності, механізмів, процедур сучасним демократичним стандартам та недостатньому рівні демократичної легітимності їх інститутів.

Необхідність подальшого розвитку демократичних інститутів у рамках Європейського Союзу була обґрунтована в 1970-і роки в Доповіді Жоржа Веделя, експерта з економічних питань Європейських Співтовариств, від 25 травня 1972 року, у якій йшлося про необхідність розширення законодавчих повноважень Європейського Парламенту. Проте в даному документі тільки піднімається проблема подальшої демократизації, шляхом залучення громадян до політичного життя через Парламентську Асамблею (Європейський Парламент), сам термін «дефіцит демократії» не вживається. 20 вересня 1975 року Актом про вибори процедура формування Європейського Парламенту була змінена. Громадянам було надане загальне пряме виборче право. З прийняттям Єдиного Європейського Акту від 17 лютого 1986 року збільшилась роль Євро-

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

пейського Парламенту й поступово було демократизовано законодавчу процедуру.

Науковці проблему «дефіциту демократії» ототожнювали з різними явищами: одні вважали, що це є наслідком об'єднання зовсім різних країн із зовсім протилежними політичними та культурними цінностями, а інші – з інституціями функціонування ЄС. У своїх дослідженнях, А. Фоллесдал та С. Хікс вказують, що «дефініції є настільки різними, наскільки різними є національність, інтелектуальна позиція та переваги вчених, що пишуть на цю тему». Також вони звертають увагу на те, що сучасне трактування поняття «дефіциту демократії» Євросоюзу містить у собі наступні фактори: зростання впливу виконавчої й ослаблення законодавчої гілок влади в державах-членах ЄС; слабкість Європарламенту; відсутність справжніх загальноєвропейських виборів; складність і незрозумілість Євросоюзу в очах пересічного громадянина; надмірні розбіжності між рішеннями Євросоюзу та «ідеальними уявленнями» громадян на національному рівні [6, с. 537].

Проте деякі дослідники спростовують наявність «дефіциту демократії». Зокрема, Ж. Маджоне зазначає, що вирішувати проблему демократичної легітимності ЄС слід було б тільки в тому випадку, якби Європейський Союз прагнув створення федерації (у даному випадку застосовувались би критерії й категорії державної структури), але дане твердження не відповідає реальному стану речей [3]. Досягнення «демократичності» ЄС за рахунок розширення участі громадян призведуть до того, що Брюссель не зможе ефективно здійснювати регулювання соціально-економічної діяльності. На думку Е. Моравчика, теза про «демократичний дефіцит» Європейського Союзу є несправедливою з огляду на те, що в рамках ЄС діє складна система стримувань і противаг, а національні уряди залишаються підзвітними своїм громадянам [4].

Стверджувати те, що «дефіцит демократії» означає недемократичність політичної системи ЄС неправильно. З огляду на це, О. Трагнюк вказує, що «дефіцит демократії» відображає труднощі, пов'язані із спробами розвитку демократії поза рамками традиційної національної держави – на наднаціональному рівні [10, с. 88].

Головна проблема при характеристиці «дефіциту демократії» і шляхів її подолання полягає в пошуку критеріїв оцінки цього явища. Яким чином можна «вимірювати» рівень демократії в утворенні, що не підпадає під ознаки ані держави, ані міжнародної організації, а є унікальним політико-право-

вим об'єднанням? При цьому визнання існування «дефіциту демократії» може використовуватися як для поглиблення інтеграції (вимога запровадження нових механізмів для забезпечення легітимності), так і для гальмування об'єднуючих процесів (неспроможність створення такої організації влади, яка б повною мірою відображала очікування громадян ЄС) [9].

Науковці, які вказують на наявність проблеми «дефіциту демократії», пропонують різні способи її вирішення. Наприклад, П. Кільмансег зазначає, що проблема існуватиме доти, доки не буде сформовано загальноєвропейської ідентичності, спільної для всієї Європи «колективної пам'яті», загальноєвропейського демосу [1]. Такої точки зору дотримується й Д. Вайлер, який вказує, що національна ідентичність не є даністю, а створюється державою та іншими суспільними інститутами [7].

А. Фоллесдал і С. Хікс стверджують, що проблему можна вирішити шляхом проведення реформ інститутів ЄС [6, с. 537]. Однак більшість вчених дотримуються думки, що вирішити питання «дефіциту демократії» шляхом створення на рівні ЄС так званого «партійного уряду» не є оптимальним рішенням (П. Мейера і Ж. Томасена), адже якщо такі форми політичної організації на національному рівні зазнають щоразу більшого тиску, їм складно поєднувати представницьку та управлінську функцію, то на рівні ЄС можуть виникнути виснажливі перегони «наздоганяючого розвитку» [2].

13 грудня 2007 року був підписаний Лісабонський договір (1 грудня 2009 року набув чинності), який вніс суттєві зміни в діяльність ЄС, інституційну структуру й покликаний був вирішити проблему «дефіциту демократії». З прийняттям даного акту було зроблено крок до демократизації діяльності ЄС:

– національним парламентам були надані повноваження впливати на вирішення питань на європейському рівні шляхом реалізації права перевірки законопроектів, що розробляються Європейською Комісією, на їхню відповідність принципу субсидіарності;

– вперше було закріплене право виходу держав-членів зі складу ЄС. У статті 50 ДЕС передбачено, що будь-яка держава-член може вирішити вийти із Союзу згідно зі своїми конституційними вимогами [8];

– гарантування прав людини та громадянських свобод шляхом закріплення Хартії основоположних прав юридично зобов'язуючим документом. Хартія має однаковий правовий статус з договорами й була включена до первинного права ЄС;

– згідно зі ст. 14 ДЄС [8] Європейський Парламент виступає представником не народів держав-учасниць, а громадян Союзу. Парламент стає обов'язковим учасником законодавчого процесу, йому було надано певні права у сфері здійснення контролю за Комісією;

– було запроваджено інститут «громадської ініціативи». Відповідно до ст. 11 ДЄС «Щонайменше один мільйон громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській Комісії в межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, треба ухвалити правовий акт Союзу на виконання Договорів [8].

Як відзначає А. Міссіролі, Лісабонський договір підвищує ефективність роботи структур ЄС, але повністю не усуває проблему «дефіциту демократії», адже рівень довіри Європейського Союзу і його легітимності з боку громадян як і раніше є недостатніми [5, с. 41].

Без вирішення зазначеної проблеми неможливі ні перехід інтеграційних процесів на якісно новий рівень, ні підтримка легітимності Європейського Союзу в очах його громадян на високому рівні. Забезпечення легітимності виключно за рахунок ефективної політики ЄС чи прозорого і якісного процесу прийняття рішень більше неможливо. Тому дане питання потребує певних дій з боку Європейського Союзу.

Література:

1. Kiemansegg P. *Integration und Demokratie* / P. Kiemansegg // Jachtenfuchs M., Kohler-Koch B. (Hrsg.) *Europäische Integration*. Leverkusen. 1996.
2. Mair P., Thomassen J. *Political representation and government in the European Union* // *Journal of European Public Policy*. Vol. 17. № 1. 2010.
3. Majone G. *Dilemmas of European integration. The ambiguities and pitfalls of integration by stealth* / G. Majone; N. Y. : Oxford University Press. 2005.
4. Moravcsik A. *In defence of the «democratic deficit»: Reassessing the legitimacy of the European Union* / A. Moravcsik // *Journal of Common Market Studies*. Vol. 40. № 4. P. 603–634.
5. Missiroli A. *No quick fix for Europe's legitimacy problem*. EPC Challenge Europe. Issue 17. December 2007. P. 41
6. Follesdal A., Hix S. *Why there is a democratic deficit in the EU: A response to Majone and Moravcsik* / A. Follesdal, S. Hix // *Journal of Common Market Studies*. Vol. 44. № 3., 2006-pp. 533–562.
7. Weiler J. H. H., Haltern U. R., Mayer F. C. *European democracy and its critique* // *West European Politics*. Vol. 18. Issue 3. July 1995.

8. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.

9. Стрелков, А. «Демократический дефицит» после Лиссабонского договора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.perspektivy.info/book/demokraticeskij_deficit_posle_lissabonskogo_dogovora_2010-04-09.htm

10. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

С. В. Глушановська¹

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС

На даний момент орієнтація на європейську інтеграцію є пріоритетом для України. Дане положення було вперше зазначено у Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 02.07.1993 р.. У зв'язку із входженням України в європейський і світовий простір виникає потреба у відповідних перетвореннях в усіх сферах суспільного життя, адаптації діяльності державних інституцій до найкращих світових зразків. Адаптація чинного українського права до права ЄС – обов'язкова передумова успішної реалізації європейських прагнень України. Розуміння важливості та складності цього процесу, конструктивна співпраця всіх гілок влади, вдале застосування підходів та методів до багатогранності європейського правового поля, а також врахування досвіду асоційованих країн ЄС сприятиме досягненню позитивного результату.

Відсутність помітних результатів у процесах здійснення економічної, судової і адміністративної реформ, боротьби з корупцією і адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС ускладнює вирішення питання про перспективи членства України в ЄС [1, с.693].

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Статтею 18 Конституції України передбачено, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного й взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально-визнаними принципами і нормами міжнародного права. Згідно з п. 12 ч. 2 ст. 11 закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» встановлено, що однією з основних засад зовнішньої політики є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі».

Юридіко-лінгвістичний аналіз україномовного тексту Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами свідчить про відсутність уніфікованого категоріально-термінологічного позначення процесу зближення законодавства України із законодавством ЄС. Зокрема, сторони Угоди одночасно оперують спорідненими категоріями «зближення» (ст. 51, 76), «приблизна адекватність законів» (ст. 51), «адаптація» (ст. 63, 77), «наближення» (ст. 60) та «встановлення еквівалентних норм» (ст. 68). У науковому середовищі також відсутня єдина думка щодо цього, що призвело до одночасного синонімічного використання термінів «адаптація законодавства», «гармонізація законодавства», «наближення законодавства» тощо.

Важливе значення має правильне використання юридичної термінології, перш за все, це пов'язано з наданням визначення поняття «адаптація».

В перекладі з англійського адаптація «adaptation» означає – пристосування, переробка. Відповідно до словника юридичних термінів «адаптація» – це пристосування чинних норм національного законодавства до нових міжнародних зобов'язань взятих на себе державою [2, с.114]. На думку М. Л. Смолярової адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу – це послідовний процес наближення її правової системи, включаючи законодавство, правотворчість, юридичну техніку, практику, правозастосування до правової системи Європейського Союзу відповідно до критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які мають намір до нього приєднатися [3]. Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. під адаптацією законодавства визнається процес приведення законів Украї-

ни та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*. Щодо Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 16.08.1999 р., то адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є процесом зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС [4].

Якщо розглядати у доктринально-правовому вимірі, то феномен *acquis communautaire* є ширшим, аніж правовий концепт «законодавство ЄС». Використання юридично коректної категорії *acquis communautaire* об'єктивно зумовлюється відсутністю законодавства Європейського Союзу у класичному формально-юридичному сенсі як сукупності нормативно-правових актів, ухвалених уповноваженими органами публічної влади з дотриманням відповідної процедури їх ухвалення та застосування. Використання поняття «законодавство Європейського Союзу» дещо звужує сфери адаптації законодавства України, оскільки ним не охоплюються установчі договори ЄС, загальні принципи права ЄС, прецедентні рішення Суду ЄС і «м'яке право» (акти, що не мають юридично обов'язкової сили). Джерелами *acquis communautaire* є первинне (установчі договори, угоди про приєднання нових держав-членів, міжнародні договори між державами-членами з питань, віднесених до компетенції ЄС) і вторинне (акти, ухвалені інституціями ЄС для забезпечення реалізації установчих договорів) законодавство Європейського Союзу, а також сукупність актів незобов'язального характеру, доктринальних положень, рішень Суду ЄС та укладених європейськими співтовариствами рекомендацій і домовленостей, що беззастережно сприймаються державами-членами та державами-аплікантами на вступ до Європейського Союзу. Система *acquis communautaire* охоплює нормативний (правові доктрини, юридичні норми й принципи) та організаційний (сукупність правових інституцій) компоненти.

Існує декілька концептуальних підходів щодо об'єму адаптації законодавства України до законодавства ЄС: 1) Концепція «мінімальної адаптації» обмежується діяльністю у галузях, що регулюють економічне співробітництво України та ЄС у різних сферах та впливають на торгівельні і ділові стосунки між країнами партнерами. При цьому співробітництво може мати різні форми і напрямки, носити позасистемний характер, тобто пристосовуватися до кон'юнктури даного ринку. Ця концепція

не ставить за мету членство у ЄС, а направлена на задоволення окремих інтересів економічного співробітництва. Пріоритетами цієї концепції є комерційне право, права людини та укріплення судової системи; 2) Концепція «помірної адаптації» виходить з необхідності створення зони вільної торгівлі з ЄС та розповсюдження деяких інших переваг внутрішнього ринку ЄС: свобода руху товарів, осіб, послуг, капіталу; 3) Концепція «максимальної адаптації» вбачає необхідність гармонізації законодавства у зв'язку із перспективою членства в ЄС. Дана концепція знаходить своє вираження у Посланні Президента України «Європейський вибір» Концептуальні основи стратегічного, економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 рік. На основі цієї концепції 21.11.2002 р. була прийнята Загальнонаціональна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС [5].

У Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 615, зазначається, що Адаптація законодавства України передбачає реформування правової системи та поступове приведення у відповідність із європейськими стандартами і охоплює приватне, митне, трудове, податкове законодавство, законодавство про державну службу, технічні правила і стандарти, а також інші галузі, визначені Угодою про партнерство та співробітництво. Важливим чинником реформування правової системи України слід вважати участь України у конвенціях Ради Європи, які встановлюють спільні для цієї організації та ЄС стандарти.

Етапами правової адаптації є імплементація Угоди про партнерство та співробітництво, укладання галузевих угод, приведення чинного законодавства України у відповідність із стандартами ЄС, створення механізму приведення проектів актів законодавства України у відповідність із нормами ЄС.

Однією з головних проблем українського законодавства є його суперечливість, малозрозумілість, нечіткість. У Європейському Союзі особлива увага приділяється якості нормативних актів. Так, Радою ЄС було прийнято спеціальне рішення з приводу правил їх підготовки, за якими правовий акт повинен бути: чітким, не двозначним, без надмірного застосування скорочень, не містити жаргонних висловів, надто довгих фраз, незрозумілих посилань на інші тексти, ускладнень, що роблять акт складним для розуміння. Державою повинні прийматися нові нормативно-правові акти, у яких закріплюються міжнародні принципи та стандарти. На даний момент відсутня цілісна врегульованість правовідносин законами як єди-

ними нормативно правовими актами, якими визначаються права, свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина. Так, із понад 79 тис. нормативно-правових актів, що діють на території України, закони складають лише близько 10%. При цьому тільки незначна частина законів містять норми прямої дії. Більшість нормативно-правових актів містять застарілі положення, що пов'язані з радянським минулим та які на практиці втратили актуальність і майже не застосовуються, хоча при цьому вони залишаються правовими приписами і слугують лише нагромадженням зайвого матеріалу.

Проаналізувавши вищезазначене, можна прийти до висновку, що використання поняття «законодавства ЄС» – не відповідає юридичному змісту даного визначення та не охоплює за таких умов звужує сфери адаптації законодавства України, процес адаптації є доволі складним явищем, він потребує налагодженої та цілеспрямованої діяльності органів державної влади, розроблення сучасних концепції та програм адаптації права України до права ЄС, наявністю дієвого механізму імплементації правових норм. Доцільним є виділення засобів, які сприятимуть наближенню права України до права ЄС: по-перше, створення єдиної цілісної системи українського законодавства; по-друге, розроблення нової Концепції адаптації права України до права ЄС; по-третє, створення українсько-європейського глосарію юридичної термінології та інше.

Література:

1. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2012. – №4. – С. 29–42.
2. Мюллер В. К. Англо-русский словарь. 7000 слов и выражений / В. К. Мюллер. – М. : Сов. Энцикл., 1970 с.
3. Мацко А. С. Міжнародне право: навч. посіб. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : МАУП, 2005. – 232 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» : від 16. 08. 1999р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1060.1226.0>
5. Рабінович М. Гармонізація законодавства України та Європейського Союзу: теоретичний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-466>.

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МАЙБУТНЄ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ БЕЗ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Останніми роками у світі активно відбуваються інтеграційні процеси, основними причинами яких виступають економічні та військові фактори. Не є виключенням із цього і Європейський Союз (далі – ЄС). Тому не дивно, що у 2004 році розглядуване інтеграційне об'єднання поповнило відразу десять держав, переважна більшість яких, це представники східної Європи. Чи не найголовнішим фактором такого явища виступало розширення ринку ЄС та його кордонів. Однак мало хто очікував, що хтось із держав-членів проявить ініціативу вийти зі складу «об'єднаної Європи». Такою державою виявилися Великобританія, яка виступає однією з ключових фігур не лише в даному об'єднанні, а й у світі в цілому.

Слід зазначити, що для ЄС така практика буде першою, оскільки незважаючи на те, що установчими договорами прописана можливість виходу держави-члена з об'єднання, відсутні приклади такого виходу та не розроблена досконала процедура, що може мати в результаті певні труднощі. За весь час існування Європейського Співтовариства з його складу виходило лише три території – Алжир, отримавши незалежність від Франції (у 1962 р.), Гренландія, яка отримала самоврядування від Данії на підставі референдуму (у 1985 р.), а також карибський острів Сен-Бартельмі, що у 2012 р. став заморською територією Франції, а не частиною департаменту Гваделупи [1, с. 86–87]. Зазначені території не виступали до виходу самостійними державами, і тим більше не відігравали таку важливу роль в об'єднанні як Великобританія, оскільки достатньо того, що остання для ЄС є одним із основних «донорів» (внесок держави у 2016 році становив 13 мільярдів фунтів, з яких 4,5 мільярди країна минулого року отримала назад під цільове використання, отже, різниця «внеску» становить 8,5 мільярдів) [2, с. 56].

Велика Британія займає особливе становище в ЄС. Про це свідчить не входження до Шенгенської зони та збереження національної валюти. А в 2015 році, коли вона в черговий раз висунула вимоги до європейсько-

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

го об'єднання про надання преференцій, ЄС пішло на зустріч та підписало з нею 19 лютого 2016 року Угоду про особливий статус Великобританії, яка передбачала надання їй ряду пільг:

1) обмеження у доступі до системи соціального забезпечення на чотири роки з дня прибуття до Великобританії трудових мігрантів з країн ЄС;

2) британська фінансова система здобула незалежність від Європейського Центрального банку, проте Лондон не отримав право вето на монетарні рішення єврозони;

3) надано право не брати участь у процесах євроінтеграції, якщо це суперечить інтересам Британії [3, с. 28]. Таким чином Велика Британія знову отримувала суттєві переваги, і ставала «першою серед рівних» в ЄС. Така угода набувала чинності лише після отримання позитивного результату на референдумі стосовно залишення Об'єднаного Королівства членом ЄС. Однак більшість населення висловили протилежну думку, і враховуючи всі обставини, це рішення можна назвати таким, що продиктоване емоціями, аніж реально виправданим [1, с. 88].

Більшість британських аналітиків та експертів прогнозують такі варіанти розвитку подій для Великобританії: 1) швидкий перехід до зростання економіки; 2) складний перехідний період орієнтовно до 2020 року; 3) затяжна економічна криза до 2030 року [4]. Звичайно перший варіант є найбільш вдалим, однак він можливий за умови, що держава залишиться учасником єдиного ринку ЄС та зможе в подальшому активно проводити торгівельні операції, особливо ті, що стосуються імпорту. На сьогодні Велика Британія розміщує на своїй території великі концерни, такі як «BMW», «Vodafone», «Siemens», оскільки є учасником єдиного ринку ЄС та виступає своєрідними «воротами для Європи», та для азійських держав (половина японських інвестицій таких компаній як «Nissan», «Honda», «Mitsubishi», «Nomura» та «Daiwa» розміщена на території Об'єднаного Королівства) [2, с. 57]. Однак в разі невдалих переговорів між ЄС та Великою Британією стосовно доступу останньої до єдиного ринку, вона може втратити міжнародні торгівельні зв'язки із Японією та США, що відобразиться на національній валюті та стане підставою до зростання безробіття. За умови досягнення згоди про участь у спільному ринку у цікавих для Великобританії секторах (фактично спрощеної моделі інтеграції, якої прагнула Великобританія) можна буде досягти відносної стабільності у валютно-фінансовому секторі, зберегти

привабливість інвестиційного середовища та наявні торговельні зв'язки з іншими членами ЄС, а відповідно, і робочі місця та стабільність у найбільш «чутливому» соціальному секторі [2, с. 57].

Однак можливий варіант, за якого ЄС намагатиметься покарати Велику Британію та вжити проти неї певних заходів, що стосуються, в першу чергу, обмеження ведення бізнесу та торгівлі. Так, Мішель Барн'є, головний перемовник від ЄС щодо виходу Об'єднаного Королівства із блоку, виступаючи в Європарламенті, висунув три ультимативні умови Об'єднаному Королівству: 1) здійснити виплату ЄС в сумі 200 млрд. євро; 2) тримати британські кордони відкритими після виходу Королівства з блоку; 3) не допустити того, що переговори завершаться провалом [5].

Що стосується ЄС, то, на мою думку, об'єднана Європа після виходу Великобританії стане ще більш консолідованою. Крім того, головне місце в ЄС одноосібно займе Німеччина, яка зможе реалізувати ряд своїх рішень, заручившись підтримкою деяких держав, зокрема у таких питаннях як: 1) оформлення загальноєвропейської міграційної політики; 2) створення єдиної армії ЄС; 3) посилення інтеграції бюджетів держав-членів ЄС [3, с. 29]. До того ж протягом найближчого часу поповнення членів в ЄС не відбуватиметься, оскільки необхідно буде стабілізувати економіку ЄС. Звичайно такий розвиток подій є не найкращим і для України, як держави яка прагне стати членом такого об'єднання.

Загалом процес виходу Великої Британії із ЄС може затягнутися на десятиліття, оскільки такі радикальні зміни сил на світовій арені не відбуваються швидко і потребують прийняття ряду рішень, що стосуються усіх сфер життя: політичної, економічної, соціальної, військової. Великобританії та ЄС доведеться вирішити питання, у якому форматі вони будуть співпрацювати далі, це може бути вступ Об'єднаного Королівства до європейської економічної зони або до Європейської асоціації вільної торгівлі. Крім того, може постати питання про проведення референдуму та вихід Шотландії зі складу Об'єднаного Королівства, яка в подальшому може виявити бажання стати членом ЄС в якості незалежної держави.

Література:

1. Чевичалова Ж. В. Британська сецесія: черговий крок у непростих стосунках ЄС і Великої Британії // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 86–90.

2. Брензович К. С., Лапа І. В. Роль Великобританії у політичній та економічній інтеграції Європейського Союзу // Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – №. 10 (1). – С. 55–58.

3. Яковюк І. В. Вrexit: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 25–29.

4. Економічні наслідки Вrexit: три сценарії для Європи та Британії / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/06/27/7051299/view_print.

5. ЄС висунув три ультимативні умови Великій Британії, а також для самого ЄС / [Олексій Коломієць, Президент Центру європейських та трансатлантичних студій] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kyiv.osp-ua.info/politics/54415-yes-visunuv-tri-ultimativni-umovi-velikiy-britaniyi-a-takozh-dlja-samogo-yes.html>.

Науковий керівник: **Ісакова В. М.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. С. Голубоков¹

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Двадцять століття стало століттям інтеграції. Саме на цей час припадає створення нових інтеграційних утворень, тобто організаційних об'єднань держав нового типу. Найбільш відомим прикладом такого утворення вважається Європейський Союз. Незважаючи на те, що Європейський Союз досить стрімко розвивається завдяки розширенню та поглибленню інтеграційних процесів, питання щодо його правової природи залишається відкритим. Політична думка досить обережна з визначенням правового статусу ЄС, а юридичну доктрину переповнено різноманітними теоріями.

Сама складність щодо визначення правової природи ЄС полягає у наступних чинниках. По-перше Європейський Союз об'єднує кілька само-

¹ Студент 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

стійних організацій, які мають спільні органи; по-друге, Європейський Союз наділений міжнародною правосуб'єктністю; по-третє, між Європейськими інтеграційними організаціями існує підпорядкованість, оскільки Європейське Співтовариство становить основу Європейського союзу, яку доповнюють Спільна зовнішня політика та політика безпеки, а також співробітництво у сфері охорони порядку та правосуддя в кримінальних справах [1, с. 590].

До основних поглядів на праву природу ЄС належать концепції, відповідно до яких Європейський Союз розглядають як федерацію або конфедерацію (державницька, або «конституційна», концепція); міжнародну регіональну організацію («міжурядова» концепція) чи об'єднання особливого роду – *suigeneris* (концепція міждержавного утворення особливого характеру) [2, с. 9]. Протягом останнього часу виокремився ще один підхід, відповідно до якого ЄС починають розглядати як демократичну імперію [3, с. 52].

Загалом ЄС має ряд ознак федерації, серед яких: єдина територія без внутрішніх кордонів, єдине громадянство, єдність цілей у різних сферах суспільного життя, спільна політика, вищі законодавчі, виконавчі та судові інстанції на рівні Союзу, існує розподіл владних повноважень між органами Євросоюзу і утворюючими його державами, наднаціональні органи мають повноваження приймати як рекомендаційні, так і імперативні рішення, рішення органів ЄС мають обов'язкову силу без додаткового затвердження їх державами-членами, ЄС має єдиний бюджет, загальну валютну систему і єдину валюту (за деяким винятком), право ЄС є обов'язковим як для держав-членів, так і в багатьох випадках – для фізичних осіб [4, с. 85]. Однак, незважаючи на всі вищезазначені спільні особливості ЄС з федерацією, Європейський Союз в чистому вигляді не можна вважати федерацією, адже федерація – це держава, тоді як Союз не є державою, його джерелом влади більше є уряди держав-членів, ніж сам народ, які делегують інститутам ЄС право здійснення суверенних прав. У той же час Союзу не властиві наступні ознаки федерації: інститути ЄС не мають повноважень для здійснення власної зовнішньої політики, яка залишається прерогативою національних урядів; також у ЄС немає єдиних збройних сил і правоохоронних органів, управління якими б здійснювалося його інститутами [3, с. 89].

ЄС не можна визнати і високоінтегрованою конфедерацією, в якій держави-члени задля досягнення узгоджених цілей передають Союзу для

колективного здійснення окремі суверенні права, передусім ті, що стосуються внутрішніх справ (питань економіки, ресурсів, монетарно-фінансової політики тощо). На відміну від конфедерації ЄС – це не тимчасове утворення, а організація, що створена на необмежений час; функціонує, спираючись на законодавчі та судові органи, наділені реальними владними, а не координаційними і консультативними, як у конфедерації, повноваженнями; має власну повноцінну правову, валютну та фінансову системи, громадянство; Союзу на відміну від конфедерації властиві прямі вибори населенням держав-членів парламенту, прозорість кордонів тощо [2 с. 10].

Викликає низку питань і визнання ЄС міжнародною організацією. Безумовно, Євросоюзу властиві окремі риси міжнародної організації. Так, Союз заснований на принципі суверенної рівності держав; йому властива організаційно-правова єдність держав-членів; він створений на основі установчих договорів як різновиду міжнародних договорів; ЄС є постійно діючим об'єднанням, проявом чого є стабільна інституційна структура; держави-члени пов'язані рішеннями інститутів і органів Союзу, прийнятими в межах їхньої компетенції; Союз виступає в міжнародному спілкуванні виключно від свого імені і в межах наданих йому повноважень, що дозволяє відрізнити міжнародну організацію від конфедерації і наднаціональної організації; як юридична особа ЄС володіє необхідним комплексом прав і обов'язків. Все це дає підстави багатьом представникам науки міжнародного права відносити ЄС до міжнародних організацій наднаціонального, регіонального або субрегіонального типу або характеризувати ЄС як міжнародну організацію інтеграції. Разом з тим окремі автори визнають, що хоча ЄС властиві ознаки міжнародної організації, йому притаманні властивості, які не вписуються в уявлення про неї. Так, відносини між державами-членами в ньому відмінні від тих, які мають місце між членами міжнародних організацій. Ці відмінності очевидні в різних сферах: повноваження, надані Співтовариствам, діяльність їх інститутів, особливо існування Комісії поряд з Радою і Європейським Парламентом, що обирається безпосередньо, примат права ЄС над національним правом і метод фінансування бюджетів. Фактично ЄС являє собою політичну структуру, яка підноситься у певних сферах над структурами держав-членів. Ця суперструктура функціонує шляхом процесу балансування між державами членами та інститутами ЄС [3, с. 93–94].

Євросоюз – об'єднання особливого роду (*suigeneris*), частіше за все характеризують як інтеграційне утворення наднаціонального характеру, яке проявляється в діяльності інститутів ЄС та механізмі прийнятті рішень. Наднаціональність політичної системи ЄС полягає у відмові держав-учасниць у певних сферах від частини своїх суверенних прав на користь інститутів цього інтеграційного утворення. Відповідно наднаціональна влада є ієрархічно вищою порівняно з державною владою, вона є незалежною від держав-учасниць організації, її волевиявлення має примат і пряму дію на території держав-учасниць. Інституційними носіями наднаціональності в Європейському Союзі виступають Комісія, Європейський парламент і Суд ЄС [5, с. 86].

Щодо нового підходу в визначенні Європейського союзу як демократичної імперії слід виокремити певні ознаки які дають підстави для такого порівняння. Визначальною рисою імперії як ідеального типу є наявність у ній надпотужного макросоціального центру. Оскільки ЄС – це не імперія, а наднаціональне об'єднання, то під таким «центром» слід розуміти певну групу держав-членів, так зване «ядро» ЄС, яке на всіх етапах інтеграції домінує в ЄС, визначаючи напрями його розвитку.

Від національної держави імперія відрізняється територією: принципова безмежність є особливістю імперії, на противагу державі, однією з ознак якої є принцип територіальності. Союз поширює свою владу на величезну територію, яка хоча і складається з території держав-членів, однак внутрішні кордони між якими відповідно до Шенгенських угод є прозорими.

Важливою ознакою як імперії, так і Європейського Союзу є проведення політики універсалізму. Функціонування наднаціонального за своєю правовою природою Союзу потребує формування загальноєвропейської ідентичності, оскільки самоусвідомлення народів Європи є квінтесенцією нової політичної системи, яка мобілізує значні матеріальні і духовні ресурси для саморегулювання наднаціонального правопорядку.

До суверенних прав імперії відносять питання оборони і зовнішньої політики. Загальній і глибокій уніфікації піддаються сфери культури, освіти і права, існує єдина офіційна мова. В Європейському Союзі дана ознака реалізована лише частково: питання загальної зовнішньої політики і політики безпеки залишаються у сфері дії міжурядового співробітництва; в ЄС створено регіональну правову систему, яка передбачає, що

право ЄС є складовою національного права держав-членів та діє на принципах прямої дії і верховенства; питання культури і освіти віднесені до сфери, де Союз має компетенцію здійснювати діяльність, спрямовану лише на підтримку або координацію діяльності держав-членів [6, с. 34–37].

Проаналізувавши ці, а також ряд інших ознак імперії в організації та діяльності ЄС, можна прийти до висновку, що сьогодні передчасно стверджувати, що Європейський Союз є імперією, проте успішне втілення властивостей імперії і реалізація притаманних їй функцій може поступово привести до формування дійсно соціально-політичної системи, яка попри наявність у неї індивідуальних властивостей володітиме рядом стандартних характеристик, що емпірично можна віднайти у будь-якій імперії [3, с. 65].

Слід зазначити, що єдиної точки зору на природу та статус Європейського Союзу не має навіть серед його держав-членів. Так, Конституційний Суд ФРН зробив вибір на користь того, що ЄС є *suigeneris* утворення. Датський Верховний суд, в свою чергу, розглядає Співтовариство в якості міжнародної організації. У рішенні в справі *VanGendenLoos* (1963 р.) суд європейських співтовариств постановив, що Договір про ЄЕС – це більше, ніж звичайний міжнародний договір, що визначає взаємні зобов'язання його сторін. Співтовариство є новим правопорядком у міжнародному праві, на користь якого держави-члени обмежили, хоча і в певних межах, суверенні права. Венеціанська Комісія Ради Європи стосовно форми устрою ЄС у 1994 р. заявила, що ЄС «залишається міжнародною організацією наднаціонального характеру, яка, проте, містить в собі певну кількість елементів конфедерації чи федерації» [1, с. 594].

Загалом слід прийти до висновку, що Європейський Союз має свою особливу правову природу, яка відрізняє його і від держав і від міжнародних міжурядових організацій. Сьогодні немає об'єктивних підстав для будь-яких категоричних підходів щодо визначення форми устрою ЄС. На сучасному етапі свого розвитку Європейський Союз здійснює трансформацію в бік міждержавного об'єднанням нового типу, що поєднує риси державоподібного утворення та міжнародної міжурядової організації. Утворився новий правопорядок ЄС, якому хоча і властиві окремі риси як романо-германської та англосаксонської правових систем, так і міжнародного права, у цілому є відмінним і від національних правових систем, і від міжнародного права.

Література:

1. Хоббі Ю. С. Правова природа Європейського Союзу: проблема визначення / Ю. С. Хоббі // Держава і право. – 2010. – №47. – С. 590–595.
2. Якименко Х. С. Європейський Союз: правова природа об'єднання : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Х. С. Якименко. – Х., 2009. – 21 с.
3. Яковюк І. В. Правові основи європейсько інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01; 12.0011 / І. В. Яковюк. – Х., 2014. – 474 с.
4. Палєєва Ю. С., Григорченко Д. Безпрецедентний феномен Європейського Союзу щодо юридичної форми // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». – № 1 (6). – 2015. – С. 83–90
5. Грицаєнко Л. Європейський Союз як організація *suigeneris* // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 82–87.
6. Яковюк І. Імперська модель як основа організації влади в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісн. Акад. правових наук України : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2010. – № 4 (63). – С. 33–47.

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. Гончаренко¹

«ДЕФІЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Така проблема як «дефіцит демократії» виникла ще з самого початку створення Союзу. Передусім йшлося про те, що Європейський Парламент був наділений переважно консультативними повноваженнями, а самі інституції віддалені від громадян Європейського Союзу, тобто в недостатній мірі враховували їх інтереси.

Наявність же такої проблеми несе в собі певні загрози. По-перше, це ситуація коли, у зв'язку з приматом права ЄС над національними правовими порядками держав-членів, країна вимушена приймати «волю» ЄС, всупереч власним інтересам – так звана «тиранія більшості». По-друге, це слабкий і неефективний контроль за інституціями з боку європейської

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

громадськості. По-третє, це віддаленість організацій від окремих громадян, оскільки лише Європейський Парламент обирається безпосередньо громадянами. Головною ж загрозою є можливість втрати того ресурсу довіри, з боку громадян ЄС, який забезпечував подальший розвиток інтеграційних процесів. [1, с. 130]

Що стосується розуміння такого поняття як «дефіцит демократії», то науковці й донині не дійшли до єдиної точки зору ні щодо власне підходів до визначення цього поняття, ні щодо взагалі наявності чи відсутності даної проблеми. Наслідком цього, передусім, є відсутність критеріїв оцінки цього явища. Оскільки Євросоюз не є ані державою, ані міжнародною організацією, а є унікальним наднаціональним утворенням, як можна виміряти, оцінити, зрозуміти, що наявність демократії в такому об'єднанні забезпечена?

Говорячи ж про наукові підходи до визначення «дефіциту демократії», то їх існують два: соціокультурний та інституціональний.

Прихильники першого зазначають, що з формальної точки зору демократія може існувати, але зберігаючи при цьому дефіцит демократичної легітимності. Це є результатом недостатньої інтегрованості суспільства та відчуття політичної спільності серед громадян, відсутності політичної нації на європейському рівні.

Прибічники інституціонального підходу наголошують на тому, що нестача демократії на рівні Європейського Союзу виникає через слабкі повноваження Європейського Парламенту. Відповідно до цієї позиції, розширення повноважень Європарламенту може стати вирішенням проблеми. Тому, з метою подолання саме такого «дефіциту демократії» в 2007 році 27 державами-членами був підписаний Лісабонський договір.

Серед новел Лісабонського договору, які покликанні зменшити «демократичний дефіцит», можна назвати такі:

1) розширення законодавчих повноважень Європейського Парламенту (який разом із Радою ЄС стає невід'ємною частиною процесу прийняття рішень на наднаціональному рівні);

2) надання національним парламентам повноважень впливати на вирішення питань на європейському рівні, зокрема через реалізацію права перевірки законопроектів, що розробляються Європейською Комісією (органом, що у переважній більшості випадків виступає ініціатором загальносоюзних законодавчих актів), на їхню відповідність принципу субсидіарності;

3) запровадження унікального інструменту залучення до ухвалення рішень у Союзі громадян ЄС – «громадянської ініціативи» (ч. 4 ст. 11 ДЄС та ч. 1 ст. 24. ДФЄС). [2, с. 89]

Але, існує ряд проблем з реалізацією відповідних положень. Зокрема, щодо другого пункту, то, по-перше, той термін, який надається національним парламентам для проведення повноцінного аналізу законопроектів є занадто малим. По-друге, положення законопроектів можуть перевірятися тільки стосовно дотриманням принципу субсидіарності, хоча доречніше б було надати право перевіряти і на відповідність принципу пропорційності, оскільки це торкається питань фінансового забезпечення і тим самим привертає увагу громадян Євросоюзу. Інша проблема полягає в тому, що національні парламенти не мають можливості аналізувати підсумкові варіанти законів, тільки проекти. А також, відсутність достатньо існуючих технічних можливостей у всіх національних парламентах держав-членів ЄС для опрацювання значного числа законодавчих ініціатив. [3]

Що стосується третього пункту, то не дивлячись на те, що запровадження інституту «громадянської ініціативи» суттєво розширює політичні права громадян ЄС через визнання права кожного із них на участь у демократичному житті Союзу, все ж можливість реалізації такого права залежатиме від прийнятності сформульованої пропозиції. В Регламенті №211/2011 про громадянську ініціативу інституції ЄС закріпили чіткі критерії прийнятності «громадянської ініціативи», стадії реалізації цього інституту, визначили вимоги для організаторів ініціатив, порядок їх реєстрації, вимоги до кількості підписів загалом у Союзі та в окремих державах-членах, вимоги щодо перевірки дійсності (автентичності) підписів тощо. Однак, існує застереження Європейської Комісії про те, що вона не реєструватиме ініціативу громадян ЄС, яка передбачатиме внесення змін і доповнень до актів первинного права. Регламент же щодо цього питання не містить чітких положень. Треба зазначити, що зазначене застереження суперечить головній меті запровадження інституту громадянської ініціативи, адже, оскільки сама Комісія має право пропонувати поправки до Установчих договорів, то предмет громадянської ініціативи міг би також стосуватися змін і доповнень у первинному праві ЄС. [2, с. 94]

Отже, з усього вищенаведеного, можна зробити висновок, що без вирішення проблеми «демократичного дефіциту» неможливі ні перехід ін-

теграційних процесів на якісно новий етап, ні підтримання легітимності Євросоюзу в очах її громадян на існуючому рівні. Забезпечення легітимності виключно за рахунок ефективності політики ЄС або прозорості/якості процесу прийняття рішень в Євросоюзі більше неможливо.

Без загальноєвропейських партій, ЗМІ, кращого розуміння функціонування Євросоюзу для власних громадян, без транснаціональних дебатів по значущих питаннях і введення елементів «громадської змагальності» при занятті вищих посад вирішити проблему «демократичного дефіциту» не уявляється можливим. Через відсутність загальноєвропейських дебатів з проблем ЄС фактично немає майданчика для подання альтернативних поглядів на рішення Єврокомісії, Ради ЄС та Європарламенту, немає своєї «опозиції», яка так чи інакше могла б коригувати діяльність інститутів ЄС. В результаті критика функціонування інститутів Євросоюзу і прийнятих в Брюсселі рішень поступово трансформується в євроскептицизм. Створюється ситуація, при якій громадяни можуть висловлюватися «за» або «проти» проекту європейської інтеграції, а ось вплинути на його конкретний зміст їм складніше. [4, с. 3]

На думку ж А. Стрелкова, Лісабонський договір сформував ряд передумов для участі населення в політиці Євросоюзу. Тепер необхідно, щоб громадяни ЄС змогли чітко ідентифікувати себе з тією чи іншою політичною силою і, відповідно, впливати на її місце в політичній системі ЄС. [3]

До того ж, на мою думку, якщо говорити про демократію, то в перекладі з грецької мови термін означає «влада народу». Тобто, громадяни, обираючи своїх представників до органів державної влади, наділяють їх певними повноваженнями задля забезпечення їх інтересів, інтересів держави і всього народу. З огляду на це, можна зробити припущення, що ці самі представники, утворюючи таке об'єднання як Європейський Союз, передаючи йому певні суверенні права, діють у межах повноважень наданих їм громадянами, з метою забезпечити інтереси своєї держави. Виходячи з цього принцип демократії є дотриманим. Але, тоді кожна держава-член ЄС має діяти виключно в своїх інтересах, а не задля досягнення спільних цілей всіх держав-членів, як це зазначено в Договорі про Європейський Союз. І отже, на мою думку, про подолання «дефіциту демократії» можна говорити тільки тоді, коли буде досягнуто прагнення, закріплене в Преамбулі ДЄС, щодо поглиблення солідарності народів, тоді, коли сформується загальноєвропейська ідентичність,

загальноєвропейський демос, загальна для всієї Європи «колективна пам'ять», сформується «союзна нація».

Література:

1. Яковюк І. В. «Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України»: дис. ... д-ра юрид. наук. – Х., 2014. – 474 с.
2. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС), Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.
3. Стрелков А. «Демократический дефицит» после Лиссабонского договора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.perspectivy.info/oukumena/europe/demokraticeskij_deficit_posle_lissabonskogo_dogovora_2010-04-09.htm
4. Врадій О. «Можливості подолання проблеми «демократичного дефіциту» в Європейському Союзі», Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2010. – Вип. 21. – С. 267–280.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Г. В. Гордійчук¹

ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ДОДАТКОВА ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Громадянство Європейського Союзу являє собою унікальний для міжнародного та конституційного права інститут і є однією з тих ознак, що якісно вирізняє його з-поміж усіх інших відомих міжнародних організацій, дає змогу характеризувати Європейський Союз як об'єднання нового типу.

Сучасне розуміння європейської інтеграції пов'язано з наявністю в праві Європейського Союзу (далі – ЄС) такого інституту, як загальноєвропейське громадянство, який надає його власникам ряд політичних, економічних та інших прав, що розширюють можливості реалізації їх

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

правосуб'єктності в рамках всього Європейського Союзу і за його межами. На сьогоднішній день в доктрині і в правозастосовному середовищі не задаються питанням про обґрунтованість введення такої концепції загальноєвропейського громадянства, про її життєздатність: розвиток первинного та вторинного права ЄС, практика Європейського суду переконливо доводять динамічність даного правового інституту, злагожденість і релевантність механізмів його реалізації з еволюцією інших інститутів ЄС і всього інтеграційного проекту в цілому.

Дослідженню питання правової природи загальноєвропейського громадянства присвячені наукові праці І. В. Яковюка, Т. А. Васильєвої, Б. Н. Топорніна, Н. А. Веделя та ін. Однак і серед науковців немає єдиного усталеного погляду з приводу зазначеного інституту, його природи та значення.

Як зазначає І. В. Яковюк, реалізація наміру щодо запровадження громадянства мала важливе значення для демократизації ЄС [1, с. 83]. Введення в правовий обіг такого поняття як громадянств ЄС було здійснено Маастрихтським (статті 8–8е) та Амстердамським (статті 17–21) договорами.

Зміст поняття «громадянство Європейського Союзу» розкривається у Договорі про функціонування ЄС (ст. 20): «Кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства не замінюючи його» [2, с. 42]. У свою чергу воно передбачає низку прав та обов'язків на додаток до тих, що походять із громадянства держави-члена. Визначним кроком у розвитку уявлень про громадянство ЄС стало прийняття в 2000 р. Хартії ЄС про основні права, яка не тільки дублює положення Договору про ЄС, а й розвиває, а в деяких випадках і доповнює їх.

Покликанням громадянства ЄС є визначення правових відносин між громадянами ЄС та Європейським Союзом і регламентування порядку переходу з-під юрисдикції однієї держави-члена до юрисдикції іншої.

Оскільки держави-члени ЄС зберігають за собою право визначати, хто є їхніми громадянами, то відповідно процедура набуття і втрати громадянства ЄС буде різною і визначатиметься національним законодавством. Разом з тим Суд Європейських співтовариств вимагає, аби реалізація даної компетенції національними урядами здійснювалася при дотриманні комунітарного права Євросоюзу [3, с. 58]. Установчі договори не регулюють порядок втрати громадянства ЄС. Однак, оскільки

питання набуття і втрати громадянства належить до компетенції національних урядів, є підстави вважати, що втрата громадянства держави-члена ЄС означатиме втрату і громадянства ЄС.

Незважаючи на дискусії, що точаться навколо правової природи такого інституту як європейське громадянство, його правозахисна спрямованість є безперечною. Такий висновок можна зробити із змісту тих прав, які гарантуються цим інститутом.

Установчі договори передбачають невичерпний перелік прав та обов'язків, якими володіють громадяни Союзу. Завдяки цьому існує можливість як подальшого розширення кола прав та обов'язків, так і зміцнення вже існуючих гарантій. Згідно з Договором про Європейський Союз розширити кола прав громадян ЄС можна на основі одноголосного рішення Ради, прийнятого за пропозицією Комісії і після попередніх консультацій з Європарламентом [2].

До прав і свобод, додатково набутих громадянами об'єднаної Європи, належать: право обирати і бути обраним на виборах до Європарламенту у державі-члені місця проживання на тих же умовах, що й громадянин цієї держави; право обирати і бути обраним на місцевих виборах у державі-члені місця проживання; право особи на добросовісне управління; право на вільний доступ до документів владних структур Союзу; право звернення до Європейського Уповноваженого з прав людини; право подання петицій до Європарламенту; право вільно пересуватися і проживати у межах території держав-членів; право громадян Союзу користуватися захистом дипломатичних та консульських установ будь-якої держави-члена на території третьої країни, де немає представництва держави-члена, громадянином якої є особа; право на громадянську ініціативу.

Таким чином, вказаний перелік прав і свобод, якими користуються громадяни об'єднаної Європи і які закріплені в установчих договорах, можна розподілити на три основні групи за сферою і способом застосування.

Перша група – це політичні (електоральні) права, до другої групи належать міграційні (функціональні) права, до складу третьої групи входять запобіжно-захисні права та адміністративні гарантії.

Інтерес з точки зору захисту прав становлять права саме третьої групи, до якої належать наступні права:

– на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянство якої має особа, – право користуватися захистом з боку

дипломатичних та консульських установ будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави (п. «с» ст. 20, ст. 23 ДФЄС);

– право направляти петицію до Європарламенту (п. «сі» ст. 20, ст. 227 ДФЄС);

– право звертатися із скаргою до Омбудсмена, який призначається Європарламентом, з питань неналежного управління в діяльності інститутів або органів Союзу (п. «сі» ст. 20, ст. 228 ДФЄС);

– право надсилати звернення до будь-якого інституту або органу Союзу однією з мов держав-членів та отримувати відповіді цією самою мовою (п. 4 ст. 24 ДФЄС);

– право на доступ за певних умов до документів Європарламенту, Ради та Комісії (ст. 15 ДФЄС).

Право на захист закордонними органами зовнішніх зносин держав-членів є процесуальною гарантією, що передбачена ст. 23 ДФЄС. Згідно з нею, якщо громадянин Союзу перебуває у третій країні, в якій держава-член, громадянином якої він є, не має посольства або консульського пункту, він має право на захист з боку органів влади держав-членів, які мають представництва в цьому місці, на однакових умовах з громадянами цієї держави. Держави-члени приймають необхідні положення та вступають між собою у міжнародні переговори, необхідні для забезпечення цього захисту. Таке саме положення передбачене у ст. 46 Хартії основних прав ЄС.

Рада 19 грудня 1995 р. прийняла Рішення 95/553/ЄС стосовно захисту громадян ЄС дипломатичними та консульськими представництвами. Цим рішенням передбачено випадки, у яких надається така допомога, зокрема у випадку смерті, у разі серйозної хвороби, арешту або затримання та інші. Передбачено також надання коштів на повернення до батьківщини в разі нагальної потреби і за умови забезпечити своє повернення за рахунок власних коштів. Усі понесені витрати мають бути компенсовані особою після повернення на батьківщину державі громадянства, яка самостійно має владнати ці питання з державою, що надала допомогу.

Друге Рішення 96/409/PE5C дозволяє звертатися до консульських установ інших держав-членів ЄС у разі втрати паспорта з метою отримання спеціальних документів для пересування загального зразка.

Коментуючи право користуватися дипломатичним захистом будь-якої держави-члена, слід вказати, що це явище, почасти нове для міжнарод-

ного права. Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 р. така можливість – надання захисту громадянам іноземної держави – не передбачена. Однак, як зазначає І. А. Ведель, існує міжнародно-правова практика надання захисту та допомоги особам, які перебувають на території іноземної держави, з боку дипломатичних представництв і консульських установ іншої держави, громадянами якої ці особи не є, у зв'язку з тим, що держава громадянства даних осіб не має своїх представництв на території іноземної держави, де ці особи перебувають [4, с. 33].

Право на петиції і право на скарги відрізняється, перш за все, об'єктом звернень: перші направляються до Європарламенту, другі – Омбудсмену [5, с. 194].

Слід зазначити, що право звертатися з петиціями до Європейського Парламенту можливе з питань, які входять в сферу компетенції Співтовариства і які стосується його безпосередньо.

Право звертатися до Омбудсмена може бути реалізоване в разі погані організації діяльності інститутів та органів Співтовариства, за винятком Суду або Суду першої інстанції, які виступають у своїй судовій ролі.

Громадяни ЄС після вступу в силу Лісабонського договору отримали право виступати з пропозицією Європарламенту або Раді з приводу внесення змін до законодавства, для чого потрібно заручитися підтримкою цієї ініціативи з боку мільйона громадян. Комісія, в той же час, зберігає за собою право вирішувати, чи слід вживати дії для задоволення цього запиту.

Як зазначає Т. А. Васильєва, останню тріаду прав не можна розглядати як специфічні права громадян ЄС, оскільки ними володіє будь-яка фізична або юридична особа, яка проживає або зареєстрована на території держави-члена Союзу [6, с.23]. Однак закріплення саме цих прав надає громадянам об'єднаної Європи впевненості не лише у можливості, але й у реальності захисту своїх прав на найвищому рівні.

Отже, наявність європейського громадянства згідно з Маастрихтським договором наділяє особу певними правами, які на момент впровадження такого громадянства були зосереджені на трьох вище зазначених аспектах (групах прав). Саме тому у цьому контексті неможливо не акцентувати увагу на подвійному характері цих аспектів: вони не лише формували спеціальні засоби і механізми реалізації прав і свобод громадян ЄС, а й були тісно вплетені і обумовлені просуванням економічної інтеграції,

формуванням єдиного економічного простору. Таким чином, громадянство ЄС через призму встановлення додаткових гарантій захисту прав людини покликане також поглибити процес об'єднання Європи та становлення єдиного простору свободи, безпеки та правопорядку.

Література:

1. Яковюк В. І. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. пр. – Х., 2005. – Вип. 9. – С. 82–88.
2. Основи права Європейського Союзу : нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Харків : Право, 2015. – 328 с.
3. Яковюк. Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісник Академії правових наук України. 2009 р. № 1(56). – Х. : Право, 2009. – С. 55–64.
4. Ведель И. А. Дипломатическая защита и консульское содействие, как формы защиты прав граждан и организаций за рубежом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 /. – М., 2013. – 222 с.
5. Михалева Т. Н. Эволюция института гражданства Европейского Союза // Международная конференция «Европейский Союз и Республика Беларусь: перспективы сотрудничества»: сб. материалов. – Минск: Изд. центр БГУ, 2014. – 415 с.
6. Васильева Т. А. Эволюция института гражданства Европейского Союза // Государство и право. – 2007. – № 12.

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. О. Григоренко¹

ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Інформаційна безпека становить собою складову інформаційної політики держави, відтак, її розгляд є необхідним для розуміння тих процесів, які відбуваються в Євросоюзі, прийомів та методів забезпечення

¹ Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

інформаційної безпеки, нормативно-правової бази, що регулює суспільні відносини в даній сфері.

Головна функція зовнішньої політики України в цьому контексті полягає у подоланні штучної інформаційної ізоляції навколо неї та донесенні до України світових інформаційних потоків, забезпеченні політичних, договірно-правових та організаційно-технічних можливостей включення вітчизняних інформаційних служб в міжнародну систему обміну інформацією.[1]

Кормич Б. А. в своїй дисертації зазначає, що в процесі формування і реалізації державної політики інформаційної безпеки України необхідно застосовувати досвід і законодавство країн з більш високим рівнем інформатизації, які раніше зіткнулися з тими проблемами, які постають перед Україною сьогодні, серед яких країни-члени Європейського Союзу.[2]

У зв'язку з рівнем інформаційно-технічного розвитку Євросоюзу, особливого значення в діяльності ЄС має проблема забезпечення інформаційної безпеки. Спільна позиція країн-членів Європейського Союзу щодо змісту поняття «інформаційна безпека» була висловлена представником Швеції при обговоренні питань міжнародної інформаційної безпеки на 56-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, згідно з якою інформаційна та мережева безпека означає захист особистої інформації про відправників і одержувачів, захист інформації від несанкціонованих змін, захист від несанкціонованого доступу до інформації і створення надійного джерела постачання обладнання, послуг та інформації. [1]

Використовуючи як джерело інформації офіційний сайт ЄС, де в підрозділі, присвяченому питанню становлення інформаційного суспільства ЄС, є пункти, що конкретизують проблему інформаційної безпеки ЄС, зокрема: – безпека використання Інтернету («Safer Internet plus (2005-2008)», «Safer Internet (1999-2005)»); – безпека мережі (атаки на інформаційні системи, боротьба з кіберзлочинами); – захист персональних даних (у межах даного пункту є підпункт під назвою «інформаційна безпека»).[3]

У рамках інформаційного забезпечення національної безпеки, захисту особистої інформації є боротьба з кіберзлочинністю, оскільки це особливо актуальна проблема для країн Європи, що обумовлено високим рівнем комп'ютерної оснащеності різних сфер життєдіяльності суспільства.

Базовим міжнародним нормативно-правовим документом, що регулює суспільні відносини у сфері боротьби з кіберзлочинністю, є Конвенція Ради Європи «Про кіберзлочинність» від 23 листопада 2001 року. Європейський Союз лише готується до імплементації Конвенції. Першими кроками на цьому шляху були Спільна Позиція 1999/364/ЖНА від 27 травня 1999 року, затверджена Радою ЄС на підставі ст. 34 Договору про заснування ЄС щодо переговорів відносно проекту Конвенції про комп'ютерну злочинність, які відбулися у Раді Європи, та Пропозиції для Рамкового Рішення Ради ЄС щодо атак, спрямованих на інформаційні системи.

Цікавим є той факт, що, аналізуючи нормативно-правові акти ряду країн Європейського союзу, відповідно до яких закріплена відповідальність за передбачені даною Конвенцією діяння, найбільше відповідає конвенціональним нормам Кримінальний кодекс Німеччини.[1]

Сучасне впровадження новітніх інформаційних технологій посилює важливість однієї з основних складових системи національної безпеки – інформаційної безпеки, для забезпечення якої необхідний системний комплексний підхід. Проблеми інформаційної безпеки в умовах глобальної інформатизації і розвитку Інтернету набувають стратегічного значення.[4]

Цікавим з точки зору інформаційної безпеки є досвід регулювання Інтернет – відносин деяких європейських країн. Як зазначає Макаренко ЄЛ., у більшості європейських країнах прийняті (або існують в проекті) закони, що дають можливість притягнути до відповідальності провайдерів хостових послуг за розміщення на їхніх сайтах інформації незаконного змісту; деякі правила обмежують доступ провайдерів до таких джерел інформації. Мережеві оператори не можуть бути притягнуті до відповідальності за зміст інформації, яка передається мережами, однак вони зобов'язані на умовах виданих ліцензій вжити необхідних заходів щодо користувачів і клієнтів, які використовують мережі для передання інформації незаконного змісту. В країнах ЄС також існує практика самоврегулювання хостових послуг: наприклад, у Великій Британії (Фонд «Безпечна Мережа»), у ФРН і Нідерландах прийняті кодекси поведінки та створені незалежні органи самоврегулювання, які розробляють етичні стандарти для змісту інформації та класифікації незаконної інформації.[1]

Провідні країни світу поставили перед собою завдання формування інформаційного суспільства. Значний досвід у вирішенні подібного завдання має Європейський Союз. З цією метою Європейським Союзом була розроблена програма «Електронна Європа», яка визначила конкретні заходи і дії щодо побудови інформаційного суспільства. Важливим аспектом реалізації цієї програми стали три напрямки: 1) дешевий, швидкий, безпечний Інтернет; 2) інвестиції в людей і вміння; 3) стимулювання використання Інтернету.[5]

Українські та європейські національні інтереси людини в інформаційній сфері є схожими, що ще раз доводить про вірність обраного нашою державою євроінтеграційного шляху. Резюмуючи вищевикладене, варто зазначити, що сучасний етап становлення громадянського суспільства визначається входженням України до провідних технологічно розвинутих країн світу, до глобального інформаційного простору. Саме тому ми маємо використовувати досвід таких країн, що вже мають досить серйозні напрацювання у сфері забезпечення інформаційної безпеки, зокрема досвід Європейського Союзу.

Література:

- 1) Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В. М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навчальний посібник. – К. : КНТ, 2006. – 280 с. (Серія: Національна і міжнародна безпека) [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_1350_59375830.pdf
- 2) Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. – Х., 2004.
- 3) Куренда Л. Д., Окремі аспекти забезпечення інформаційної безпеки Європейського Союзу. «Правова інформатика», № 3–4(31) / 2011 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/11kldbes.pdf>
- 4) Присяжнюк М. М., Белошевич Я. С. Інформаційна безпека України в сучасних умовах. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/vijskovo_specialni_nauky/articles/_nformat_on_secur_ty_of_Ukra_ne_n_modern_t_me_18290.pdf
- 5) Григор О. О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державного-управлінський аспект): Автореф. дис... канд. наук з державного управління; 25.00.02. – Л. :, 2003. – 20с.

Науковий керівник: **Калмикова О. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейський Союз (далі – ЄС) – найбільш розвинена на сучасному етапі форма об'єднання країн, які передали частину своїх суверенних прав наднаціональним інститутам. Потреба у перетвореннях в усіх сферах суспільного життя, адаптації діяльності державних інституцій до найкращих світових зразків зумовлюється входженням України у європейський і світовий простір. Орієнтація на право ЄС стає істотним чинником розвитку законодавства України. Створення спільного правового простору для регулювання міжнародних відносин через адаптацію зближення національної правової системи та її підсистем з правовою системою ЄС та вимогами міжнародно-правових норм і стандартів є об'єктивною потребою і вимагає цілеспрямованої та скоординованої діяльності. Актуальність даної теми зумовлюється тим, що основною умовою успішної інтеграції України до ЄС є досягнення певного рівня узгодженості законодавства нашої країни з правовими нормами Євросоюзу.

Відповідно, до статті 18 Конституції України, зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права[1]. Інтеграція до ЄС є одним з пріоритетних напрямків зовнішньої політики України. У п. 12 ч. 2 ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» зазначено, що однією з основних засад зовнішньої політики є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС [2].

У ч. 1 ст. 51 підписаної і ратифікованої Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (далі – УПС), зазначено, що сторони визнають, що важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства [3].

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Встановлено, що Україна повинна вжити заходів щодо відповідності її законодавства до законодавства ЄС. Проте, не визначено, які саме норми підлягають адаптуванню, критерії оцінювання, строки здійснювання, до яких саме норм права ЄС здійснюється адаптація, ступінь ідентичності законодавства держави, що претендує на членство в ЄС та санкції за невиконання.

Юридіко-лінгвістичний аналіз тексту УПС свідчить, про те, що Угода оперує традиційними для права ЄС термінами, такими як, «зближення» (ст. 51, ст.69,ст.76 і ін.), «адаптація» (ст.77), «приблизна адекватність законів» (ст. 51) та ін. В науковій літературі, як синонімічні терміни часто застосовують: гармонізація, адаптація, трансформація, імплементація, наближення, уніфікація, тощо. Вважаємо, що доцільно використовувати термін «адаптація». Так, адаптація (лат. *adapto* – пристосовую) – процес пристосування до умов, які змінюються; у міжнародному праві адаптація є процесом приведення національного законодавства до норм і стандартів міжнародного права шляхом удосконалення національного законодавства (внесення змін і доповнень, прийняття нових нормативно-правових актів), укладання або приєднання до міжнародних договорів [4,с.338]. Розділом I Закону України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС» встановлено, що адаптація законодавства України до законодавства ЄС – це поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства ЄС [5]. Натомість, у розділі II Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» (далі – Загальнодержавна програма), адаптація законодавства визначається як процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire* [6].

В доктринально-правовому вимірі поняття «*acquis communautaire*» є ширшим, ніж «законодавство ЄС». Варто зазначити, що вказане поняття не має відповідника в українській мові. Велику проблему становить саме розуміння самого змісту *acquis communautaire*, а це в свою чергу може призвести до ускладнення процесу адаптації. Слід погодитися з Т. Качка та Ю. Мовчан, що «йдеться не стільки про академічне тлумачення *acquis*, скільки про банальне – розуміння змісту джерел *acquis*, тобто нормативних актів ЄС» [8]. Адже, від цього розуміння залежить подальша адаптація. Визначення «*acquis communautaire*» наводиться у розділі II Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації

законодавства України до законодавства ЄС», як правова система ЄС, яка включає акти законодавства ЄС (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [6].

Таким чином, слід зауважити, що адаптувати законодавство України варто саме до *acquis communautaire*. І. В. Яковюк, це пояснює тим, що в рамках ЄС не існує законодавства у звичайному формально-юридичному значенні цього терміна, тобто як системи нормативно-правових актів, що приймаються уповноваженими органами державної влади та передбачають відповідну процедуру їх прийняття та застосування [7, с. 40]. Адже, спостерігається певна відмінність між поняттям «законодавство» в ЄС та українського відповідника. Зокрема, залежно від суб'єктів (інституцій), що ухвалюють акт, юридичної сили акту, процедури прийняття, правові акти ЄС поділяються на дві категорії: законодавчі та незаконодавчі акти. Використання терміна «законодавство» залишить поза увагою загальні принципи права, прецеденти судових органів ЄС тощо.

Отже, адаптація законодавства – це послідовний, поетапний процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою наближення положень пристосування законодавства України до *acquis communautaire*.

Із наведеного визначення можна виділити такі ознаки адаптації:

– послідовність – певна черговість адаптації, відповідність Загальнодержавній програмі. Так, у розділі VI Загальнодержавної програми зазначається певна послідовність здійснення адаптації: визначення актів *acquis communautaire*, які регулюють правовідносини у відповідній сфері, переклад визначених актів на українську мову, здійснення комплексного порівняльного аналізу регулювання правовідносин у відповідній сфері в Україні та в ЄС, розроблення рекомендацій щодо приведення законодавства України у відповідність з *acquis communautaire*, проведення економічного, соціального та політичного аналізу наслідків реалізації рекомендацій, визначення переліку законопроектних робіт, підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття, моніторинг імплементації актів законодавства України [6];

– поетапність, що зазначається у положеннях розділу IV Загальнодержавної програми, а саме «з урахуванням етапів адаптації законодавства визначаються етапи виконання Програми»[6];

– здійснюється шляхом прийняття, внесення змін чи скасування правових норм, тобто створення нового законодавства, яке базуватиметься на принципах та стандартах запропонованих ЄС. В Україні в 2004 р. було створено Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства ЄС, що утворюється для забезпечення взаємодії органів державної влади та недержавних інституцій під час виконання Загальнодержавної програми [9];

– метою є наближення положень пристосування законодавства України до *acquis communautaire*, при цьому адаптація законодавства здійснюється з урахування особливостей національної правової системи, економічних та соціальних умов суспільства, тому, пристосування полегатиме у забезпеченні максимальної відповідності законодавства України до *acquis communautaire*;

– може мати добровільний характер (до самовизначення держав щодо їх вступу до ЄС), обов'язковий характер після подання заяви про членство в ЄС [10, с. 62].

Існує декілька моделей об'єму адаптації законодавства України, а саме максимальна адаптація, що вбачає необхідність гармонізації законодавства у зв'язку із перспективою членства в ЄС [11]. Виділяють модель помірної адаптації, що виходить з необхідності створення зони вільної торгівлі з ЄС та розповсюдження деяких інших переваг внутрішнього ринку ЄС: свобода руху товарів, осіб, послуг, капіталу ЄС [12, с. 276] та модель мінімальної адаптації, яка здійснюється шляхом взаємного визнання та встановлення мінімальних стандартів, які враховують можливість їх зміни, також враховується науково-технічний прогрес та відповідне внесення змін до цих стандартів.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що використання терміну «адаптація» є цілком правильним та обґрунтованим. Під адаптацією законодавства варто розуміти послідовний, поетапний процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою наближення положень пристосування законодавства України до *acquis communautaire*. Слід зауважити, що адаптувати законодавство України варто саме до *acquis communautaire*. Ознаками адаптації є послідовність, поетапність, здійснення шляхом прийняття, внесення змін чи скасування правових норм. Метою є наближення положень пристосування законодавства України до *acquis communautaire*. Виділяють такі моделі адаптації законодавства України, як максимальна, помірна, мінімальна.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Конституція, Закон від 28.06.1996р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [Електронний ресурс]: Закон України від 01.07.2010 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
3. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс]: Угода, Протокол, Міжнародний документ від 14.06.1994р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012/
4. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види / Н. М. Пархоменко // Часопис Київського університету права. – 2012/1. – С. 338–342.
5. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс]: Закон України від 21.11.2002 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-iv>
6. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс]: Закон України від 18.03.2004 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
7. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2012. – №4. – С. 29–42.
8. Качка Т. Нова практика перекладу актів *acquis communautaire* [Електронний ресурс] / Т. Качка, Ю. Мовчан // Офіц. сайт Міністерства юстиції України– Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/2405>
9. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Електронний ресурс]: Кабінет Міністрів України; Постанова від 15.10.2004р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1365-2004-п>
10. Радзивілюк В., Нагребецька Ю. Змістовне наповнення деяких основних термінів, які характеризують процеси зближення національних законодавств/ В. Радзивілюк, Ю. Нагребецька/Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юрид. науки. 2012. №91. С. 60–63.
11. Рабінович М. Гармонізація законодавства України та Європейського Союзу : теоретичний аспект/М. Рабінович/[Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-466/>
12. Гришук А. М. Теоретичні основи інвестиційної діяльності банків / А. М. Гришук, А. Р. Шарко // Форум права. 2012 – №4. – с. 273–277

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНИЙ ДОГОВІР У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розглядаючи Європейський Союз як наднаціональну організацію, яка націлена на регіональне об'єднання європейських держав, перш за все необхідно сказати про правопорядок, який утворився у Європейському союзі.

При вирішенні цього питання значне місце посідає діяльність Суду Європейського союзу, який у своїх рішеннях визначив та затвердив автономність правопорядку Європейського союзу. Так, у рішенні по справі *Van Gend en Loos*, Суд ЄС зазначив: «Співтовариство представляє собою новий міжнародний правопорядок, на користь якого держави обмежили свої суверенні права в деяких сферах та суб'єктами котрого є не тільки держави-члени, але і їх громадяни». Тобто, спочатку Суд визначив тоді ще право Співтовариства як новий правопорядок, але міжнародний. У подальшому, при поглибленні інтеграції, Суд почав розвивати концепцію все більшої автономності цього правопорядку від міжнародного, так би мовити, розвивати його природу *suí generis* [1, с. 223]. Також у рішенні у справі 6/64 «*Flaminio Costa v E. N. E. L.*» Суд ЄС постановив: «На відміну від звичайних міжнародних договорів Договір про ЄЕС утворив свою власну правову систему, що із набуттям чинності Договором стала складовою частиною правових систем держав-членів» [2, с. 212]. Таким чином, вищевказаним рішенням Суд ЄС закріпив і утвердив автономію правопорядку ЄС.

Європейському Союзу як об'єднанню із автономним правопорядком, як особливою правовою системою притаманні свої джерела права. Треба зазначити, що єдиної думки щодо класифікації джерел права ЄС, їх системи та критеріїв поділу не існує. До дослідження цього питання зверталися як вітчизняні науковці (В. І. Муравйов, К. В. Смирнова, Р. А. Петров, І. В. Яковюк, О. Я. Трагнюк, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. М. Москаленко), так і зарубіжні (Л. М. Ентін, Б. М. Топорнін, С. Ю. Кашкін, М. М. Марченко, А. Л. Шевцов, А. Арнул, П.) [4, с. 55]. Зокрема у науковій літературі зустрічаються такі критерії класифікації

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

як наявність у джерелі норм інтеграційного права; загальнообов'язковість або персоніфікована обов'язковість джерела; офіційно-документарна форма; визнання державою (або ЄС) за тією чи іншою формою вираження права статусу «джерело права». Так, О. Москаленко, пропонує зосередитися на класифікації джерел за певними рівнями відповідно до їх місця в ієрархії: перший рівень утворюють установчі договори, низка найбільш важливих рішень Ради та загальні принципи права ЄС; другий – міжнародно-правові зобов'язання Союзу, які випливають з усіх джерел міжнародного права; третій рівень складають прецеденти Суду ЄС; до четвертого рівня належать нормативно-правові акти, що приймаються органами ЄС, закриті конвенції між державами-членами, які укладаються з метою реалізації положень установчих договорів, а також звичаї, сформовані в процесі європейської інтеграції [2, с. 216]. Л. Ентін виокремлює сім категорій джерел права ЄС: установчі договори; законодавчі акти; підзаконні нормативні правові акти й рішення; судову практику ЄС; принципи права ЄС; міжнародні договори й угоди, які укладає ЄС із третіми країнами й міжнародними організаціями; інші правові документи, які впливають на формування та реалізацію права ЄС [3, с. 11].

У праві ЄС використовуються декілька різних за юридичною силою та зазначенням видів нормативних договорів: установчі, міжнародні, між інституційні. Установчі договори – Договір про ЄС 1992 р. (Маастрихтський договір у редакції Лісабонського договору 2007 р.), Договір про функціонування ЄС (Римський договір 1957 р., переглянутий і перейменований Лісабонським договором 2007 р.), Хартія ЄС про основні права 2000 р. – визнаються первинними джерелами права ЄС. Норми установчих договорів мають вищу юридичну силу створюють фундаментальну основу, на якій будується вся правова система ЄС, а їх значення порівнюється з роллю конституції у національній правовій системі [3, с. 12].

Міжнародним договором у європейському праві розуміють угоди, що укладаються ЄС із державами, які не входять до ЄС, а також угоди із міжнародними організаціями. У статті 216 Договору про функціонування ЄС зазначається, що ЄС може укласти угоди з однією або більше третіми країнами або міжнародними організаціями, якщо це передбачено договорами, або якщо укладення угоди є необхідним для досягнення в рамках політик Союзу однієї із цілей, зазначених у договорах, або якщо це передбачено юридично обов'язковим актом Союзу, або якщо це може

вплинути на спільні правила або змінити їхню сферу застосування [3, с. 12].

Отже, міжнародний договір визнається джерелом права ЄС, але актуальним залишається питання його співвідношення із установчими договорами.

Одним із базових принципів автономного правопорядку ЄС є принцип прямої дії права ЄС. Якщо говорити про установчі договори, то їх норми наділені прямою дією (хоч прямо у договорах цього не сказано). Пряма дія норм установчих договорів була закріплена у вищезгаданому рішенні Суду ЄС *Van Gend en Loos* [5, с. 228]. Опосередковано обґрунтування прямої дії установчих договорів можна знайти у працях Михайлової О. М. Так, на її думку, до особливостей установчих договорів варто віднести те, що вони, будучи за своєю природою й характером міжнародними правовими актами, мають на меті формування та регулювання внутрішньо інституційних відносин (у межах європейських спільнот і ЄС у цілому). І хоча за способом вироблення, укладення, введення в дію вони є звичайним міжнародним договором, проте за своєю спрямованістю й колом суб'єктів багато в чому близькі до такого джерела національного права, як конституція, норми якої є нормами прямої дії [4, с. 57].

Відносно наділення прямою дією міжнародних договорів, то тут діє загальне правило міжнародного права: сторони міжнародного договору можуть за бажанням наділяти деякі його положення такою характеристикою. Якщо сторони не визначили, яку дію матимуть положення договору, то Суд ЄС вирішує це питання, враховуючи наміри та характер договірних відносин. Суд

заявив: «Положення договору або угоди, яке укладено Співтовариством із третіми державами, повинно мати пряму дію, якщо договір містить чіткі та ясні обов'язки та не потребує видання жодного додаткового зовнішнього акта». Наприклад, такими можна вважати угоди про приєднання [5, с. 230]. Тобто, у розрізі питання про пряму дію норм договорів, треба сказати, що існують відмінності між нормами установчого договору та міжнародного: норми установчого договору мають пряму дію «за умовчужанням», а норми міжнародних договорів «можуть» наділятися прямою дією за бажанням сторін або ж за визначенням Суду ЄС.

Внаслідок інтерпретаційної діяльності Суду ЄС можна виокремити наступну відмінність між установчими та міжнародними договорами,

яка полягає у їх юридичній силі. На підставі роз'яснень Суду ЄС, у своїй роботі Саракуца М. О. зазначає, що пряма дія норми, що має своїм джерелом установчий договір, підпорядковується таким загальним вимогам, як зрозумілість, незалежність, несуперечність і відсутність необхідності в спеціальних актах застосування, без яких ця норма не може породжувати юридичних наслідків. Таким чином, через свою юридичну природу установчі договори знаходяться на найвищій сходинці в ієрархії джерел європейського права [7, с. 27].

Також Суд ЄС підкреслив, що міжнародні угоди не можуть впливати на перерозподіл повноважень, які закріплені в установчих договорах ЄС або на автономію правової системи ЄС, а отже зобов'язання, накладені міжнародними угодами, не можуть бути важливішими, ніж конституційні принципи установчих договорів ЄС [1, с. 222].

Булгакова Д. О. робить акцент на верховенство установчих договорів на підставі того, що держава-член перед укладенням такого договору повинна впевнитись у тому, що його укладення не лише не суперечить обов'язкам, прямо взятих у відповідності до установчих договорів ЄС, але й не поставить під загрозу досягнення цілей, які в цих договорах вказані (пункт 3 статті 4 Договору про ЄС) [8, с. 350].

Зважаючи на процедуру надання згоди на них, вони стоять нижче, ніж установчі договори, але вище, ніж вторинне законодавство ЄС. Підтвердженням цього є те, що при укладенні міжнародної угоди може бути застосована процедура звернення до Суду ЄС для отримання висновку про те, чи є угода сумісною із установчими договорами (ч. 11 ст. 218 Договору про функціонування ЄС). Якщо висновок негативний, то угода не може набути чинності, доки до неї не буде внесено змін або не буде переглянуто установчі договори. У протилежному випадку буде вважатися, що установчі договори мають примат над міжнародними угодами, укладеними ЄС [6, с. 110].

Треба зазначити, що у практиці Суду ЄС містяться приклади, коли міжнародні угоди, що набули чинності, визнавалися нікчемними в рамках процедури, якщо держави-члени або інші інститути оскаржували акти інститутів, які надавали згоду на них. Так, рішенням по об'єднаних справах С-317/04, С-318/04 Суд ЄС анулював рішення Ради ЄС щодо укладання Угоди щодо обробки та передачі персональних даних між Співтовариством та США через те, що Співтовариства не мають компетенції у сфері, яку зачіпає Угода, тим самим вона порушує перерозподіл

компетенції між Співтовариством та державами-членами, встановлений в установчих Договорах [6, с. 111].

Отже, за своєю природою установчі договори мають вищу юридичну силу.

Значаючи про можливість укладення договорів ЄС, треба сказати, що все таки вони мають свою необхідність укладення, яка визначається у статтях 216, 217 Договору про ЄС, а саме: для досягнення в рамках політик Союзу однієї із цілей; якщо це передбачено актом Союзу; якщо це може вплинути на спільні правила або змінити їхню сферу застосування; укладення угод про асоціацію, включаючи взаємні права та обов'язки, спільні дії та спеціальні процедури.

Якщо говорити про види міжнародних договорів, які укладає ЄС, то хотілося б зазначити, що особливе місце посідають договори про асоціацію (укладання яких передбачено статтею 217 Договору про функціонування ЄС). Вказані договори є дієвим інструментом створення країнами-учасницями східного партнерства спільного з ЄС простору стабільності й економічного, політичного та правового співробітництва [3, 12].

Таким чином, не дивлячись на те, що міжнародні договори мають нижчу юридичну силу, ніж установчі договори, їх укладання є досить важливим інструментом управління суспільними відносинами на міжнародній арені, так як ці договори охоплюють широке коло відносин – від співробітництва у сфері торгівлі, промисловості, технічної та наукової кооперації до торгових угод щодо окремих товарів.

Література:

1. Комарова Т. В. Суд Європейського Союзу та міжнародний правопорядок // Актуальні проблеми міжнародних відносин/ Випуск 108. 2012 р. – С. 219–224.
2. Яковюк І. Система джерел права Європейського Союзу: загальна характеристика // Філософія права і загальна теорія права. – Вип. 1. – 2013. – С. 209–220.
3. Богачова Л. Л. Нормативно-правовий договір як джерело національного та європейського права // Право і суспільство. Вип. 6–2. – 2015 р. – С. 8–13.
4. Михайлова О. С. Міжнародні договори як первинне джерело права Європейського Союзу // Прикарпатський юридичний вісник/ Випуск 1(10). – 2016 р. – С. 55–59.
5. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу: монографія. – Х. : Право, 2010. – 360 с.

6. Комарова Т. В. Практика Суду ЄС щодо співвідношення міжнародного права та права ЄС// Цивільний процес на зламі століть : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – 164 с. // С. 109–112.

7. Саракуца М. О. Система джерел права Європейського союзу// Право і безпека/ Випуск №4 (36). – 2010 р. – С. 27–31.

8. Булгакова Д. О. Особливості верховенства установчих договорів Європейського Союзу. 2010 р. – С. 350–352.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. В. Гудзь¹

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄС: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Європейська інтеграція і, зокрема, входження до складу об'єднаної Європи, є пріоритетним напрямком зовнішньої політики України з моменту набуття нашою державою незалежності. Так, 27 квітня 2015 р. Президент України, під час виступу на XVII Саміті Україна – ЄС наголосив, що «стратегічним орієнтиром у наших прагненнях до перетворень є перспектива членства України в ЄС. Це – ключова мета, заради якої проводяться реформи. Ключова мета, яка поставлена у нашій програмі «Стратегія – 2020» [1].

Дослідженню питання євроінтеграції України присвячені роботи таких науковців, як О. Сишук, О. Чернега, В. Яковюк та інші. Вперше про відносини України та Європейського Союзу на законодавчому рівні було зазначено в Основних напрямках зовнішньої політики України, які були схвалені Верховною Радою України 02 липня 1993 році [2].

Саме з цього моменту почався інтеграційний процес України до ЄС, який відіграє важливу роль для нашої держави. Адже наближення України до ЄС має своїм наслідком ряд перспектив, до яких належать, зокрема:

1) політичні перспективи, сутність яких полягає в сприйнятті України як одного з важливих суб'єктів політичних відносин;

¹ Студентка 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

2) економічна перспектива передбачає на меті забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу та впровадження стандартів ЄС у виробництві;

3) соціальні перспективи полягають у реформуванні освіти, охорони здоров'я тощо [5].

Важливим кроком на шляху вступу до ЄС є досягнення відповідності Копенгагенським критеріям. Так, «держави Центральної та Східної Європи, які висловили таке прагнення, можуть стати членами Європейського Союзу. Вступ відбудеться як тільки така держава зможе взяти на себе обов'язки членства, задовольнивши необхідні політичні та економічні вимоги» [6]. До таких критеріїв належать, зокрема:

1) політичний критерій – «стабільність інститутів, що є гарантами демократії, верховенства права, прав людини і поваги та захисту прав меншин»;

2) економічний критерій – «існування діючої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах Європейського Союзу»;

3) організаційно-правовий критерій – «здатність взяти на себе обов'язки членства, включно з дотриманням цілей політичного, економічного та валютного союзу»;

4) так званий «незалежний» критерій – «спроможність Європейського Союзу абсорбувати нових членів, одночасно підтримуючи динаміку європейської інтеграції, є важливим фактором спільного інтересу як Союзу, так і держав-кандидатів» [6].

За словами Голови правління ГО «Європейський Рух України» В. Трюхана: «Лише забезпечивши відповідність України Копенгагенським критеріям членства, які є універсальними для всіх країн-кандидатів, можна буде вести мову про умови вступу України до ЄС». Відповідність України Копенгагенським критеріям вступу до ЄС:

1) політичний критерій. На сьогодні, Україна виконала низку складових політичного критерію, зокрема: встановлення в Конституції України гарантії захисту політичних, економічних та соціальних прав; ухвалено Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»; вчинені певні дії з метою забезпечення стабільності демократичних інституцій. Так, відповідно до Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1755 (2010) «Функціонування демократичних інституцій в Україні»: єдиний шлях, яким мож-

на забезпечити довготривалу політичну стабільність, є конституційні зміни, які встановлять чіткий розподіл влад, а також запровадять належну систему стримувань і противаг між та всередині виконавчої, законодавчої та судової гілок влади [3]. Як відомо, в останні роки в Україні було проведено низку реформ задля забезпечення стабільності демократичних інституцій [4].

2) економічний критерій. На шляху приведення у відповідність економіки України до цього критерію вже є певні кроки. Так, Україні було надано статус країни з ринковою економікою (з боку Міністерства торгівлі США та Європейським Союзом); вдосконалено відповідне законодавство у сфері регулювання ринків цінних паперів, прав інтелектуальної власності та ін. [4]. До того ж, 5 лютого 2008 року на засіданні Генеральної Ради Світової організації торгівлі (далі – СОТ) було прийнято рішення про приєднання України до Марракеської угоди про заснування СОТ. Того ж дня Президент України В. Ющенко та керівники СОТ підписали угоду про вступ України до організації.

3) організаційно-правовий критерій. Цей критерій вимагає визначення, прийняття, виконання та правове застосування **acquis communautaire**, що передбачає не лише включення до національного законодавства, а й забезпечення його дієвого застосування за допомогою відповідних адміністративних та судових структур. Для того, щоб Україна відповідала цьому критерію, слід вжити необхідних дій щодо кожного з пунктів *acquis communautaire*, зокрема: забезпечення гармонізації національного законодавства законодавству ЄС, подолати дефіцит бюджету тощо.

Європейський Союз являє собою стабільне політичне утворення, потужний геополітичний центр. Разом з цим, роль ЄС у світовій політиці залежить перш за все від ефективної співпраці з іншими країнами. Тож, як вбачається, співпраця між Україною та ЄС має доволі суттєве значення для обох сторін.

Література:

1. XVII Саміт Україна – ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2015/04/27/7033303/>

2. Про Основні напрями зовнішньої політики України/ Постанова ВРУ від 02.07.1993 №3360-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>

3. Резолюція 1755 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій України»//Рада Європи, Парламентська Асамблея; Резолюція, Міжнародний документ від 04.10.2010 № 1755(2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a19

4. Журавльова І. О. Україна і Копенгагенські критерії інтеграції до ЄС // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24.05.2016 р.-Харків, 2016.-С.349–354. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/11332/1/Guravlyova__349-354.pdf

5. Інвестиційне співробітництво між Україною та ЄС/ Постійне представництво України при ЮНЕСКО, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukr-eu-investment>

6. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України. – Вид. 2-ге, – К. : ІЄАС, 2004. – 88 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cpk.org.ua/files/es_kas_10203-1522-13-30.pdf

Науковий керівник: **Трагнюк О. Я.**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. В. Дебольська¹

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ: УКРАЇНА ТА ЄС

Сьогодні внаслідок швидких темпів розвитку комп'ютерних технологій, а також інформатизації різноманітних сфер суспільних відносин: бізнес, освіта, охорона здоров'я, комерційні відносини тощо постає необхідність запровадження нових ефективних напрямків взаємодії громадян з державним апаратом. Одним з таких напрямків є електронне урядування. Воно виступає однією із основних складових інформаційного суспільства та інформаційно-комунікаційних технологій.

Щодо поняття «е-урядування», то сьогодні існують декілька конкуруючих підходів до його визначення, з яких ні один поки що не отримав

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

офіційного статусу. Одне з найбільш поширених понять «е-урядування» було сформульоване Інститутом сучасного розвитку спільно з Інститутом розвитку інформаційного суспільства: «електронне урядування – це система взаємодії органів державної влади з населенням, що базується на широкому застосуванні інформаційних технологій, у тому числі на мережі Інтернет, з метою підвищення доступності та якості державних послуг, зменшення термінів їх надання, а також зниження адміністративного навантаження на громадян та організації, обумовленого їх отриманням» [1 с. 3].

Сьогодні розвиток електронного уряду в більшості Держав-членів ЄС є одним з пріоритетних напрямків їх діяльності.

Такий пріоритет на європейському рівні виражався ухваленням Європейською Радою в червні 2000 року «Плану дій e-Europe 2002», до якого було включено розділ «он-лайн уряд» [2 с. 1–2].

Наступним кроком стало прийняття робочого документу по Е-Уряду (10593/02/EN WP 73 від 8 травня 2003 р.), який мітив перелік впроваджених послуг Е-Уряду в ЄС, зокрема: подання декларації про прибутки/податки з можливістю інтерактивної оплати, а також послуги з надання консультацій по файлу особи; сповіщення державних органів про зміну адреси; запит ліцензії на будівництво, тимчасове користування виданнями в публічних бібліотеках, запити на документи від Бюро запису актів громадянського стану, реєстраційні процедури для нових компаній, соціальні податки, відносини з фахівцями оздоровчих установ, реєстрація в школах і університетах, реєстрація для іспитів, реєстрація автомобіля, компенсація медичних витрат, реєстрація скарг (поліція, судочинство) [2 с. 1–2].

Нарешті, в рамках прийнятої Європейською Радою у 2010 р. стратегії соціально-економічного розвитку ЄС на період до 2020 р. «Europe 2020» [4] було ухвалено одну з її семи флагманських ініціатив «Цифровий порядок денний для Європи» (Digital agenda for Europe) [3]. Саме ця галузева стратегія є основним нині діючим проектним документом з розвитку інформаційної сфери Євросоюзу.

У даному документі визначені ключові заходи та напрями подальшої роботи, щодо «перезавантаження економіки ЄС і отримання максимальної віддачі від цифрових технологій для громадян і бізнесу». Ними є [3]:

1. створення єдиного цифрового ринку, зняття правових та адміністративних бар'єрів і створення єдиних правил для вільного поширення

онлайн-послуг та контенту, спрощення оформлення авторських прав, транскордонне ліцензування, розвиток єдиного простору онлайн-платежів;

2. підвищення довіри і безпеки користувачів – захист від шкідливого програмного забезпечення, скоординована європейська відповідь на кібер-атаки, модернізація системи захисту персональних даних;

3. розвиток швидкісного інтернету – досягнення до 2020 р. інтернет-швидкості 30 Мбіт/с або вище для всіх європейських громадян;

4. подальше поширення цифрової грамотності і навичок роботи з ІТ серед громадян ЄС;

5. ІТ для вирішення соціальних проблем – зокрема, скорочення споживання енергії, підтримка життя старіючих громадян, модернізація медичних послуг, підвищення якості державних послуг, оцифрування культурної спадщини Європи, забезпечення повсюдного доступу до інтернету тощо.

Також серед найбільш значущих правових актів у цій сфері слід зазначити такі: Положення 1049/2001 Європейського парламенту від 30 травня 2001 р. стосовно громадського доступу до документів Європейського Парламенту, Ради та Комісії, Рекомендація CM/Rec(2009)1 Комітету міністрів Ради Європи з електронної демократії, Директива № 2002/58/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо обробки персональних даних і захисту конфіденційності в секторі електронних засобів зв'язку, Директива 2007/64/ ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 листопада 2007 р. про платіжні послуги на внутрішньому ринку, Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 р. про заснування, діяльність та нагляд за діяльністю організацій, що займаються електронними грошами. Суттєвий вплив має судовою практика, що стосується нових технологій, особливо ряд рішень Європейського суду з прав людини і вищих судів деяких країн-учасників ЄС [5 с. 97–98].

Отже, можна зробити висновок, що Держави-члени ЄС мають значний досвід у цій сфері як законодавчий, так і проектний. У свою чергу, впровадження відповідних ініціатив в Україні наразі обумовлюється євроінтеграційним вектором розвитку нашої держави.

Нормативно-правова база у даній сфері за останні роки суттєво розширилася в нашій країні. Існує кілька десятків нормативно-правових актів так чи інакше пов'язаних з тематикою інформатизації та електро-

ним урядуванням зокрема. Насамперед, це – «Концепція розвитку електронного урядування в Україні» затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 № 2250-р, «Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні» затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 918-р, «Порядок ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг» затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 03.01.2013 № 13, а також Закони України «Про інформацію» (1992 р.), «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.), «Про доступ до публічної інформації» (2011 р.), «Про захист персональних даних» (2010 р.), «Про адміністративні послуги» (2012 р.), «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (1994 р.), «Про електронні документи та електронний документообіг» (2003 р.), «Про електронний цифровий підпис» (2003 р.), «Про захист персональних даних» (2010 р.) тощо [6 с. 2–3].

Важливими кроком стала розробка Проекту «Цифрова адженда України – 2020» («Цифровий порядок денний» – 2020) [7]. Також, слід зазначити, що згідно опублікованого Організацією Об'єднаних Націй рейтингу E-Government Development Index 2016 (EGDI) Україна зайняла 62 місце серед 193 країн, піднявшись на 25 пунктів у порівнянні з 2014 роком [8].

Але не зважаючи на всі заходи, що реалізуються на державному рівні у цих напрямках, існує низка проблем, які потребують вирішення. Так, першою і основною проблемою є необхідність удосконалення національної законодавчої бази та приведення її у відповідність до європейських правових актів. По-друге, це відсутність єдиної та системної державної політики у цій сфері.

Залишаються невирішеними і такі проблеми, як відсутність актуальної інформаційної стратегії та єдиного підходу до впровадження електронного урядування; неготовність органів державної влади та місцевого самоврядування, а також фізичних і юридичних осіб до запровадження е-урядування; низький рівень довіри суспільства до державних службовців та посадових осіб; відсутність необхідного технічного та фінансового забезпечення; недосконалість програмного забезпечення; низький рівень цифрової грамотності населення; відсутність єдиних стандартів поведінки з інформацією та складність доступу до неї; низький рівень підготовки державних службовців в сфері роботи з комп'ютерними ме-

режами; непродуманий для користувача інтерфейс; цифрова нерівність між громадянами, а також між Україною та країнами Європи, обмежена функціональність систем електронного документообігу.

Важливими заходами для успішного вирішення проблем, щодо впровадження електронного урядування в Україні можуть стати: 1) формування дієвої та удосконалення вже існуючої законодавчої бази у сфері електронного урядування; 2) розробка Стратегії та Державної програми електронного урядування, зокрема, проекту Закону України про створення інформаційної системи «Електронне урядування»; 3) зменшення цифрової нерівності між громадянами, а також між Україною та країнами Європи; 4) оновлення технічного забезпечення; 5) налагодження тісної співпраці між Україною та ЄС у даній сфері; 6) створення вільного доступу до всесвітньої мережі Інтернет у межах обслуговування систем електронного урядування; 7) підвищення комп'ютерної грамотності населення; 8) вдосконалення програмного забезпечення; 9) зменшення корупції в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; 10) підвищення рівня інформаційної безпеки, запобігання поширенню та фільтрація забороненої законодавством інформації [9 с. 173–174].

В світлі обраного Україною шляху євроінтеграції слід звернути увагу на ті методи, інструменти та стандарти, які використовуються у цій сфері в ЄС.

Слід зазначити, що корисним для нашої держави міг би бути досвід Бельгії, де реалізацією державної політики у сфері розвитку технологій електронного урядування займається Федеральна служба інформаційних технологій та комунікацій «FedIct». З моменту створення цієї організації у 2001 році, було реалізовано ряд інноваційних проектів, серед яких найважливішими є: запуск федерального електронного порталу надання державних послуг, впровадження електронного посвідчення особи (старт-картки), створення комплексних систем електронного документообігу державних структур (e-Justice, Tax-on-Web, Police-on-Web), а також створення умов для інтеграції державного електронного документообігу з документообігом приватних компаній та організацій [10 с. 6].

Згідно з інтернет-дослідженням щодо ефективності системи електронного урядування, проведеного на замовлення Єврокомісії, автоматизація бельгійського уряду вважається однією з кращих у ЄС. Згідно з рейтин-

гом ООН щодо оцінки рівня розвитку електронного урядування, вона посідає 24 місце у світі [10 с. 6].

Отже, не дивлячись на всі позитивні зрушення, які відбулися протягом останніх років у сфері е-урядування та всі заходи, що були здійснені нашою державою для його вдосконалення, все ще залишаються проблеми, які потребують вирішення. Їхнє розв'язання стане запорукою ефективної роботи електронного урядування та ще на один крок наблизить Україну до вступу у Європейський Союз. А після підтримки Європарламентом безвізового режиму для нашої держави дане питання стало ще більш актуальним.

Література:

1. Семенченко А. І. «Електронне урядування в Україні: проблеми та шляхи вирішення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-gov.in.ua/idata/files/140612-125428-1930.pdf>

2. Мартиненко С. В. Аналітичний огляд Архітектура та безпека електронного уряду в ЄС / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.itsway.kiev.ua/eGov_1.pdf

3. Digital agenda for Europe. – Access mode: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/digitalagenda-communication-en.pdf>

4. EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – Access mode: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

5. Разметаєва Ю. С. Електронне Урядування в Україні та ЄС: проблеми євроінтеграції / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11318/1/Razmistaieva_95-100.pdf

6. Серенок А. О. Нормативно-правове забезпечення впровадження електронного урядування в Україні: ініціативи Президента України // Державне будівництво. – № 1/2015 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2015-1/doc/1/05.pdf>

7. Проект «Цифрова адженда України – 2020» («Цифровий порядок денний» – 2020), Концептуальні засади (версія 1.0), Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року, грудень 2016 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>

8. Україна піднялася на 25 пунктів рейтингу розвитку е-урядування / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/07/31/7116422/>

9. Мицишин В. І., Жежнич П. І. Аналіз особливостей побудови систем електронного урядування в Україні // Бізнесінформ №3 '2014 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10813/1/17.pdf>

10. Досвід взаємодії державних органів країн світу з інститутами громадського суспільства, залучення громадськості до формування та реалізації державної політики, протидії корупції, забезпечення електронного урядування / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ogp.gov.ua/sites/default/files/library/Dosvid_OGP-MFA.pdf

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. В. Дейнега¹

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА ЄС

Основою правового становища людини в державі є громадянство, яке надає людині можливість реалізації прав та свобод і в той же час тягне виконання обов'язків перед державою. Актуальним на сьогодні є питання правової природи інституту громадянства Європейського Союзу (далі – ЄС), яке поширюється на всіх громадян держав-членів ЄС і сприяє розширенню їх прав і свобод.

Значний внесок у становлення громадянства ЄС здійснив прем'єр-міністр Бельгії Л. Тиндеманс, який вперше в історії євроінтеграції обґрунтував ідею важливості громадян для Співтовариств у контексті їх майбутнього розвитку. Зокрема, у Доповіді про ЄС29.12.1975 р., він зазначив: «Європа – це не лише форма співпраці держав. Це відновлення дружніх відносин народів, які бажають іти разом уперед, адаптуючись до нових змін, та які будуть охороняти цінності, що є їх спільною спадщиною. Це неможливо забезпечити лише на рівні національних держав. Європа має бути ближчою до громадян» [3; с. 33].

Для розуміння сутності поняття «громадянство ЄС» визначальним є його розмежування з поняттям «громадянство держави», які, як зазначає Яковюк І. В. не є тотожними за змістом. Так під громадянством держави розуміється правовий зв'язок між особою і державою без з'ясування етнічного походження особи (ст. 2 Європейській конвенції

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

про громадянство). Європейський Союз – це не суверенне утворення, а тому зв'язок між ним та особами, які визнаються його громадянами, не може бути ідентичним за змістом зв'язку між державою та її громадянами. Для запобігання двозначного розуміння поняття «громадянство ЄС» національні уряди, яким належить виключне право визначати зміст установчих договорів, особливою ретельністю підійшли до його формулювання [4; с. 15].

Відповідно до ст. 9 Договору «Про ЄС» громадянином Союзу є кожна особа, яка має громадянство держави-члена. Громадянство Союзу доповнює собою національне громадянство і не підміняє його [1]. Тому обґрунтованим є висновок про те, що правова природа такого громадянства має субсидіарний характер. Внесення змін виникло у зв'язку з необхідністю подальшого поглиблення політичної інтеграції в об'єднаній Європі й уточнення, який рівень влади в Союзі є суверенним, визначаючим політику як всередині держави, так і в наднаціональному об'єднанні в цілому [4; с. 15].

Не дивлячись на те, що громадянство ЄС ґрунтується на концепції національного громадянства, воно має свої змістовні особливості, зумовлені правовою природою Союзу. Зазначені відмінності, які дають змогу характеризувати громадянство ЄС як новий тип громадянства або громадянство *sui generis*, полягають у такому:

- в основі громадянства ЄС лежить політико-правовий зв'язок між індивідом та інтеграційним об'єднанням, що *stricto sensu* не є державою;
- інститут громадянства ЄС опосередкований інститутом національного громадянства та має похідний від нього характер;
- громадянство ЄС набувається та втрачається виключно через конституційно-правові механізми держав-членів ЄС;
- громадянство ЄС одночасно регламентовано як нормами права ЄС, так і нормами національного права;
- має субсидіарний до національного громадянства характер;
- відсутність офіційно закріплених обов'язків громадян перед Європейським Союзом, що зумовлено бажанням держав-членів захистити свої суверенні повноваження від надмірного їх обмеження на користь ЄС;
- породжує обов'язки для Союзу і держав-членів щодо гарантування прав і свобод, які лежать в його основі; передбачає багаторівневий правовий зв'язок особи з ЄС та відповідною державою, через яку вона

набуває загальноєвропейського громадянства, а також з державами-членами, які повинні визнавати і захищати права кожної особи, що має громадянство ЄС [2; с. 14–15].

В основу інституту громадянства ЄС окрім вище названих принципів покладено принцип рівності громадян ЄС на наднаціональному рівні; принцип недискримінації громадян за державною належністю; принцип участі громадян у функціонуванні Союзу; принцип гарантованості прав громадян ЄС через організаційно-правові механізми ЄС та держав-членів [2; с. 15].

Таким чином, правова природа громадянство ЄС не є прикладом універсального чи відкритого громадянства, яке охоплювало б громадян більшості держав або до якого вільно могли б залучитися громадяни інших держав. Воно є лише варіацією надання громадянам держав-членів ЄС додаткового громадянства, що зумовлене специфікою квазіфедеративного об'єднання, а також одним з основних структурних елементів, запровадження якого викликане потребою глибокої інтеграції держав-членів для реалізації конкретних економічних і політичних програм [5; с. 31].

Література:

1. Договір про Європейський Союз (Маастрихт, 7 февраля 1992 года). (с изменениями от 13 декабря 2007 года). [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029/paran143#n143
2. Кулабухова Альона Володимирівна. Інститут громадянства Європейського Союзу (загальнотеоретичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Харків, 2016. – 20 с.
3. Кулабухова А. В. Становлення інституту громадянства Європейського Союзу // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки». – 2016. – № 1. – Т. 1. – С. 31–35
4. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2010. – Вип. 107. – С. 13–22
5. Янковський С. А. Правова сутність інституту громадянства ЄС / С. А. Янковський // Право і Безпека. – 2011. – № 4. – С. 28–32. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_4_8

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ В ЄС

Охорону навколишнього природного середовища, поряд з економічною інтеграцією, можна віднести до основних пріоритетів ЄС і розглядати як невід'ємну частину європейського інтеграційного процесу. На сьогодні європейськими країнами прийнято більше 300 нормативно-правових актів у сфері охорони навколишнього природного середовища. В основі екологічних заходів ЄС постають Програми сталого розвитку, котрі визначають ефективну політику в окремих галузях охорони навколишнього природного середовища на певний визначений термін із зазначенням відповідної мети [1, с. 134].

У сучасних працях відомих вітчизняних і зарубіжних учених (Я. Бенедик, О. Вишняков, Г. Вінтер, О. Дубовик, П. Калініченко, Л. Кремер, В. Лозо, Н. Малишева, М. Микієвич, О. Мірошніченко, С. Кашкін, Н. Пахомова, Т. Реднікова, Л. Ентін, Andersen M. S., Davies Peter G. G., Gehring Thomas, Kiss A., Shelton D., Nicolas de Sadeleer, Sands P., Peel J. та ін.) поряд зі значними здобутками у сфері розвитку екологічного політики Європейського Союзу охорони навколишнього природного середовища, питанню політики боротьби зі зміною клімату присвячено зовсім небагато наукових праць. Отже виникає необхідність у дослідженні цього питання [2, с. 326].

Як зазначає Я. С. Бенедик: «Формування права Співтовариства в сфері навколишнього середовища розпочалося з включення до тексту Єдиного Європейського Акту ст. 130г «Довкілля», яка з одного боку дозволила імплементувати деякі природоохоронні завдання (збереження, охорона та поліпшення стану довкілля; здоров'я людей; виважене та раціональне використання природних ресурсів) до первинного права Європейського Союзу, а з іншого містила перелік принципів, які раніше знаходили своє відображення тільки на рівні юридично необов'язкових програм з навколишнього середовища (принцип превентивних дій; відшкодування шкоди завданої навколишньому середовищу, головним чином шляхом усунення джерел такої шкоди, та оплати збитку тими, хто

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

його заповідя), водночас вказуючи на те, що завдання захисту довкілля є складовою частиною інших напрямів політики Співтовариства» [3, с. 131]. Тобто, запровадження політики боротьби зі зміною клімату було віднесено до головних напрямків Співтовариства ще до створення безпосередньо Європейського Союзу.

На сьогодні, питання зміни клімату регулюються установчими договорами (п. 3 ч.1 ст. 191 ДФЕС «Політика Союзу щодо довкілля сприяє досягненню таких цілей – заходи зі сприяння на міжнародному рівні для вирішення регіональних та всесвітніх проблем довкілля та, зокрема, боротьба зі зміною клімату» [4, с. 108]), міжнародними договорами, актами вторинного права.

Близько 75% європейців живуть у містах, де зміна клімату може мати найбільший вплив на якість життя, здоров'я і біорізноманіття. Він проявляється у підвищенні температури, посухах, збільшенні кількості опадів, повенях, береговій ерозії і деградації якості повітря. Міські райони часто погано оснащені, щоб впоратися з такими наслідками. Проте, ЄС веде посилену боротьбу зі зміною клімату та її наслідками [5].

Після обмеженої участі в Кіотському протоколі, Європейський Союз не припиняв розвиток екологічної політики у сфері боротьби зі зміною клімату, а навпаки спряв його активному запровадженню.

На підтвердження цього існує низка рішень Суду ЄС (СЕС) та судів першої інстанції (CFI), котрі внесли свій вклад в основу прецедентного права у зв'язку зі зміною клімату. Прикладом можуть слугувати рішення *PreussenElektra AG v Schleswag (C-379/98)* і *EVN AG and Wienstrom SMGH v Republik Österreich (C-448/01)* щодо угоди з регулювання ринку електроенергії та на постачання електроенергії. Посилання на зміну клімату обмежується тим, що використання поновлюваних джерел енергії для виробництва електроенергії сприяє скороченню викидів парникових газів. Проте, висловлювання Суду в цих випадках можуть бути корисними для майбутніх вимог щодо зміни клімату. Насправді, СЕС прямо згадав про мету зниження глобального потепління, котре пов'язане з деякими відновлюваними джерелами енергії для виробництва електроенергії [6, с. 47].

Подальший розвиток політики у сфері боротьби зі зміною клімату можна віднести до діяльності програми LIFE, яка спрямована на сприяння формуванню ресурсозберігаючої, низьковуглецевої економічної системи, а також підвищення захисту навколишнього середовища. Під-

тримка проектів здійснюється шляхом застосування варіативних фінансових інструментів – надання цільових грантів, співфінансування та кредитної підтримки. Фінансування енергоефективних проектів здійснюється через Європейський інвестиційний банк [7, с. 160].

Регламентом № 1293/2013/ЄС від 11 грудня 2013 р. була створена Програма з навколишнього середовища і дій у сфері клімату (LIFE) на 2014 рік до 2020 року, котра спрямована на сприяння сталому розвитку та досягненню поставлених цілей і завдань стратегії Європа 2020, яка є сьомою програмою дій з питань щодо навколишнього середовища ЄС і зміни клімату. Ця програма має у своєму віданні бюджет на суму близьку 3,5 млн євро. Особливостями такої Програми LIFE є наявність у ній двох підпрограм – навколишнє середовище та боротьба зі міною клімату; створення нових фінансових інструментів – PF4EE (Private for Financing for Energy Efficiency) та NCFE (Natural Capital Financing Facility), які фінансуються спільно Комісією з Європейським інвестиційним банком в експериментальному порядку; а також введення комплексних проектів, які працюють у великих масштабах, починаючи з регіональних або між-міських рівнів [8].

У 2015 році, за ініціативи комісара Мігеля Аріаса Каньете, Європейська Комісія та Пакт Мерів почали консультативний процес за підтримки Європейського Комітету регіонів для зібрання підписів щодо подальшої долі Пакту Мерів. Відповідь була одностайною, практично всі закликали до нової мети – зменшити викиди CO₂ та парникових газів до 40% та підтримати інтеграцію пом'якшення наслідків і адаптації до зміни клімату [9].

Таким чином за допомогою Пакту Мерів почалася активна реалізація Основ політики ЄС у сфері клімату та енергетики (2020 до 2030), а також Дорожньої Карти для переходу до конкурентної низьковуглецевої економіки у 2050 році. Всі ці дії з боку органів влади були спрямовані на зниження викидів парникових газів; скорочення частки споживання відновлювальних джерел енергії; економії енергії в порівнянні з минулими роками; створення низьковуглецевої економіки.

Будучи учасником Рамкової конвенції ООН по зміні клімату, Європейський союз у грудні 2015 року на конференції у Парижі, разом з іншими країнами, підписали перший в своєму роді універсальний договір, котрий має обов'язкову юридичну силу для всіх, стосовно плану дій щодо уникнення та запобігання небезпечної зміни клімату шляхом обмеження

глобального потепління нижче 2 ° С. За для досягнення цілей, визначених цією угодою, та допомоги своїм партнерам по виконанню зобов'язань інших країн, ЄС використовує багато різних засобів – економічний розвиток і співпрацю у науково-дослідній, технологічній, інноваційній, торгівельній сферах, сфері охорони навколишнього середовища і зменшення загрози настання надзвичайних ситуацій [10], [11].

Підсумовуючи вище вказане, слід зазначити, що Європейський Союз з моменту свого створення розробив досить широке правове підґрунтя для запровадження політики охорони клімату. Остання полягає у використанні найбільш ефективних і найменш витратних економічних інструментів. Також, під егідою ООН, ЄС бере активну участь у глобальних заходах щодо захисту навколишнього природного середовища.

Завдяки тому, що сфера довкілля (до якої входить охорона клімату) відноситься до спільної компетенції Союзу та держав-членів, її регулювання можливе з відданням пріоритету як ЄС, так і державам-членам, в залежності від спроможності забезпечення найбільш ефективного досягнення поставлених цілей.

Література:

1. Жаворонкова Н. Г., Шпаковский Ю. Г. Правовое обеспечение экологической безопасности в условиях экономической безопасности Российской Федерации. Монография [Текст] / Н. Г. Жаворонкова, Ю. Г. Шпаковский. – ООО «Прспект». – 2016. – 175 с.

2. Качурінер В. Л. Становлення та розвиток політики Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища та екологічних стандартів виробництва / В. Л. Качурінер // Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – № 5. – С. 326–331.

3. Бенедик Я. С. Організаційно-правовий механізм міжнародного співробітництва у сфері використання відновлювальних джерел енергії : дис. ... к.ю.н. : 12.00.11 / Бенедик Яна Степанівна ; М-во освіти і науки України, Національний Юридичний університет ім. Я. Мудрого. – Харків, 2016. – 258 с.

4. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Буроменьський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін. ; за заг. ред. М. В. Буроменьського. – Х. : Паво, 2015. – 328 с.

5. LIFEnews features 2016–2017: Tackling climate change in urban areas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/environment/life/features/2017/climate.htm>

6. Climate Change Litigation Cases By the Amsterdam International Law Clinic and Michael G. Faure & André Nolkaemper [Text]/ Published by Friends of the Earth Netherlands – Milieudedefensie // Milieudedefensie. – Amsterdam. – 2007. – 179 p.

7. Шатило О. А. Механізми врахування економічних та екологічних пріоритетів у процесі формування енергетичної політики ЄС / О. А. Шатило // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – С. 157–160.

8. Regulation (EU) No 1293/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 on the establishment of a programme for the environment and climate action (LIFE) and repealing Regulation (EC) No 614/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/LSU/?uri=CELEX:32013R1293&qid=1490629016283>.

9. Covenant of Mayors for Climate & Energy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.covenantofmayors.eu/about/covenant-of-mayors_en.html.

10. Paris Agreement [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/paris_en.

11. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: The Paris Protocol – A blueprint for tackling global climate change beyond 2020 (COM(2015) 81 final, 25.2.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:2001_14.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Г. М. Дзандзава¹

МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЄС

«Міграційна криза ЄС» як політичне явище полягає по-перше у кульмінації розвитку даної проблеми саме у останні 2–5 років, а по-друге у радикальній зміні політики держав ЄС у зв'язку з її існуванням. Дана політична реконструкція проявляє себе як у внутрішньополітичному переорієнтуванні, так і у зміні відносин з іншими країнами ЄС стосовно деяких ключових питань.

Міграційна криза за своєю сутністю є загальним поняттям, оскільки включає у себе як «кризу біженців», статус та поняття яких визначаєть-

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ся Конвенцією про статус біженців і уточнене відповідно до нових умов Протоколом 1967 року до Конвенції, а також проблему нелегальної міграції.

Масове біженство не є суто новим явищем для європейської історії. Чотири попередні хвилі міграції до ЄС можна поділити на такі періоди: 1 – після завершення Другої світової війни; 2 хвиля – 1960–1973 рр., як попит на робочу силу під час довгострокового економічного зростання у провідних країнах ЄС; 3 хвиля – 1970–1980 рр., перші спроби повернення на батьківщину частини мігрантів; 4 хвиля – кінець 1990-х років, породжена військовими та етнічними конфліктами на території колишніх Югославії та Радянського Союзу[1, с. 213].

Особливістю сучасної міграційної кризи ЄС є те, що вона є наслідком конфліктної ситуації у країнах Близького Сходу, Африки та Азії.

Через відсутність єдиного, уніфікованого підходу до вирішення міграційної кризи на рівні держав-учасниць, ЄС зіткнулося з проблемою неефективності раніше прийнятих Європейськими інститутами нормативно-правових актів.

Дублінські угоди з питання міграції щодо принципу розподілення біженців між країнами ЄС залишаються політичним компромісом країн-членів, а не інструментом, який дає можливість урівноважити розподіл мігрантів[2].

Одним із варіантів врегулювання проблеми з мігрантами є запропоновані Єврокомісією квоти щодо прийняття мігрантів країнами ЄС пропорційно до їх населення, економіки та рівня життя[3, с. 42–43]. Через нерівномірний розподіл мігрантів у Європейському союзі і надмірне навантаження на Італію та Грецію, з'явилась можливість застосування ч. 3 ст. 78 Лісабонського договору (Treaty of Lisbon), що стало частковим вирішенням даної проблеми. Ця стаття передбачає, що у випадку, якщо один чи більше членів ЄС зіштовхнулися з надзвичайною ситуацією, пов'язаною з напливом громадян третіх країн, Європейська рада за пропозицією Європейської комісії може прийняти запобіжні заходи[4]. Деякі країни (Польща, Румунія, Чехія відмовилися від обов'язкового прийняття біженців). Словаччина та Угорщина здійснюють блокування ініціатив Брюсселю з даного питання [1, с. 215].

Позиція Великобританії полягає у необхідності стабілізування країн та регіонів, з яких прибувають біженці, замість розселення біженців по країнах-членах ЄС [1, с. 215].

На сьогодні Німеччина та Франція є країнами найбільшого перебування біженців. Попри це корінне населення цих країн проявляє різне ставлення до переселенців.

Позиція Франції. До недавнього часу імміграційна політика Французької республіки полягала в інтеграції нових громадян у французьке суспільство на основі їх політичної рівності і орієнтувалась на розвиток культурної та етнічної єдності. Натомість події 2005 р. у Франції показали, що модель інтеграції мігрантів у французьке суспільство себе вичерпала і тому був прийнятий закон «Про рівні можливості», який передбачав створення Національного агентства із соціальної консолідації, яке займається питаннями інтеграції іммігрантів у французьке суспільство. Важливим є і те, що з недавнього часу мусульманські організації на території Франції отримують фінансування із французького бюджету та від громадських організацій, а не від спонсорів з Саудівської Аравії. У Франції закон про імміграцію був прийнятий 2006 р., зокрема, був запроваджений термін «вибіркова імміграція», що ускладнило процедуру легалізації нелегальних мігрантів. Регулювання державою міграційних потоків до Франції спирається на те, що переваги надаються тим мігрантам, послуг яких потребує країна. Також, Франція визнала, що вона є поліетнічною країною, однак, напруженими залишаються міжнаціональні відносини у таких регіонах як Бретань, Корсика, Ельзас, Каталонія, Бургундія, країна Басків тощо.

Позиція Німеччини. Порівняно із Францією, Німеччина проводить ліберальнішу політику із мігрантами. Ефективною є соціальна інтеграція, краще налагоджений міжетнічний діалог, головний наголос робиться на культурній рівності між різними народами. Важливим є і те, що в Німеччині ефективніша система шкіл та курсів, які навчають мігрантів мові та культурі країни проживання[3, с. 43].

Становище мігрантів у країнах ЄС різниться також залежно від взаємовідносин їх з корінним населенням. Досить розповсюдженою є «геттоїзація» мігрантів, як модель їх інтегрування[3, с. 43], яка полягає у ізоляції етнічних громад, проживаючих в окремих районах. Це закриті етнічні громади, які мало контактують із суспільством-господарем. Такі групи часто перетворюються у маргіналізовані групи, де домінує вороже ставлення до етнічної більшості. Іншою поширеною формою інтеграції мігрантів є асиміляція, коли іммігранти зрікаються своєї мови, культури і замінюють їх мовою та культурою країни-господаря. Односторонній процес адаптації, який має полегшувати держава.

До того ж у поліетнічній державі можуть виникнути різні ситуації щодо бажання чи небажання іммігрантів інтегруватись у суспільства проживання, зокрема: і домінуюча, і підлеглі групи можуть негативно ставитись до культурної та соціальної інтеграції; домінуюча група виступає за, а іммігрантські групи проти інтеграції; іммігрантські групи бажають інтегруватись, а домінуюча група проти; і домінуюча, і іммігрантські групи підтримують інтеграцію[3, с. 43].

Оскільки найбільше міграційне навантаження припало на Німеччину (40% усіх заяв про надання притулку), її керівництво закликала країни об'єднаної Європи до більшої солідарності у справедливому розподілі мігрантів та активнішого перегляду міграційної політики[1, с. 215]. Натомість, деякі країни ЄС взагалі відмовляються приймати біженців. Зокрема, Угорщина вже відгородилася стіною з боку Сербії та Хорватії, а тепер планує побудувати стіну з колючого дроту на кордоні з Румунією. Австрія підтримує Угорщину в протистоянні Берліну й Брюсселю. Додалася до опозиції й Бельгія, яка відправляє назад мігрантів, які перетнули кордон із Францією. Нещодавно країна відправила до Франції понад 600 мігрантів. Також контроль мігрантів на кордонах ввели Мальта, Норвегія, Швеція та Данія[5, с. 151].

Таким чином, конфлікт між країнами – членами ЄС через міграційну кризу розпалюється. Уряди цих країн все більше віддаляються від лінії А. Меркель, яка пропонує політику «відкритих дверей» для біженців. При цьому А. Меркель закликала країни ЄС до єдності, щоб пережити цей складний період. А. Меркель заявила: «Якщо країни Європи не зможуть дійти згоди з вирішення проблеми прийому біженців, це не лише змусить переглянути Дублінські угоди, а й поставить під питання існування Шенгенської зони, яка гарантує вільне пересування в межах Європейського Союзу»[1, с. 215].

Таким чином, міграційна криза не лише загострює національні, етнічні, соціальні та економічні проблеми усередині країн-учасниць ЄС, а і взагалі ставить під загрозу зникнення такого надбання як «Шенгенська зона» та може призвести до краху самого Європейського Союзу через різку відмінність політичних поглядів країн-учасниць.

Література:

1. Чусенко В. «Європейська криза біженців» як найактуальніша проблема Європейського Союзу – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/4/46.pdf>

2. Солодько А. Глухий кут європейської міграційної політики / А. Солодько // Ліга – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/asolodko/article/17964.aspx>

3. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних відносин // Humanitarian vision. – 2015. – Vol. 1, Num. 2. – С. 41–46. – Електронний ресурс – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_9

4. Солодько А., Фітисова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики // Довідкова інформація офіційного сайту Аналітичного центру CEDOS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/migratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>

5. Чейпеш А. О. / Міграційна криза Європейського Союзу: реальність та перспективи – Електронний ресурс – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_3_2016ua/40.pdf

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Р. О. Дмитренко¹

ПРОБЛЕМА «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Європейський Союз – це міждержавне утворення, яке має унікальну політико-правову природу, що зумовлює особливості формування та функціонування органів ЄС, впливає на ухвалення ними рішень. Діяльність Європейського союзу заснована на принципі представницької демократії. Європейська інтеграція багатьма країнами сприймається як певний орієнтир в процесі їх розвитку, що пов'язано з успіхом, який Європейський союз досяг за час свого існування. Вбачаючи в інтеграції лише позитивний контекст, держави-члени ЄС та держави, що прагнуть до членства в ЄС, не помічають певні недоліки, що притаманні цьому процесу.

Європейський союз із самого початку свого створення піддавався гострій критиці щодо браку демократії (так звана «проблема дефіциту

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

демократії»). Дана проблема в ЄС пов'язується з із недосконалістю механізму функціонування інституційної системи ЄС, недостатньою участю громадян у процесі вироблення політики Союзу. Термін «дефіцит демократії» для позначення слабкості демократичних механізмів у функціонуванні Європейської Спільноти вперше вжив Д. Маркуанд ще наприкінці 1970-х років. Згодом цієї проблеми часто торкалися в процесі підготовки нових установчих договорів Спільноти – Єдиний Європейський Акт, Амстердамський, Ніццький, Лісабонський – у контексті розширення повноважень Європейського Парламенту[1].

У Доповіді, присвяченій необхідності розширення законодавчих повноважень Європарламенту, від 25.05.1972 р. Жоржем Веделем надавалась загальна характеристика поняття «дефіциту демократії», хоча сам термін не вживався. У документі підкреслювалася і обґрунтовувалася важливість демократизації Співтовариств шляхом залучення громадян до політичного життя через Парламентську Асамблею (Європейський парламент) [2, с. 169].

«Дефіцит демократії» притаманний як сучасним демократичним режимам, так і міждержавним об'єднанням та характеризується відсутністю в громадян держав-членів достатніх правових механізмів безпосередньо впливати на зміст політичних рішень, що приймаються на рівні ЄС.

З цього приводу О. Я. Трагнюк вірно зазначає, що «наявність проблеми «демократичного дефіциту» не означає, що політична система ЄС є недемократичною як така. Це радше відображає труднощі, пов'язані зі спробами розвитку демократії на наднаціональному рівні, поза рамками традиційної національної держави» [3; с. 88].

Основними вадами демократії в ЄС, на думку критиків, є:

– небезпека «тиранії більшості». Структури, що створюються в єдиній Європі змушують держави-члени приймати волю євро інтеграторів, яка не відповідає власним інтересам. Більшість законів нав'язуються бюрократами з Брюсселю, які перебирають на себе законодавчі функції національних парламентів;

– брак «демократичної легітимності». Структури ЄС є дуже бюрократизованими і жорсткими, а контроль за ними з боку європейської громадськості – надзвичайно слабкий і неефективний.

– віддаленість організацій від окремих громадян. Лише один інститут ЄС – Європейський Парламент – обирається безпосередньо громадянами[4; с. 130].

А. Фолесдаль і С. Хікс відзначають, що сучасне розуміння поняття «демократичного дефіциту» Євросоюзу містить такі фактори: збільшення впливу виконавчої й зменшення законодавчої гілок влади в державах-членах ЄС; слабкість Європарламенту; відсутність справжніх загальноєвропейських виборів; складність і незрозумілість Євросоюзу в очах звичайного громадянина [5, с. 269].

Наявність «демократичного дефіциту» у Євросоюзі сприймається як реальна проблема. Незважаючи на це, деякі експерти ЄС не погоджуються з такою тезою. Ж. Маджоне, наприклад, вважає, що говорити, а тим більше шкодувати про недостатню демократичну легітимність ЄС мало б сенс лише в тому випадку, якби Євросоюз розвивався у бік створення федерації (для якої застосовуватимуться критерії й категорії державної структури), що не відповідає реальному стану речей. Будь-які спроби зробити ЄС більш «демократичним» за рахунок участі громадян призведуть до того, що Брюссель не зможе ефективно виконувати свої функції регулювання соціально-економічної діяльності. На думку Е. Моравчика, теза про «демократичний дефіцит» Європейського Союзу є несправедливою з огляду на те, що в рамках ЄС діє складна система стримувань і противаг, а національні уряди залишаються підзвітними своїм громадянам [6, с. 104–105].

Щодо власне розуміння дефіциту демократії в науковій літературі існують два підходи: інституціональний та соціокультурний.

Прихильники інституційної теорії наголошують, що нестача демократії на рівні ЄС виникає здебільшого через слабкі повноваження Європейського парламенту (порівняно з Радою та Європейською Комісією) і у відсутності прямого його впливу на діяльність виконавчої влади (Комісії). І хоча, відповідно до Лісабонського договору, за процедурою спільного прийняття рішень приймається близько 95% рішень, все одно залишаються сфери, в яких Парламент позбавлений впливу. Також хоча Європарламент бере участь у формуванні Єврокомісії, фактично його вплив полягає лише в праві вето.

Ще одним інституційним чинником «дефіциту демократії» в ЄС викремлюють відсутність повноцінних загальноєвропейських виборів, які б адекватно відображали пререференції виборців.

Прихильники ж соціокультурної теорії висловлюють думку про те, що з інституційної точки зору політична система може відповідати всім формальним стандартам демократії, але все одно зберігати дефіцит де-

мократії. Це пов'язане з тим, що демократичне управління залежить від відчуття політичної спільності серед громадян і рівня інтегрованості суспільства. Демократія в Європейському Союзі не може нормально функціонувати за умови відсутності політичної нації на європейському рівні. Зрозуміло, що в Європейському Союзі не може утворитися єдиний народ, але на думку Т. Шмітца можна сказати про перспективи формування «союзної нації», яка зможе забезпечити легітимне формування влади на загальноєвропейському рівні.

Проблему подолання «дефіциту демократії» разом із низкою інших питань покликаний був вирішити підписаний 13 грудня 2007 року Лісабонський договір, що набув чинності 1 грудня 2009 року, який вніс суттєві корективи в інституційну структуру та діяльність ЄС.

Передусім було суттєво розширено законодавчі повноваження Європейського парламенту та закріплено норму про прийняття рішень у Раді ЄС за принципом подвійної більшості, коли враховується не тільки кількість голосів міністрів держав-членів, а й кількість населення, яку вони представляють.

Також зміцнюється роль національних парламентів у функціонуванні Союзу. Згідно з Протоколом щодо ролі національних парламентів в Європейському Союзі (№ 1) вказані національні представницькі органи безпосередньо залучаються до процесу прийняття законодавчих актів ЄС та отримують право колективного вето на усі законопроекти, що приймаються Союзом у сферах спільної компетенції, якщо, на їх думку, відповідним актом порушується принцип субсидіарності.

Також важливим новим механізмом впливу громадян на функціонування ЄС є інститут громадянської (законодавчої) ініціативи. До Лісабонських домовленостей право законодавчої ініціативи належало Комісії. Тепер щонайменше 1 млн. громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській комісії у межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, необхідно ухвалити правовий акт Союзу на виконання установчих Договорів[2, с. 174]. Значною кількістю визнається чверть держав-членів, що на сьогодні становить 7 країн. Вони мають набрати встановлену для них мінімальну кількість підписів, що визначається шляхом перемноження кількості місць в Європейському Парламенті, яку має кожна держава-член, на загальну кількість депутатів цього інституту [7, с. 33].

Інститут громадянської ініціативи в ЄС розглядається як один із видів партиципаторної демократії, що ґрунтується на принципах представницької демократії, на яких засновано ЄС і які є цінностями Союзу, дотримання чого, у свою чергу, є умовою «sinequanon» членства в ЄС. [3, с. 90].

Отже, сьогодні однією з важливих проблем функціонування політичної системи Європейського Союзу є проблема «дефіциту демократії», або, іншими словами, проблема наближення Європейського Союзу до громадян. У науковому середовищі існує різне бачення механізмів подолання цієї проблеми. Загалом можна виокремити інституційні механізми (шляхом реформування інститутів та політичної системи ЄС) та соціо-структурні механізми, які передбачають політизацію політичного простору ЄС та формування єдиної загальноєвропейської ідентичності як передумови справжньої демократизації Союзу.

Лісабонський договір підвищує ефективність роботи структур ЄС, але не вирішує кардинальним чином проблему «демократичного дефіциту». Проте враховуючи вищевикладені зміни, запропоновані в Лісабонській угоді, можна зробити висновок, що посилення ролі Європарламенту в законодавчому процесі Євросоюзу, запровадження звичайної та спеціальної законодавчих процедур, вдосконалення процедури голосування в Раді, доручення національних парламентів до процесу прийняття рішень у Євросоюзі, наділення громадян Євросоюзу правом законодавчої ініціативи являє собою великий крок на шляху до підвищення демократичності Європейського Союзу та його інституційної системи в цілому.

Література:

1. Стрелков А. «Демократический дефицит» после Лиссабонского договора // Перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.perspectivy.info/oikumena/europe/demokraticeskij_deficit_posl_lissabonskogo_dogovora_2010-04-09.htm.

2. Кулабухова А. В. Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії» // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2015. – Вип. 29. – С. 166–178

3. Трагнюк, О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

4. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11. – Х., 2014. – 474 с

5. Врадій О. Можливості подолання проблеми «демократичного дефіциту» в Європейському Союзі // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2010. – Вип. 21. – С. 267–280.

6. Байковський П. Інституційна та соціоструктурна складова проблеми «дефіциту демократії» в ЄС // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. – Випуск 30. – С. 103–112.

7. Рудік О. М. Механізм громадянської ініціативи в Європейському Союзі: процедура та досвід практичної реалізації // Теорія та історія публічного управління. № 7–8[21–22] липень–серпень 2015. – С. 31–37.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. С. Дорошенко¹

МІСЦЕ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У ПРАВОПОРЯДКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Вперше посилання на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) 1950 р. як на правову основу для підтримання демократії було здійснено ще у преамбулі до Єдиного європейського акту 1986 року. Саме з цього моменту Європейські Співтовариства започаткували тісні стосунки із Радою Європи. Цей вектор є надзвичайно важливим у встановленні єдиної системи дотримання прав людини на території Європи, оскільки сьогодні в межах даного континенту, *de facto*, діє дві підсистеми захисту прав людини: в рамках Ради Європи, очолена Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), та в рамках Європейського Союзу – на чолі з Судом Європейського Союзу (Суд ЄС) [4].

Договір про функціонування ЄС у ст. 220 закріпив положення про необхідність встановлення всіх можливих форм співпраці з Радою Єв-

¹ Студентка 5 курсу військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ропи [1]. В свою чергу, Протоколом № 14 до Конвенції 1950 р. включено ст. 59, яка зазначає, що «до цієї Конвенції 1950 р. може приєднатися Європейський Союз»[2].

У справі C-4/73 *Nold v. Commission* Суд ЄС вирішив, що, хоча Конвенція не є частиною права ЄС, її норми повинні виконуватись. Тому будь-які заходи, ухвалені в межах ЄС, не будуть дійсними, якщо вони суперечать Конвенції [3].

Отже, постає цілком закономірне питання про місце Конвенції у правопорядку ЄС та про можливість участі ЄС у контролюючих органах Ради Європи, оскільки алгоритм участі ЄС у правовому механізмі Ради Європи залишається невизначеним. Поряд з цим постає завдання розподілу компетенції та встановлення меж співіснування ЄСПЛ та Суду ЄС.

Проблематиці захисту прав людини на території Європи, в розрізі якої здебільшого і розглядається приєднання ЄС до ЄКПЛ та його правові наслідки, серед вітчизняних вчених приділяли увагу В. Паліюк, А. Юдківська, О. Поліванова, С. Добрянський, А. Федорова, Н. Шишкова. Водночас переважаючий доктринальний доробок, присвячений відповідній тематиці, безсумнівно, належить саме зарубіжними правникам, зокрема, таким, як К. Кунерт, Р. Арнольд, Ф. Шоркопф, Ф. Джейкобз, П. Пауль, Е. Мейер, Ю. Кашкін та іншим.

Метою статті є дослідження особливостей приєднання ЄС до Конвенції у контексті правової системи РЄ і права ЄС, еволюції положень права ЄС щодо приєднання до Конвенції, аналіз Проекту Угоди про приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Як свідчить практика, держава не може приєднатись до ЄС, якщо вона не є членом Ради Європи, хоча можливість залучення самого ЄС все ще знаходиться під сумнівом. Спочатку Статут Ради Європи у ст. 4 закріпив можливість членства у ній будь-якої європейської держави [5]. Установчі договори ЄС також не передбачали можливості його приєднання до Конвенції, оскільки європейські співтовариства функціонували виключно як структури економічного спрямування. Після наділення ЄС міжнародною правосуб'єктністю у результаті підписання Лісабонського договору 2009 року та відповідного рішення лідерів ЄС у 2009 році, Комітет міністрів Ради Європи доручив Комітету з питань прав людини Ради Європи підготувати проект угоди про приєднання ЄС до Конвенції. Протягом 2010 і 2011 років в рамках Комітету працювала робоча група,

яка складалася з представників семи країн-членів ЄС та такої ж кількості представників третіх держав-учасниць Ради Європи. Ця група підготувала проект відповідного договору, який і був переданий на опрацювання Європейській комісії.

Але у процесі вивчення даного проекту виникло багато суперечностей, зокрема, з приводу невідповідності окремих положень угоди про приєднання правовим актам ЄС та практиці їх застосування. Насамперед, що стосується природи ЄС, оскільки це наднаціональне утворення не є державою, а в багатьох положеннях Конвенції чітко визначено обов'язки саме для держав.

Також зрозуміло, що Євросоюз має стати стороною Конвенції, разом з тим, він не може бути членом Ради Європи, а це передбачено статутними документами для всіх країн-учасниць Конвенції. Тобто, на практиці це означає, що ЄС не братиме участі в роботі таких керівних органів Ради Європи як Парламентська Асамблея та Комітет міністрів.

Необхідно звернутись до практики Суду ЄС, оскільки він нерідко демонструє певну автономність застосування та тлумачення ним прав і свобод людини на відміну від ЄСПЛ. Наприклад, С. Добрянський вважає, що конфліктною площиною між ЄС та ЄСПЛ у сфері прав людини є: 1) система надання біженцям притулку в ЄС на основі так званого Дублінського регламенту ЄС (станом на сьогодні понад декілька тисяч заяв щодо порушення норм Конвенції при вирішенні питання про депортацію біженців із держав-членів ЄС чекають свого вирішення у ЄСПЛ); 2) практику застосування у ЄС Європейського ордеру на арешт, який значно розходиться з ustalеною практикою ЄСПЛ щодо застосування ст. 3 і 6 Конвенції; 3) антимонопольну практику ЄС з її надзвичайно високими штрафами і невинувато значними повноваженнями Європейської комісії з розслідування порушень і накладення штрафів [6, с. 5].

Визначені проблеми юридичного гарантування прав людини у правовій системі ЄС могли б бути більш ефективно вирішені після визнання обов'язковою для нього юрисдикції ЄСПЛ, оскільки положення установчих договорів у чинній редакції договору про ЄС (ст. 6) передбачають юридичний обов'язок ЄС приєднатися до системи захисту прав людини на основі ЄКПЛ. Результатом такого кроку буде передача спірних питань на розгляд такого незалежного авторитетного міжнародного арбітра як ЄСПЛ [6, с. 6].

З викладеного вбачається, що Конвенція 1950 р. набуватиме в праві ЄС, також, як і в праві РЄ, «статутного характеру». На підставі цього можна припустити, що вона має належати до джерел первинного права ЄС, які передбачають захист прав людини і основоположних свобод, визначених у положеннях Конвенції 1950 р. Такий підхід надасть можливість «кожному» звертатися до Євросуду з позовом на дії чи бездіяльність не тільки органів національної влади держав-членів Ради Європи, а також і наднаціональних інституцій ЄС. Характерно, що в обох випадках повинна зберігатися на сьогодні існуюча умова про вичерпність всіх національних засобів юридичного захисту, а щодо ЄС – пред’явлення позовів до Суду ЄС [8].

Також вплив Конвенції на право ЄС відбувався шляхом рецепції Судом ЄС позицій окремих конституцій національних держав. З іншого боку, всі держави-члени ЄС були й залишаються членами Ради Європи, а отже, визнають вплив Конвенції на свої конституції. Звичайно, ступінь цього впливу є різним за природою, наприклад ст. 55 Конституції Франції вказує, що Конвенція посідає місце між конституцією і законами [9]; завдяки принципу тлумачення національного законодавства відповідно до міжнародно-правових зобов’язань вона впливає на тлумачення основних прав людини і громадянина.

18 грудня 2014 року Європейський суд справедливості (European Court of Justice) у Люксембурзі виніс рішення про неможливість приєднання ЄС до Конвенції, оскільки це є несумісним із правом Євросоюзу [10]. Згідно з рішенням Суду, приєднання ЄС до Конвенції викличе низку проблем. Зокрема, виникне питання, хто повинен відповідати за дотримання пунктів документу – Суд ЄС чи ЄСПЛ. Інші питання можуть виникнути в тому випадку, коли право ЄС, зокрема Хартія основних прав, вийде за межі прав, передбачених Конвенцією.

Суд також зазначив, що проект угоди про приєднання до Конвенції вимагає від держав-членів ЄС слідкувати за дотриманням фундаментальних прав іншими країнами ЄС, хоча право Євросоюзу передбачає «взаємну довіру» між урядами держав. «У цих умовах приєднання порушить існуючий базовий баланс ЄС і підірве автономію права Євросоюзу» [10].

ЄС та його інститути намагаються зберегти уже існуючий правопорядок Союзу від будь-якого зовнішнього впливу, який міг би поставити під сумнів уже усталені підходи у правозахисній практиці цього міжнародного формування. Отже стає зрозумілим, що попри юридичне

закріплення принципу гарантування основоположних прав людини, інституції ЄС, зокрема Суд ЄС, вкрай неохоче розглядають перспективу перегляду правових стандартів ЄС у сфері дотримання прав людини ЄСПЛ.

Література:

1. Договір про функціонування ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_b06

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Справа Суду ЄС C-4/73 Nold v. Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61973CJ0004&from=EN>

4. Fifth negotiation meeting between the CDDH Ad Hoc Negotiation group and the European Commission on the accession of the European Union to the European Convention on Human Rights. Final Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Meeting_reports/.

5. Статут Ради Європи (Лондон, 5 травня 1949 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_001.

6. Добрянський С. Приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: проблеми та перспективи // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2017 р.): у 2-ох ч. Ч. 1. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/Конференція-2017-ч1.pdf>

7. Поліванова О. М. Особливості приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції щодо захисту прав людини і основоположних свобод 1950 року / О. М. Поліванова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.–2014. –№ 1.–С. 220–224.–Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_1_33.

8. Паліюк В. П. Місце Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у праві Європейського Союзу. Одеса. Електронне наукове фахове видання «Європейські студії і право». 1 (5) 2012. С. 55. –Режим доступу:<http://eurolaw.org.ua/11-ukrainian-journal-of-european-studies/1-5-2012/49-2011-12-29-15-12-45>

9. Конституція Французької республіки. Режим доступу: http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/constitution/constitution_russe_version_aout2009.pdf

10. The Court of Justice delivers its opinion on the draft agreement on the accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and identifies problems with regard to its compatibility with EU law/ Court of Justice of the European Union PRESS RELEASE № 180/14 Luxembourg, 18 December 2014 Opinion 2/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2014-12/cp140180en.pdf>

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. І. Дроздова¹

БІОЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБОРОНИ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

XX століття було багатим на події, які супроводжувалися появою нових і розвитком існуючих галузей наук. Міжнародне співтовариство, яке пережило не одну світову війну і винайшло різні види зброї, прагнуло здійснити крок вперед і в сфері генної інженерії та біоетики. І таким кроком стала подія, яка відбулася в 1996 році, коли англійські вчені з Единбурга здійснили успішний досвід генетичного копіювання живої істоти в лабораторних умовах. Новонароджене ягня було генетично ідентичне вівці, з клітини якої за допомогою імплантації ядра ДНК (що було взяте в іншій особині) сконструйовано ембріон [1]. Цей процес назвали клонуванням.

Залежно від цілей виробництва клону розрізняють клонування, спрямоване на відтворення людської істоти, як спосіб розмноження (репродуктивне клонування), і клонування для медичних цілей (терапевтичне клонування), наприклад, з метою регенерації органів тієї ж людини або виробництва медичних препаратів. Другий різновид клонування не спрямований на повноцінне відтворення істоти і методологічно протікає без використання матки-донора. Магістральним напрямом у сфері терапевтичного клонування є дослідження в галузі вирощування так званих стовбурових клітин, які являють собою будівельний матеріал організму, вони починають формуватися на 4–5 день його розвитку [2].

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Проблема заборони клонування є актуальною в правових системах світу. В рамках Європейського Союзу була прийнята Хартія про основоположні права Європейського Союзу 2000 року (далі – Хартія ЄС), яка в ст. 3 закріпила право на особисту недоторканість. Ст. 3 Хартії ЄС передбачає, що «Кожен має право на повагу до його фізичної та психічної недоторканості. В сфері медицини та біології предметом поваги, зокрема, має бути: а) вільна й свідома згода зацікавленої особи згідно з процедурами, встановленими в законі; б) заборона євгенічних практик, зокрема спрямованих на селекцію людей; в) заборона використання тіла людини та його частин як джерела фінансового прибутку; г) заборона репродуктивного клонування людини» [3].

Окрім Хартії ЄС заборона репродуктивного клонування передбачена в: Загальній декларації про геном людини і права людини 1997 року; Резолюції Європейського Парламенту щодо етичних і правових проблем генної інженерії та штучного запліднення «in vivo» та «in vitro» 16.03.1989 року; Резолюції Європейського Парламенту про клонування людського ембріона 28.10.1993 року; Резолюції Європейського Парламенту про клонування 12.03.1997 року, яка передбачала проведення законодавчої заборони клонування в національне законодавство держав-членів Європейського Союзу і на міжнародному рівні; Резолюції Європейського Парламенту про клонування людини 15.01.1998 року, яка містила визначення клонування як «створення ембріонів людини, які мають ті ж генетичні риси, що й інші людські істоти...на будь-якому рівні їхнього розвитку з моменту запліднення, без будь-яких відмінностей щодо використовуваних методів».

Резолюція Європейського парламенту від 1989 року визнає клонування серйозним порушенням основоположних прав людини, що суперечить принципу рівності людських істот, оскільки допускає расову та євгенічну селекцію людського роду, принижує гідність людини й призводить до експериментів на людських ембріонах.

П. А. Калиниченко зазначає, що «по суті справи Європейський Парламент завжди виступав за заборону не тільки репродуктивного, а й терапевтичного клонування людини. Ця позиція чітко була визначена в зверненні Європейського парламенту до Палати Громад Великобританії від 7 вересня 2000 року, у в якому дозвіл терапевтичного клонування називається «непоправним переходом кордонів дослідних норм» [2]. Проте, якщо репродуктивне клонування прямо заборонене

Хартією ЄС (ст. 3), то про терапевтичне клонування такого положення не закріплено.

До того ж, заслуговує на увагу позиція Європейської групи з етики в науці та нових технологіях, що була створена для надання консультацій Європейській комісії та Європейському Парламенту з питань біоетики, в яких вона констатувала, що терапевтичне клонування людських клітин є багатообіцяючим, але передчасним [4].

Також Резолюції Європейського Парламенту закріплюють, що «клонування людей порушує публічний порядок і моральність», «...порушує принцип рівності людей, оскільки дозволяє еugenічний і расистський відбір людських істот», «клонування... є антиетичним, морально неприйнятним, ... являє собою грубе порушення фундаментальних прав людини, яке ні за яких умов не може бути виправдане» і що «кожен має право на свою власну генетичну індивідуальність». Крім того, забороняється надавати дослідницьким установам, які здійснюють клонування людських ембріонів, будь-які кошти з бюджету ЄС. Зокрема, деякі з цих положень були відображені в П'ятій рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень і технологічних розробок (1998–2002).

Водночас О. Р. Антонюк наводить низку таких аргументів, що засвідчують необхідність заборонити клонування: 1) клонування принижує людську гідність, знецінює людське життя до рівня «біологічного матеріалу»; 2) воно відділяє сферу дітонародження від правдивого людського контексту подружнього акту; 3) засвідчує брак поваги для людських ембріонів, які будуть знищені, щоб успішно могла відбутися репродукція цього типу (так, при клонуванні вівці Доллі було здійснено 277 спроб, 8 з них доведено до ембріональної стадії, в результаті чого народилася тільки одна вівця); 4) клонування – це радикальна маніпуляція розмноженням людини, при якій порушуються особові відносини між батьками та дітьми, що може призвести до зникнення поняття сім'ї та сімейних стосунків; 5) клонування є недопустимим з огляду на гідність клонованої особи. Кожна людина має право на свою унікальність та неповторність. Її тіло та генотип також є інтегральним елементом гідності й унікальності, тоді як клонована істота – це завжди «копія» когось іншого, що може призвести до втрати власної ідентичності, до відчуття меншовартості тощо [5].

Важливою подією, яка привернула до себе увагу спільноти, стала реєстрація Європейським патентним бюро в грудні 2001 року заявки

Единбурзького університету на дослідження в сфері стовбурових клітин людських ембріонів, отриманих в результаті клонування. Така реєстрація була здійсненна всупереч вимогам ст. 6 Директиви 98/44 Європейського Парламенту і Ради ЄС про правовий захист біотехнологічних винаходів, в якому встановлено перелік непатентоспроможних винаходів, зокрема «винаходи вважаються непатентоспроможним, де їх комерційне використання буде суперечити громадському порядку або моральності; вважається непатентоспроможним: а) процеси клонування людей; с) використання людських ембріонів в промислових або комерційних цілях». П. 42 преамбули Директиви 98/44 містить виключення із ст. 6, а саме дозволяється використання ембріонів людини в промислових або комерційних цілях, якщо це стосується винаходу для терапевтичних чи діагностичних цілей, які застосовуються до людського ембріону і є корисним для нього [6].

У наступному рішенні Суду Європейського Союзу у справі C-34/10 *Oliver Brüstle v Greenpeace e.V.* стало принциповим в сфері відносин, пов'язаних з патентуванням способу отримання стовбурових клітин людей. Так, громадянин Німеччини Oliver Brüstle був власником патенту, виданого в грудні 1997 року, який стосувався способу виділення нейронних клітин з ембріональних стовбурових клітин, необхідних для лікування захворювань нервової системи. Як було зазначено в патенті, даний спосіб є перспективним способом лікування неврологічних захворювань, зокрема, клінічні випробування продемонстрували деякі успіхи в лікуванні хвороби Паркінсона. Федеральний патентний суд Німеччини (*Bundespatentgericht*) ухвалив, що патент повинен бути визнаний недійсним, оскільки метод отримання клітин призводить до знищення ембріонів, що не співвідноситься з правовими актами Європейського союзу. В ході судового засідання виникла суперечка про тлумачення ст. 6 (2) (с) Директиви 98/44. Текст Директиви не містить визначення поняття «людський ембріон», посилаючись на національне законодавство, що і становило деяку складність при прийнятті рішення. Дослідивши положення Директиви 98/44, суд дійшов висновку про необхідність тлумачення поняття людський ембріон в широкому сенсі: будь-яка людська яйцеклітина після запліднення, будь-яка незапліднена яйцеклітина людини, в ядро якої перенесено ядро дорослої соматичної клітини людини, і будь-яка незапліднена яйцеклітина людини, чий розподіл і подальший розвиток були стимульовані в результаті партеногенезу, складають поняття «людський ембріон»; стов-

бурові клітини, отримані з людського ембріона на стадії бластоцисти, також охоплюються поняттям «людський ембріон» [7].

Рішення у справі C-364/13 International Stem Cell Corporation v Comptroller General of Patents було винесено з урахуванням прецеденту Oliver Brüstle v Greenpeace e.V і в ньому людський ембріон було розглянуто у вузькому значенні: запліднена яйцеклітина повинна мати можливість перетворюватися в людський ембріон, щоб підпадати під поняття «людський ембріон» [8]. Це рішення дозволяє заявляти патенти на партеногенез, у результаті якого утворюються плуріпотентні стовбурові клітини, здатні диференціюватися в клітини іншого типу. По даній справі Суд прийняв рішення про обмеження широкого тлумачення людського ембріона, даного раніше в справі Brüstle .

Виходячи з вищевказаного, можна зазначити, що проблема клонування в праві Європейського Союзу є надзвичайно актуальною. Більш того, все ще залишається нагальним як нормативне закріплення власне визначення поняття «людський ембріон», так і вироблення оптимального механізму регламентації його використання. Безперечно, що така діяльність має здійснюватися із дотриманням положень резолюцій, прийнятих інститутами Європейського Союзу та, спираючись на практику Суду Європейського Союзу.

Література:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол. : Ю70 Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://cyclop.com.ua/content/view/1125/58/1/4/#6889>
2. Калиниченко П. А. Запрет клонирования человека в европейском праве / П. А. Калиниченко [Електронний ресурс] Режим доступу: http://eulaw.edu.ru/documents/articles/zapr_clon_chel.htm
3. Хартія основних прав Європейського Союзу [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524
4. «Reply to the President of the French Republic on the Subject of Reproductive Cloning», Opinion No. 54, April 1997 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ccne-ethique.fr/sites/default/files/publications/avis054en.pdf>
5. Антонюк О. Р. Етико-правові проблеми клонування людського організму // Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17–18.04.2008, м. Львів [Електронний ресурс] Режим доступу: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_007.pdf

6. Directive 98/44/EC of the European Parliament and of the Council of 6 July 1998 on the legal protection of biotechnological inventions OJ 1998 L213 (Biotech Directive) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1491054477540&uri=CELEX:31998L0044>

7. Judgment of the Cour in Case C-34/10 Oliver Brüstle v Greenpeace e.V. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-10/cp110112en.pdf>

8. Judgment of the Court in Case C-364/13 International Stem Cell Corporation v Comptroller General of Patents [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62013CJ0364&lang1=en&type=TXT&ancre=>

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. І. Друпп¹

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС хоча і мало місце майже три роки назад, однак ми досі відчуваємо наслідки цього рішення. Незважаючи на всі перепони, був намічений остаточний курс на зближення з ЄС і Україна поступово крокує у напрямку Європи.

Відносини України з Європейським союзом тривають вже достатньо довгий час. З моменту здобуття Україною незалежності у 1991 році був визначений вектор розвитку держави – у напрямку Європейського союзу. Підтвердженням тому є Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року. В ній зокрема передбачалось досягнення таких цілей:

- забезпечення у відповідних рамках політичного діалогу між Сторонами, який сприятиме розвитку тісних політичних відносин;
- сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин між Сторонами і, таким чином, прискоренню їхнього сталого розвитку;

¹ Студент 5 курсу факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

- створення основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва;
- підтримка зусиль України по зміцненню демократії і розвитку її економіки та завершенню переходу до ринкової економіки

Ця Угода була помітним поштовхом у напрямку ЄС, закріпивши при цьому положення щодо цілей Угоди, торгівлі товарами, політичного діалогу та ін. З плином часу численні нормативні акти були прийняті на поглиблення співпраці, як-от укази Президента щодо Євроінтеграції («Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11.06.1998; «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» від 28.04.2004; «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України»). Однак все ж таки Угода про асоціацію між Україною та ЄС, що була підписана у 2014 році, є найбільш важливим та актуальним на сьогодні документом у сфері євроінтеграції.

Проаналізуймо деякі аспекти майбутнього вступу:

Зона вільної торгівлі. ЗВТ передбачає вільний потік товарів, послуг, капіталу між державами всередині Союзу. Плюси очевидні: імпортні товари європейської якості, що потраплять на полиці українських магазинів, безумовно зможуть задовольнити потреби споживачів. Низькі ввізні мита також сприятимуть потраплянню більшої кількості європейських товарів на український ринок. Однак не варто забувати, що далеко не всі вітчизняні виробники зможуть вистояти в конкуренції з західними. Яскравим прикладом цього слугує Польща, у якій вітчизняний виробник майже повністю був «придушений» імпортом.

Стандартизація. Українські виробники звикли працювати в умовах досить низьких стандартів якості, порівняно з європейськими. Саме тому всій країні доведеться пристосуватись до нових. Законодавчого врегулювання нових стандартів недостатньо, адже лише фактичне їх виконання виробниками продукції призведе до підвищення попиту на українські товари у Європі, за чим прослідують підвищення експорту та покращення української економіки й інвестиційного клімату. Проблема полягає в тому, що значна частка українських підприємств працює за застарілими технологіями, а переобладнання обійдеться досить дорого.

Митна політика. Митна політика входить до виключної компетенції Союзу. Державам забороняється встановлювати будь-які імпортні та

експортні мита фіскального характеру. Однак це положення стосується лише Договірних сторін, тобто залишається можливість встановлювати такі обов'язкові платежі для тих, хто не є членом Союзу. Варто зазначити, що задля стимулювання торгівлі всередині Союзу, останнім можуть встановлюватись певні обмеження щодо імпорту або експорту у інші держави. Наразі для України встановлені кількісні обмеження, щодо, наприклад, експорту продукції сільського господарства.

Зовнішня політика та політика безпеки. Компетенція Союзу з усіх питань загальної зовнішньої політики та політики безпеки охоплює усі сфери загальної зовнішньої політики, а також комплекс питань щодо безпекової політики Союзу, включно з поступовим формуванням спільної оборонної політики, що, можливо, приведе до спільної оборони. Це положення встановлює виключну компетенцію Союзу на цілий комплекс питань щодо зовнішньої та оборонної політики. Держави втрачають певну самостійність з вищеназваних питань, передаючи її до компетенції наднаціональних інституцій Союзу. Однак спільна, координована та ефективна діяльність усіх держав-членів має свої переваги.

Проаналізовані аспекти вступу до ЄС можна розглядати з двох позицій: позитивної і негативної. Варто пам'ятати, що у більшості випадків вигода превалює над збитками. Завершуючи, буде доцільним згадати нещодавній вихід Сполученого Королівства з ЄС (хоча ще й не до кінця завершений), який безумовно вплине на увесь Союз. Вступ до ЄС безумовно є кроком вперед для України, адже це відкриє нові можливості як для держави в цілому, так і для кожного пересічного громадянина.

Науковий керівник: **Ю. І. Усманов**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого.

Н. В. Дудник¹

ЛАТЕНТНІ (ПРИХОВАНІ) КРИТЕРІЇ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Членство в Європейському Союзі на сьогодні є одним із ключових векторів у зовнішній політиці України. Оскільки наша держава взяла

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

твердий курс на євроінтеграцію, то досить актуальним залишається питання про те якими властивостями має володіти та яким критерієм має відповідати країна-кандидат для того, щоб стати рівноправним членом європейської спільноти.

На засіданні Європейської Ради у Копенгагені 21–22 червня 1993 року були схвалені критерії, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ до Європейського Союзу. Серед таких критеріїв виділяють: географічний критерій, політичний критерій, економічний критерій, критерій членства, та інші.

Проте, поряд із основними критеріями членства в Європейському Союзі, які затвердженні Європейською Радою, існують ще й латентні (приховані) критерії членства. Такі критерії формально ніде не закріплені, проте вони опосередковано впливають із критеріїв визначених у нормативно-правових актах Європейського Союзу та із Копенгагенських критеріїв.

Одним із таких критеріїв вбачається обов'язкове членство держави-кандидата у Раді Європи та підписання Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року. Цей критерій відображає повагу до основних цінностей, які закріплені у статті 2 ДЄС. Хоча даний критерій ніде формально не зафіксований, проте країни-кандидати його притримуються, адже його невиконання ставить під сумнів повагу до цінностей співтовариства.

Наступним «прихованим» критерієм виділяють членство в Організації північноатлантичного договору (НАТО). Деякі аналітики висловлюють думку про те, що по тому, як країна вступає до НАТО, Європа переконається, що ця країна поділяє спільні євроатлантичні цінності і вирішується питання безпеки. Це значно прискорює вступ до ЄС. Тому прослідковується певна закономірність – спочатку НАТО, а потім – ЄС, і не інакше. Саме так відбулося приєднання до ЄС всіх держав Центрально-Східної Європи, які стали членами ЄС в 2004 і 2007 роках – тільки після того, як перед тим були прийняті в НАТО. На сьогодні до Євросоюзу входить 28 країн, і з них 22 країни – члени НАТО. Як стверджує експерт Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії при МЗС України О. Палій, – самі учасники ЄС і НАТО розглядають ці організації як дві нерозривні складові європейської економіко-політичної системи, що обопільно доповнюють одна одну. ЄС відповідає за економічну складову, а НАТО – за питання безпеки. Проте не слід нівелювати тим фактом,

що все ж таки 6 країн, які є членами ЄС, не входять до НАТО (Австрія, Фінляндія та Швеція, які вступили у 1995 році, Мальта, Кіпр та Угорщина які вступили у ЄС в 2004 році). Отже, можна зробити висновок, що даний критерій для вступу до ЄС є досить важливим, проте не є вирішальним.

Ще одним не менш важливим прихованим критерієм є членство в СОТ, оскільки в державі повинні бути забезпечені дієві механізми ринкової економіки та базові принципи торгівлі. Членство в СОТ є передумовою лібералізації режиму торгівлі між країною-кандидатом та ЄС, створення зони вільної торгівлі та забезпечення поступової її інтеграції до Європейського Союзу. Звичайно не можна говорити, що членство в СОТ є запорукою прийняття позитивного рішення при розгляді заявки на вступ держави-кандидата, проте все ж вносить свої корективи, адже на сьогодні діяльність СОТ виходить далеко за рамки власне торговельних стосунків і є потужною та впливовою міжнародною структурою, здатною виконувати функції міжнародного економічного регулювання. Членство у СОТ стало практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, що прагне інтегруватися у світове господарство.

Серед інших «латентних» критеріїв членства виділяють участь держави у Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1997 р., оскільки цей статут визначає склади злочинів проти миру та безпеки людства, тобто найтяжчі кримінальні злочини, вчинення яких становить загрозу міжнародному миру та безпеці людства, що повинні бути закріплені в національних кримінальних кодексах. Статут також встановлює зобов'язання із визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду, що слугує гарантією невідворотності відповідальності осіб, що вчинили такі злочини. Крім того, держава-претендент повинна вирішити усі свої територіальні спори з сусідніми країнами з огляду на необхідність підтримки стабільного функціонування ЄС, що повинен обмежуватися чіткими територіальними рамками держав-членів. Важливим в цьому напрямку є здійснення демаркації та делімітації державних кордонів з огляду на специфіку міграційного та митного режиму в ЄС. Держава також повинна денонсувати міжнародні договори, що закріплюють зобов'язання, які не узгоджуються із зобов'язаннями за установчими договорами ЄС.

Отже, проаналізувавши наведені латентні критерії членства в ЄС можна дійти висновку, що хоча вони формально не закріплені, проте їх

дотримання є важливою передумовою вступу до Спільноти, адже вони відображають відданість держави-кандидата цілям та повагу до цінностей співтовариства. Якщо розглянути відповідність України так званим «латентним критеріям», то можна дійти висновку, що хоча Україна є членом Ради Європи та СОТ, підписала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, активно співпрацює із НАТО, проте залишаються певні перешкоди на шляху вступу України до Європейського Союзу, а саме: через певні політичні причини Україна не може ратифікувати Римський статут, також наявність нерозв'язаного територіального конфлікту суттєво затримує процес євроінтеграції. Хоча на практиці майже не було випадків коли держава-кандидат на момент вступу відповідала усім критеріям. Проте, досить важливим на сьогодні є вирішення вказаних проблем, адже це пришвидшить процес інтеграції та наблизить нашу державу до європейських цінностей.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Г. О. Дьомич¹

БЕЗВІЗОВИЙ РЕЖИМ ДЛЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Європейський парламент 06 квітня 2017 року ухвалив рішення про встановлення безвізового режиму перетину кордону країн Європейського Союзу громадянами України. Втім, це не означає, що питання «безвізу» для України вирішено остаточно і безповоротно. Після цього відбудеться ряд формальних процедур як то: затвердження безвізового режиму комітетом постійних представників COPERER; голосування в Раді міністрів закордонних справ, підписання головою Європарламенту і представником Мальти (яка зараз головує в ЄС) і нарешті через 20 днів після оприлюднення він набуде чинності. Крім цього, у ЄС завжди залишатиметься можливість призупинити дію цього режиму шляхом застосування нових правил, які передбачають змогу такого призупинення[1].

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Проте, новий режим для українців все одно включатиме ряд труднощів, що не відбиватиме повністю принцип «спрощення паспортно-візового контролю на кордонах країн Європейського союзу» передбаченого рішенням про встановлення безвізового режиму.

Основою ідеєю лібералізації візових режимів та встановлення безвізового режиму є фундаментальні права людини на свободу пересування як усередині країни, так і за її межами. Безвізовий режим – це в'їзд, перебування, часом навіть проживання на території певної країни без попереднього отримання дозволу (візи). Жителі Євросоюзу пересуваються по території країн-членів ЄС безперешкодно. Більшість же мешканців інших країн, у тому числі й України, зобов'язані були щоразу оформлювати візу для відвідування європейських держав

Прийняте Європейським парламентом рішення можна вважати політично вмотивованим, оскільки територіальне розташування України та прихильність населення до європейської спільноти є основою стратегічно важливих планів на майбутнє. Однак, це рішення створює нові складнощі у відносинах Європейського союзу та України.

За словами керівника програм Східної Європи та Центральної Азії в Німецькому товаристві зовнішньої політики (GDAP) Штефана Майстера, навіть після ухвалення необхідних законів та встановлення безвізового режиму, залишається проблема демаркації українсько-російського кордону та конфлікту на Сході України. Експерт вважає, що не «помічати» цю проблему, як це відбулося з Молдовою, де існувало питання Придністров'я – не можливо.

Також, ще однією перешкодою є недостатній рівень боротьби з корупцією, подолання якої має виступати підґрунтям реалізації усіх українських реформ, чого поки ще не сталося в країні [2].

Прикордонним кодексом Європейського Союзу встановлено ряд вимог, які громадянину України, при перетині кордону з країнами Європейського Союзу, необхідно буде виконати. Зокрема громадяни України повинні довести що вони:

- мають на руках документ для перетину кордону;
- не перебувають у переліку осіб, яким заборонений в'їзд до ЄС;
- здатні обґрунтувати мету та умови свого перебування в ЄС;
- мають достатні фінансові кошти як для перебування в ЄС, так і для повернення в Україну, або ж здатні отримати їх законним шляхом;
- не становлять загрозу для громадського порядку, безпеки, громадського здоров'я та міжнародних відносин.

Досвід запровадження безвізового режиму з Молдовою засвідчив, що через неналежне виконання умов безвізового режиму окремими громадянами фіксуються непоодинокі випадки відмов у в'їзді при перетині кордону. У разі відсутності документів, які належним чином підтверджують мету поїздки, прикордонні служби можуть вимагати додаткові документи.

Необхідно розглянути встановлені прикордонним кодексом вимоги з двох аспектів. По-перше, такі вимоги майже однакові до тих, що існували при отриманні візи на в'їзд. Однак, сучасні умови подорожуватимуть труднощі при проходженні митного контролю, оскільки оцінка наданих доказів та фактів буде покладена саме на працівника прикордонної служби. Сьогодні можливість реального отримання права в'їзду на територію Європейського союзу буде носити суб'єктивний характер, що може спричинити численні конфлікти та заборони на в'їзд окремим громадянам.

По-друге, імовірність масової міграції українських громадян. Зважаючи на ситуацію на Сході країни, існує велика імовірність нелегальної міграції частини населення. Сьогодні існує таке явище як Європейка міграційна криза. Ця міграційна криза є найбільшою в Європі з часів Другої світової війни [3]. З січня по вересень 2015 року в державах – членах ЄС було зареєстровано понад 700 тис. людей, що нелегально залишаються на території країн Західної Європи [4]. Всього за 2015 рік в ЄС прибуло, за різними оцінками, від 1 до 1,8 мільйона біженців і нелегальних мігрантів. Для порівняння, в 2014 році їх було зареєстровано близько 280 000 [5].

Крім того існує вірогідність стати країною транзитером для біженців. Загалом Україна не фігурує як кінцева точка прибуття біженців та, наразі, не є країною-транзитером на шляху до ЄС, але ситуація може змінитися по мірі закриття кордонів теперішніми країнами-транзитерами і відповідними змінами у потоках нелегальної міграції. Отримання громадянства України та закордонного паспорту особами, які є громадянами інших держав, аналізуючи наше законодавство в сфері регулювання подвійного громадянства та рівень корупції – досить можливий сценарій. Наразі, за 26 років незалежності Україні, у нас відсутній чіткий механізм контролю подвійного громадянства та перевірки позбавлення особи попереднього, при отриманні українського.

Аналізуючи запровадження безвізового режиму перетину кордону громадянами України з країнами Європейського Союзу можна зробити висновок, що в майбутньому він може стати точкою конфлікту. Можлива нелегальна міграція українського населення, потік біженців через Україну, спори щодо

заборони в'їзду особам, які не відповідають встановленим вимогам – псуватиме рейтинг України перед європейською спільнотою. Отримання безвізового режиму для нашого уряду стало як самоціль, проте не було прогнозовано ймовірні негативні наслідки. Не впровадження жорсткого регулювання отримання громадянства особами та механізму виявлення та відповідальності за біпатридізм – може привести до посилення вимог щодо для українських громадян щодо перетину кордону з країнами Європейського Союзу. Однак необхідно зауважити і про позитивні наслідки запровадження «безвіз» в Україні, а саме: нові лоукости почали відкривати для себе українське небо, «безвіз» може сприяти легальному працевлаштуванню в ЄС та формуванню більш прогресивної української свідомості та буття.

Література:

1. <https://www.unian.ua/politics/1862891-bezviz-dlya-ukrajini-vajlivist-bez-nadzvichaynosti.html>
2. <http://dw.com/p/1H1BZ>
3. <http://radiopolsha.pl/>
4. OECD: Migration Policy Debates. «OECD» (сентябрь 2015). – ОЭСР: Дебаты о миграционной политике.
5. BBC Русская служба. Миграционный кризис в Европе в цифрах и графиках. BBC Русская служба.
6. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 №2235-III.
7. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 №3671-VI

Науковий керівник: **Трушкевич А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. Р. Дядюша¹

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА НОРМАТИВНУ СКЛАДОВУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Етап розвитку у XXI століття яскраво характеризується усвідомленням як країнами, так і їх народами таких понять як взаємодопомога,

¹ Студент Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

взаємозалежність і взаємозв'язок кожного з елементів суспільства. Ці ознаки призвели до досить широкого і, на мою думку, необхідного нині явища – глобалізації. Вона передбачає і характеризує процеси у економічній, політичній, правовій, культурній, моральній галузі, – тобто у всій складній системі зв'язків, які сьогодні виникають і відбуваються між учасниками міжнародного контакту.

Розмірковуючи над тлумачення терміну «глобалізація», не можна не враховувати те, що це багаторівнева, всесвітньоохоплююча система. Основа котрої лежить у корні слова Global, тобто всесвітній, всебічний. Глобалізації уособлює у собі багаторівневу та різноаспектну інтеграцію різних ідей, інститутів, зв'язків, принципів, взаємовідносин, що призводить до більшої залежності у спільному розвитку цього світового розвитку. Саме він і є метою глобалізації, його масштаб визначає її сутність, тому ці два поняття треба судити в причинно-наслідковій залежності, бо як окремі сутності їх існування не можливе.

На досягнення настільки важливої ролі глобалізації повпливало те, що системи країн стали менш консервативними, законодавство почало об'єктивно сприймати правову і загальну дійсність, а суспільство стало більш розвинен у всіх аспектах життєдіяльності. Тобто хоч і вона виникла ще вдавнигу, початок її реальної роботи почався тільки у ХХ та початку ХХІ століть, бо саме за цей час, людство зробило величезні кроки щодо свого розвитку.

З обґрунтуванням сутності глобалізації, висновки багатьох науковців залишилися різними, бо кожен з них визначав це поняття з суб'єктивних поглядів і визначав зовсім неодноманітні чинники, які сприяли її розвитку. Одні виділяли, що це лише термін нового підпорядкування країн більш розвиненим, уособлювали її як додаткову форму капіталізму, інші – стверджували, що сам процес глобалізації був породжений, з одного боку, достатньо інтенсивними економічними, політичними та іншими відносинами, які розвиваються між різними державами, державними та міждержавними організаціями, а з іншої – появою у світі та загостренням до цього часу глобальних економічних, екологічних та багатьох іншими проблем, які потребують для свого вирішення сучасних зусиль держав та недержавних організацій, таких, як, транснаціональні корпорації. Мої переконання у тому, що правова глобалізація якнайсильніше сприяла розвитку не тільки власне своїх напрямків, а й вплинула на всі інші види діяльності у країнах, бо право – система загальнообов'язкових, формаль-

но-визначених правил поведінки, які встановлюються, охороняються і гарантуються державою. І так, як соціум живе правилами, то вони всюди, кожне наше діяння підлягає регулюванню, тому його розвиток так необхідний для кожного.

На правову систему в умовах глобалізації покладаються найважливіші завдання: по-перше, легально-формальне закріплення відповідних глобалізаційних тенденцій, забезпечення входження держави у світове співтовариство; по-друге, завдання з керування глобалізаційними процесами стосовно конкретної держави, їх обмеження, спрямування в певне русло задля забезпечення від негативних наслідків, пов'язаних з неузгодженістю національної правової системи, її можливостей, зі світовими тенденціями, а також з небезпекою потрапити в руйнівну залежність від найбільш розвинених країн, зайнявши місце своєрідного придатка у світовому співтоваристві.

Глобалізація – це всесвітній процес, який охоплює усі сторони життя суспільства та зв'язує національні держави в єдину суспільну систему.

По-перше, треба відзначити, що універсалізація національного права підсилює, з одного боку, вплив міжнародного права на національне, а з іншого – зміцнює позиції національного права при розробці норм міжнародного права, тобто вони починають мати все спільні вектори розвитку. Таким чином, цей процес включає як застосування норм, принципів міжнародного права в тканину національного права, так і навпаки, перш за все, впровадження норм національного права в міжнародне. Природно це не відбувається автоматично, оскільки для застосування норм і принципів міжнародного права необхідним є відповідний рівень розвитку національної правової системи, що полягає в її здібності до трансформації. Так, постійно відбувається взаємодія і взаємопроникнення різних правових положень між правовою системою одних країн та іншими правовими системами національного і міжнародного рівнів, що виведе до універсалізації права.

По-друге, суб'єкти права, які складаються з фізичних, колективних осіб, а також громадських утворень теж змінили свій склад. Ми можемо помітити, що з популяцією населення, його діяльністю, – виникають нові професії, а старі залишаються історії. Громадяни деяких країн можуть бути біпатридами, тобто займати особливе місце у суспільстві двох країн, піддаватися впливу не тільки одної правової і звичайної культури, – а декількох. Так відбувається обмін традиціями і звичаями, поєднанням

правових систем, асиміляція, які несуть за собою відповідальність законодавства у спеціальному та постійному регулюванні.

По-третє, законність і правопорядок – основа нормального життя суспільства, тому їх зміцнення одне з головних завдань, що стоять перед суспільством. Один з основних напрямків діяльності держави, її функція зміцнення законності, – боротьба зі зростаючою злочинністю, яка є життєво важливою справою. На мою думку, проблема ліквідації порушення законності не тільки юридична проблема, задля її вирішення повинні бути усунені об'єктивні фактори, що створюють умови для здійснення правопорушень, такі як: бідність, низький культурний розвиток, нерозуміння громадян свого місця у суспільстві та пасивна роль держави у внутрішньому житті країни. Основними напрямками діяльності держави по зміцненню законності і правопорядку є переконання, правове виховання, профілактика правопорушення, суспільний вплив на порушників і застосування примусових заходів. Підвищення ролі громадського суспільства в забезпеченні законності і правопорядку, зміцнення правопорядку в суспільстві є неможливим без забезпечення законності в діяльності самого державного апарату, без ліквідації таких негативних явищ як корупція – це призводить до байдужості життєвих проблем громадян. Без запровадження режиму законності та правопорядку створення, як таких розвинених держав – не можливе. На це становлення глобалізації впливає двояко. Перший вплив – позитивний. Вона надає правовій системі країни стабілізацію економічних відносин, шляхом внесення у неї норм міжнародного права. Другий вплив – негативний. Через входження нових норм, ці зміни неможливо обгрунтовано передбачити, унаслідок ненадання гарантій, що суспільство готове до таких (радикальних, соціалістичних) змін. Сама трансформація може відбиватися на перетворенні найрізноманітніших компонентів правової системи, які є характерним для певних країн. Ступінь цих перетворень залежить від безлічі чинників, що визначають особливості цих компонентів, які за своєю суттю та змістом є різними. Якщо одні компоненти є пристосованими до змін, то інші є достатньо консервативними і, відповідно, менш гнучкими. Ця гнучкість залежить від звичаїв, традицій, системою законодавства і свідомістю громадян, тобто всією внутрішньою структурою країни.

Зміни, що, у середньому, відбуваються у правовій системі усіх учасників трансформації позначається, перш за все, на процесі правотворення та правотворчості, що є доволі складними явищами, так як займають визначне місце у життєдіяльності держави в цілому.

Отже, у сучасних умовах глобалізація як впливова частинка нормативної складової правової системи не може залишатися осторонь від уваги суспільства. І якщо в рамках одних правових систем можна досягти бажаних результатів за допомогою одних прийомів і способів, то в рамках інших зовсім не однорідні прийоми виявляються ефективнішими для досягнення кінцевих результатів. Інтеграція правових систем шляхом гармонізації й уніфікації їх права за прикладом ЄС є актуальною для багатьох європейських держав, у тому числі і для держав, що були утворені на території пострадянського простору. Таке залучення спільних норм права має своє існування як у позитивних наслідках, так і негативних. Тому треба конкретизувати та аналізувати кожну з новацій, які входять до нормативної складової правової системи.

Література:

1. Максименко В. Глобалізація: риторика, ідеологія, реальність. Ч. 1 // Православ'я. – 17 жовтня 2002. – С. 68–95.
2. Култигін В. П. Незахідні концепції глобалізації // Особистість. Культура. – 2002. – Т. IV. – Вип. 1–2. – С. 80–103.
3. Хабиров Р. Ф. Глобалізація, державний суверенітет, права людини // Юридичний світ. – 2007. – № 10. – С. 45–49.
4. Марченко М. Н. Про основні тенденції розвитку права в умовах глобалізації // Государство и право. – 2009. – № 6. – С. 5–11.
5. Хаустова М. Г. Глобалізація та її вплив на сутність та соціальне призначення держави // Вісник Академії Правових наук. – № 2013. – № 4(75)) – С. 30–42.

Науковий керівник: **Хаустова М. Г.**, к.ю.н., доцент кафедри теорія держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Дячук¹

АДАПТАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Після набуття незалежності Україною основною метою її зовнішньої політики є курс на європейську інтеграцію. Зокрема, у ч. 1 статті 51

¹ Студентка 5 курсу Факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Угоди про партнерство і співробітництво між Україною зазначено: «Сторони визнають, що важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства».

Враховуючи те, що Україна, як суб'єкт міжнародного права обрала Європейський шлях для розвитку, тому доречно підкреслити на необхідності проведення правової реформи таким чином, щоб у її основу було покладено найбільш прогресивне законодавство ЄС.

Розглядаючи проблематику адаптації трудового законодавства України до законодавства ЄС, важливо наголосити на існуючих недоліках реалізації законодавства України порівняно з законодавством *acquis communautaire*. До найбільш розповсюджених недоліків належать: трудова міграція, детінізація вітчизняного ринку праці, порушення стандартів охорони праці, порушення умов оплати праці, статеві дискримінація, масове вивільнення працівників тощо. Як свідчить практика, саме відсутність ефективного механізму імплементації та реалізації на практиці чинних нормативно-правових актів з питань праці породжує проблему практичної реалізації норм права і як наслідок призводить до існуючих проблем.

З огляду на існуючі проблеми, доречно наголосити на недосконалості, нестабільності, суперечливій базі трудового законодавства України, що як наслідок, призводить до порушень та обмежень прав працюючого населення, міграційних процесів до ЄС з метою працевлаштування.

Варто погодитись з думкою О. Л. Омельченко, що вагомим внеском у боротьбі з недоліками законодавства України є внесення змін і доповнень до чинного законодавства (відповідно до законодавства ЄС), що регламентують трудові й пов'язані з ними відносини, щодо: 1) встановлення права на безоплатні професійні консультацію, підготовку й перепідготовку не тільки для громадян України, а й для іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України і щодо яких такі зобов'язання передбачені міждержавними угодами; 2) удосконалення юридичного механізму квотування місць для працездатної молоді не лише для працевлаштування, а й для виробничого навчання; 3) визначення поняття «тривало безробітний» відповідно до вимог міжнародних актів, а також встановлення додаткових державних гарантій у сфері працевлаштування таких осіб; 4) установлення обов'язку роботодавця щодо забезпечення періодичного підвищення кваліфікації працівників і включення цього часу у робочі години.

Крім цього, показовим залишається досвід країн Центральної і Східної Європи (ЦСЄ) щодо адаптації свого законодавства у відповідності із нормами ЄС. Одним із основних вимог у підготовці до членства в ЄС є виконання умов щодо імплементації до національного законодавства *acquis communautaire* та забезпечення його дієвої реалізації через відповідні адміністративні чи судові структури. Наприклад, процес адаптації законодавства Польщі до законодавства *acquis communautaire* починався з етапу готування проектів нормативно-правових актів, спрямованих на проведення адаптації польського законодавства, проводилась перевірка відповідності проектів нормативно-правових актів *acquis communautaire* та введення особливого порядку розгляду парламентом законопроектів, спрямованих на здійснення адаптації польського законодавства до *acquis communautaire*.

Для вирішення проблеми адаптації національного законодавства до законодавства ЄС Польща використала у взаємозв'язку два аспекти: формальний, що полягає у приведенні національного законодавства у відповідність із законодавством ЄС, і практичний – створила умови для застосування адаптованого законодавства.

Тому, з огляду на вищезазначене, вважаю за необхідне Україні запозичити досвід держав-членів, наприклад Польщі, яка використовувала дієві механізми адаптації власного законодавства до законодавства *acquis communautaire*, зокрема вагомим поштовхом для досягнення цілей адаптації є співпраця з відповідними органами ЄС.

Крім цього, існує потреба у підвищенні організаційних заходів. Вважаю, що до мінімальних професійно-правових вимог персоналу повинні належати – вища юридична освіта із обов'язковим вивченням курсу права ЄС та знання однієї з офіційних мов ЄС. Дієвим буде реалізувати такі організаційні заходи, як: 1) належна підготовка державних службовців; 2) організація перепідготовки й підвищення кваліфікації суддів; 3) наявності перекладів і публікацій не тільки положень нормативно-правових актів Євросоюзу у сфері праці, а й коментарів і роз'яснень Суду ЄС; 4) регулярне інформування громадян держави про стан адаптаційного процесу. Матеріально-фінансові заходи повинні створити фактичні умови для реалізації законодавства про працю. Сукупність зазначених заходів має забезпечити можливість фактичної реалізації соціально-трудова прав громадян України відповідно до стандартів Європейського Союзу.

Отже, для адаптації трудового законодавства України до *acquis communautaire* необхідно не тільки привести національне законодавство у відповідність до законодавства ЄС, а й створити реальні умови для застосування адаптованого законодавства у сфері трудової діяльності.

Науковий керівник: **Усманов Ю. І.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

І. А. Елізбарян¹

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Свобода та забезпечення вільного руху осіб є одним з найважливіших досягнень Європейського Союзу. Одним із напрямків співробітництва є розвиток спільної імміграційної політики, яка спрямована на ефективне регулювання міграційних процесів, боротьбу з нелегальною міграцією та торгівлею людьми.

В умовах євроінтеграції міграційна політика ЄС та аналіз міграційних процесів мають важливе значення для України. З однієї сторони на територію ЄС спрямований міграційний потік наших співвітчизників, які проживають, навчаються та працюють у сусідніх державах. Більш того, значна частина мігрантів залишається проживати за кордоном і після спливу чинності віз, тому реальна кількість українців перевищує офіційні статистичні дані стосовно мігрантів [1, с. 3]. Другий аспект безпосередньо пов'язаний з бажанням України стати частиною Європейського Союзу. Це зумовлює необхідність відповідності вітчизняного законодавства європейським стандартам, в тому числі у сфері міграційної політики. З огляду на вищевикладене, актуальність даного дослідження не викликає сумнівів.

Дослідженням проблеми міграції займаються такі вчені як: В. О. Іващенко, О. В. Кузьменко, В. О. Новік, О. А. Малиновська, В. В. Коваленко та багато інших.

Активні міграційні процеси не є новими для об'єднаної Європи. Однак, ситуація, яка виникла у 2015 році сколихнула не лише Європейський Союз,

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

а й іншу частину земної кулі. В процесі стрімкого збільшення кількості біженців, спільна міграційна політика та звичні заходи контролю за кордонами виявилися неефективними, що спричинило активізацію міжнетічних проблем та проблему інтеграції мігрантів у нове суспільство.

Поняття «криза» було застосовано після серії морських катастроф у Середземному морі, внаслідок яких загинула значна кількість біженців. Протягом короткого проміжку часу на шляху до Європи потонуло як мінімум 5 човнів, на борту яких знаходилось більше 1200 мігрантів з Африки [4]. Саме тому такі події отримали назву міграційної кризи ЄС.

Причини міграційної кризи обумовлені війною в Сирії, наслідками «арабської весни», конфліктними ситуаціями в Лівії, Тунісі, Єгипті та інших країнах Близького Сходу та Африки. Найбільша кількість біженців походить з Сирії, Косово, Афганістану, Іраку та Нігерії. Приймають мігрантів, в першу чергу, країни південного регіону ЄС, а саме: Греція, Мальта, Італія та Іспанія. Також країнами, до яких надійшла найбільша кількість заявок щодо надання статусу біженця стали Німеччина, Франція, Швеція та Угорщина [1, с. 8].

Серед причин міграційної кризи зазначають також неефективну політику Союзу у сфері міграції. Правовими засадами спільної міграційної політики є Шенгенські угоди 1985 та 1990 років, Дублінські Конвенція 1990р., Маастрихтський договір 1992 р. та Амстердамський договір 1997 р. [2, с. 42]. Таке регулювання було спрямоване на рівномірний розподіл міграційних потоків. Варто зазначити, що відбулося реформування Дублінського механізму. Спочатку статус біженця надавався тією країною, куди мігрант прибув вперше. Однак, це зумовило надзвичайне навантаження на південні держави. Тому було запроваджено правило відповідно до якого притулок надавався державою, в якій особа має сталі родинні чи інші зв'язки.

Відповідно до Розділу II Шенгенського кодексу держави-члени Європейського Союзу мають право відновлювати прикордонний контроль на період до шести місяців [3]. Відновлення контролю не може зупинити потік біженців, але здатний унормувати діяльність з обліку та управління. В рамках ЄС лунають звинувачення в адресу Греції стосовно невиконання нею належного обліку та реєстрації мігрантів, а також проведення дактилоскопії. Тому держави-члени ЄС зацікавлені в якнайшвидшому вирішенні цієї проблеми, адже строки відновлення прикордонного контролю спливають.

Важливим заходом в рамках реалізації міграційної політики ЄС було посилення рятувальних та пошукових місій, а також боротьба з перевізниками мігрантів. У Середземному морі ще з 2013 року здійснюються постійні рятувальні операції за італійською програмою Mare Nostrum біля лівійських берегів. Згодом було впроваджено більш масштабну операцію Triton, в рамках якої значно збільшено кількість рятувальних суден [4].

На мою думку, варто звернути увагу на запровадження політики переміщення та розподілу.

Відповідно до ч.3 ст. 78 Лісабонського договору якщо в одній чи кількох державах-членах виникає надзвичайна ситуація, пов'язана з раптовим напливом громадян третіх країн, Європейська рада за пропозицією Європейської комісії може ухвалити тимчасові заходи на користь зацікавленої держави-члена [5].

З огляду на навантаження потоку мігрантів передусім на Італію та Грецію, ЄС встановив відповідні квоти розподілу мігрантів [4]. Критеріями такого поділу є:

- кількість населення країни-члена;
- сукупний розмір ВВП;
- кількість звернень за отриманням статусу біженця за 2010–2014 роки;
- рівень безробіття.

Учасниками програми переміщення були всі держави-члени ЄС, крім Великобританії, Ірландії та Данії (у зв'язку з наявністю застережень до договорів). Для попередження переїзду біженців до більш заможних країн Європейська Комісія встановила умову – заборона змінювати країну проживання протягом 5 років.

Схожою на програму переміщення є концепція розселення біженців, що розроблялася за участю Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН). Подібністю даної концепції є так само встановлення квот розподілу мігрантів та заборона переїзду в інші країни протягом п'яти років. Однак, розселення передбачає укладення договору між державою-членом ЄС, яка надає притулок та УВКБ ООН [4]. Більш того, програма розселення передбачає участь Великобританії, Данії та Ірландії, а також заохочується залучення асоційованих членів.

Необхідно зазначити, що політика держав-членів у прийнятті рішень є неоднорідною. Держави не можуть узгодити критерії для встановлення

квот, а також вимагають запровадження додаткових критеріїв, які б обмежували кількість біженців на їх території.

Відсутність ефективної спільної політики та неоднорідність у нормативному регулюванні окремих держав зумовлює виникнення внутрішньополітичних конфліктів та загострення міжнаціональних відносин. Не зважаючи на глобалізаційні процеси, які відбуваються в усьому світі та зняття національно-культурних рамок, початок міграційної кризи в ЄС зумовив зіткнення населення держав з групами мігрантів. Населення об'єднаної Європи заявляє, що європейська культура та традиції втрачають свою самобутність, а сучасна ситуація ще більше загострює цю проблему і може призвести до втрати національної ідентичності [2, с. 44].

Проблемою міграційних процесів Європейського союзу також є поширення антиісламських настроїв та дискримінаційні обмеження щодо мусульманських груп мігрантів [2, с. 44]. Наочним прикладом даної проблеми є події, які сталися у Франції в листопаді 2015 року. Теракти в Парижі безпосередньо пов'язані з війною в Сирії, тому що терористи заявляли про помсту за війну. Такі кризові ситуації призводять до проявів ксенофобії, коли суспільство все частіше та більше виступає противником мігрантів. Поява даного явища є зрозумілою, адже населення прагне спокою та стабільності і боїться повторення терактів в Парижі.

Ще однією проблемою є інтеграція мігрантів у нове суспільство. Небажання при звичаюватися до нових умов життя також сприяє поширенню ксенофобії. В науці існують різні моделі інтеграції груп мігрантів.

Значного поширення в державах-членах ЄС набула модель ізоляції громад, які проживають у відокремлених районах та рідко контактують з населенням приймаючої держави [2, с. 43]. Така модель не є ефективною, тому що в зазначених умовах фактично відсутня інтеграція. Поведінка мігрантів стає маргінальною, загострюються міжетнічні конфлікти. Ще однією поширеною моделлю є асиміляція, в умовах якої мігранти приймають мову, культуру та традиції держави перебування. В умовах даної моделі держава повинна здійснювати підтримку та полегшувати процес адаптації.

Існують й інші моделі інтеграції, але головними їх чинниками є освіта, професійне навчання, працевлаштування та охорона здоров'я [2, с. 43]. Кожен з перелічених факторів сприяє вирішенню певної проблеми міграційної кризи. Зокрема, більшість сирійських мігрантів не вміє читати та писати, що впливає на неможливість нормального працевлаштування і як наслідок призводить до бідності та голоду.

Забезпечення працевлаштування біженців має суспільну користь для обох сторін. Мігранти отримують певне становище на ринку праці, а якщо мають професійні знання отримують можливість реалізувати свій потенціал. В свою чергу приймаюча держава вирішує проблему забезпечення потреб ринку праці. На сьогодні в Європі склалася складна демографічна ситуація і деякі галузі виробництва та регіони відчувають потребу у кваліфікованих працівниках [1, с. 35]. Тому приплив людських ресурсів певним чином пом'якшує ці проблеми.

Таким чином, міграційна криза Європейського союзу є явищем, яке зумовлене стрімким збільшенням кількості мігрантів, які не хочуть або не можуть користуватися захистом своєї держави, що призвело до розбалансованості функціонування Європейського Союзу та порушення стабільності кожної з держав-членів. Як ми бачимо, з'явилися серйозні проблеми, які потребують негайного вирішення. Це питання, пов'язані з безпекою кордонів, адже неоднозначне становище Шенгенської угоди викликає значні економічні втрати. Крім того, потребують врегулювання проблеми розподілу біженців, їх інтеграції, визначення соціального статусу.

Ситуація, що склалася на сьогодні в Європі вказує на необхідність реформування спільної міграційної політики, врахування етнічних, культурних та національних цінностей. Крім того, дуже важливо знайти консенсус та остаточно врегулювати розподіл та переміщення біженців на території Європейського Союзу. Це вимагає узгодженої та однорідної внутрішньої політики держав-членів, домовленості стосовно критеріїв квотування, а також запровадження таких заходів інтеграції груп мігрантів, які б мінімізували виникнення міжнаціональних та міжетнічних суперечок.

Література:

1. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2014. – 48 с.
2. Луцишин Г. І. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних конфліктів/ Г. І. Луцишин. – Політичні науки. – №2. – 2015р. – С. 41–45.
3. Journal officiel de l'Union européenne (JO) L 77 du 23.3.2016, p. 1; Official Journal of the European Union L 77, 23.3.2016, p. 1; Amstblatt der Europäischen Union L 77 vom 23.3.2016, S. 1.
4. Солодько А., Фітисова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>

5. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eu.prostir.ua/catalogue/159827.html>

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. А. Ермак¹

ПЕРСПЕКТИВЫ СУЩЕСТВОВАНИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

ЕС – политико-экономическое образование (союз) международного характера, которое сочетает в себе признаки международной организации и федеративного государства, однако, не является ни тем ни другим.

По своему охвату Европейский союз довольно велик и с момента последнего расширения в 2013 году, когда государством-членом стала Хорватия, количество государств-членов составляет 28 стран.

Данный Союз с конца 20-го – нач. 21-го вв. динамично развивался, все больше приобретая черты федеративного государства, влияя на геополитические процессы, а также процессы внутринациональные (как государств – членов ЕС, так и государств, которые таковыми не являются).

Данное влияние с каждым годом растет, что приводит к возникновению у государств-членов (их населения и государственных органов) разногласий по поводу дальнейшей политики ЕС, которая непосредственно влияет на внутренне-национальную политику.

Хотя ЕС функционирует исходя из принципа разделения полномочий, т.е. ЕС и национальные органы принимают решения по вопросам, которые касаются исключительно их полномочий, а ЕС не имеет права вмешиваться во внутреннюю политику государства-члена союза и принимать решения, касающиеся компетенции внутригосударственных органов, но процесс развития самого объединения стремится к тому, чтобы максимально перетянуть на себя внутригосударственные полно-

¹ Студент 5 курса Института прокуратуры и криминальной юстиции Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

мочия и централизовать управление, объективно, обрастая чертами федерации.

Стоит отметить, что не все государства, которые входят в ЕС, готовы и хотят такого расширения. Примером, который косвенно обозначил данную позицию, является непринятие в 2004 году так называемой Конституции ЕС, которая была направлена на реформирование тогда ещё действующей системы 3-х опор, а также обозначала более четкие черты федеративного государства (пост президента; федеральная структура национальной безопасности; расширенные полномочия Европарламента касательно прав и свобод граждан ЕС; пост министра иностранных дел, который получал право задействовать боевые части «Еврокорпуса» [1] (примечание: Еврокорпус – военная структура, которая подчиняется политикам так называемого Объединенного комитета, в который входят представители министерств иностранных дел и обороны 5-ти стран: Германии, Франции, Бельгии, Люксембурга и Испании. Сам «Еврокорпус» объединяет 10 стран: Германию, Францию, Бельгию, Люксембург, Испанию, Италию, Турцию, Польшу, Грецию, Румынию, причем последние 5 стран не имеют права принимать решения). [2]

Тогда, на национальных референдумах стран-участниц, Франция и Нидерланды проголосовали против её принятия, а такие страны как Великобритания, Ирландия, Португалия и Дания вообще отложили референдум на неопределённый срок. [3] Так образовался политический кризис, и вопрос Конституции был снят с порядка дня.

Но в 2007 году в Лиссабоне был подписан договор, который всё же был направлен на реформирование ЕС и изменение его внутреннего устройства. Однако, стоит обратить внимание на то, что положения договора, в большей части, повторяли нормы Конституции, т.е. фактически имеет место ситуация, когда внедрение Конституции происходило постепенно и под другой юридической формой (чему, стоит отметить, не особо противились страны ЕС).

Процесс внедрения таких норм снова привёл к тому, что имело место в 2004 году – нежелание некоторых стран участвовать в процессе глобализации ЕС, тем самым обременяя себя новыми обязательствами, что, в свою очередь, влечёт за собой огромные финансовые затраты и потерю суверенитетного государственного начала.

Одним из нововведений Лиссабонского договора (как и непринятой Конституции) была возможность выхода страны-члена из ЕС. И в

2016 году случился прецедент под названием «Brexit» (принятие решения Великобританией о выходе из ЕС). Такие меры были приняты в связи с несогласием правительства Соединенного Королевства (СК) с политикой ЕС, что в первую очередь ущемляли национальные интересы СК. Проблемой, которая возникла по данному прецеденту, есть отсутствие механизма выхода страны из Союза, однако решение принято окончательно, и на данный момент между правительством СК и органами ЕС ведутся переговоры по сглаживанию последствий финансового характера для экономик 2-х сторон. Данный прецедент продемонстрировал мировому сообществу, что если национальные интересы членов ЕС не будут учтены в полной мере при принятии решений органами ЕС, то нахождение в данном сообществе является бессмысленным и, более того, таким, которое останавливает развитие конкретной национальной экономики. Не лишним будет отметить, что Великобритания входит в пятёрку стран по уровню валового внутреннего продукта [4] и занимает 22 место по ВВП на душу населения согласно рейтингам Всемирного Банка за 2015 год [5] (по уточненным данным), что говорит о развитости экономики страны и о том, что её развитие продолжается. Великобританию можно отнести к странам-донорам ЕС, что означает её большие денежные вклады по обязательствам ЕС (как внутренним, так и внешним), сковывая внутригосударственный денежный прирост.

Кроме того, большим аргументом против членства стала политика ЕС в отношении мигрантов/беженцев – принцип их принятия на территорию стран ЕС. Особо остро эта проблема стоит на сегодняшний день, когда их количественный эквивалент растёт согласно геометрической прогрессии. Стоит заметить, что различные составляющие социума (народы, национальности, меньшинства) имеют способность и право самоопределяться, что выражается в религиозных, традиционных и социальных формах, которые не являются сопоставимыми с такими же формами выражения европейского социума, потому логично предположить, что будут возникать противоречия, которые, опять же, у разных народов разрешаются по-разному. Сложилась ситуация, когда миграционная политика ЕС в отношении беженцев серьёзно либерализировалась, а это в значительной степени снизило уровень контроля при проведении пограничных процедур; количество беженцев растёт, возникают признаки самоопределения таких мигрантов; всё более выходящим из под контроля становится такое явление

как терроризм, который представляет собой явную угрозу жизни и безопасности населения государств-членов.

Ещё одним подводным камнем я считаю тезис о том, что для чего бы не создавался ЕС, одной из главных целей, которые преследовали «государства-создатели», является увеличение рынка сбыта своего товара.

На сегодняшний день ЕС пришёл к такой ситуации, что у стран-доноров ЕС товар производится в необходимом количестве, однако, сбывать его некуда, так как экономики стран-членов ЕС, в большинстве своём, зависят от доноров, и их внутренний рынок наполнен товарами в полной мере (как своих национальных, так и других стран ЕС).

Образовался вакуум, и выход из него – подписание договоров об ассоциации с ЕС, как, например, договор с Украиной. Экономическая подоплека данного договора сводится к тому, что на обязывающую сторону вводится квотирование экспорта товаров, что означает уменьшение внешнего дохода с рынка, но другая сторона имеет право полностью зайти на внутренний рынок страны-подписанта. Такое регулирование полностью подтверждает тезис о необходимости ЕС сбывать товары за пределами её юрисдикции.

Все эти проблемы, которые имеют место, всегда замалчивались или же являлись такими, которые не требуют разбирательства, теперь же ЕС в лице Европейского совета находится в тупике и не может решить обостренные проблемы, что говорит о несостоятельности в принятии решения и возложении на себя ответственности.

В итоге получаем ситуацию, когда ЕС исчерпал себя в том виде, в котором он есть сейчас. По моему мнению, прослеживается 2 наиболее вероятных выхода из ситуации:

- 1) прекращение деятельности ЕС;
- 2) реформирование концепции и системы ЕС.

Оба варианта являются взаимосвязанными, так как реформирование может спасти ЕС. Если же реформирование не произойдёт и не увенчается успехом, то вариант № 1 будет воплощён в жизнь. Стоит заметить, что сейчас ЕС подобен СССР конца 80-х годов XX века: тогда реформирования не произошло, что логично привело к его развалу.

Европа находится в ожидании, поскольку в 2-х «главных» странах ЕС в 2017 году пройдут парламентские и президентские выборы (Франция и Германия), где всё большей популярностью пользуются «Правые силы», которые в своих предвыборных обещаниях говорят о выходе из ЕС. Осо-

бенно стоит выделить Францию, где Марин Ле Пэн, Франсуа Фийон и Эммануэль Макрон имеют приблизительно одинаковый процент будущих голосов, причем Марин – сторонник выхода из ЕС и самостоятельного развития, Фийон выступает за существенное ограничение компетенции ЕС (особенно экономический вопрос) и не исключает выхода из ЕС, а Макрон говорит о продолжении европейской интеграции, но в виде, который позволяет странам самостоятельно определять свою политику.

В Германии же недовольны политикой Ангелы Меркель, которая довольно долго стоит у руля государства, и готовы к замене канцлера.

Кроме того, ряд стран-членов ждут выборов в этих странах, поскольку пока имеют некоторую неопределённость в своих позициях, но недовольство со стороны Польши и Испании, а также разговоры о выходе Дании, Швеции, Венгрии, Нидерландов и Греции имеют место.

Вывод таков, что какими бы не были результаты выборов, это определенно существенно повлияет на дальнейшую политику ЕС, ведь экономическое начало будет кардинальным образом изменено, а именно экономика задает вектор политики. В дальнейшем мы сможем наблюдать ЕС, который уже не будет представлять собой наднациональный союз с мощными и глубокими полномочиями, а будет представлять собой договорённость стран о свободных рынках и границах, однако, расположение сил и геополитическое влияние ЕС будет сведено к минимуму. Если же не осуществить реформаторские решения, то недовольство стран будет возрастать и, в конечном итоге, такое объединение как Европейский Союз прекратит своё существование.

Литература:

1. Официальный текст Конституции ЕС (англ.)/[Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ:C:2004:310:TOC>

2. «Eurocorps – A Military Tool for Europe and NATO»/[Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Eurocorps_A_military_tool_for_EU_and_NATO.pdf

3. Agostinelli, M. Costituzione Europea: i pericolosi obiettivi della Convenzione / M. Agostinelli / Relazione tenuta al forum soceale di Riva del Garda. Date of access: 12.04.2008.

4. Рейтинг стран по номинальному ВВП. Рейтинг Всемирного Банка (англ.)/[Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>

5. Рейтинг стран по ВВП на душу населения. Рейтинг Всемирного Банка (англ.)/[Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://databank.worldbank.org/data/download/GNIPC.pdf>

6. Юлия К. Конституция Европейского Союза: история подготовки и причины провала её ратификации/[Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/1550/232/>

Научный руководитель: **Исакова В. М.**, к.ю.н., ассистент кафедры международного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

В. В. Єрмолич¹

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З АСОЦІЙОВАНИМИ КРАЇНАМИ

На сьогодні Україна обрала чіткий вектор розвитку на європейську інтеграцію. У зв'язку з цим вона взяла на себе зобов'язання реформувати власну економіку за принципами та правилами Європейського Союзу (далі – ЄС). Це пов'язано з тим, що підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС та його державами-членами відкриває перед нашою державою перспективу інтеграції до цього об'єднання з можливим членством у ньому після створення між партнерами зони вільної торгівлі [1, с. 10]. При цьому, для окреслення чіткої картини правовідносин, що виникнуть, необхідно також дослідити дані відносини зі сторони ЄС. Відтак, для цього нам необхідно дослідити особливості правового регулювання правовідносин ЄС з асоційованими країнами.

Отже, почнемо з того, що ЄС за своєю природою є унікальним об'єднанням держав, яке за своїми цілями та структурою не має аналогів у світі. ЄС виник в результаті розвитку економічної, політичної та правової інтеграції на території Європейського континенту.

Особливості ЄС проявляються в усіх сферах його функціонування. Зовнішні відносини не є виключенням. Це пов'язано з тим, що саме співробітництву з іншими суб'єктами міжнародного права ЄС приділяло

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

особливу увагу з початку свого існування. З часом таке співробітництво набуло різноманітних форм, однією з них є асоціація.

Саме Угоди про асоціацію ЄС із третіми країнами, а саме країнами – учасницями східного партнерства, являють собою один з основних правових механізмів створення спільного між ЄС та цими країнами простору стабільного співробітництва. Як зазначає Муравйов В. : «вони віддзеркалюють значною мірою правову політику Євросоюзу» [1, с.11].

Відтак, саме на підставі цих Угод право ЄС поширює свою дію на внутрішні правопорядки асоційованих країн.

Звертаючись до визначення терміну «асоціація», необхідно звернути увагу на те, що воно походить від латинського «associatio» («з'єднання») і може означати організоване для досягнення узгодженої мети об'єднання, союз людей, груп, класів, установ тощо. Під асоціацією суб'єктів міжнародного права розуміють виражений певним чином сталий зв'язок між ними.

Як зазнає Березовська І. А., з одного боку, термін «асоціація» в міжнародному праві використовують для найменування об'єднань держав координаційного характеру, органи яких не мають наднаціональних повноважень. У цьому разі мова йде про різновиди міжнародних організацій. Такими є, наприклад, Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), Латиноамериканська асоціація інтеграції (ЛАІ) тощо. З другого боку, асоціаціями іменують об'єднання однієї чи кількох держав (або залежних країн і територій) з міжнародними організаціями та групами держав. Такі асоціації, як правило, не створюють нової міжнародної організації, оскільки відсутнє відповідне волевиявлення сторін. При цьому асоціація може мати характер обмеженого членства в організації, а може й не передбачати членства в організації – тоді йдеться про асоційоване партнерство, що регулюється особливим чином.

Науковець також підкреслює, що для визначення обмеженого членства в статутах міжнародних організацій найчастіше застосовують термін «асоційоване членство». Виникнення цього терміну первісно було пов'язане з особливим становищем залежних країн і територій у міжнародних організаціях. При цьому, на сьогодні внаслідок здобуття незалежності підопічними територіями та припинення функціонування системи опіки ООН, проблема асоційованого членства несамостійних територій втратила свою актуальність.

Значно поширенішим від асоціації з несамостійними територіями є асоційоване членство держав. До міжнародних організацій, що його

використовують, належать, зокрема, Рада Європи, Організація країн – експортерів нафти (ОПЕК) та інші [2, с. 8].

Ми, в свою чергу будемо використовувати поняття «асоціація» в контексті словосполучення «Угоди про асоціацію». Отже, розглядаючи Угоди про асоціацію з правового боку, особливу увагу необхідно приділити їх змісту. Відтак, текст цих угод є дуже подібний. З огляду на це, дослідники в сфері європейської інтеграції такі угоди називають типовими. При цьому, на практиці ж кожна угода визначає конкретні питання асоціації, беручи до уваги специфіку двосторонніх відносин конкретної держави з ЄС, пріоритети та сфери взаємних інтересів [3, с. 135].

Угоди про асоціацію належать до групи зовнішніх угод ЄС, укладених відповідно до «змішаної зовнішньої компетенції» ЄС (тобто разом з усіма державами-членами ЄС), та укладаються згідно зі ст. 217 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС), в якій зазначено, що: «Союз може укладати з однією чи кількома третіми країнами чи міжнародними організаціями угоди про створення асоціації, яка характеризується взаємними правами та обов'язками, спільними діями і особливими процедурами».

Один із основних керівних принципів укладення Угод про асоціацію закріплений в рішенні Суду ЄС у справі *Demirel*, в якому Суд ЄС зазначив, що Угода про асоціацію передбачає «формування особливих відносин із країною-не членом, яка зобов'язана, принаймні в певних межах, брати участь у системі [Союзу]». Таким чином, можна визначити декілька закріплених в праві ЄС ознак, які стосуються Угод про асоціацію: 1) взаємні права та обов'язки; 2) спільні дії та спеціальні процедури; 3) особливі відносини між ЄС та третьою країною; 4) участь третьої країни у системі ЄС [4, с.4].

Звідси, цікавим будуть висновки науковців щодо окремих сторін Угод про асоціації. Відтак, проаналізувавши існуючі Угоди про асоціацію ЄС з третіми країнами, Березовська І. А. наголошує на тому, що в останніх відбувається відтворення класичних положень Римського договору про заснування ЄЕС, зокрема щодо свободи руху товарів (ст.ст.12, 30, 36, 37, 95 останнього), які стосуються заборони митних зборів, кількісних обмежень на імпорт та експорт, а також інших еквівалентних їм заходів, є стандартним для більшості Угод про асоціацію, що укладаються ЄС. Широкого розповсюдження здобула й практика відтворення ряду соціально-трудових норм, зокрема положення про неприпустимість дискримінації працівників з третьої країни на території в тому, що стосується

умов праці, винагороди чи звільнення щодо вихідців із країн – членів ЄС» (наприклад ст. 38(1) Угоди про асоціацію з Болгарією) [5, с. 181].

Також, важливо підкреслити що відтворення вищенаведених умов, безумовно, має місце й в Угоді про асоціацію з Україною.

Економічна, секторальна і торговельна частини є найбільшими за обсягами складовими Угоди про асоціацію з ЄС. Наприклад, частина Угоди про асоціацію про «Економічне та секторальне співробітництво» містить співпрацю між Україною та ЄС у 28 сферах (енергетика, оподаткування, транспорт, тощо). Кожен розділ містить етапи та терміни імплементації актів законодавства ЄС. Загалом Угода про асоціацію містить близько 400 регламентів та директив ЄС [6, с. 113–114].

Окрім цього, крім соціально-економічних та інших положень, що відтворюють норми первинного права ЄС, окреме місце в Угодах про асоціацію з ЄС зазвичай посідають положення про демократичні свободи та європейські цінності. Це пов'язано з підписанням Лісабонської редакції установчих договорів ЄС, які на сьогодні чітко визначають, що «у відносинах із зовнішнім світом Союз захищає і підтримує розповсюдження своїх цінностей і інтересів...» (ст.3.5 Договору про Європейський Союз (далі -ДЄС) [6, с. 114].

Перелік таких цінностей, в свою чергу, міститься в ст.2 ДЄС, де зазначено що Союз засновується на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для держав-членів в рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок і чоловіків [7].

Отже, аналіз особливостей правового регулювання правовідносин ЄС з асоційованими країнами дає змогу прийти до висновку, що ратифікація Європейським парламентом з Верховною Радою України 16 вересня 2014 року Угоди про асоціацію створила умови для надання українським суб'єктам господарювання доступу на внутрішній ринок ЄС та створення поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Головною метою Угоди про асоціацію між ЄС і Україною є подальший розвиток політичного діалогу між ними. Політичний діалог між ЄС та Україною буде націлений на встановлення демократичних свобод, захист прав людини, забезпечення свободи преси і засобів масової інформації. Для досягнення цих цілей преамбула Угоди про асоціацію між ЄС і Укра-

їною закликає Україну поділяти цінності ЄС і принципи, зазначені в установчих договорах ЄС (зокрема, у статті 2 Договору про ЄС), та заохочуватимуть Україну дотримуватися визнаних міжнародних принципів і стандартів щодо захисту прав людини і демократичних свобод, прописаних у Хартії ООН та Гельсінських і Паризьких документах ОБСЄ [4, с. 6].

Відтак інтеграція кожної з асоційованих держав до внутрішнього права ЄС, передбачає непросту систему заходів з адаптації та гармонізації системи законодавства держави та створення внутрішньо-регулятивної «інфраструктури» відповідно до вимог встановлених правом ЄС. А отже, важливо чітко усвідомлювати, що створення ефективного законодавства не повинно мати вигляд простого копіювання положень законодавства ЄС. Тільки узгоджений синтез національних особливостей приведених у відповідності до цілей та мети ЄС зможе допомогти досягнути результатів, які пророкують «нам» дослідники в сфері євроінтеграції.

Література:

1. Муравйов В. Правовий механізм реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом // Віче. – 2015. – №8. – С. 10–15.
2. Березовська І. А. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня к. ю. н. «Правове регулювання відносин Європейського Союзу з асоційованими країнами» – Київ – 2005. – 19 с.
3. Олійник Ю. Угода «Про асоціацію» ЄС з «третіми» державами: досвід Польщі // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2014. – Вип. 26. – С. 133–140.
4. Р. Петров, О. Головка-Гавришева, М. Кузьо, Д. Черніков Інституційне та правове забезпечення європейської інтеграції України: виклики та завдання. – Київ. – 2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/europrav2015.pdf>.
5. Березовська І. А. Вплив угоди про асоціацію з Євросоюзом на правову систему України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 100(1). – С. 179–185.
6. Живора Г. Угода про асоціацію з ЄС: економічні наслідки для України // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2014. – №8. – С. 107–119.
7. Договір о Европейском Союзе [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

Науковий керівник: Маринів І. І., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Невід'ємною частиною процесу формування єдиного ринку на території Європейського Союзу (далі – ЄС) є створення юридичних осіб, що будуть здійснювати свою діяльність не лише на території певної держави-члена, а й у всьому Союзі. Для ефективного функціонування діяльність таких компаній необхідна наявність законодавчої регламентації не лише на національному рівні, але й на рівні права ЄС, з метою підпорядкування їх єдиному для всіх правопорядку.

Після 30 років розробки проєктів та переговорів Рада ЄС 8 жовтня 2001 року прийняла Регламент 2157/2001, яким закріплено Статут Європейської Компанії (далі – ЄК). В п.1 вищезазначеного регламенту вказано, що завершення побудови внутрішнього ринку і визваний цим прогрес в економічній і соціальній сфері на території всього Союзу означає не тільки необхідність усунення торгівельних бар'єрів, але і те, що виробничі структури повинні бути пристосовані для діяльності в масштабах Союзу. Для досягнення цієї цілі необхідно щоб компанії, діяльність яких не обмежується задоволенням виключно локальних потреб, могли планувати і здійснювати реорганізацію своєї діяльності в масштабах всього Союзу.

Відповідно до положень Статуту ЄК, така юридична особа може бути утворена компаніями, що зареєстровані на території однієї з держав-членів ЄС, центральне управління і основна підприємницька діяльність яких перебувають на території Союзу.

В Статуті ЄК врегульовані деякі сфери діяльності компаній, зокрема, порядок утворення, функціонування, припинення, місце реєстрації тощо. В випадках, передбачених Регламентом, – деякі відносини, наприклад, внутрішня структура ЄК, регулюються засновницьким договором, а в усіх інших випадках – нормами національного законодавства держави-члена ЄС, в якій юридична особа має зареєстрований офіс.

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Проблемним аспектом є неврегульованість досить важливих сфер ні в Статуті ЄК, ні в Регламенті, зокрема, питання оподаткування, ліквідації, банкрутства тощо. Відповідно до вищезазначених положень, такі правовідносини, повинні регулюватись національним законодавством. Однак, існування на одному ринку компаній, що в ідентичних сферах мають різний правовий статус є неприпустимим, оскільки знижує загальну ефективність ринкових відносин і порушує загальні принципи рівності усіх суб'єктів.

Зважаючи на проблеми у впровадженні ЄК на європейський ринок був введений ще один досить гнучкий та зручний інструмент для підприємств – Європейське об'єднання за економічними інтересами (далі – ЄОЕІ). Він здебільшого орієнтований на малий та середній бізнес. Однак, не у всіх випадках таке об'єднання може визнаватись юридичною особою. Незважаючи на фактичну наявну правосуб'єктність (правом виступати у торгівельному обороті, приймати участь як сторона в суді), це питання було залишено на розсуд національного законодавця. У більшості держав-членів ЄОЕІ визнаються юридичними особами, але існують і протилежні випадки, зокрема – Італія та Німеччина. За таких умов, виникають певні проблеми, наприклад, при укладенні правочинів з ЄОЕІ, коли таке об'єднання не є єдиною особою, що викликає незручності в представництві всіх його членів і наданні доручень на їх укладення.

Наявність ЄК та ЄОЕІ все ж виявилось недостатнім для ефективної діяльності наднаціональних компаній на території ЄС, що зумовило прийняття Статуту Європейського кооперативного товариства (далі – ЄКТ), закріпленого Регламентом 1435/2003/ЄС. ЄКТ володіє правосуб'єктністю, створюється як фізичними так і юридичними особами, мають однакове правове регулювання і структуру. Особливістю є особиста участь членів кооперативу в діяльності. Звичайно, є можливість залучення інвесторів, однак, вони повинні бути членами ЄКТ і їх загальна кількість голосів не може перевищувати 25% від числа звичайних членів.

Необхідно підкреслити, що діяльність таких наднаціональних компаній як ЄК, ЄОЕІ та ЄКТ є надзвичайно важливою для розвитку ринку ЄС. Такі компанії мають ряд специфічних рис. Зважаючи на вищевикладене, можна дійти висновку, що діяльність ЄК, ЄОЕІ та ЄКТ недостатньо регламентована, а тому потребує уточнення і детальної регламентації не тільки на національному рівні, але й на рівні права ЄС.

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Входження України в європейський і світовий простір викликає потребу у відповідних перетвореннях в усіх сферах суспільного життя. Орієнтація на право Європейського Союзу стає істотним чинником розвитку законодавства інших країн, у тому числі й України. З огляду на це, демократичні зміни потребують гармонійного розвитку економічної, політичної та правової систем [1].

Питання реформування національного законодавства постало перед Україною з моменту проголошення її незалежності у 1991 р. Зрештою, з прийняттям Конституції України, в якій було закріплено положення про те, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.[2]

Досліджуючи праці науковців можна дійти висновку що, їх автори розглядають лише окремі аспекти такої проблематики, не беручи до уваги питання комплексного аналізу та побудови державних механізмів державного управління адаптацією національного права до права ЄС [6; 7].

Також необхідно відзначити той факт, що при здійсненні адаптації законодавства України до права Європейського Союзу мають місце певні проблеми, що значно уповільнюють цей процес. Багато невизначеностей існує стосовно встановлення точного змісту актів Європейського Союзу, з якими потрібно узгодити українське законодавство. А саме, що ці акти офіційно може тлумачити тільки Суд ЄС. Завдяки такому тлумаченню зміст актів може частково змінюватися. І країна, що адаптує своє законодавство, не може належним чином слідкувати за такими змінами і вчасно їх враховувати шляхом внесення змін до свого законодавства. Відповідні ж структури Союзу не зобов'язані інформувати Україну про зміни в своєму праві. Все це може призводити до невідповідності національних норм нормам права ЄС та зниження ефективності реалізації положень права ЄС у внутрішньому правопорядку України. Водночас

¹ Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

під час приведення законодавства України до права ЄС обов'язково слід враховувати, що акти інститутів ЄС діють у відповідному правовому середовищі Союзу. Адаптація практично приводить до перенесення певної частини актів зазначеного наддержавного об'єднання до правової системи іншої країни, яка функціонує за своїми унікальними закономірностями. Тому, вітчизняний законодавець не завжди може об'єктивно врахувати всі юридичні тонкощі відповідного процесу, включаючи чітке розуміння юридичної термінології, що використовується в ньому, причини його прийняття та особливості реалізації. Як наслідок – можливою є ситуація, за якої може відбуватися перекручення змісту національних норм, що підлягають адаптації.[3]

Варто підкреслити, що факт ухвалення згідного з правом ЄС українського законодавства ще не означає належного функціонування цих правових механізмів. Створюючи національну державну правову систему у відповідності до європейських норм, необхідно проводити одночасно із адаптацією вже існуючих законів, приймаючи нові узгоджені із правовим полем ЄС законодавчі акти. Беззаперечним є і те, що процес адаптації законодавства України вимагає злагодженої співпраці всіх гілок влади.

Ключовим елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства із правовими нормами ЄС. Зближення законодавства України із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках Євросоюзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах-членах ЄС.[4]

Необхідно також зазначити, що адаптація національного законодавства до європейських стандартів проводиться з метою:

- забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, що впливають міжнародних договорів, що стосуються співробітництва України з ЄС;
- розвитку національного законодавства у напрямі його зближення із законодавством ЄС та забезпечення високого рівня підготовки в Україні проектів актів законодавства;
- створення правової бази для інтеграції України до ЄС[5]

Підсумовуючи, варто зазначити, що сама лише адаптація законодавства не буде ефективною, якщо нехтувати іншими елементами ін-

теграційного процесу. Так, вона повинна відбуватися паралельно із створенням відповідного політичного клімату у суспільстві та інших важливих умов, за яких європейський вибір України мав би підтримку з боку основних політичних сил. Крім того, однією з необхідних передумов успішної адаптації законодавства України є в повній мірі втілення за змістом принципу верховенства права та надання надійних гарантій захисту прав та свод людини. В державі повинно бути забезпечене формування належної моделі, здатної забезпечити ефективне застосування адаптованого законодавства, зміцнити демократичні, політичні, громадянські інститути, гарантуючи верховенство права, захист прав і свобод людини.

Література:

1. Стрельцова О. В. Взаємодія міждержавних правопорядків Європи як передумова формування європейського права // Право України. – 2013. – N 6. – С. 145–152.
2. Пархоменко Н. М. Взаємодія міжнародного, європейського та національного права: теоретичні засади / Н. М. Пархоменко // Право України. – 2014. – N 5. – С. 52–61. – Бібліогр. : с. 59–60;
3. Брацук І. З.. Теоретико-правові засади імплементації права Європейсько-го Союзу в національне право держав-членів. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – 230 с. ;
4. Муравйов В. Гармонізація законодавства України з правом Європейсько-го Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / В. Муравйов, Н. Мушак // Віче : журн. Верхов. Ради України. – 2013. – N 8. – С. 12–18. – Бібліогр. : с. 18;
5. Олійник О. Реформування юридичної риторики в Україні: євроінтеграція та адаптація національного законодавства і права України до законодавства та права // Віче. – 2010. – 18. – С. 27–29.
6. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – X. : Право, 2005. – С. 139–141.
7. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – X. : Право, 2012. – №4. – С. 29–42.

Науковий керівник: **Калмикова О. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Дискусія щодо співвідношення міжнародного права та права Європейського Союзу (далі-ЄС) має досить тривалу історію, починаючи з часів заснування Європейського співтовариства і до сьогодні. Даним питанням займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці як **С. М. Мартянова, А. О. Панченко, В. І. Муравйов, Т. Moorhead, K. Ziegler, R. Jennings та багато інших.**

На доктринальному рівні існує значна кількість визначень понять «міжнародне право» та «право ЄС», проте жодне з них не отримало свого нормативного визначення. Так, під міжнародним правом слід розуміти систему юридичних принципів і норм, що регулюють відносини між державами, а також за участю інших суб'єктів міжнародно-правових відносин у сферах міждержавного співробітництва, і визначають їх взаємні права та обов'язки [4, с. 135–136]. Право ЄС, у свою чергу, це система правових норм, які регулюють процеси європейської інтеграції та діяльність ЄС [5, с. 1]. Ґрунтуючись на таких поняттях варто зазначити, що відповідні правові системи мають як ряд спільних, так і відмінних ознак. Зокрема міжнародне право та право ЄС є відносно відокремленим правовими системами, які являють собою сукупність норм та принципів, необхідних для визначення порядку провадження діяльності їх суб'єктів та мети для досягнення якої така діяльність проводиться. Поряд з цим дві правові системи суттєво різняться між собою: метою задля досягнення якої створені та сферою своєї дії, адже міжнародне публічне право покликане регулювати порядок взаємодії держав, міжнародних (міжурядових) організацій, народів, що борються за свою незалежність, а право ЄС спрямовано на утвердження більш тісної співпраці лише серед європейських держав. У зв'язку з чим і постало питання яким чином ці дві правові системи взаємодіють між собою: чи як співвідношення цілого (міжнародного публічного права) та частини (право ЄС), чи як два автономних правопорядки, що постійно конфліктують між собою.

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Варто виділити дві основні причини появи такої проблеми: невизначеність самої правової природи ЄС та відсутність жодного конкретного положення з даного питання в установчих договорах Союзу. ЄС з самого початку свого створення мав подвійну природу, поєднуючи в собі певні ознаки притаманні як міжнародним організаціям, так і державним утворенням. Якщо розглядати ЄС як міжнародну організацію, то вона утворена на основі двох установчих договорів Договір Європейського Союзу (Далі-ДЄС) та Договір про функціонування ЄС (далі-ДФЄС)). За своєю суттю вони є багатосторонніми, напіввідкритими (приєднання нових учасників здійснюється лише за згодою дійсних членів), регіональними (приєднуватись можуть лише європейські країни), міжнародними договорами (учасниками є держави). Положення ДЄС та ДФЄС закріплюють норми наступного характеру: можливість внесення поправок до установчих договорів (стаття 48 ДЄС), право на вихід із утворення (стаття 50 ДЄС), наділення ЄС міжнародною правосуб'єктністю (стаття 47 ДЄС), а також наявність відповідальності держав-членів за правилами міжнародного права. Все це свідчить про належність ЄС до міжнародно-правової площини, ситема права якого бере свої витoki з міжнародного публічного права, а, отже, перебуває з ним у тісному взаємозв'язку. Якщо ж розглядати ЄС з іншого боку як утворення державного характеру, наділеного частиною суверенних прав держав-членів, то ЄС функціонує на основі автономної правової системи, яке знаходиться в частій суперечності з міжнародним публічним правом. Вирішення такої суперечності здійснюватиметься за аналогією розв'язання подібного конфлікту на рівні національного законодавства держав. А саме, в залежності від того примат якого права, міжнародного чи національного, передбачений відповідним законодавством. Отже, вирішення питання співвідношення міжнародного права та права ЄС в більшості випадків залежатиме лише від того, яку точку зору на політико-правову природу ЄС матиме той, хто розглядатиме це питання.

Як було зазначено вище установчі договори ЄС не надають чіткої відповіді на питання співвідношення міжнародного права та права ЄС. Стаття 5 ДЄС закріплює лише положення про те, що Союз підтримує суворе дотримання й розвиток міжнародного права, зокрема принципів Статуту ООН [3, с. 9]. Тобто ЄС є відкритим для міжнародного права, що, на жаль, не дає чіткого уявлення про те, який же статус має міжнародне право в правопорядку ЄС. До ступеня взаємодії міжнародної

системи права та права ЄС можна підійти з двох позицій: формальної, коли все залежить від юридичної сили акту, або ж змістовної, коли увага приділяється внутрішньому наповненню таких актів. Суд ЄС з приводу вирішення впливу міжнародного права підходить трьома способами: положення міжнародного права мають пряме застосування в праві ЄС, положення міжнародного права застосовуються лише при тлумаченні останнього, або ж використовуються лише у випадку суттєвого запозичення, коли формальні відносини відсутні проте міжнародне право необхідне для заповнення прогалин в праві ЄС. У будь-якому випадку головною позицією Суду ЄС в цьому питанні є те, що міжнародне право – невід’ємна частина права ЄС [1, с. 7–8].

Міжнародні зобов’язання ЄС виникають із джерел міжнародного права, зокрема міжнародних звичаїв та міжнародних договорів. Тому доцільним вбачається дослідити окремо питання співвідношення права ЄС з кожним з них. Щодо міжнародного звичаю як стійкого правила поведінки держав, що склалося на практиці та є загальноновизнаним, то його роль у праві ЄС є досить обмеженою. Джерелом права ЄС є лише ті звичаї, що склалися внаслідок провадження останнім своєї діяльності, і застосовуються для заповнення прогалин у праві ЄС аби сприяти його подальшому розвитку. Як зазначає **Katja S Ziegler**, незважаючи на те, що за час існування європейських співтовариств і ЄС склалася невелика кількість звичаїв, які переважно регулюють відносини між інституціями, вони можуть бути прямо застосованими Судом ЄС при розгляді справ своєрідним еталон відповідно до якого інституції ЄС мають приймати акти вторинного законодавства (рішення, директиви, регламенти) [1, с. 9–10]. Тобто у випадках, коли звичаєве міжнародне право встановлює неможливість прийняття інституціями ЄС певного акту, що торкається прав та обов’язків особи, такий акт може бути підданий сумніву, проте досі існує питання чи може він бути в такому разі анульований. Що в такому випадку закріплює примат звичаєвого права над правом ЄС. Щодо міжнародного договору, то стаття 216 ДФЄС встановлює, що договори є обов’язковими для інституцій ЄС і держав-членів, проте дана стаття не зазначає ступінь їх впливу в рамках законодавства ЄС. Міжнародні договори є джерелом права ЄС та підлягають прямому застосуванню лише у випадку їх відповідності певним ознаками. Такими ознаками є: зв’язаність ЄС таким договором, котрий має чіткі, точні, безспірні положення за допомогою яких пряме застосуван-

ня останнього становиться можливим. У разі встановлення недотримання таких вимог Судом ЄС пряме застосування міжнародного договору може бути скасоване.

Виходячи із вищезазначеного, можна дійти наступного висновку: якщо положення міжнародного права підлягають прямому застосуванню, тобто міжнародний звичай є загальновизнаною практикою, що склалась в процесі діяльності ЄС, а міжнародний договір є таким, що зв'язує ЄС чіткими, зрозумілим положеннями, то вони мають пріоритет перед нормами вторинного законодавства ЄС. Проте міжнародне право, маючи примат над вторинним законодавством ЄС не може превелювати над первинним законодавством або суперечити йому. Одним винятком із зазначеного правила є дія норм *ius cogens*, загальновизнаних принципів і норми міжнародного права, що є універсальними і обов'язковими для всіх суб'єктів міжнародного права, винятком не є і ЄС. Так одне із положень Преамбули ДЄС підтверджує відданість ЄС принципам, що є обов'язковими для держав-членів ЄС. Саме такі імперативні норми є вищими за положення установчих договорів ЄС, і, як наслідок, за все право ЄС.

Отже, проблема співвідношення міжнародного права та права ЄС так і не знайшла єдиного вирішення сьогодні. Основною причиною цьому є відсутність чіткого визначення політико-правової природи самого ЄС або ж як міжнародної організації, або ж як держави. У зв'язку з чим, і вирішення проблеми співвідношення цих двох правових системи цілком залежить від того якої точки зору притримувався той, хто досліджував дане питання. Якщо розглядати ЄС як міжнародну організацію, то відповідно його правопорядок слід вважати частиною міжнародного публічного права та його невід'ємною складовою. Якщо ж розглядати ЄС як державоподібне утворення, то в такому випадку, право ЄС та міжнародне право в більшості випадках буде суперечити одне одному, внаслідок чого буде виникати потреба у врегулюванні певних колізійних питань. Вирішення останніх буде цілком залежати від того визнання примату якого права, міжнародного чи ЄС, буде закріплено в законодавстві Союзу. Єдиним, що сьогодні є зрозумілим та чітко закріпленим в установчих договорах ЄС є те, що міжнародне право знаходиться у тісно взаємозв'язку з правом ЄС, а ступінь його впливу на правопорядок останнього залежатиме лише від певних конкретних обставин.

З огляду на нещодавні заяви лідерів нижніх палат національних парламентів Німеччини, Італії, Франції та Люксембургу, щодо необхідності створення на базі Європейського Союзу тіснішої політичної співпраці у вигляді федеративного Союзу держав із широким колом повноважень, все більш реальним є майбутнє визначення політико-правового статусу ЄС як федерації. У зв'язку з чим постає можливість й вирішення проблеми співвідношення міжнародного права та права ЄС, за аналогією як це здійснюється на рівні національних правових систем. Шляхом закріплення положення в установчих договорах, де буде зазначено пріоритетність міжнародного права над правом «національним» – правом ЄС.

Література:

1. Katja S Ziegler Sir Robert Jennings The Relationship between EU law and International Law [Електронний ресурс]: https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm%3Fabstractid%3D2373296&ved=0ahUKEwjmiobA943TAhVDEpoKHcbID5QQFggeMAE&usq=AFQjCNEZxfZESf7oPE_gIt0nOIWozz6bQ
2. Timothy Moorhead European Union Law as International Law//European Journal of Legal Studies [Електронний ресурс]: <http://www.ejls.eu/10/128UK.htm>
3. Муравйов В. І. Право Європейського Союзу і міжнародне право [Електронний ресурс]: <http://westudents.com.ua/glavy/67555-5-pravo-vropeyskogo-soyuzu-mjnarodne-pravo.html>
4. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали/ за заг.ред. М. В. Буromенського.-Х. : Право, 2015.-328с.
5. Мартянова С. М. Поняття та зміст міжнародного права: історико-правовий огляд// Мартянова С. М., Мартянова Т. С./Науковий вісник Херсонського державного університету.-вип.1.–2016
6. Муравйов В. І. Право Європейського Союзу [Електронний ресурс]: <http://westudents.com.ua/glavy/67550-1-ponyattya-struktura-prava-vrosoyuzu.html>
7. Панченко А. О. Взаємодія права Європейського Союзу з міжнародним правом [Електронний ресурс]: <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/legal-and-political-science-311/constitutional-and-international-law-311/7731-union-rights-vzamodya-vropeyskogo-w-mzhnarodnim-law>

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІСЦЕ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД В ПРАВОПОРЯДКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Положення Статуту РЄ визначають «...досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу» – первинною метою РЄ (ст. 1 Статуту) , а ЄКПЛ є одним з інструментів досягнення поставленої РЄ мети. Закріплюючи, що «Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції» [14].

У Меморандумі про взаєморозуміння РЄ та ЄС 2007 р. [11] зазначено, що партнерство між цими організаціями базується на принципі неподільності та універсальності прав людини, повазі стандартів, що закріплені, перш за все, в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.

Важливо також згадати, що Суд ЄС неодноразово зазначав, що «основні права людини є складовою частиною загальних принципів права, повагу та дотримання яких він забезпечує». У своєму судовому рішенні від 29 жовтня 1975 р. в справі *Rutili* Суд ЄС уперше зробив посилання на положення Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод людини. [5, с. 59].

Ще у 1996 р. Рада Європи зверталась до Суду Справедливості Європейських Співтовариств із запитом щодо можливості приєднання їх до ЄКПЛ. Тоді цей Суд вказав на відсутність такої можливості з огляду на те, що вона не передбачена в установчих договорах, а тому Співтовариство не має необхідних повноважень. Однак Суд визнав спеціальне значення ЄКПЛ для ЄС.

Слід вказати, що, хоча за загальним принципом захисту прав людини Суд ЄС визнав права, гарантовані ЄКПЛ, і той факт, що ЄКПЛ також є складовою традицій держав-членів, він ніколи не заявляв, що ЄКПЛ або рішення ЄСПЛ матимуть обов'язкове значення для ЄС до приєднання [6, с. 193].

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

З прийняттям Хартії основних прав ЄС питання значення ЄКПЛ для правопорядку ЄС набуло значної актуальності. Хартія стала першим документом ЄС, що регулює відповідну сферу на рівні правопорядку ЄС, а отже, і наділяє органи ЄС відповідною компетенцією. Її прийняття стало позитивним фактом у розвитку системи захисту прав людини в ЄС, але при цьому «важливим є уникнути створення альтернативної європейської системи захисту прав людини та основоположних свобод, яка б могла конкурувати з системою захисту прав, створеною ЄКПЛ» [12, с. 222].

З даного приводу слід зазначити, що норми Хартії ЄС, зокрема ч. 3 ст. 52, містять положення, за яким права та свободи, закріплені у цьому документі, в процесі його застосування повинні мати значення та обсяг відповідно до однойменних прав та свобод, закріплених у ЄКПЛ [15]. Зазначена норма має слугувати гарантією того, що принципи захисту прав людини, закріплені в ЄПКЛ, та розроблені практикою ЄСПЛ, отримують своє належне та повне відображення у правозахисній практиці Суду ЄС [7, с. 24].

Таким чином, Хартія основних прав передбачає вирішення проблеми спільного застосування Хартії та ЄКПЛ. Конвенція встановлює мінімальний рівень захисту прав людини, в той час як Хартія передбачає більший захист. Це рішення відповідає положенням Конвенції і відображає принцип субсидіарності, що регулює зв'язок між Конвенцією та національними правовими системами. Це сприяє гармонійній взаємодії між цими двома документами і уникненню конкуренції між ними [16, с. 24].

Суд ЄС від початку своєї діяльності враховував позицію ЄСПЛ і розглядав його рішення в якості джерела «загальних принципів права Співтовариства», що містяться в ДЄС. У справі *Carpenter* Суд ЄС, здійснюючи тлумачення права Співтовариства в контексті ст. 8 ЄКПЛ, встановив право позивача на повагу до сімейного життя.

Натомість практика Суду ЄС нерідко демонструє автономність застосування та тлумачення ним прав і свобод людини на відміну від ЄСПЛ. Поширеними є судові рішення, які ґрунтуються на різному тлумаченні, наприклад, ст. 6 ЄКПЛ, в якій викладені гарантії судових процедур у рамках права на справедливий судовий розгляд. У рішенні у справі *Orkem* [2] Суд ЄС не вважає «право зберігати мовчання» елементом гарантій, у той час як ЄСПЛ розглядав його як невід'ємну частину ст. 6 [10].

У справі *Bosphorus* ЄСПЛ підтвердив перевірку права Союзу з точки зору прав людини, й водночас, визнав застосування положень ЄКПЛ в якості стандарту прав людини ЄС лише у випадку недоліків правового регулювання в рамках Союзу у сфері захисту прав людини.

Суд ЄС визнав, що при тлумаченні прав людини, закріплених у ЄКПЛ, останнє слово залишається за Європейським судом з прав людини. Водночас, ЄСПЛ встановив презумпцію (спростування якої можливе в окремих випадках), що рівень захисту, який надається основним правам в рамках права Союзу, може розглядатися як «еквівалент» рівню захисту, який забезпечується ЄКПЛ. Однак якщо в обставинах конкретної справи захист прав за Конвенцією є явно недостатнім. У таких випадках інтерес міжнародного співробітництва переважає над Конвенцією як «основного документа, який встановлює європейський порядок» в галузі прав людини [...]» [3]

У відповідь на кроки, зроблені Судом ЄС, у низці справ, які розглядалися ЄСПЛ, можна спостерігати наближення до прецедентного права Суду ЄС і наближення ЄКПЛ до Хартії. Можна навести як приклад рішення у справі *Goodwin* [1], в якому ЄСПЛ забезпечив більш високий ступінь захисту шлюбів транссексуалів, ніж той, що закріплений ст. 12 ЄКПЛ з посиланням на ст. 9 Хартії.

Договір про Європейський Союз у п. 2 ст. 6 передбачає обов'язок (а не тільки можливість) Союзу приєднатись до ЄКПЛ [8]. Але при цьому, останні події ставлять під вагомий сумнів можливість такого приєднання, а саме Висновок 2/13 Суду ЄС від 18 грудня 2014 р., яким він надав оцінку Проекту Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ та встановив існування суттєвих перешкод для приєднання ЄС до ЄКПЛ. Наведемо ключові аспекти даного Висновку [4].

Найбільш суперечливим моментом Висновку 2/13 є положення щодо необхідності певного обмеження застосування ст. 53 ЄКПЛ. Суд ЄС зазначає, що якщо держави – члени ЄС будуть керуватись ст.53 ЄКПЛ, то правовий порядок ЄС втратить автономність, уніфікацію та цілісність. Встановлення більш високих у порівнянні з Хартією національних стандартів захисту прав людини стає можливим виключно в тих сферах, де не застосовуються відповідні норми права ЄС. Відповідна рекомендація Суду ЄС «збалансувати» застосування статті 53 ЄКПЛ та статті 53 Хартії вже не сприймається як реалістична сама по собі з урахуванням того, що така позиція вже реалізується у практиці Суду [13, с. 50].

Принципове значення має позиція Суду ЄС щодо меж виключної компетенції Суду ЄС. Взаємодія між установами повинна ґрунтуватись не на суверенітеті, а на діалозі і взаємодії між державами (у цьому випадку, судами). Можна стверджувати, що авторитет юрисдикції Суду ЄС не зменшиться внаслідок приєднання ЄС до Конвенції. Цю думку поділяє і Європейський парламент, зазначивши у резолюції про приєднання, що відносини між двома судами не можуть ґрунтуватись на ієрархії, а повинні засновуватись на принципі спеціалізації [9, с. 35].

Оцінювати ступінь реальності ризиків для автономності права ЄС у випадку приєднання до ЄКПЛ варто з урахуванням того, що механізм ЄКПЛ передбачає відповідні внутрішні «запобіжники», які активно використовуються і довели свою ефективність для збереження автономності правових систем учасників ЄКПЛ (наприклад, застереження відповідно до ст. 57 ЄКПЛ, тощо).

В даному випадку Суд захищає верховенство, цілісність та непорушність права ЄС шляхом певного нехтування базовими цінностями демократичного суспільства, для захисту яких власне й було створено ЄС. В даному випадку виникає логічне запитання : чи не означає це прагнення мати власну (автономну) систему захисту прав людини ? [13, с. 53].

З даного приводу слід наголосити на тому, що положення Хартії та рішення Суду ЄС і Європейського суду з прав людини повинні забезпечувати формування єдиного європейського стандарту у сфері прав людини. Взаємодія судів сприяє конституційним запозиченням і передачі справ стосовно істотних порушень прав людини. Захист та тлумачення загальних прав людини на різних рівнях може призвести до боротьби за першість, а бенефіціарієм такої системи є особа.

Література:

1. Case 28957/95 Christine Goodwin v. United Kingdom [GC] // European Human Rights Reports. – 2002-VI
2. Case 374/87 Orkem v. Commission of the European Communities, Judgment of the Court of 18 October 1989 // European Court Reports. –1989. – 3283.
3. Case 45036/98 Bosphorus Hava Yollari Turizm Ve Ticared Antonim Sirketi v. Ireland [GC] // European Human Rights Reports. – 2005-IV
4. Opinion 2/13 of the Court of 18 December 2014: Accession by the Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ECLI:EU:C:2014:2454

5. Грицаєнко Л. Юридичні інструменти приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини й основоположних прав людини // Наук. вісник ЧНУ: Правознавство. – Вип. 597. – Чернівці, 2011. – С. 59–63.

6. Демчак О. Актуальні питання приєднання ЄС до європейської конвенції з прав людини // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Вип. 104(1). – С. 192–194

7. Добрянський С. Інститут прав людини у правопорядку Європейського Союзу: особливості становлення та розвитку // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2014. – Вип. 60. – С. 18–27.

8. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу . : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029

9. Заккароні Дж. Вплив приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на структуру судових органів в Європі / Дж. Заккароні // Європейське право. – 2013. – № 1–2. – С. 34–50.

10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними Протоколами №№ 11 та 14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу . : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

11. Меморандум о взаимопонимании между Советом Европы и Европейским союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/der/docs/MoU_EN.pdf

12. Поліванова О. М. Особливості приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції щодо захисту прав людини і основоположних свобод 1950 року // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 1. – С. 220–224

13. Сердюк О. В. Перешкоди приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: висновок Суду ЄС 02/13 (18.12.2014) // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 47–55.

14. Статут Ради Європи від 05.05.1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу . : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_001

15. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу . : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524

16. Хроновскі Н. Формування єдиного європейського стандарту прав людини: приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Європейське право. – 2013. – № 1–2. – С. 14–27

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄС В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ ВІДПОВІДНО ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Системна криза в Україні кінця 2013 року – початку 2014 року призвела до так званого «перезавантаження» влади, зміни цінностей і пріоритетів розвитку суспільства. Одним з важливих наслідків таких змін стало остаточне утвердження європейського вектору розвитку України, який було реалізовано в підписанні Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Серед головних завдань Угоди в аспекті співробітництва в сфері енергетики (включаючи ядерну) можна виділити такі, як досягнення високого рівня ядерної безпеки, посилення енергетичної безпеки, забезпечення приведення у відповідність національного законодавства України до ключових елементів права ЄС.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що оскільки Україна приєдналася до Угоди про асоціацію за нею закріплюються відповідні зобов'язання щодо адаптації та гармонізації національного законодавства до стандартів права ЄС, включаючи й ті, що розроблені як у сфері енергетики загалом, так і стосовно ядерної енергії зокрема.

Таким чином, метою даної роботи є висвітлення деяких положень Угоди про асоціацію щодо співпраці в сфері енергетики та дослідження законодавства України стосовно виконання зобов'язань з приводу приведення його у відповідність до енергетичного acquis ЄС.

Вищезазначене питання досліджували такі науковці, як Деркач А. Л., Коцюба Р. О., Крупка Ю. М., Малишева Н. Р., Опришко В. Ф. та інші.

Якщо звернутись до п. 3 ст. 338 Угоди про асоціацію взаємне співробітництво включає, серед іншого, такі сфери: модернізація та посилення наявної енергетичної інфраструктури, яка становить спільний інтерес, зокрема енергогенеруючі потужності, цілісність, надійність та безпека енергетичних мереж, поступова інтеграція електроенергетичної системи України до європейської електроенергетичної мережі, а також повне відновлення енергетичної транзитної інфраструктури і встановлення транскордонної системи обчислення на зовнішніх кордонах Укра-

¹ Студент 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

їни, створення нової енергетичної інфраструктури, яка становитиме спільний інтерес, з метою диверсифікації джерел, постачальників енергії та шляхів і методів її транспортування, що відповідатиме принципам економічної доцільності та збереження навколишнього середовища [1].

Так, в аспекті інтеграції ринків електроенергії та газу Україна ще 1 лютого 2011 набула статусу Договірної Сторони в Енергетичному Співтоваристві Південно-Східної Європи. Варто наголосити, що в контексті вищезазначеної організації ведеться активна робота щодо приведення національних норм відповідно до вимог законодавства Європейського Союзу.

В цьому аспекті Кабінетом Міністрів України 3 серпня 2011 року було видано розпорядження № 733-р щодо Плану заходів про виконання Україною зобов'язань в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство.

Відповідно до вищезазначеного плану одним з першочергових кроків нашої держави стали заходи щодо ухвалення законів «Про засади функціонування ринку газу» та «Про засади функціонування ринку електричної енергії», а також постанови КМУ «Про невідкладні заходи щодо реформування системи управління Єдиною газотранспортною системою України», яка передбачає поділ НАК «Нафтогаз України» і створення публічних акціонерних товариств «Магістральні газопроводи України» та «Підземні газові сховища України» [6].

Внаслідок активної узгодженої співпраці України зі Світовим банком та Секретаріатом Енергетичного Співтовариства 25 березня 2015 року розпорядженням КМУ № 375-р був затверджений План заходів щодо реформування газового сектору. Планом передбачено реструктуризацію НАК «Нафтогаз України» з метою відокремлення діяльності з транспортування природного газу відповідно до вимог Закону України «Про ринок природного газу» [4; 6;].

На сьогодні з боку України активно ведеться робота щодо інтеграції Об'єднаної енергетичної системи України з мережею ENTSO-E (Європейська мережа системних операторів з передачі електроенергії).

Зокрема, під час проведення Міжнародного Форуму «Паливно-енергетичний комплекс України: сьогодні та майбутнє» директор з комунікацій та міжнародного співробітництва НЕК «Укренерго» Михайло Бно-Айріян відзначив, що НЕК «Укренерго» підтримує повну синхронізацію української енергосистеми з ENTSO-E, що повинна стати логічним

продовженням процесу запровадження нової моделі ринку в країні згідно з новим Законом «Про ринок електричної енергії». Крім того, ним було наголошено, що проект «Енергетичний міст Україна-Європейський Союз» може стати першим етапом повної синхронізації української енергосистеми з ENTSO-E [9].

Загалом, така синхронізація енергосистеми України з ENTSO-E надасть українським енергетичним компаніям вільно експортувати електроенергію до країн Європейського Союзу в режимі реального часу, працюючи в єдиному технічному та регуляторному режимі передачі електроенергії на основі стандартів ЄС [6].

Варто відзначити, що досить значна увага в Угоді про асоціацію приділена питанням подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Відповідно до частини 3 статті 342 Угоди про асоціацію співробітництво спрямовується на вирішення проблем, що виникли внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, зокрема: а) план здійснення заходів на об'єкті «Укриття» (SIP) для перетворення наявного зруйнованого 4-го блоку (Об'єкт «Укриття») в екологічно безпечну систему; б) поводження з відпрацьованим ядерним паливом; в) дезактивація територій; г) поводження з радіоактивними відходами; д) моніторинг навколишнього середовища; е) інші питання, які можуть бути спільно погоджені, наприклад медичні, наукові, економічні, соціальні та адміністративні аспекти діяльності, спрямованої на мінімізацію наслідків катастрофи [1].

В Україні на сьогодні є чинними розгалужена система законів, які спрямовані на подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Серед них варто виділити такі: «Про Загальнодержавну програму зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему», «Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій», «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про охорону навколишнього природного середовища».

Як відзначила Коцоба Р. О., аналіз вищевикладених законів за рівнем законодавчого забезпечення у цілому дозволяє досягнути визначених Угодою про асоціацію цілей у відповідних сферах [5, с. 39].

Варто також додати, що ЄС активно надає Україні фінансову допомогу на подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Так, у квітні 2016 року було здійснено додатковий внесок Європейського Союзу у розмірі близько 20 мільйонів євро до фонду Рахунку ядерної безпеки для завершення будівництва сховища відпрацьованого ядерного палива (СВЯП-2).

Президент України Порошенко П. О. наголосив, що «Україна глибоко вдячна за незмінну, багаторічну допомогу ЄС у розмірі вже близько 730 мільйонів євро на реалізацію проектів з подолання наслідків Чорнобильської катастрофи» [7].

Також, хотілося б приділити більш детальну увагу щодо деяких проблемних питань імплементації директиви Ради 2013/59/Євратом від 5 грудня 2013 р., що встановлює основні норми безпеки для захисту від небезпеки, яка виникає від іонізуючої радіації (далі – Директива).

Якщо звернутися до плану імплементації Директиви Ради 2013/59/Євратом, строк імплементації Директиви 2013/59/Євратом – листопад 2016 року. Відповідно до прикінцевих положень Директиви введення в дію законів, нормативно-правових актів та адміністративних положень – до 6 лютого 2018 року [3].

Варто зазначити, що на сьогодні процес імплементації відповідних положень Директиви триває, проте законодавець зіштовхнувся з деякими проблемами.

По-перше, для української системи радіаційної безпеки характерний так званий жорсткий регулюючий підхід. Зміст такого підходу можна охарактеризувати тим, що для нього притаманна детальна регламентація технічних вимог, критеріїв та параметрів в нормативно-правових актах. Негативним моментом даного підходу є надмірна деталізація норм та правил, що призводить до збільшення нормативно-правової бази країни, і як наслідок обтяжує процес регулювання і контролю рівнів опромінення персоналу та населення. У свою чергу, для Директиви характерним є більш гнучкий підхід, сутність його полягає в тому що на рівні норм та правил формуються основоположні принципи і референтні рівні доз опромінення, які не повинні перевищуватися, формуються положення які загалом не потребують частих змін або доповнень [3].

По-друге, Директива передбачає певні нововведення для нормативно-правової бази України в сфері радіаційного захисту. Наприклад, відповідно до статті 6 Директиви держави-члени повинні забезпечити, де це

можливо, обмеження доз з метою подальшої оптимізації захисту: від опромінення у медичних цілях, причому обмеження доз повинно запроваджуватись тільки з метою захисту опікунів, супроводжуючих осіб та волонтерів, що беруть участь у біомедичних дослідженнях. Дане положення не повною мірою регламентовано в чинному законодавстві України [2]. Водночас до національного законодавства в сфері радіаційного захисту все ще не включені положення Директиви щодо поводження з природними радіонуклідами у відходах промислових підприємств і технологій. Таким чином, потрібно доповнити національне законодавство вищевикладеними положеннями [3].

Варто також зазначити, що в контексті енергетичної співпраці між Україною та ЄС наприкінці 2016 року був підписаний оновлений Меморандум «про взаєморозуміння щодо стратегічного енергетичного партнерства з Європейським Союзом спільно з Європейським співтовариством з атомної енергії (Євроатомом)». На сьогодні діє Меморандум від 2005 року, проте, він вже є досить застарілим, а тому його повинен замінити підписаний Меморандум від 2016 року.

Зокрема, новий Меморандум передбачає: розширення співробітництва сторін щодо зміцнення енергетичної безпеки на основі принципу солідарності і довіри; забезпечення повної інтеграції енергетичних ринків України та ЄС та імплементації Третього енергетичного пакета ЄС; підвищення енергоефективності у всіх галузях споживання енергії; скорочення викидів парникових газів; сприяння використанню та розвитку відновлюваних джерел енергії [8].

Отже, можна зробити висновок, що Угода про асоціацію в більшій мірі активізувала кропітку співпрацю між українською стороною з одного боку та ЄС з другого як загалом, так і в енергетичній сфері зокрема. Так, на сьогодні Україна здійснює зі свого боку активні дії щодо синхронізації власної енергетичної системи з Європейською мережею системних операторів з передачі електроенергії (ENTSO-E). В аспекті співробітництва між Україною та ЄС щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи ЄС активно надає нашій державі фінансову допомогу. Наприкінці 2016 р. Україною був підписаний оновлений Меморандум який повинен зміцнити енергетичну безпеку сторін на основі принципу солідарності і довіри, а також забезпечити повну інтеграцію енергетичних ринків України та ЄС. Слід також зазначити, що частково норми національного законодавства України в сфері енергетики відповідають

основним вимогам ЄС. Проте, багато питань і донині залишаються не врегульованими на законодавчому рівні, включаючи ті, які були висвітлені вище. А тому, це у свою чергу, потребує не тільки відповідних змін до законодавства, але й фінансових, трудових та технічних ресурсів для забезпечення їх реалізації в повному обсязі.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони Міжнародний документ від 27.06.2014 // редакція від 30.11.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Директива Ради 2013/59/Євратом, яка встановлює основні стандарти безпеки для захисту від небезпеки, що виникає від іонізуючого випромінювання. [Електронний ресурс] // Міністерство юстиції України – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/file/52222>

3. План імплементації Директиви Ради 2013/59/Євратом, яка встановлює основні стандарти безпеки для захисту від небезпеки, що виникає від іонізуючого випромінювання. [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/document/247969277/Dir_2013_59.pdf

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 375-р «Питання реформування газового сектору». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/375-2015-%D1%80>

5. Коцюба Р. О. Завдання розвитку законодавства у сфері безпеки використання ядерної енергії у світлі виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] / Р. О. Коцюба // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – С. 37–42. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2015_1_11

6. Співробітництво між Україною та ЄС в енергетичній сфері. [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/about-ukraine/european-integration/energy-cooperation>

7. Розмова Петра Порошенка та Дональда Туска: ЄС всебічно підтримуватиме Україну у подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи. [Електронний ресурс] // Президент України: офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/rozmova-petra-poroshenka-ta-donald-tuska-yes-vsebichno-pidt-37046>

8. Україна та ЄС посилять і розширять співпрацю у питаннях боротьби з корупцією, а також в енергетичній сфері. [Електронний ресурс] // Президент України: офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/ukrayina-ta-yes-posilyat-i-rozshiryat-spivpracyu-u-pitannayah-38820>

9. Укренерго виступає за повну синхронізацію енергосистеми з ENTSO-E. [Електронний ресурс] // Державне підприємство Національна енергетична компанія Укренерго – Режим доступу: <http://www.ukrenergo.energy.gov.ua/Pages/ua/DetailsNew.aspx?nID=3266>

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. А. Глющенко¹

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УТВЕРДЖЕННІ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

На сьогоднішній день проблематика забезпечення прав людини і громадянина являє собою наочний індикатор рівня демократичності, векторальних орієнтирів та соціальної орієнтованості держави. Не останню роль у закріпленні відповідних прав відіграють наднаціональні утворення, в тому числі і Європейський Союз (далі – ЄС). Як слушно зауважує В. А. Карташкін, в умовах ХХ століття необхідність виходу за межі компетенції та суверенітету держави у вирішенні питань щодо створення дієвої системи захисту прав людини стає очевидною. Саме у зв'язку із цим виникає об'єктивна необхідність забезпечення функціонування регіональних та міжнародних режимів гарантування основоположних прав людини [2, с. 86].

Прогресивна орієнтованість ЄС знаходить свій вияв не тільки в економічній, зовнішній та безпековій політиці, але й безпосередньо в питаннях, що стосуються закріплення та гарантування прав і свобод в межах європейського простору. Для цілей даного дослідження під такою категорією як «європейський простір» слід розуміти територію всіх держав-членів ЄС. У цьому випадку зазначене поняття вживається в його виключно географічному сенсі, адже його застосування має своїм завданням визначити територіально-просторові межі ЄС.

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Вбачається за доцільне також провести розмежування таких категорій як «права людини» та «права громадянина», реалізація яких гарантується в межах європейського простору. При розмежуванні відповідних категорій головну роль відіграє критерій «громадянства». Так, під правами людини слід розуміти міру дозволеної та можливої до реалізації поведінки, що забезпечується всім особам незалежно від їх громадянської належності. Тобто відповідні права гарантуються будь-якій особі, що перебуває в межах території ЄС. Правами людини охоплюється насамперед коло соціально-економічних прав, реалізація яких не потребує стійкого політико-правового зв'язку індивіда із таким наднаціональним утворенням як ЄС. В першу чергу до таких прав відносяться природні права, без забезпечення яких неможливо створити умови для належного розвитку людської особистості (право на життя, право на особисту недоторканість тощо). Що ж стосується такого поняття як «права громадянина», то під ним слід розуміти правомочності осіб, які є громадянами ЄС. Тобто у вузькотематичному розумінні адресатами відповідних прав є особи, які є громадянами держав-членів ЄС.

Становлення прав людини ф громадянина в ЄС можна умовно під-розділити на: а) період прецедентного становлення; б) період їх нормативної формалізації. При цьому слід відмітити, що відповідний розподіл є доволі умовним. Головне його призначення полягає у визначенні інтенсивності проявів (превалюванні) судового чи законодавчого підходу (способу) до визначення змісту та гарантування реалізації основних прав та свобод людини і громадянина.

Можна виділити наступні рівні закріплення прав та свобод людини і громадянина в межах європейського простору: а) національний рівень (права та свободи, що знайшли своє закріплення в рамках конституцій, законів, статутів держав-членів ЄС); б) внутрішньоорганізаційний рівень (права та свободи, що знайшли своє закріплення в прецедентній практиці судових інституцій ЄС, або ж формалізовані в межах нормативно-правових актів ЄС); надорганізаційний рівень (права та свободи, що були закріплені в рамках універсальних міжнародних договорів учасником яких є ЄС, або ж держава-член ЄС). Із наведеного вище випливає, що в межах європейського простору є обов'язковим забезпечення реалізації прав та свобод, що визначаються або актами внутрішньодержавного або ж наднаціонального характеру.

У 1899 р. ЄС було розпочато розроблення власних особливих документів стосовно прав людини завдяки прийняттю Декларації про права людини, а також Хартії про основні соціальні права робітників. Подальшим особливо важливим кроком стало ухвалення рішення щодо створення Конвенту для розробки Хартії Європейського Союзу про основні права, яке було здійснене в червні 1999 року в процесі Кельнського саміту Європейською Радою. Грудень 2000 ознаменувався прийняттям Хартії, яка стала унікальним документом із захисту прав людини, адже вона: 1) охопила усі види прав людини; 2) охоплює сферу і конституційного, і міжнародного права. Новацією є спосіб, згідно із якими розташовані права й свободи (відповідно до системи цінностей ЄС, які вони мають захищати, а не за класичним поділом на соціальні, політичні, економічні, культурні тощо). Кожен окремих розділ є символом відповідної базової цінності або суспільного блага, віддзеркаленням яких служать розташовані у них принципи й права. Преамбула Хартії акцентує увагу на думці щодо універсальності й неподільності прав, які є базисом людської солідарності, рівності, гідності, і саме з цих причин розміщені в Хартії соціальні права не можна вважати другорядними [5, с. 60].

Слід відмітити, що на сьогоднішній день поширеним явищем є «подвійне декларування» прав та свобод. Під даним поняттям слід розуміти практику із дублювання тотожних (ідентичних) прав та свобод в рамках різних нормативно-правових актів. При цьому потрібно зазначити, що така практика, як правило, призводить до порушення вимог принципу доцільності реалізації нормотворчих процедур. У відповідності із даним вихідним положенням реалізація нормотворчих процедур повинна бути спрямована на встановлення нових, модернізацію чи скасування діючих нормативних конструкцій за допомогою яких відбувається регулювання конкретної сфери суспільних відносин. При цьому слід зауважити, що повторне «перезакріплення» вже діючих нормативних конструкцій визнається як процедурно-недоцільна та телеологічна необґрунтована діяльність.

Необхідність закріплення системи загальних прав та свобод людини, які б забезпечувалися на всій території ЄС, в рамках єдиного нормативно-правового акту була необхідною в силу міжнародної практики щодо належності інституційного закріплення системи прогресивно-спрямованих прав та свобод людини і громадянина. Так, до прикладу низка міжнародних організацій на тій чи іншій стадії свого становлення (як пра-

вило, на початкових стадіях свого розвитку) приймала нормативні акти, в рамках яких знаходили свою формалізацію права та свободи людини і громадянина: Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 (ООН); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 (Рада Європи); Американська конвенція з прав людини від 22.11.1969 (Організація Американських Держав); Африканська хартія прав людини та народів від 26.06.1981 (Організація африканської єдності); Хартія про основоположні права ЄС від 07.12.2000 (Європейський Союз) тощо. При цьому слід відмітити, що якщо проаналізувати хронологію прийняття відповідними міжнародними організаціями наведених вище міжнародних договорів, то можна зробити висновок, що майже всі з них приймалися на початковому етапі становлення відповідних організацій, окрім Хартії про основоположні права ЄС.

Взагалі питання про необхідність прийняття зазначеного вище вузькоспеціалізованого акту логічно постало на порядку денному євроінтеграційних процесів у зв'язку із необхідністю заповнення «прогалини» в нормативному базисі, що визначає основи функціонування ЄС. Якщо розглядати ЄС як міжнародну організацію нового типу, якій притаманні ознаки державоподібних утворень, то ми повинні констатувати логічну обумовленість прийняття Хартії про основоположні права, адже до моменту її прийняття в рамках нормативних актів первинного права ЄС вже було визначено його інституційну будову, цілі завдання та стратегічні напрямки розвитку, проте була відсутньою належним чином формалізована система основоположних прав людини та громадянина. Аналогічною була ситуація з нормативною системою США на початковому етапі її становлення, а саме наявність конституційної інституційної системи, за відсутності формалізованого кола основоположних громадянських прав. У даному випадку мається на увазі прийняття Білю про права (1789) після усвідомлення необхідності на конституційному рівні закріпити права та свободи громадян, чого не було зроблено на момент прийняття Конституції США (1787).

В контексті відповідного дослідження також вбачається за доцільне звернути увагу на проблематику, що пов'язана із взаємодією Суду ЄС та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) в аспекті забезпечення першим прав та свобод людини та громадянина у межах європейського простору. Слід відмітити, що ЄС, як самостійний учасник міжнародних відносин, не є учасником Конвенції із захисту прав людини та

основоположних свобод (далі – Конвенція) (учасниками відповідної Конвенції є держави-члени ЄС, як самостійні суб'єкти міжнародних відносин). При цьому ми зауважуємо, що в чинній редакції Договору про ЄС міститься положення, у відповідності з яким ЄС приєднується до Конвенції [1]. Відповідний крок на зближення був прийнятий також Радою Європи, що знайшов своє втілення в положеннях 14 Протоколу до Конвенції [3], в якому зазначалося, що ЄС може приєднатися до неї. Незважаючи на пожвавлення міжорганізаційного діалогу (починаючи з 2010 року) щодо приєднання ЄС до Конвенції на сьогоднішній день відповідна Угода між ЄС та Радою Європи так і не була укладено. В той же самий час Суд ЄС зміг створити умови для застосування положень Конвенції та практики ЄСПЛ ще за довго до нормативного визначення їх як джерела права в межах Співтовариства. Такого роду пристосування було здійснено за допомогою конструкції «загальних принципів права, що є спільними для конституційних традицій держав-членів», до яких прирівнювалися, зокрема, права та принципи (відповідно й правові позиції ЄСПЛ з їх тлумачення), що були викладені в Конвенції [4].

Отже, ми повинні констатувати, що на сьогоднішній день в рамках ЄС забезпечується комплексне та послідовне гарантування реалізації прав та свобод людини і громадянина. При цьому ми повинні чітко усвідомлювати, що процес такого гарантування не є категорією статичною, він постійно перебуває у пошуку, перманентній динаміці щодо вдосконалення відповідних інституційних та нормативно-обрамлюючих механізмів такого забезпечення прав та свобод.

Література:

1. Договір про ЄС: Міжнародний документ від 07.02.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

2. Карташкин В. А. Права человека в глобализирующемся мире // Глобализация, право, XXI век: Моск. юрид. форум: По материалам выступлений. – Москва, 2004. – С. 86.

3. Протокол № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції: Міжнародний документ від 13.05.2004 № 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_527.

4. Фалалаєва Л. Г. Перспективи приєднання ЄС до загальноєвропейської системи захисту прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1044/>.

5. Яковюк І. Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісн. Акад. прав. Наук України. – 2009. – 1(56). – С. 55–63.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. О. Ісаєва¹

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Право Європейського Союзу – взірць, на який ми орієнтуємося наразі, у тому числі у галузі екологічного законодавства. Взнявши за приклад Європейську правову систему, Україна отримала багатий досвід правотворчості та успішної охорони довкілля.

За оцінками європейських фахівців з екологічного права, станом на сьогодні законодавство ЄС у сфері охорони довкілля є одним з найбільших повних, розроблених, прогресивних і досконалих [1, р. 732]. Крім того, зараз часто вживається новий науковий термін – «європеїзація права довкілля», що розуміється як «сталий, впертий, насичений і широківпливовий», а також «невпинний» прогресивний розвиток, що створює найбільш важливий аспект денационалізації права довкілля, яке само по собі виникло із міжнародного права навколишнього середовища і міжнародного торгового права [2, с. 2].

Окремі аспекти співпраці у галузі довкілля були предметом низки наукових досліджень й висвітлювалися, зокрема, такими українськими вченими, як А. О. Андрусевич, Н. І. Андрусевич, Дж. Е. Бонайн, Т. О. Будякова, С. М. Кравченко, З. Я. Козак, В. І. Лозо, Н. Р. Малишева, М. О. Медведєва, М. М. Микієвич, Ю. С. Шемшученко та ін. [3, с. 213].

Тож інтерес до цієї теми, а також величезне практичне значення обумовлюють необхідність подальшого вивчення особливостей адаптації українського екологічного законодавства до права ЄС.

Метою цього дослідження є розгляд окремих особливостей екологічного права Європейського Союзу, визначення способів адаптації

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

українського законодавства у сфері довкілля до європейського, а також розгляд особливостей втілення у практичне застосування зобов'язань нашої держави у сфері екології.

21 березня 2014 року сталася знакова для нашої країни подія – в Брюсселі Європейський Союз і Україна підписали Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [4, с. 14]. Євроінтеграційний вектор України включає багато складових, серед яких важливе місце займає екологічна сфера, оскільки за ст. 292 Угоди про асоціацію «Багатосторонні угоди з охорони навколишнього природного середовища» передбачається, зокрема:

«1. Сторони визнають важливість міжнародного екологічного управління та угод, як відповідь міжнародної спільноти на глобальні та регіональні екологічні проблеми.

2. Сторони підтверджують своє зобов'язання щодо ефективної імплементації у своїх законах та практиках багатосторонніх угод з охорони навколишнього природного середовища, учасниками яких вони є.

5. Сторони співпрацюють з метою сприяння обґрунтованому та раціональному використанню природних ресурсів» [4, с. 16].

Тож зобов'язання, які ми на себе взяли під час підписання Угоди про Асоціацію, стосуються значною мірою і охорони навколишнього природного середовища.

Деякі кроки у цьому напрямку були вже зроблені раніше, деякі – ще слід буде зробити. Зокрема, в Україні уже існує доволі-таки розвинута система нормативно-правових актів, що стосуються захисту довкілля. Зокрема, прийнято закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ», Земельний кодекс, Водний кодекс, Лісовий кодекс та ін.

Також про значну увагу України до довкілля свідчить і створення низки органів, які забезпечують безпеку навколишнього природного середовища: Міністерство екології та природних ресурсів України, Державне агентство водних ресурсів України, Державна служба геології та надр України, Державна екологічна інспекція України, Державне агентство земельних ресурсів України, Державне агентство лісових ресурсів України, Державне агентство рибного господарства України. Усі ці органи мають низку територіальних та структурних підрозділів.

З метою практичного виконання завдань з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, в Україні була прийнята ціла низка нормативно-правових актів, спрямованих на організаційно-правове забезпечення цього процесу. Основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV.[5].

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього. [6, с. 217].

Інтеграційні процеси лише посилилися, перейшли на новий рівень після підписання «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами, з іншої сторони». Політичну частину угоди було підписано 21 березня 2014 р., а економічну – 27 червня 2014 р. 16 вересня 2014 р. Європейський парламент синхронно з Верховною Радою України ратифікували Угоду про асоціацію між Україною і Європейським Союзом [3, с. 215].

Незважаючи на існування досить розвиненої системи національного законодавства України у сфері охорони довкілля, що регулює широкий спектр питань, у багатьох випадках існує доцільність вдосконалення національної нормативно-правової бази у сфері охорони довкілля шляхом адаптації відповідного законодавства України до законодавства Європейського Союзу [7, ст. 179].

Все ще є величезна кількість кроків, які ще необхідно зробити. І одним із перших таких кроків стало затвердження Наказом Мінприроди від 17.12.2012 р. № 659 Базового плану адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації).

У Базовому плані передбачено перелік директив, які необхідно прийняти до уваги та адаптувати до них законодавство України у галузі природних ресурсів. У плані визначено заходи, які необхідно зробити щодо кожної директиви, а також визначено основні нормативно-правові акти, які слід прийняти для цього.

Окремо слід звернути увагу на Угоду про асоціацію, адже саме у ній визначено найактуальніші зміни, які нам необхідно прийняти у найближчий час. Зокрема, глава 6 Угоди присвячена навколишньому природному середовищу і визначає вісім секторів, у яких відбувається співпраця.

У Додатку XXX Угоди про асоціацію виділені наступні сектори: управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики; якість атмосферного повітря; управління відходами та ресурсами; якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище; охорона природи; промислове забруднення та техногенні загрози; зміна клімату та захист озонового шару; генетично модифіковані організми.

Таким чином, масштаб співпраці вельми об'ємний та передбачає величезну кількість цілей, яких має досягти Україна для дотримання своїх зобов'язань. Втім, методи досягнення цих цілей наша держава може обирати самотужки.

Метою наближення (апроксимації) законодавства є приведення його у повну відповідність до вимог права ЄС як «на папері», так і у практиці застосування. Це процес постійний, який відбувався і відбувається як в «асоційованих» державах, державах, що є кандидатами на вступ до Європейського Союзу, так і в державах – членах ЄС. Тому процес апроксимації, який має пройти Україна, дає можливість організувати інститути, виробити процедури та підготувати персонал (кадри) для виконання повсякденних процесів і 6 обов'язків Європейського Союзу з розроблення правових норм, їх реалізації та контролю дотримання [8, с. 2].

Кабінетом Міністрів України затверджено механізм реалізації Стратегії – Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки задля того, аби виконати усі необхідні кроки для поетапної та всеохоплюючої адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Крім того, розроблено Проект Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2016–2020 роки, таблиці обліку та стану врахування зауважень громадськості, структурних підроз-

ділів Мінприроди та центральних органів виконавчої влади, зведений бюджет, який, втім, ще не було затверджено.

Таким чином, у ході проведення реформ була прийнята низка нормативно-правових актів, яка суттєво покращила способи захисту навколишнього природного середовища у нашій державі. Втім, шлях до євроінтеграції вимагає більш поглибленої співпраці з Європейським Союзом, у тому числі стосовно адаптації з метою збереження навколишнього середовища й формування екологічної безпеки держави важливою є співпраця з міжнародними організаціями у напрямку врегулювання норм екологічного законодавства.

Література:

1. Sands Ph. Principles of international environmental law / Ph. Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 2-d ed. – P. 732.
2. Meßerschmidt K. Europäisches Umweltrecht – München: Verlag C. H. Beck, 2011. – 1007 с. – С. 2
3. Шпарик Н. Я. Адаптація екологічного законодавства України до стандартів Європейського Союзу // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 33. Т. 1. – С. 212–217.
4. Московко М. Рух до Європи: що може змінитися в екологічному законодавстві // Екологія підприємств. – 2014. – № 5. – С. 14–20
5. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
6. Кишко-Єрлі О. Б. Адаптація екологічного законодавства України до права навколишнього середовища Європейського Союзу // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 215–219.
7. Вакуленко В. Виявлення комплексу проблем державного управління процесами європейської і євроатлантичної інтеграції України / Д. Безносенко, С. Криворучко, Ю. Шевченко // Вісник Національної академії державного управління. – 2006. – № 1. – С. 176–182
8. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. – Київ, 2015. – 112 с.
9. Вишневська О. М. Наближення до міжнародного законодавства у збереженні і відновленні навколишнього середовища України / О. М. Вишневська, Н. В. Бобровська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2015. – Вип. 4. – С. 20–29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vanp_2015_4_5

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

НАЛЕЖНЕ УПРАВЛІННЯ: ПРАВО ЧИ ОBOB'ЯЗОК ДЛЯ УКРАЇНИ?

Україна, як держава яка тільки розпочинає свій рух в напрямку євроінтеграції, ще є досить «молодою», повинна повно та всебічно співпрацювати з інститутами та організаціями ЄС, в усіх напрямках, включаючи підписання міжнародних угод про співпрацю. І дуже вагомим кроком видається на початку шляху, слідування букві установчих договорів та договорів ЄС, одним із яких є Хартія основних прав Європейського Союзу (далі-Хартія).

Ст.41 міститься в Розділі 5 Хартії «Права громадян», зокрема закріплює що «право на належне управління», являє собою комплекс повноважень та гарантій, що надаються громадянам Союзу та іншим фізичним та юридичним особам у їх відносинах з інститутами, органами та установами ЄС: право на неупереджений, справедливий розгляд своєї справи в розумний строк, право бути заслуханим, обов'язок адміністрації вмотивувати свої рішення, право на відшкодування збитків тощо [1].

Як у країнах ЄС, так і в Україні права людини гарантується на найвищому законодавчому рівні, зокрема у ст. 3 Конституції України, зазначено: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2].

Але, на жаль, не завжди національні інститути держави можуть належним чином захистити громадянина, зокрема його права та свободи і тоді, вичерпавши всі національні способи і засоби захисту особа звертається до інститутів ЄС, щодо визнання, захисту свого права та відшкодування шкоди.

Визначивши пріоритет європейської інтеграції, удосконалюючи політичну, адміністративну, правову системи, наша держава визнає, що одним із критеріїв входження держави в багатомірний загальноєвропейський простір є ступінь інтегрованості державного управління як інструмент функціонування держави. У цьому контексті інтегрованість дер-

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

жавного управління означає його відповідність загальноєвропейським принципам, нормам та стандартам.

У теорії політичної науки поняття управління означає процес реалізації влади в суспільстві, спосіб її здійснення заради задоволення потреб та вимог громадян. Система державного управління включає в себе виконання різноманітних функцій: планування, стимулювання, контроль. Однією з рис, що характеризує демократичність процесу управління в державі, є застосування принципів ефективного врядування (*good governance*), що полягають у відкритості та прозорості прийняття рішень органами державної влади та місцевого самоврядування, підзвітності громадянам (адже саме вони є джерелом влади), у широкому залученні громадян до процесу прийняття рішень.

Незважаючи на ухвалення низки законодавчих актів (Закон «Про Кабінет Міністрів України» від 21 грудня 2006 року, Закон «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року тощо), що стосуються належного управління в Україні, повсякчас поставала потреба врегулювання відносин держави з громадянами, але цей процес затягувався й був організований досить «несистемно». На першому етапі адміністративної реформи не було проведено її якісного аналізу, тому сьогодні, на другому етапі, вона лише розвивається, не маючи добре підготованої стратегії. Тому у взаємодії управління і права основною є системність правового регулювання цього процесу. Право на належне управління як одне з *acquis communautaire* Європейського Союзу та Ради Європи – є одним із прав особи, котрі реалізуються у процесі її взаємодії з органами публічної влади. Воно не є суто теоретичним феноменом, адже закріплено статтею 41 Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу 2007 року, де визначається, що право на належне управління в системі ЄС передбачає всі ті принципи, котрі були розроблені безпосередньо Європейським Союзом, а також Радою Європи. Наприклад, «Біла книга з європейського управління» 2001 року визначає, що правила та процедури органів публічної влади, котрі впливають на діяльність державного апарату в цілому, мусять ґрунтуватися на таких демократичних принципах, як рівність, участь у прийнятті ключових рішень представників різних верств суспільства (як-от громадськість, бізнес тощо), узгодженість та зрозумілість. Ці принципи мають сприяти забезпеченню ролі держави як «нічного сторожа» демократії. Вони є головними в багатьох країнах континенту, котрі одночасно мають членство в ЄС та Раді

Європи, і використовуються в процесі їхнього державного будівництва та забезпечення верховенства права. Правові напрацювання у цій сфері стосуються статусу органів публічної влади і здійснення ними адміністративних процедур та відповідного контролю [3, с. 3–4].

Саме концепція прав людини стала універсальною основою для сучасного державного управління та усього комплексу процесів функціонування влади, формування та реалізації державної політики та державно-владних відносин. Необхідність забезпечення прав людини обумовлює процеси прийняття управлінських рішень та їх реалізації на міжнародному (інтеграційному), національному, місцевому рівнях публічного управління й самоврядування та дієвої взаємодії між секторами суспільства [4, с. 35–36].

У Центральній і Східній Європі і, зокрема, в країнах СНД упродовж минулого десятиріччя більшість зусиль спрямовувалися на створення системи демократичних інституцій, яка визначає основи сучасної держави (розподіл владних повноважень, забезпечення верховенства права), а також на запровадження базових структур ринкової економіки. Крім того, чимало уваги приділялося (особливо в так званих країнах-кандидатах у ЄС) питанням адаптації їх законодавства до стандартів ЄС і заснування або реформування окремих інституційних структур, необхідних для ефективної й узгодженої імплементації правових засад (*acquis communautaire*) ЄС. Тому лише нещодавно у східноєвропейських країнах і, зокрема, в Україні розпочалася нова фаза процесу реформування, в рамках якої складовими програми реформ стали: розробка й реалізація більш глибоких структурних реформ; визначення більш ефективних форм організації державного управління; розв'язання проблеми структурної слабкості й неефективності системи адміністративного управління (реформування системи державної служби, удосконалення міжвідомчої координації, посилення територіальної децентралізації, підвищення ролі органів місцевого самоврядування), підвищення відкритості й прозорості процедур прийняття рішень для участі громадськості. Проте, незважаючи на деякі успіхи, процедури і практика консультування органів влади з громадськістю на рівні центральних органів влади та управління залишаються ще недостатньо розвиненими внаслідок дії наступних чинників: недостатньої культури системи управління, її відкритості й прозорості; організаційної слабкості інститутів громадянського суспільства (як щодо технічних можливостей громадських організацій, так і щодо їх

здатності концентрувати й чітко та повно виражати інтереси громадськості), а також високого ступеня фрагментарності громадянського суспільства [5,с.34–35].

Органічне упровадження ринкових методів управління і принципів відповідного управління обумовило визначення основних напрямів адаптації до сучасних умов діючих у провідних країнах ЄС систем державного управління. Йдеться про інформатизацію, дебюрократизацію, децентралізацію, деконцентрацію (аутсорсинг), приватизацію та запровадження економічних механізмів регулювання управлінських процесів і сервісне адміністрування. Загальним інструментом реалізації намічених напрямів стала орієнтація діяльності органів державного управління на концепцію управління за результатами, зосереджену, зокрема, на підвищенні якості бюджетних послуг шляхом активної співпраці органів державного управління з некомерційними структурами, з населенням. В європейських країнах бюрократичні процедури здійснюються на основі: оперативності, доступності для всіх груп населення; прозорості процесу надання послуги; забезпечення прав споживачів; персонального підходу до обслуговування клієнтів; послідовності політики надання послуги та можливості без обмежень отримати доступ до необхідної достовірної інформації; надійності, обґрунтованості ухвалюваних рішень; високої культури обслуговування. Інформаційна парадигма державного управління визначає тенденції ставлення до інформації як до стратегічного ресурсу. Належне інформаційне забезпечення управлінських процесів є необхідною базою ухвалення ефективних управлінських рішень. Основні ідеї, програма та заходи щодо застосування інформаційних і комунікаційних технологій в державному управлінні прийняті в країнах ЄС у формі концепції електронного уряду, стратегія впровадження якої спрямована на забезпечення можливості надання державних послуг переважно через Інтернет на всіх рівнях влади[4,с.38–39].

Слід узагальнити, що для України, як держави яка прагне до євроінтеграції постає першочергове завдання, щодо гармонізації власного законодавства, проведення реформи щодо удосконалення інститутів державної влади, можливо створення єдиного законодавчого акта, який би урегулював всі питання щодо функціонування «нової» системи, але найважливіше, це подолати той бар'єр, який стоїть між державою та громадянином – це довіра останнього до органів державної влади, реальна здатність інститутів влади бути компетентними у вирішенні питань

та винесення обґрунтованих рішень. Але тут і постає головна проблема – фінансування, яка має бути вирішена як за рахунок власних коштів держави, так і отриманих трансів, зокрема.

Література:

1. Хартія основних прав Європейського Союзу : Європейський Союз; Хартія, Міжнародний документ від 07.12.2000 [Електронний ресурс]/ Режим доступу:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524

2. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Цирфа Ю. Європейські стандарти належного управління в Україні. З досвіду Німеччини / Ю. Цирфа// Віче : Теоретичний і громадсько-політичний журнал.-Київ: Верховна Рада України. – 2012.-№24.-С.3–4.

4. Новак-Каляєва Л. Сучасні тенденції до конвергенції в концепціях державного управління [Електронний ресурс] // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2013.-№1.-С.29–41

5. Стандарти європейського врядування : навч. посіб. / за заг. ред. І. А. Грицяка. – К. : НАДУ,2011. – 184 с.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Т. В. Камінер¹

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОНИ ЄВРО ЯК ПРОЯВУ КОНЦЕПЦІЇ ПРОСУНУТОЇ СПІВПРАЦІ

Питання природи Європейського союзу (далі – ЄС) залишається дискусійним вже протягом декількох десятиліть. Проте, незалежно від того, з якого підходу здійснювати оцінку такого об'єднання, не викликає жодних сумнівів теза, що ЄС виступає в якості інтеграційного простору, який надає європейським державам широкі можливості для об'єднання зусиль з приводу забезпечення прогресивного розвитку. При цьому, як неодноразово доведено історичною практикою, для того, аби співробітництво між будь-

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

якими суб'єктами було насправді результативним, воно має здійснюватись за умови присутності інших авторитетних учасників, які будуть наділені, в той же час, лише координаційними чи організаційними, а не вирішальними, повноваженнями. Саме таку роль і виконує ЄС по відношенню до взаємовідносин європейських держав з питань, що не віднесені установчими договорами до відання самого об'єднання безпосередньо чи як доповнення до компетенції членів. Тобто, розвиток інтеграційних відносин на базі Союзу не завжди пов'язаний із його власною правосуб'єктністю, яскравим прикладом якого виступає концепція просунутої співпраці (enhanced cooperation), в межах чого й було запроваджено Зону євро.

Треба зазначити, що до другої половини 1980-х років панувало переконання, згідно з яким, процес інтеграції мав відбуватися в усіх країнах, що увійшли до складу ЄС, оскільки однією з його стратегічних цілей було забезпечення однорідності його правового та економічного простору, однак, із поступовим збільшенням держав-членів ця мета ставала майже недосяжною. Тому, для запобігання повного блокування можливості інститутів ЄС приймати рішення через відсутність згоди всіх членів, виникла ідея формування гнучкої інтеграції, за якої країни, що бажають та мають можливість здійснювати більш тісне співробітництво з питань, що наразі не перебувають під повним контролем союзу, реалізувати його без перепон з боку інших, незацікавлених у їх розвитку. Існує думка, що вперше таку ідею було реалізовано при розробці Єдиного європейського акту 1986 року, коли 5 держав, не отримавши підтримки, змушені були підписати першу Шенгенську угоду, діючи при цьому, хоча й відповідно до цілей співтовариств, проте за межами його компетенції [1, с. 107]. Що стосується нормативного закріплення, то вперше, хоча ще й в обмеженому вигляді за обов'язкової участі інститутів Союзу, механізм застосування «більш тісної співпраці» (що була аналогом сучасної просунутої співпраці) був передбачений Амстердамським договором 1997 року та здобув свого розвитку у Ніцькому договорі 2001 року. А сучасний вигляд концепція отримала із прийняттям Лісабонського договору 2007 року, який і надав можливості для її широкого застосування. Проте, що стосується запровадження валютного союзу, то важливим етапом для цього став саме Маастрихтський договір 1992 року, який закріплював механізм переходу до єдиної валюти, але не для всіх, а лише частини держав, що й відбулося на практиці, коли у 1999 році до Зони євро увійшли 11 з 15 членів союзу [2, с. 78–80].

Так, по суті лише з 1999 року виникла можливість говорити про функціонування на теренах Європи такого утворення як валютний союз, до цього мова йшла лише про окремі, хоча і й еволюційні, процеси, спрямовані на координацію діяльності держав у відповідній сфері. Проте такий тривалий розвиток є цілком обґрунтованим, оскільки, регіональна валютно-фінансова інтеграція країн за ключовим критерієм – ступенем фіксації обмінного курсу грошових одиниць країн-учасниць, на думку Приступи Т. В., повинна пройти такі етапи: 1) обмеження коливань взаємних валютних курсів; 2) валютний союз, який передбачає фіксацію взаємних валютних курсів у вузьких межах. Цей етап у ЄС також пов'язують із діяльністю протягом 1994–1998 рр. Європейського монетарного інституту¹, діяльність якого полягала у забезпеченні передумов останнього етапу шляхом попередження та подолання надмірних дефіцитів, що могли б стати суттєвою перепорою для завершення цього процесу, завдяки збалансованості економічної та монетарної політик країн-членів ЄС; 3) валютно-економічний союз, що вже передбачив фактичне запровадження єдиної спільної грошової одиниці – євро – як умови свого існування (з 1 січня 1999 р). При цьому, не менш значущим фактором для фактичного еволюційного перетворення Європейської валютної системи, що була запроваджена ще в 1976 році, в Європейський валютний союз стало заснування як правонаступника Європейського монетарного інституту у червні 1998 року Європейського центрального банку (European Central Bank, далі – ЄЦБ), який на сьогодні є наднаціональним органом управління у монетарній сфері країн ЄС та охоплює низку центральних банків Європи. Адже це означало початок формування власної інституційної структури цього напряму співпраці. Про остаточне оформлення союзу можна говорити з початку 2002 р., коли готівкові монети та банкноти набули широко обігу, а національні валюти країн Зони євро припинили своє функціонування [3, с. 138; 4, с. 248].

Визначальним в межах даного дослідження є те, що до відповідних економічних процесів не були залучені всі, без винятку, держави-члени ЄС. На практиці, вони стосувалися, з одного боку, зацікавлених, а, з іншого, здатних брати участь у такій формі співпраці країн. Тобто, особливість такої інтеграції, як і будь-якої іншої сфери, що відбувалася в межах просунутої співпраці, на відміну від звичайних дипломатичних

¹ European Monetary Institute – орган, що проіснував з 01.01.1994 р. до 01.06.1998 р.

контактів, полягала в тому, що по-перше для участі в ній держава мала відповідати визначеним вимогам з неможливістю обмежити її участь з інших причин, аніж невідповідність їм, за бажанням учасників, по-друге, вона не повинна порушувати право, цілі та компетенцію ЄС, а по-третє, вона відбувається при безпосередньому сприянні інститутів ЄС.

Так для того, щоб увійти до Зони євро від кожного претендента вимагається, щоб його економіка відповідала достатньо високим стандартам, визначеним Маастрихтським договором як економічні критерії конвергенції, а саме: досягнення високого рівня цінової стабільності; надійність державних фінансів; стабільний валютний курс; низькі та стабільні довгострокові процентні ставки; незалежність центрального банку. Метою встановлення цих критеріїв був відбір для інтеграції у зону євро лише тих країн, які характеризувалися стабільністю та послідовністю економічної політики та були спрямовані на цінову рівновагу, що надавало їм право входити у третій етап процесу. Вказані критерії були покликані слугувати своєрідним фільтром для допуску до третього етапу процесу лише тих держав, які вже змогли забезпечити існування стабільної та послідовної економічної та цінової політики, враховуючи той факт, що набуття членства поставить перед нею додаткові виклики, пов'язані з необхідністю забезпечення одноманітності у валютному регулюванні при збереженні конкурентоздатності національних товарів та послуг. Внаслідок цього станом на травень 1998 р. за висновком саміту ЄС лише 11 з 15 країн – членів ЄС могли вважатися такими, що відповідали цим критеріям. Так до цього переліку належали Бельгія, Німеччина, Іспанія, Франція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Австрія, Португалія, Фінляндія, які 1 січня 1999 р. й увійшли у Зону євро. Поступово, оскільки сфера просунутої співпраці має бути відкритою для входження інших членів в подальшому, кількість учасників Єврозони розширилася через входження ще 8 країн. В той же час не до всіх держав було застосовано абсолютно однаковий підхід, так, наприклад, Данія та Велика Британія хоча взяли участь у відповідній співпраці, проте не на загальних умовах зближення, а на специфічних, що передбачають фактичне входження до союзу та обмеження суверенітету в цій сфері через підпорядкування своєї діяльності його інституційним утворенням, проте із формальним звільненням від вступу, якщо національний референдум або уряди не приймуть іншого рішення [4, с. 248].

Виходячи з таких високих стандартів, які висуваються для входження держави до Європейського монетарного союзу складається уявлення,

що він представляє собою утворення, членство в якому вже саме по собі створює визначальні гарантії для стабільно високого рівня національних економік. Однак, можна побачити, що навіть серед держав, із входженням яких почалося становлення Єврозони, рівень економічного розвитку значно відрізняється. Тому виникає питання, чи є настільки привабливим таке членство, як може здатися на перший погляд.

Для того, щоб надати відповідь на це питання, треба виходити з того, що зона євро постійно перебуває у боротьбі з іншою міжнародною валютою – доларом США, що здійснює потужний вплив на стабільність європейської валюти та перспективність її існування і, як наслідок, на становище країн, що входять до зони євро. Обидві ці валюти мають статус резервних, проте їх ролі на міжнародній арені суттєво відрізняються. Як відомо, євро – це досить молода валюта, а тому механізми її обігу в умовах об'єднаної фінансової політики ще проходять етапи формування та складної перевірки практикою міжнародного спілкування, хоча ще з моменту його створення економісти передбачали, що євро зможе витіснити долар із світового обігу [5, с. 39]. Як влучно зазначає Булкот О. В. : «Очевидно, що чим більшою та потужнішою є економіка країни та її торговельні зв'язки, то більш ймовірно, що її валюту будуть застосовувати інші – менші країни, особливо торговельні партнери. Відповідно до цього критерію Єврозона є «великою країною» та привабливою не тільки для головних торговельних партнерів, а й для решти світу.» Однак, на практиці можна побачити, що, наприклад, така важлива сфера для обігу валюти як зовнішньоторговельні операції, в тому числі розрахунки за енергоносії, здійснюється в більшості випадків досі в доларах США. Це призводить до нівелювання авторитету європейської грошової одиниці. Аналогічна небезпечна ситуація склалася щодо трансакційних витрат, в той же час, в цій сфері Єврозона активно нарощує свою впливовість, що характеризується, в тому числі, тенденцією до зрівняння значущості цих валют. При цьому в період розгортання кризи, яка мала місце починаючи з 2008 року, виявилось, що європейські фінансові ринки мають більшу гнучкість у діяльності, що забезпечує більшу ліквідність активів та можливості своєчасного рефінансування. Все це може мати позитивний вплив на розширення сфери застосування тієї валюти, ка виявиться більш стабільною в умовах мінливих міжнародних відносин.

В той же час, визначення міжнародного статусу та привабливості наднаціональної грошової одиниці лише за сферами її використання не

може бути об'єктивним. Так визначальним критерієм може стати здатність фактично регулювати економіку, яка в даному випадку, буде об'єднувати як переваги так і проблеми національних систем. Протягом всього періоду функціонування ЄС результативності в цій сфері досягти не вдалося. Це пов'язано передусім із внутрішніми проблемами, а саме неочевидністю розмежування повноважень при формуванні та реалізації фінансової політики міжнаціональними владами країн – членів Євросоюзу та інституцій ЄС. Ця проблема може бути вирішена шляхом більшої централізації та уніфікації управління, в тому числі через застосування примусових та навіть командних механізмів. Так з боку ЄС існують спроби обмежити національні ініціативи шляхом встановлення заборони для держав-членів здійснювати валютні операції з міжнародними організаціями без дозволу ЄЦБ, але це набагато простіше досягається, коли управління міжнародним становищем валюти здійснює єдина країна як, наприклад, США. Адже, в період кризи національні фінансові органи виявилися не змогли об'єднати зусилля для забезпечення інститутів інтегрованими інструментами вирішення спільних проблем

Ще одним негативним фактором, який обмежує успіх євро, є брак спільного підходу до визначення шляхів усунення наслідків кризових явищ, що створює, а неоднорідність ринку та незахищеність політики ЄС [6, с. 7–8]. Це обумовлено тим, що в межах Зони євро фактично стикаються інтереси декількох економічно розвинутих та багатьох таких, які наразі перебувають у стані розвитку, країн. Таким чином, можна сказати, що євро це колективна валюта і механізм її регулювання здійснюється не центральним банком окремої країни, а створеною для реалізації ідеї просунутої співпраці Європейською системою центральних банків (далі – ЄСЦБ), яка включає в себе, окрім ЄЦБ, також національні центральні банки, основною метою якої є підтримка стабільності цін, в тому числі через підпорядкування монетарній політиці загальних цілей валютної політики Євросоюзу. В той же час ця мета не завжди ефективно досягається, оскільки передбачалося, що обмінний курс євро буде мати гнучкий характер, який нівелюватиме структурні диспропорції всередині Євросоюзу шляхом вирівнювання та стабілізації критичних ринкових процесів, проте на практиці неодноразово мало місце зміцнення курсу євро, що негативно вплинуло на всі сфери економіки через зниження обсягів експорту і, як наслідок, супроводжувалося зменшенням потужності промислового виробництва [7, с. 177]. Окрім зазначеного, ко-

лективний статус євро негативно проявляється в тому, що ні ЄС, ні його держави-члени не можуть, а деякі, що є експортноорієнтованими, часто й не бажають, впливати на заборгованість інших країн. У цьому випадку, особливо враховуючи єдину валютну політику, країна, що має високий рівень заборгованості, не може самостійно девальвувати свою валюту [8, с. 395]. В той же час США, як підмічає Береславська О. І., має певні переваги, до яких можна віднести: можливість «покривати дефіцит платіжного балансу національною валютою шляхом нарощування своєї зовнішньої короткотермінової заборгованості; – посилювати міжнародні позиції долара через проникнення на європейський та азійський сегменти валютного ринку; – підтримувати свій економічний розвиток за рахунок Європи, Японії та Китаю шляхом маніпулювання процентними ставками і курсом долара» [7, с. 176].

Через названі проблеми на сьогодні долар залишається більш поширеною валютою за територією та сферами застосування. Так, окрім держав, що є членами Єврозони та іншими членами ЄС, на території яких євро застосовуються в якості платіжного засобу поруч з національною валютою, у його зміцненні зацікавлені лише ті, що його використовують з певних причин. Як приклад можна навести такі як: Монако, Сан-Марино та Ватикан, які використовують євро одночасно із карбуванням власних монет за офіційним дозволом Єс, засвідченим відповідною угодою; Андора, яка за угодою з ЄС у 2011 році використовує євро в якості офіційної валюти; Черногорія та невизнана держава Косово, що запровадили на власній території цю валюту в односторонньому порядку [9, с. 266]; дещо опосередковано країни Латинської Америки через те, що Єврозона виступає для неї важливим торговельним партнером та джерелом позичкових капіталів і міжнародних прямих інвестицій. В той час, як, окрім безпосередньо США, беззаперечне панування долара має місце при розрахунках з міжнародних торговельних операцій також на Близькому Сході та в Північній Африці, а, для країн Азійського регіону, окрім зазначеного, в якості валюти прив'язки [6, с. 395–397]. І можна зробити висновок, що й в подальшому становище долара буде зміцнюватись через те, що розвинені країни Єврозони зацікавлені в тому, щоб стимулювати свій експорт і для цього послаблювати євро. Окрім зазначеного, падіння долара має означати зростання курсу юаня або єни, до чого центробанки країн з профіцитом поточного рахунку виявляються не готовим та звертаються до валютні інтервенції (наприклад, шляхом

продажу юаня проти долара), що викликає чергове збагачення капіталу в США, і, як наслідок, підтримання курсу валюти останнього. Все це, а також цілий ряд проблем економік країн зони євро (негнучкі ринки праці, старіюче населення, великі соціальні витрати, суворі норми регулювання у сфері податків і грошово-кредитній політиці) призводять до того, що в цьому тривалому протистоянні євро неминуче програє, а тому і привабливість вступу до переліку країн, які офіційно зв'язані цією валютою істотно зменшується [10, с. 60].

Іншим, не менш важливим питанням, яке впливає на зацікавленість нових держав в тому, щоб взяти участь у зоні Євро, є становище в ньому тих країн, які вже взяли на себе певні зобов'язання у зв'язку з такою участю. Особливо яскраво проблеми єврозони виявляють себе по відношенню до економічно слабких країн. До основних переваг вступу для таких країн можна віднести у короткостроковій перспективі розвиток і зростання торгівлі та зникнення проблеми інфляції через заміну національної валюти регіональною; у середньостроковій перспективі – зростання конкурентоспроможності товарів через менші втрати виробництва рп стабільності обігової грошової одиниці; у довгостроковій перспективі – загальне зростання добробуту населення [11, с. 21–22]. Основним же недоліком є, насамперед, втрата смистовості при реалізації валютної політики. Підтвердженням цьому є досвід Греції, для якої неможливість проведення незалежної валютної політики привела до того, що в умовах значних соціальних виплат та великого державного боргу Греція не мала можливості зробити додаткову емісію євро, яку бмогла зробити для стабілізації ситуації при існуванні національної валютної одиниці [12, с. 34]. Також ситуація Греції показала неготовність інституційної системи Єврозони та Єврокомісії, в ролі представника інтересів ЄС, надавати допомогу країнам з низькими державними економічними показниками, яке продемонстроване, як вже зазначалося, перш за все експортноорієнтованою політикою Німеччини та Франції [6, с. 395].

Проте, якщо ситуація в Греції досягла критичного стану лише в період глобальних кризових явищ, то на прикладі інших слабких країн можна побачити, що запровадження євро для них мало негативні наслідки протягом всього періоду їх членства. Так, наприклад, у Зоні євро з точки зору ВВП і населення частка економіки Словаччини становить менше 1%. Та, назважаючи на це, після вступу до неї названа країна отримала надійний базис для сталого розвитку власної економічної сис-

теми, проте, враховуючи той факт, що інструмент валютного курсу викликає ефект витіснення інвестицій, то обмінний курс як окремих інструмент не створює ніякого позитивного ефекту для добробуту населення. В той же час, Чеська Республіка, яка наразі не входить до Європейсько-го валютного союзу, має можливість проводити більш вільну монетарну політику, маючи власну національну валюту, що дає експорту країни конкурентну перевагу з боку ціни. Тому Славаччина змушена шукати ринки збуту, своєї продукції, одним із яких виступає сама Чехія [13, с. 44, 46–47, 49–50]. І, не зважаючи на збільшення обсягів торгівлі, в Словаччині існує стала тенденція, як і в багатьох інших слабких членах Єврозони, до збільшення розмірів дефіциту бюджету [14, с. 139]. Таким чином, виявилось, що слабкій країні вигідно бути такою в межах Євросоюзу, проте не Єврозони [6, с. 395].

Наостанок, варто розглянути вплив євро на держави, що наразі не є учасниками Єврозони, проте прагнуть цього, будучи вже учасниками ЄС. Мова йде передусім про Болгарію. Ця країна стала членом ЄС 1 січня 2007, тобто однією із останніх, бо тривалий час вважалося, що вона не відповідала його стандартам. На сьогодні бюджетна система Болгарії характеризується, як і в багатьох країнах, тенденціями зростання обсягів дефіциту державного бюджету, державного боргу та погіршенням відносних показників боргового навантаження, становлення чого відбувалася за умови співпраці з ЄЦБ. Проблема полягала у необхідності економічної інтеграції Болгарії до ЄС, що збільшення використання євро, яке передумови вступу та вимоги участі [14, с. 139, 141]. Спроби подолання цих проблем виявлялися у застосуванні достатньо кардинальних засобів, передусім таких класичних як: у зменшенні обсягів капітальних витрат, обмеження субсидій та заморожування розміру номінальних заробітних плат й пенсій із подальшими тенденціями до зменшення соціальних виплат [15, с. 357], тобто такими, що характеризуються погіршенням добробуту пересічного населення цієї держави, яке вже супроводжується багатьма несприятливими наслідками, як наприклад, збільшенням рівня злочинності тощо. Як висновок з цього прикладу можна побачити, що основна проблема полягає не у факті вступу слабкої держави до Валютного союзу, а у саме в умовах конвергенції, які більше відповідають уявленню економічно розвинутих держав ЄС та не завжди є прийнятними для інших.

Отже, той факт, що Єврозона досі залишається прикладом просунутої співпраці, а не входить в якості обов'язкової умови членства в ЄС має

свої позитивні наслідки, оскільки незважаючи на спроби стати провідною резервною валютою замість долара США, колективний характер євро не дає можливості забезпечити однакову захищеність при його запровадженні замість національної валюти для сильних та слабих учасників Союзу. Тому, на мою думку, Єврозона є шляхом розвитку вже достатньо стабільної економічної системи, а не можливістю для її розбудови, адже така участь пов'язана із покладення на національну державу додаткових зобов'язань, що можуть стати для неї надмірним тягарем, якщо й не одразу, то в найближчій перспективі. Тобто, яким би привабливим таке членство не було, воно стане випробуванням для економіки, а будь-якому випробуванню треба піддавати лише те, що хоча б на перший погляд не викликає сумнівів.

Література:

1. Черепанов И. А. Причины возникновения и эволюция гибкой интеграции в ЕС // Культура народов Причерноморья. 2012. № 219. С. 107–110.
2. Исполинов А. С. Концепция *acquis communautaire* в праве ЕС // Вестник Московского университета. Серия 11: Право. 2010. – № 5. – С. 68–88.
3. Приступа Т. В. Європейська валютно-фінансова інтеграція: проблеми і перспективи для України // Фінансовий простір. – 2014. – № 2. – С. 137–141.
4. Барилук І. В., Пайтра Н. Г. Еволюція системи монетарного регулювання у країнах ЄС // Бізнес Інформ. – 2014. – № 7. – С. 247–252.
5. Шамота Г. М., Готвянська В. В. Світові валюти та їх вплив на стан економіки України / Г. М. Шамота // Оцінка перспектив розвитку економічного потенціалу України в ХХІ столітті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (18–19 листопада 2011 р.). – Київ: у 2-х частинах, «Київський економічний науковий центр», 2011. Ч. 1. – С. 37–39.
6. Булкот О. В. Валютна мультиполярність у системі глобальних фінансів / О. В. Булкот // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. – 2013. – Вип. 12 (153). – С. 6–10.
7. Береславська О. І. Міжнародні валюти і практика їх регулювання / О. І. Береславська // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Економіка. – 2012. – Вип. 20. – С. 174–178.
8. Булкот О. В. Проблеми стабільності євро в умовах глобальної фінансової кризи / О. В. Булкот // Міжнародна економічна політика : наук. журнал. – 2012. – Спец. вип. : у 2 ч. – Ч. 1. – С. 393–398.
9. Решота О. А., Решота В. В. Фінансова криза Єврозони та основні шляхи її подолання / О. А. Решота, В. В. Решота // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – Вип. 31 / за заг. ред. В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2012. – С. 265–273.

10. Прохорова М. Е. Формування новітньої парадигми валютної системи / М. Е. Прохорова, Д. А. Рижко // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. – 2012. – № 1–2 (Том 1). – С. 56–61.

11. Європейський проект та Україна: аналіт. доп. / за заг. ред. Литвиненка О. В.] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К. : НІСД, 2012. – 64 с.

12. Мусієць Т. В. Вплив євро на перетворення національних валютних систем країн центральної та східної Європи / Т. В. Мусієць, О. В. Лавріненко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 17. – С. 33–39.

13. Якубовський С. О. Трансформація економічних відносин Словаччини та Чеської Республіки / С. О. Якубовський, О. В. Журавльов // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 3. – С. 41–52.

14. Дудченко В. Ю. Стан та структура державних фінансів республіки Болгарія / В. Ю. Дудченко // Економічний аналіз. – 2015. – Т. 20. – С. 136–144.

15. Хорошаєв Є. С. Використання досвіду Болгарії у процесі реформування фіскального права на шляху до ЄС / Є. С. Хорошаєв // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 355–359.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. В. Карпова¹

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Складність та багатогранність Європейського Союзу (далі – ЄС) як наднаціонального об'єднання породжує необхідність створення потужної та розгалуженої системи управління та координації дій, для досягнення поставлених цілей Союзу. Останнім часом в ролі найвпливовішого інституту європейської інтеграції все частіше виступає Суд Європейського Союзу, так як є особливим структурним підрозділом. Він являє собою спеціалізований юридичний орган, головною особливістю якого є те, що його діяльність носить виключно неполітичний характер.

Головне призначення Суду ЄС – забезпечення однакового розуміння і застосування установчих договорів і правових актів, виданих на їх

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

основі. Ця формула присутня практично у всіх установчих договорах з моменту їх появи і майже не зазнала змін за роки існування Співтовариств і Союзу. Разом з тим у міру розвитку і поглиблення інтеграційного процесу відбувається удосконалення і ускладнення судової системи, вживаються заходи щодо налагодження умов і правил судочинства та підвищення його ефективності [7, с. 175]. В силу того що в судовій системі ЄС відбивається специфічна європейська інтеграційна структура, має місце і специфічний функціональний розподіл компетенції між судами ЄС, а також відповідні механізми процесуального контролю і перегляду судових рішень в аспекті не тільки організації, але і процесуальних відносин між судами ЄС, а також в плані взаємодії Суду ЄС та національних судів країн – членів ЄС [2].

Роль Суду ЄС за Лісабонським договором, як і раніше, – це забезпечення однакового тлумачення і застосування права Європейського Союзу. Суд ЄС також покликаний захищати права та інтереси фізичних і юридичних осіб. В ЄС існує оригінальна інтеграційна судова юрисдикція, яка відображає особливості природи права і правової системи ЄС у цілому [1]. Якщо говорити про чинну судову систему, то відповідно до останніх змін, вона поділяється на дві ланки : безпосередньо Суд Правосуддя та Загального Суду, а до повноважень Суду ЄС належать: прийняття рішень за позовами, які подають уряди держав ЄС і винесення попередніх рішень щодо тлумачення права ЄС. Завдяки останньому відбувається взаємодія між національними судами держав ЄС та Судом ЄС.

Згідно з діючими установчими договорами Суд ЄС має юрисдикцію щодо: надання висновків про сумісність передбачуваних міжнародних угод з установчим договором (ст. 218 ДФЄС); позовів щодо забезпечення примусового виконання загальних зобов'язань (ст. 258–260 ДФЄС) і зобов'язань в певних, окремо регламентованих сферах (ст. 108, 114, пп. а, d ст. 271, 348 ДФЄС); санкцій, передбачених в регламентах, прийнятих Парламентом і Радою ЄС, і регламентах, прийнятих Радою ЄС на підставі договорів (ст. 261 ДФЄС); скасування нелегітимних актів інститутів, органів, офісів, агентств ЄС (ст. 263 ДФЄС), заходів, прийнятих Радою керуючих Європейського інвестиційного банку (п. b ст. 271 ДФЄС); оскарження незаконної бездіяльності інститутів, органів, офісів, агентств ЄС (ст. 265 ДФЄС); постанови преюдиціальних рішень (ст. 267 ДФЄС); суперечок з відшкодування збитків при позадоговірній відповідальності ЄС (ст. 268 ДФЄС); скасування нелегітимних актів, прийня-

тих Європейською Радою або Радою ЄС, що стосуються визначення наявності важкого і постійного порушення державою-членом принципів, на яких ґрунтується ЄС (ст. 269 ДФЄС); суперечок між ЄС і його службовцями (ст. 270 ДФЄС); винесення рішень згідно з арбітражними застереженнями, що містяться в контрактах, укладених ЄС (ст. 272 ДФЄС); будь-яких суперечок між державами-членами, що стосуються предмета договорів, в разі спеціальної угоди між сторонами (ст. 273 ДФЄС); скасування легітимних актів Ради у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, які накладають обмеження на фізичних або юридичних осіб (ст. 275 ДФЄС) [2].

Велике значення в здійсненні судового контролю Судом ЄС має його автономність. Кожен з інститутів виконує свою унікальну роль у розвитку інтеграції та побудові підвалин для цієї інтеграції. У цьому контексті слід зауважити, що незважаючи на незалежність від держав-членів ще й Комісії, Парламенту, ЄЦБ та Рахункової Палати [5, с. 109], в умовах перетворень інституційної системи та Союзу в цілому Суд залишився практично єдиним органом, який має велику автономію від держав-членів. Він не потребує схвалення своїх рішень національними урядами, а в інституційному механізмі ЄС немає органу, що може скасувати його рішення. Тож роль і місце Суду ЄС, зважаючи на це, полягає в дотриманні та, крім того, у розвитку права, при тлумаченні та застосуванні установчих договорів, у тому числі й інститутами ЄС. Його роль в інституційній системі є визначальною в тому сенсі, що саме Суд вирішує зокрема спори між інститутами ЄС та між інститутами та державами-членами щодо розподілу компетенції між ними та меж їх легітимної діяльності. Так, Суд ЄС, за поданням Ради чи Комісії, може звільнити члена Комісії (ст. 247 Договору про функціонування ЄС), на вимогу Парламенту – омбудсмена, який хоча і є незалежним від Парламенту органом, але обирається ним (ч. 2 ст. 228 Договору про функціонування ЄС), на вимогу Рахункової Палати – її члена (ч. 6 ст. 286 ДФЄС) [3, с. 48].

Сутність контролю Суду ЄС у сфері європейського управління розкривається, передусім, у формуванні передумов для виконання курсу розвитку Європейського Союзу, для забезпечення реалізації завдань засновницьких договорів, для того, щоб органи влади діяли відповідно до своїх повноважень, а також щоб виконувались європейські принципи управління. Так, в контексті виконання курсу розвитку ЄС та забезпечення реалізації завдань засновницьких договорів Суд ЄС має юрисдик-

цію стосовно виконання урядами країн ЄС зобов'язань за засновницькими договорами згідно ст. 259 ДФЄС, щодо виконання урядами країн ЄС зобов'язань відповідно до Статуту Європейського інвестиційного банку, щодо виконання національними центральними банками зобов'язань згідно з засновницькими договорами та статутом ЄСЦБ та ЄЦБ відповідно до ст. 271 ДФЄС та ін. Якщо Суд ЄС визнає, що уряд не виконав зобов'язання за засновницькими договорами, то держава зобов'язується виконати рішення Суду, інакше на неї може бути накладено штраф або пеня [4].

Контроль за діяльністю державних органів управління Суд ЄС здійснює в межах своїх повноважень, а особливо це стосується, коли мова йде про трансформаційні періоди, які передбачають перетворення суспільних відносин, розробку механізмів вдосконалення системи державного управління. Не зважаючи на те, що усі держави ЄС, офіційно прийняли такі умови, досі уряди країн демонструють винахідливість та особливу кмітливість з метою встановлення заходів, еквівалентних дискримінаційним обмеженням. Виявляти та усувати подібні порушення вдається саме з допомогою Суду ЄС.

Суд ЄС також контролює застосування Комісією своїх повноважень стосовно запровадження штрафних санкцій і може їх змінювати або скасовувати (ст. 261 ДФЄС). Розглядає законність законодавчих актів, прийнятих спільно Європарламентом і Радою, актів Ради, Комісії та ЄЦБ, які не належать до рекомендацій і висновків, а також актів Європарламенту і Європейської ради, що мають правові наслідки для третіх сторін. У випадках задоволення позову Суд ЄС проголошує акт, що оскаржується, нікчемним, або вказує на ті наслідки анульованого акту, які залишаються чинними (ст. 264 ДФЄС).

Вирішення суперечок, пов'язаних з незаконною бездіяльністю (відсутністю проекту постанови або ухваленого акту) Європарламенту, Європейської ради, Ради, Комісії чи Європейського центрального банку (ст. 265 ДФЄС) також відносять до компетенції Суду ЄС. З позовом щодо бездіяльності можуть звертатися до Суду ЄС держави-члени чи інститути ЄС [10, с. 131–133]. При цьому для звернення з позовом до Суду ЄС не треба згоди іншої сторони спору, окрім випадків, коли спір між державами-членами, що стосується предмета установчих договорів, подається на розгляд Суду ЄС за особливою згодою між сторонами [11, с. 215–221].

Судовий контроль також втілюється у повноваженні Суду ЄС контролювати дотримання принципу субсидіарності, що зумовлює фактичне розширення спільної компетенції Союзу та його учасників.

Окремо слід сказати про конкретизацію та тлумачення норм права ЄС, адже саме однакове розуміння робить можливим однакове застосування правових норм на всій території Європейського Союзу, що знаходить відклик не тільки в правозастосовній, а навіть у нормотворчій діяльності інститутів ЄС та його країн-членів.(ст. 19.1 ДЄС).

Суду ЄС уповноважений давати належне тлумачення установчих договорів та актів органів ЄС. До Суду ЄС можуть звертатися національні суди держав-членів з проханням винести преюдиціальне рішення щодо тлумачення установчих договорів, дійсності і тлумачення актів інститутів ЄС, тлумачення статутів органів, створених за рішенням Ради (ст. 267 ДФЄС). У разі такого звернення судовий розгляд справи у відповідному національному суді призупиняється до винесення рішення Судом ЄС.[4, с. 63].

Контроль за правильним застосуванням законодавства ЄС в кожній державі здійснюють національні суди, але існує ризик, що суди в різних країнах можуть тлумачити законодавство ЄС по-різному. Частина 3 ст.19 ДЄС допомагає розв'язати цю проблему вказуючи, що суди та трибунали держав ЄС можуть звертатись до Суду ЄС із запитом про попередні рішення щодо тлумачення законодавства Союзу або чинності актів, ухвалених установами ЄС. Цікаво те, що такі попередні рішення не є обов'язковими до виконання, а скоріше мають статус поради національним судам. В цьому полягає суть взаємодії національного та наднаціонального судового контролю [4].

При цьому треба мати на увазі, що Суд ЄС може вирішувати тільки питання права, які передані йому на розгляд. Він не уповноважений вирішувати які-небудь питання факту, а також застосовувати право до фактів. Це належить до компетенції національних судів, як і тлумачення внутрішнього права. Суд ЄС може заявити, що та чи інша самостійна норма має характер прямої дії, а також, що право Євросоюзу має пріоритет стосовно внутрішнього права держав-членів, але він не може вирішувати, чи суперечить якесь конкретне положення внутрішнього права праву Євросоюзу, і тим більше оголошувати відповідне положення внутрішнього права недійсним.[9, с. 454-455].

Національні суди, можуть відмовитися від звернення до Суду ЄС, заявивши, зокрема, що відповідні положення права ЄС є чіткими і зро-

зумілими, і не вимагають тлумачення Судом ЄС. Така відмова має своє юридичне обґрунтування в доктрині «act clair», яка визнана Судом ЄС. Тим самим існує можливість застосовувати акти національних властей, що суперечать праву Євросоюзу [8].

Суд ЄС залишається одним з головних гарантів непорушності правової системи ЄС і обов'язковості для всіх суб'єктів права ЄС її приписів. Невиконання та неналежне або несвоєчасне виконання рішень Суду, які мають обов'язкову юридичну силу, тягне за собою накладення певних санкцій. Їх обсяг і характер визначаються самим Судом. [7, с. 182].

Таким чином, головне призначення Суду ЄС – забезпечення однакового розуміння і застосування установчих договорів і правових актів, виданих на їх основі. Юрисдикція Суду Європейського Союзу охоплює всі сфери компетенції даної організації, окрім деяких випадків, прямо передбачених установчими документами. Судовий контроль в Європейському Союзі здійснюється за допомогою судової системи ЄС, яка складається з Суду Правосуддя та Загального Суду. Суд також може здійснювати так званий попередній контроль за дотримання норм права, так як розглядає правомірність юридичних актів ще до їх здійснення, тобто на етапі підготовки проекту рішення. Судовий контроль здійснюється Судом не тільки в сфері судочинства, але й в державному управлінні за допомогою механізмів контролю за діяльністю Комісії та інших інституцій ЄС. Така взаємодія є значною перевагою у діяльності Суду, адже дає можливість більш ефективно здійснювати контроль за дотриманням норм права ЄС.

Література:

1. Комарова Т. В. Становление структуры Суда Европейского Союза // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 11.09.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jurnal.org/articles/2013/uri120.html>
2. Комарова Т. В. Суд Европейского союза и единство судебной практики // Современное право. – 2013. – № 11 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.center-bereg.ru/o279.html>
3. Комарова Т. В. Юрисдикция Суда Европейского Союзу– Х. : Право, 2010. – С.353
4. Кротінов В. О. Сутність та особливості контролю Суду ЄС в системі європейського управління // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. – № 11. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=503>

5. Муравйов В. І. Наднаціональні інститути в системі органів Європейського Союзу // Часопис Київського університету права. – 2004. – № 3. – С. 105–113.
6. Муравйов В. Реалізація норм права європейського союзу у внутрішніх правопорядках держав-членів // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2013. – № 1086, вип. 2. – С. 58–64.
7. Энтин М. Л. Право Европейского Союза. Новый этап эволюции: 2009–2017 годы. – М. : Изд-во «Аксиом», 2009. – С.304
8. Case 283/81, CILFIT Srl. / European Community. – Luxembourg : Court of Justice, 1982. – ECR 3415.
9. Craig P. EU Law. Text, Cases and Materials / P. Craig, G. De Burca. – N. Y., 2011. – 1155 p.
10. Steinz R. Europarecht / R. Steinz. – Heidelberg, 2005. – 481 p.
11. Weatherill S. Cases and Materials on EU LAW / S. Weatherill – N. Y., 2007. – 708 p.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ю. О. Касмініна¹

ПРОБЛЕМА ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Проблема дефіциту демократії в Європейському співтоваристві не є новою, але за останні роки набула особливої актуальності. Незважаючи на значні інституційні зміни, що стали результатом компромісу держав-членів, дефіцит демократії залишається центральною проблемою ЄС, існування якої підриває легітимність Союзу.

Концепція дефіциту демократії використовується при констатації положення про те, що Європейський Союз і його органи є недостатньо демократичними та в недостатній мірі враховують інтереси громадян [1, с. 290]. Також термін «дефіцит демократії» у контексті ЄС використовують на позначення розбіжності між процесом прийняття рішень ЄС і демократичним механізмом та формою, які мають панувати над цим процесом [4, с. 169].

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У науковій літературі існують два підходи стосовно суті дефіциту демократії в ЄС. Перший полягає у констатації слабкості демократичної легітимації органів ЄС. На думку представників цього підходу, демократичний дефіцит можна ліквідувати шляхом інституційних реформ та запровадження демократичних процедур при прийнятті рішень. Другий напрям розглядає проблему дефіциту демократії на глибшому рівні, вбачаючи в ній соціоструктурну природу походження. Демократія в ЄС не може повноцінно функціонувати без спільної (колективної) ідентичності громадян ЄС та за умови відсутності політичної нації на європейському рівні [3, с. 109].

На сучасному етапі функціонування ЄС, проблема дефіциту демократії обумовлена наступними обставинами. По-перше, Європейський парламент, що формується шляхом прямих виборів, належним чином не відображає рівень представництва громадян ЄС на наднаціональному рівні. Так, виражаючи інтереси півмільярдного населення, до його складу входить усього 751 депутат. Таким чином, в середньому один парламентар представляє інтереси понад 600 000 виборців, у той час як у більшості демократичних країн це співвідношення становить 1 : 60 000. По-друге, на відміну від традиційної моделі вищих державних органів більшості держав-членів, де законодавча функція є монополією парламенту, в ЄС відповідні функції вказана представницька інституція не має права здійснювати самостійно [4, с. 169].

Крім того, в більшості країн, в яких обирають євродепутатів, основними структурами, завдяки яким можливо балотуватися в парламент, є політичні партії, де депутати зобов'язані надавати перевагу партійним інтересам. При цьому в Європарламенті вони не займаються загальними інтересами Європейського співтовариства, а тільки партикулярно розуміються внутрішніми справами своїх країн [2, с. 84].

Проблема полягає ще й у тому, що в ЄС на виборах до ЄП відсутня виборча рівність між громадянами різних держав-членів, яка полягає у вазі одного депутатського мандату: скажімо, для Німеччини вона становить близько 830 тис. громадян з виборчим правом, тоді як для Люксембургу – лише 75 тис. громадян. Відбувається викривлення засадничого принципу представницької демократії – «одна людина – один голос» [3, с. 108].

Аналізуючи проблему дефіциту демократії у ЄС, необхідно звернути також увагу на кроки, які робляться з метою подолання даного негативного явища.

Серед інших, значним кроком до вирішення цієї проблеми став прийнятий у 2007 році Лісабонський договір. Яким було введені певні новели щодо посилення та зміцнення демократії в ЄС, серед яких: посилення ролі Європарламенту, який прямо обирається громадянами та наділений більш широкими повноваженнями; залучення національних парламентів до роботи ЄС, з метою реалізації принципу субсидіарності; запровадження права на громадянську ініціативу; чітка категоризація повноважень, внаслідок чого відносини між державами-членами стануть більш зрозумілими; можливість виходу держав-членів зі складу Союзу тощо [1, с. 291].

Характеризуючи шляхи подолання проблеми дефіциту демократії, слід враховувати, що головна проблема полягає у пошуку критеріїв оцінки цього явища. Яким чином можна вимірювати рівень демократії в утворенні, що не підпадає під ознаки ані держави, ані міжнародної організації, а є унікальним політико-правовим об'єднанням [5, с. 88].

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти до висновку, що Європейський Союз і його органи є недостатньо демократичними та належним чином не відображають рівень представництва громадян ЄС на наднаціональному рівні. Враховуючи це та інші фактори, можна констатувати проблему дефіциту демократії в ЄС. Найявність такої проблеми свідчить про необхідність поглиблення інтеграції або, враховуючи неспроможність ЄС повною мірою відобразити у своїй діяльності очікування громадян – гальмування інтеграційних процесів. Враховуючи особливу важливість даного питання, пошук шляхів його вирішення становить актуальність подальших наукових досліджень в даному напрямі.

Література:

1. Воробей Ю. А. Проблема дефіциту демократії в ЄС // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 290–292.
2. Зелінський Я. Дефіцит демократії в європейском сообществе и делиберативная демократия // Вестник Тамбовского университета. Серия: Политические науки и право. – 2015. – № 2 (2). – С. 82–90.
3. Байковський П. Б. Інституційна та соціоструктурна складова проблеми «дефіциту демократії» в ЄС // Вісник Львівського університету: Сер. : Міжнародні відносини. – 04/2012. – Вип. 30. – С. 103–112.
4. Кулабухова А. В. Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії» // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2015. – Вип. 29. – С. 166–178. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2015_29_17

5. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

Науковий керівник: **Усманов Ю. І.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. С. Кеєр¹

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄС У КОНТЕКСТІ ЗАГОСТРЕННЯ МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН

Міграція як соціальне явище, відіграючи дуалістичну роль, з одного боку, сприяє поглибленню зовнішньоекономічних зв'язків між державами, культурній диверсифікації та взаємозбагаченню народів, обумовлює впровадження ефективних заходів щодо підвищення професійної та освітньої мобільності, а з іншого, у своїх кризових проявах може створювати безпосередню загрозу для суверенітету держав, цілісності національних кордонів, безпеки суспільства в цілому.

Проблема міграції на довгий час стала однією з найбільш загрозливих для підтримки нормального функціонування Європейського Союзу (ЄС). Інформація щодо структури населення ЄС привертає все більшу увагу держав-членів в останні роки. Так, навесні 2015 року спостерігався приріст показників нелегальної міграції, обумовленої збройними конфліктами, громадянською війною на Близькому Сході та в Афганістані, низьким рівнем життя окремих країн [1, с. 5]. Внаслідок цього більшість держав-членів ЄС посилили контроль щодо нелегального в'їзду на їхню територію. З огляду на міграційну кризу у лютому і березні 2016 року Європейська Рада прийняла низку рішень, що мали спрямовуватися на подолання неконтрольованого потоку мігрантів, зокрема, шляхом посилення контролю за нелегальними міграційними маршрутами в західно-балканському регіоні [2]. Цьому також мало сприяти налагодження поглибленої співпраці з Туреччиною з питань контролю за міграційними

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

потоками, з огляду на те, що остання залишається транзитною країною для переважної більшості біженців з Близького Сходу.

Зважаючи на те, що спроби обмеження імміграції виявляються багатово в чому неефективними, держави повинні включати приїжджих у своє суспільство. Існує три можливих рішення: асиміляція, інтеграція і мультикультуралізм. Асиміляція – це сприйняття іммігрантами культури приймаючої країни, що в результаті призводить до нівелювання мовної та релігійної ідентичності таких осіб, заміщення відповідних цінностей здобутками країни-перебування [3, с. 43–44]. Інтеграція, слугуючи більшою м'якою формою асиміляції, полягає в двосторонній адаптації і тимчасовому збереженні власної культурної приналежності іммігрантів. Водночас мультикультуралізм засновується на праві кожної національної чи культурної спільноти на самовизначення.

Сьогодні всі три підходи знаходяться в стані кризи, як видно з соціальних протиріч і потенційних конфліктів, зокрема, доказом цьому можуть слугувати радикалізація настроїв іммігрантів, етнічні бунти, сплеск злочинності на ґрунті ненависті, ксенофобії, нарощування авторитету та підтримки політичних партій націоналістичного спрямування, зростання проявів екстремістської діяльності, терористична активності.

Одним із варіантів врегулювання проблеми з мігрантами є запропоновані Європейською комісією квоти щодо прийняття мігрантів країнами ЄС пропорційно до їх населення, економіки, рівня життя. Зокрема, найбільшу кількість мігрантів повинні прийняти Німеччина і Франція, до цього також мають долучитись країни Східної Європи та Балтії. Негативне ставлення до вимушених біженців висловлюють уряди Угорщини, Чехії та Словаччини, які сьогодні розробляють програми захисту від напливу нелегальних мігрантів.

Європейське суспільство в останні роки стало негативно ставиться до приїжджих, особливо до мусульман і змусило уряди держав-членів збільшити заходи безпеки. Події, які сталися у Парижі 2015 році змусили європейців знаходитися у суспільно – політичному напруженні у зв'язку із здійсненням терористичних актів ісламістського угруповання ІДІЛ. І тому політика Франції у сфера міграції спрямована на те, що переваги надаються тим мігрантам, послуги яких потребує сама країна.

На нашу думку, ефективна інтеграція мігрантів в національне суспільство простежується в Німеччині. Головні особливості вироблених на національному рівні заходів полягають у налагодженні міжетнічного

діалогу стосовно забезпечення міжкультурної рівноваги у соціумі, яка виявляється у запровадженні шкіл та курсів навчання мігрантів мови та культури країни-перебування. Також Німеччина охоче приймала мігрантів під час югославської війни, що демонструє лояльне ставлення до міграційних процесів в країні. При цьому будь-які дії, спрямовані на звуження прав мігрантів, суворо караються відповідно до розробленого в цій сфері законодавства.

Приплив значної кількості мігрантів може змінюватися політичне життя європейських країн, в декількох аспектах. А саме: створення окремих етнічних груп, що є наслідком бажання чи небажання іммігрантів інтегруватись у суспільство держави-перебування. Такі групи в майбутньому перетворюються у спільноти окремого району, ізольовані етнічні громади, представники яких досить часто вороже ставляться до національної більшості [3, с. 43]. Це у свою чергу може слугувати підставою для розгортання міжетнічних конфліктів. При цьому, не можна стверджувати, що загострення міжетнічних відносин ґрунтується лише на різній етнічній приналежності, оскільки це явище обумовлено сукупністю причин і чинників, які характеризуються явним або латентними вираженням інтересів певних спільнот.

У цьому зв'язку видається можливим погодитися з позицією науковця Халілева Р. А., який зазначає, що етнічний конфлікт – завжди явище політичне, адже для вирішення завдань у культурно-мовній або соціально-економічній сферах чи задля досягненні інших національних цілей, як правило, необхідно використовувати політичні шляхи та методи [4, с. 301].

На нашу думку, невід'ємною частиною міжетнічного конфлікту є територіальний чинник. Це насамперед із високими показниками міграції до країн-членів ЄС, внаслідок чого в майбутньому етнічні союзи можуть висувати вимоги щодо приналежності окремої території або створення конкретно державоподібних утворень в межах ЄС на підставі власних соціально-економічних та політичних факторів. Політичні біженці з Сирії, Іраку і Афганістану все одно будуть прагнути іммігрувати до розвинених країн Європи, а таке переселення тягне за собою виникнення кризи в суспільстві за етнічними ознаками. На жаль, міжетнічний конфлікт, який поєднується із територіальними спорами, не можливо вчасно виявити та запобігти. Вважається, що саме такий конфлікт майже неможливо розв'язати [5, с. 25–26].

На нашу думку, щоб зменшити кількість іммігрантів та зробити більш законним та контрольованим це явище, слід забезпечити зі сторони держав-членів ЄС ефективний обмін необхідною інформацією, зокрема, стосовно питань працевлаштування іммігрантів. Адже нелегальна міграція більш розвивається в тих країнах, де можна знайти роботу на чорному ринку праці, як приклад може слугувати Південна Європа.

Отже, міграція – наддинамічніше явище, чинник економічного та культурного розвитку, джерело створення нових робочих місць та отримання прибутку. Але разом з тим вона породжує глобальну проблему, а саме загострює міжетнічні відносини в межах ЄС. Конфлікти, які виникають на підставі поліетнічності на території держав-членів ЄС, можуть похитнути стабільність у діяльності Союзу. На жаль, на сьогодні в Європі відсутній єдиний механізм регулювання питань щодо міграційної кризи. Держави-члени ЄС, як правило, діють самостійно, у той час коли для вирішення такої глобальної проблеми нагальною видається реалізація централізованих заходів.

ЄС повинна створити дієвий механізм для вирішення низки питань, які виникають у міграційній сфері. Короткочасні заходи на сьогодні приносять позитивний результат, але в той же час відзначаються численними недоліками, прогалинами, які дозволяють іммігрантам нехтувати законодавством країн.

Держави-члени повинні солідарно підтримувати ідею спільного майбутнього та удосконалювати механізми співпраці задля зниження ризику поділу ЄС. Приймаючи рішення з питань міграції, потрібно враховувати специфічні особливості всіх зацікавлених країн. При цьому заходи, що впроваджуються в цьому контексті, мають спрямовуватися на підтримку гармонічного співіснування громадян ЄС з іммігрантами в різних сферах суспільного життя в межах Союзу.

Література:

1. Вимон П. Міграція в Європе: преодоление кризиса солидарности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://carnegieendowment.org/files/CP_Vimon_2017_web_Rus.pdf.
2. Саміт ЄС-Туреччина: «балканський маршрут» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/03/8/7045900/>.
3. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних [Електронний ресурс]. – Режим досту-

пу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/hv_2015_1_2_9.pdf.

4. Халілев Р. А. Міжетнічні конфлікти та їх зв'язок зі станом оперативної обстановки // Ученые записки Таврического национального ун-та им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). – № 1. – С. 300–310.

5. Товардов Г. Т. Этнология. Учебник для вузов. – М: Проект, 2002. – 352 с.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. А. Кірик¹

ПОЗНАЧЕННЯ, З ЯКИХ МОЖЕ СКЛАДАТИСЯ ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Декларування Україною євроінтеграційного вибору ставить перед вітчизняними законодавцями та правозастосовцями завдання з адаптації ключових елементів *acquis communautaire*. Вказана діяльність є важливою не лише для загального праворозуміння, але й для реформування окремих галузей. Серед таких галузей особливе місце посідає право інтелектуальної власності та її інститути. Торгова марка або знак для товарів і послуг є одним із ключових інститутів права інтелектуальної власності, що покликаний виокремлювати захищені ним товари та послуги з усього масиву подібностей запропонованих на відкритому ринку.

В перше загальноєвропейське визначення торгової марки було наведено в Директиві Ради Європейського Співтовариства «Про наближення законодавства держав-членів, що стосується торгових марок» від 21 грудня 1988 р., або, так званій, Першій директиві про торгові марки (далі – Перша директива). У Директиві зазначалося, що торгова марка може складатися з будь-якого знаку, який можна представити у графічній формі, зокрема слів, включаючи власні імена, малюнків, літер, цифр, зображень товарів чи їхніх упаковок за умови, що такі знаки здатні роз-

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

різняти товари чи послуги одного підприємства від товарів чи послуг інших підприємств.

Такий досить широкий набір позначень значно зменшувався в ст. 3 Першої директиви, де були зазначені підстави для відмови в реєстрації чи визнання її недійсності. Такими підставами були: (а) знаки, які не можуть становити торгові марки; (б) торгові марки, позбавлені будь-якої своєрідності; (с) торгові марки, які складаються виключно зі знаків чи символів, які можуть слугувати в торгівлі для позначення типу, якості, кількості, призначення, цінності, географічного походження або часу виготовлення товарів чи надання послуг або інших характеристик товарів чи послуг; (д) торгові марки, які складаються виключно зі знаків та символів, які стали звичайними у загальнозвичайній мові або в добро-совісній і усталеній практиці торгівлі; тощо.

Наявність у вищенаведених пунктах значної кількості оціночних понять покладає вирішення найбільш спірних моментів в їх тлумаченні на правозастосовців і з цим завданням цілком успішно справляється Європейський Суд Справедливості (далі – Суд).

Низка рішень Суду щодо трактування природи позначень, з яких може складатися торгівельна марка сформували узгоджену судову практику, що позитивно вплинуло на їх праворозуміння.

Перш за все, слід зазначити, що загальні вимоги до торгових марок та їх розрізнення Суд сформував у своїх рішеннях *Lloyd Schuhfabrik Meyer (C-342/97)*, *LTJ Diffusion, (C-291/00)*, де зазначив що торгова марка повинна бути сформована з розрахунком на те, що цільовою аудиторією є нормально проінформований та достатньо уважний і обачний середньостатистичний споживач. Така примітка дозволяє здійснювати аналіз позначень не тільки з боку відповідності законодавчим вимогам, а й позиції споживачів. Поряд з тим, Суд у справах *Canon v Metro-Goldwyn-Mayer (C-39/97)* та *Merz & Krell (C-517/99)* зазначив, що основна функція торговельної марки полягає в гарантуванні кінцевому споживачеві чи користувачеві ідентифікацію походження товарів чи послуг, позначених такою торговельною маркою, надаючи споживачеві чи користувачеві можливість безпомилково розрізнити цей товар чи послугу від товарів чи послуг, вироблених іншим суб'єктом господарювання.

Переходячи до аналізу практики Суду слід виділити найбільш цікаві його рішення. Першим з них буде справа *Sieckmann (C-273/00)*. Зміст спору зводився до можливості нюхового позначення виступати в якості

торгової марки, за умови його відображення в якості хімічної формули. У своєму рішенні Суд зазначив два ключових моменти: по-перше, позначення, яке не сприймається візуально, може становити торговельну марку, якщо таке позначення може бути об'єктом графічного відтворення, зокрема шляхом використання фігур, ліній або символів, таким чином щоб таке відтворення було чітким, точним, самодостатнім, легкодоступним, зрозумілим, тривалим та об'єктивним; по-друге, хімічна формула відображає не запах субстанції, а субстанцію як таку, а, отже, така формула не є достатньо чіткою та точною. У свою чергу, опис запаху, навіть коли такий опис є графічним, не є достатньо чітким, точним та об'єктивним.

Виходячи з необхідності торгової марки мати графічне відтворення постає питання про здатність кольору бути торговою маркою. При розгляді справи *Libertel (C-104/01)* Суд прийшов висновків, що у випадку з кольором як таким, існування розрізняльної здатності, набутої шляхом використання може допускатися лише за виняткових умов та, зокрема, коли кількість заявлених товарів та послуг є дуже обмеженою, а відповідний ринок дуже конкретним, тобто подібне застосування можливе лише в якості антимонопольного виключення. У остаточному рішенні Суд зазначив, що відповідно до тлумачення даного поняття «торгової марки, позбавлені будь-якої своєрідності», колір може виступати, як позначення торгової марки, але за головної умови, що такий колір може стати об'єктом графічного відтворення, яке є чітким, точним, самодостатнім, легкодоступним, зрозумілим, тривалим та об'єктивним. Ця остання вимога не виконується шляхом просто відображення певного кольору на папері, але її можна виконати, позначивши такий колір міжнародно-визнаним ідентифікаційним кодом.

Одним з найбільш проблемних питань у природі позначень є застосування у торгових марках об'єктів, що вже захищені авторським правом. Подібний випадок розглядався Судом у справі *Nestlé (C-353/03)*. Зміст даної справи зводиться до використання в якості позначення торгової марки частини рекламного слогану, що охороняється авторським правом. Питанням даного спору стало, фактично, співвідношення різних форм розпізнавання товару. У свою чергу Суд заявив, що притаманна, так і набута розрізняльна здатність торговельної марки має оцінюватися, з одного боку, по відношенню до товарів чи послуг, стосовно яких заявляється реєстрація торговельної марки; з іншого боку, враховуючи сприйняття,

стосовно цих товарів чи цих послуг, яке матиме нормально поінформований та достатньо уважний і обачний середньостатистичний споживач. Також посилаючись на своє більш раннє рішення у справі Windsurfing Chiemsee (C-108/97 та C-109/97) Суд зазначив, що елементи, які можуть довести, що певна торговельна марка набула здатність ідентифікувати відповідний товар чи послугу, мають оцінюватися у цілому і що для проведення такого оцінювання можуть враховуватися, зокрема, квота на ринку, яку займає ця торговельна марка; інтенсивність, географічне поширення та тривалість її використання; важливість інвестицій, зроблених даним суб'єктом господарювання для промотування цієї торговельної марки; відсоток зацікавлених кіл, які завдяки цій торговельній марці ідентифікують даний товар чи послугу, як такі, що мають певне виробниче походження, а також заяви торговельно-промислових палат чи інших професійних асоціацій.

У своєму остаточному рішенні Суд зазначив, що розрізняльна здатність торговельної марки може набуватися шляхом використання такої торговельної марки як частини іншої зареєстрованої торговельної марки або у поєднанні із такою зареєстрованою торговельною маркою.

Останнє десятиліття поставило перед Судом виклики зовсім нового стибу, розвиток інтернет простору та цифрових технологій призвів до ще більш ґрунтового оформлення критеріїв позначення торгової марки. Прикладом цьому може слугувати справа Unister (T-244/12).

У даній справі питанням для Суду постала реєстрація доменного імені fluege.de в якості торговельної марки. Особливу увагу слід звернути на, що термін «fluege», на думку позивача, він словесним сполученням, не притаманним німецькій мові, оскільки у цій мові передбачено лише термін «Flüge», де використовується літера «ü»; відповідно, враховуючи незвичну орфографію терміну «fluege», середньостатистичний споживач, на думку позивача, зможе побачити у заявленій торговельній марці зазначення комерційного походження.

За розглядом справи Суд відхиляє твердження позивача, згідно з яким, якщо торговельна марка складається з доменного імені, вона має охоронятися навіть коли містить описовий термін, оскільки будь-який користувач мережі Інтернет знає, що навіть у випадку з доменним іменем із описовим терміном, він отримує доступ до веб-порталу, де пропонуються послуги лише одного виробника товарів чи постачальника послуг.

Суд зазначив, що доменне ім'я, як таке, вказує на адресу у мережі Інтернет, а не на комерційне походження товарів чи послуг певного виробника чи постачальника. Під час процесу реєстрації доменних імен та у практиці їх використання не перевіряється, чи певне доменне ім'я може бути зареєстровано як торговельна марка Співтовариства та чи суперечить воно абсолютним підставам для відмови у реєстрації, передбаченим Регламентом.

Суд, посилаючись на рішення у справі *De Te Medien v OHMI* (T-117/06), додатково зазначив про необхідність розрізняти права, що пов'язані з реєстрацією доменного імені з одного боку, та права, що пов'язані з реєстрацією позначення як торговельної марки Співтовариства з іншого боку. Відповідно, той факт, що сторона є власником прав на доменне ім'я, наприклад, на доменне ім'я «fluege.de», не означає, що лише на підставі цього факту, його можна зареєструвати як торговельну марку Співтовариства. Для отримання реєстрації як торговельної марки Співтовариства доменне ім'я має дотримуватися усіх вимов, встановлених з цього приводу.

Всі вище зазначені рішення Європейського Суду Справедливості складають внутрішню узгоджену правову практику, що дозволяє довершити загальне праворозуміння цього інституту та позитивно впливає на практику.

У світлі останніх законодавчих змін та створені Вищого суду інтелектуальної власності з урахуванням вступу в силу всіх частин Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, вкрай важливим є долучення вітчизняної правової доктрини до загальноєвропейських норм та подальша синхроніст правових позицій.

Література:

1. Директива Ради Європейського Співтовариства «Про наближення законодавства держав-членів, що стосується торгових марок» від 21 грудня 1988 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_352

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011

3. *Lloyd Schuhfabrik Meyer (C-342/97)* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=44270&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=195025>

4. LTJ Diffusion, (C-291/00) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=48154&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=195087>

5. Canon v Metro-Goldwyn-Mayer (C-39/97) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?docid=101293&doclang=en>

6. Merz & Krell (C-517/99) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf;jsessionid=9ea7d2dc30d57b93d4523867472aab3cee9bceaf12d1.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyKbxz0?text=&docid=46248&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=293986>

7. Sieckmann (C-273/00) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=47585&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=195245>

8. Libertel (C-104/01) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=48237&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=195321>

9. Nestlé (C-353/03) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=59884&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=195365>

10. Windsurfing Chiemsee (C-108/97 та C-109/97) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=44567&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=195412>

11. Unister (T-244/12) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=137381&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=195470>

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

С. О. Кирилюк¹

СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМА ІЄРАРХІЇ

У рамках європейської інтеграції постає важливе питання щодо зближення законодавства України з правом Європейського Союзу неможливе без детального вивчення джерел права. Це перш за все стосу-

¹ Студент 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ється установчих договорів та нормативно-правових актів, що приймаються органами Європейського Союзу, оскільки вони, як джерело права передбачені у законодавстві ЄС, але залишається незрозумілою їх ієрархія за юридичною силою. Саме тому постає питання в систематизації джерел права ЄС .

Запропонувати єдину й несуперечливу систематизацію джерел права Європейського Союзу достатньо складно. М. Л. Ентін, аналізуючи специфіку правової системи Європейського Союзу, писав: «Право Союзу має комплексну природу. Побудувати систему його джерел за допомогою лише одного якогось критерію, якому приписується універсальне значення, досить складно» [5, с. 74].

Зовнішнє враження від права ЄС може бути на перший погляд оманливим. Воно постає найчастіше у вигляді великого правового масиву, що охоплює масу актів, які відрізняються один від одного юридичною силою, ієрархією відносин, межами застосування та багатьма іншими властивостями. Але насправді це право добре організоване, систематизоване і внутрішньо узгоджене [4, с. 111].

У науковій літературі найбільш поширеною класифікацією джерел права ЄС поділяють на 3 групи:

а) норми первинного (основоположного) права – норми установчих договорів Європейського Союзу;

б) норми вторинного (похідного) права – норми, вироблені на основі первинного права, створювані автономно й прийняті інститутами Європейського Союзу;

в) норми третинного (додаткового) права- норми, джерелом яких є інші акти, ніж установчі договори або акти, які видаються інститутами Європейського Союзу (наприклад, угоди та конвенції, укладені державами- членами з метою реалізації розпоряджень установчих договорів) [3, с. 456].

Систематизації потребують саме джерела вторинного права, які хоча й перелічені в ст. 288 Договору про функціонування Європейського Союзу, але їх ієрархія за юридичною силою залишається невизначеною. До таких джерел відносяться регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки (рекомендації та висновки не мають обов'язкової сили) [1, с. 142]. Зазначений перелік видів нормативно-правових актів не є вичерпним. Так, наприклад, як зазначає В. І. Кузнецов, у випадках, «якщо зміст, який необхідно вкласти в рішення з конкретного питання, виходить

за рамки, передбачені договорами, можуть прийматися й інші види правових актів». Подібна практика дозволила навіть деяким зарубіжним дослідникам, які займаються цією проблематикою (Р. Хубен, Дж. Луї та ін.), позначати подібні рішення в якості актів особливого роду рішень *sui generis* [3].

Регламент – це нормативно-правовий акт Європейського співтовариства обов’язкового характеру та прямої дії на його території, має загальний характер. регламенти не потребують подальшої ратифікації державами-членами, в імplementації в національне законодавство й не можуть бути змінені навіть частково будь-яким органом держави-члена, вони, діючи безпосередньо, значно більшою мірою, ніж будь-який інший правовий акт, забезпечують у рамках Європейського Союзу єдність і стабільність правопорядку, а також його уніфікацію. Це і зумовлює поважне місце регламенту в ієрархії джерел права ЄС.

Директива має обов’язкову силу тільки для тієї держави (або групи держав), якій вона адресована й лише стосовно того результату, до досягнення якого вона спрямована. Форми і способи реалізації положень, закріплених у директиві, визначаються самою державою дестинатором директивного правоположення. Норми директиви можуть бути реалізовані тільки подальшими діями держав-учасниць Союзу, які, у принципі, повністю вільні у визначенні точного змісту самої директиви та виборі засобів для її виконання.

Рішення обов’язкове у всіх своїх складових частинах і в повному обсязі для всіх суб’єктів, кому воно адресоване. Практика Суду ЄС закріпила за рішенням характер прямої дії. рішення може бути адресоване як державам-учасницям ЄС, так і окремим юридичним і фізичним особам та поширюється виключно на детерміновані, конкретні випадки.

На основі цих положень, практики суду ЄС, та практики застосування права ЄС, можна зробити ієрархію джерел вторинного права ЄС, таким чином систематизувавши його. При цьому вищу юридичну силу матимуть регламенти, оскільки найширше регулюють відносини, мають пряму дію. Нижчу юридичну силу мають директиви, оскільки обов’язкові лише для адресата, можуть вільно тлумачитися ним, зобов’язують приймати нормативно-правові акти на їх виконання. Більш нижчу юридичну силу матимуть рішення, оскільки мають вужчу сферу регулювання. Безумовно, юридична сила джерел первинного права ЄС матиме найвищу юридичну силу. Для зрозумілого співвідношення юридичної сили джерел

вторинного пава ЄС зазначену систематизацію необхідно закріпити на законодавчому рівні в Договорі про функціонування Європейського Союзу, поряд з переліком таких джерел.

Література:

1. Договір про функціонування Європейського Союзу. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін.; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.
2. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учебник для вузов / Рук. авт. колл. и отв. ред. Л. М. Энтин. – 2-е изд., пересмотр, и доп. – М. : Норма, 2005. – 939 с.
3. Кузнецов В. И. Европейские Сообщества / В. И. Кузнецов // Курс международного права: Т. 7. Международно-правовые формы интеграционных процессов в современном мире. – М. : Наука, 1993. – 365 с.
4. Топорнин Б. Н. Европейские Сообщества: право и институты (динамика развития) / Б. Н. Топорнин. – М. : ИГП РАН, 1992. – 183 с.
5. Энтин М. Л. Суд Европейских сообществ: правовые формы обеспечения западноевропейской интеграции. – М. : Междунар. отношения, 1987. – 176 с.
6. Яковюк І. В. Система джерел права Європейського Союзу // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – № 1. – С. 209–220.

Науковий керівник: **Калмикова О. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. С. Кишеня¹

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ВЕРС У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПОДАТКОВОМУ ПЛАНУВАННІ

План ВЕРС – це важлива міжнародна практика щодо здійснення оподаткування прозорим та максимально ефективним. Останні роки країни світу крокують шляхом інтеграції та глобалізації, в тому числі й в аспекті податкової політики. Каталізатором вказаних процесів є відомий Панамський скандал, де у низькоставковій юрисдикції були знайдені сліди офшоризації доходів багатьох публічних діячів, в тому числі й європей-

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ських. Після цього, у міжнародному співтоваристві більш жваво мова пішла про руйнування існуючих схем, побудови інтегрованої прозорої податкової системи. У даній роботі не будуть висвітлений зміст самого плану BEPS, а, здебільшого звернемо увагу на реалізацію комплексу заходів у ЄС. Загальна концепція плану є досить зрозумілою, протидія йде переважно у двох напрямках – з «розмиванням» бази оподаткування та виведенням прибутку з оподаткування.

ЄС, взагалі, є флагманом у впровадженні в правову систему заходів щодо підвищення податкової прозорості та підвищенню співробітництва між податковими органами держав-членів. 2016 рік є особливо показовим щодо цього питання.

28 січня 2016 року Європейська Комісія презентувала революційну ініціативу – Комплекс заходів щодо протидії від оподаткування (Anti Tax Avoidance Package), направлену на приведення у відповідність корпоративного оподаткування у межах ЄС у відповідність зі стандартами ОЕСР та плану BEPS. Дана ініціатива спрямована забезпечити податкову прозорість, унеможливити агресивне податкове планування та створити умови ведення бізнесу на ринку ЄС для усіх його учасників.

Комплекс заходів містить Директиву 2016/1164 щодо протидії ухиленню від сплати податків, що прямо впливають на функціонування внутрішнього ринку, яка була прийнята 12 липня 2016 року. Серед основних нововведень Директиви можна виділити чотири уніфіковані правила:

1) правила оподаткування ринкової вартості активу на момент його переміщення з держави-члена у будь-яку іншу державу (exit taxation). Відповідно до вказаних правил, у разі переміщення активу платник податків зобов'язаний сплатити податок на суму, що дорівнює ринковій вартості активу, з відрахуванням його вартості з метою оподаткування.

2) загальне правило про протидію ухилення від сплати податків (general anti-abuse rule). Це означає, що держава, з урахування усіх фактичних обставин, може визнавати операції (як одиничні, так і сукупність операцій) штучними. Наприклад, якщо компанія вступає в них виключно з метою чи переважно з метою отримання податкових пільг, несумісних з цілями застосованого податкового законодавства, то держава може не визнавати такі пільги нараховуючи корпоративний податок. У разі визнання операцій штучними, податкові зобов'язання нараховуватимуться у відповідності з національним законодавством.

3) правила оподаткування контрольованих іноземних компаній – КІК (controlled foreign company rules). Компанія чи постійне представництво, прибуток яких не підпадає під оподаткування у державі-учасниці, вважається КІК, якщо

- платник податків володіє більше ніж 50% голосів, 50% капіталу чи має право більш ніж на 50% прибутку, та
- фактичний податок, що підлягає сплаті нижче ніж корпоративний податок.

У відповідності до даного правила, КІК сплачуватиме лише корпоративний податок, якщо вона не здійснює реальну діяльність. Підтвердженням цього можуть бути наявність персоналу, приміщень, активів, устаткування та інших фактичних обставин.

4) правила з уникнення гібридних невідповідностей (rules to tackle hybrid mismatches). Гібридна невідповідність у розумінні Директиви це відмінності між податковими системами різних держав, які використовуються для зниження податкового тягаря. Норми Директиви встановлюють правило, що у разі подвійних податкових відрахувань, відрахування буде можливим лише у державі-учасниці, що є джерелом платежу. У випадку відрахування доходу без наступного його включення у оподатковувану базу в іншій державі, держава-учасниця, в якій знаходиться платник податків, буде ігнорувати відрахування такого платежу.

Крім того, 25 травня 2016 року Рада ЄС з економічних та фінансових питань (Екофін) прийняла Директиву 2016/881, що отримала неофіційну назву Директива щодо зведеної податкової звітності транснаціональних корпорацій та її автоматичному обміну між податковими органами країн-членів ЄС.

Згідно з Директивою, материнська компанія транснаціональної групи, члени якої є податковими резидентами більш ніж однієї держави-члена ЄС, повинна подавати зведену податкову звітність податковому органу держави своєї резидентності.

Таким чином, план BEPS досить активно впроваджується у податкову систему ЄС. Перші результати імплементації плану можна очікувати вже найближчим часом. Україна, на шляху до євроінтеграції, також повинна враховувати положення плану для вирішення національних проблем у сфері оподаткування, а саме, офшоризацією капіталу, низькою ефективністю оподаткування великого бізнесу, корумпованістю посадових осіб фіскальних органів і т. д.

КОНЦЕПЦІЯ ACQUIS COMMUNAUTAIRE. ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS COMMUNAUTAIRE

Концепція *acquis communautaire* має важливе фундаментальне значення не лише для правової системи ЄС в цілому, а й для його функціонування і реалізації інтеграційних процесів, спрямованих на залучення нових членів і розширення меж впливу ЄС на треті країни. Дослідження даної концепції має важливе значення для розуміння суті ЄС і потребує детального розгляду вітчизняними науковцями, які на жаль не приділяють дослідженню цього питання належної уваги.

Вислів *acquis communautaire* у перекладі на українську означає «спільний доробок», проте в усіх офіційних документах дане поняття не перекладається і використовується у французькій транскрипції. Недоцільність перекладу обумовлюється не лише різним перекладом на мови ЄС, а й відсутністю єдиного правового визначення цього поняття, що зумовлює численні точки зору з приводу змісту цієї концепції. Багато науковців вважають, що однією з головних підстав виникнення концепції *acquis communautaire* стало перше розширення ЄС і необхідність шести країн, що входили до нього на той час, зафіксувати і зберегти досягненні і усталені принципи та правила діяльності ЄС в процесі приєднання до нього нових членів. Подібна проблема виникла з прийняттям до ЄС Великобританії, Ірландії, Норвегії, Данії, перші спроби вступу яких до ЄС не були успішними. На саміті в Гаазі глави держав і урядів держав-членів ЄС виступили з заявою про те, що переговори можуть початися тільки за умови прийняття країнами, що бажають вступити до ЄС положень та політичних цілей договорів. Саме таким чином, на думку науковців, і був сформований принцип *acquis communautaire* для першого і усіх наступних інтеграційних процесів: країни, що приєднуються до Співтовариства(ЄС) окрім установчих договорів повинні прийняти внутрішні акти Співтовариства, а також міжнародні договори Співтовариства з третіми країнами. Незважаючи на таке формулювання, своє офіційне закріплення в установчих договорах концепція *acquis*

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

communautaire знайшла лише в 1992 році в Маастрихтському договорі. З цього часу поняття *acquis communautaire* почало з'являтися і в інших договорах ЄС, при цьому в кожному набувало іншого, відмінного значення. Так, наприклад в Амстердамському договорі термін *acquis communautaire* з'явився з веденням до тексту договору процедури більш тісного співробітництва. Ніщський же договір, закріпивши перехід від тісного співробітництва до розширеного співробітництва, говорить про те, що таке співробітництво повинно поважати *acquis communautaire*, а акти та рішення, прийняті державами в межах розширеного співробітництва не повинні створювати частину *acquis* Союзу. Посилання на *acquis communautaire* має місце в інших договорах, протоколах, директивах ЄС. Наявність вживання терміну *acquis communautaire* в різних контекстах свідчить про неусталеність такого поняття і його гнучкість пов'язану із необхідністю забезпечення інтеграційних процесів.

Незважаючи на відсутність усталеного поняття *acquis communautaire* доцільно розглядати в двох різних значеннях, які в дійсності слугують двом різним цілям, що дає можливість говорити про внутрішній та зовнішній *acquis communautaire*. Під внутрішнім *acquis communautaire* розуміють певну концепцію, яка повинна забезпечувати внутрішній правопорядок Союзу (акумуляування його доробку) і включає в себе: зміст, принципи, політичні цілі установчих договорів (первинне право), вторинне право ЄС (регламенти, директиви, рішення), рішення Суду ЄС та демократичні принципи. Метою ж зовнішнього *acquis communautaire* є діяльність пов'язана із розширенням меж впливу та поширенням норм права ЄС на треті країни.

Таким чином, на мою думку, загальна мета і зміст концепції *acquis communautaire* зводиться до прагнення ЄС зберегти нароблений здобуток у плані внутрішньої структури, права та принципів на якому ґрунтується існування ЄС, а також на розширення меж свого впливу, що відбувається шляхом приєднання до ЄС нових країн, які при вступі повинні адаптувати національне законодавство до *acquis communautaire*.

Стосовно України слід зазначити, що починаючи з 1993 року одним із пріоритетних напрямків зовнішньої політики держави є отримання членства в ЄС. Укладення та ратифікація Угоди про асоціацію (далі-Угода) між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергетики та їх державами-членами з іншої сторони у 2014 році стала суттєвим кроком в еволюції інтеграційних відносин між Україною

і ЄС. Проте, однією із пріоритетних складових процесу інтеграції нашої країни до ЄС є необхідність адаптації законодавства України до *acquis communautaire* ЄС, що ускладнюється наявністю певних факторів.

Перш за все слід зазначити, що Угода про асоціацію у порівнянні із Угодою про партнерство і співробітництво між Україною, з однієї сторони, та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами з іншої від 14.06.1994 року значно збільшила сфери правового регулювання, що потребують адаптації законодавства України до *acquis communautaire*. Мова йде про імплементацію та належне впровадження близько двох сотень регламентів та директив ЄС, а також інших актів *acquis* ЄС та міжнародних договорів і стандартів. Здійснення зазначеної діяльності потребує належного фінансування, висококваліфікованих юристів-лігвістів здатних не лише здійснити переклад таких документів, а й забезпечити розробку нормативно-правових актів, які б відповідали *acquis communautaire*, та могли бути реально і дієво застосовані на практиці в Україні.

Нажаль, на сьогоднішній день, реформи, що проводяться в Україні мають лише формальне значення. Це реформи, які закріплюються лише на папері і не реалізуються на практиці. Змінюються лише назви, інколи структура, але не зміст. Процес адаптації законодавства повинен бути виваженим, послідовним і таким, що відповідав би потребам суспільства. Лише в цьому випадку можливо досягти успіху і цілей, які ставить перед собою наша країна.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. А. Клименко¹

НЕВИЗНАННЯ СУСПІЛЬСТВОМ ПРАВ СЕКСУАЛЬНИХ МЕНШИН, ЯК ПЕРЕПОНА ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

У сучасному світі рівень демократичності суспільства вимірюється через ставлення більшої його частини до суспільних груп, що становлять

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

меншість, та до політики держави, спрямованої на забезпечення рівних прав для усіх громадян. Український ЛГБТ-рух є невід'ємною частиною інституціоналізації громадянського суспільства України. Його учасники є громадянами України на яких поширюються усі права і свободи закріплені в Конституції України. Після підписання Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію та встановленого державою курсу на євроінтеграцію, перед нашою державою та суспільством постало дуже складне питання – визнання та захист прав сексуальних меншин.

Міжнародна організація «ILGA-Europe», що займається аналізом становища та захищає права ЛГБТ-співтовариства в Європі, склала у 2012 р. рейтинг, в якому порівнює рівень визнання та захищеності прав ЛГБТ-громадян. Національне законодавство та адміністративна практика оцінювалися за 42-х бальною шкалою де «30» найвища оцінка (повага до прав людини та повної рівності ЛГБТ) та «-12» найнижча оцінка (грубі порушення прав людини та дискримінація ЛГБТ). Серед європейських країн найвищий бал (21) отримала Великобританія, Німеччина та Іспанія (20), Швеція (18). Україна, Азербайджан, Вірменія та Македонія здобули по -4 бали, а найгірша ситуація склалася у Молдові та Росії (по -4,5 балів). Тобто, ми бачимо, що в Україні, окрім політичної та економічної проблем, які заважають повноцінній євроінтеграції, наявна проблема визнання прав сексуальних меншин. На мою думку, можна виділити дві взаємопов'язані складові цієї проблеми:

- 1) Відсутність дієвого правового захисту прав сексуальних меншин
- 2) Відторгнення суспільством існування атипової сексуальної орієнтації

Якщо спробувати розібратись в правовому регулюванні, то ми побачимо дуже дивну ситуацію. Незважаючи на те, що ми займаємо низьку позицію в міжнародних рейтингах правового захисту ЛГБТ-спільноти, Україна виступає дуже активним суб'єктом на міжнародній арені, щодо захисту ЛГБТ-спільноти: 31 березня 2010 р. Комітет Міністрів Ради Європи (за підтримки нашої держави) прийняв «Рекомендації щодо заходів для подолання дискримінації на основі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності» CM/Rec(2010)5.

Цим документом рекомендується державам-членам Ради Європи запровадити законодавчо реальні, дієві механізми захисту прав і свобод людини з нетрадиційною сексуальною орієнтацією в різних сферах: в політичній, трудовій, приватному і сімейному житті, освіті.

Підтримка Україною цього документа означає, що в нашій державі, сексуальна орієнтація не може бути підставою для дискримінації з боку громадян та органів державної влади. І це не одиничний акт, який був підтриманий нашою країною. Проте, ми реально бачимо ситуацію, що дія цих актів зовсім нівелюється: нашими законодавцями ініціюються, з одного боку, дискримінаційні законодавчі новації щодо представників ЛГБТ-спільноти, а з іншого, гальмується прийняття системного антидискримінаційного Закону, адже в ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» жодним чином не закріплений захист від дискримінації за сексуальною орієнтацією. Курс на євроінтеграцію вимагає від держави відповідної політики та дотримання міжнародних підходів і стандартів у всіх сферах суспільних відносин, у тому числі, і у сфері захисту прав ЛГБТ-спільноти.

Що стосується ставлення суспільства до сексуальних меншин, то здається, що для багатьох людей, які пам'ятають часи, коли в СРСР «не було сексу», тема нетрадиційних стосунків є незрозумілою, навіть ворожою. І це при тому, що такі стосунки існували завжди. Просто в СРСР ці стосунки вважалися протизаконними. А через це, можливо, і нелегальними. Одностатеві контакти переслідувались до початку 1990-х років. Відповідна стаття в кримінальному кодексі зникла не так давно. Однак суспільство ще не встигло перебудуватися. І здається, не хоче цього робити.

Підводячи підсумок, хочу зазначити, що для вирішення вищевикладених протиріч у державі необхідно зробити наступне:

1) По-перше, на законодавчому рівні Україна мусить дотримуватись взятих на себе міжнародних зобов'язань. Наша держава повинна використовувати міжнародний досвід інших країн при гарантуванні прав ЛГБТ-громадян та розробити дієвий механізм захисту рівноправності громадян, яка гарантується Конституцією та іншими нормативно-правовими актами.

2) По-друге, враховуючи історично обумовлені консервативні погляди переважної частини українського суспільства на питання, пов'язані із сексуальною ідентичністю, слід розпочати громадську дискусію з метою пошуку компромісного варіанту цивілізованого співжиття усіх груп, що складають українське суспільство, та недопущення дискримінації до жодної з них.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ ТА ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

«У кожному столітті з'являється країна, що володіє могутністю, волею, а також інтелектуальними і моральними стимулами, необхідними для того, щоб привести всю систему міжнародних відносин у відповідність з власними цінностями», – саме словами відомого американського політика і дипломата Генрі Кіссінджера можна охарактеризувати Європейський Союз в тій особливій правовій формі, якої він набув в ході свого історичного розвитку [1, с. 3].

Саме ХХ століття ознаменувалось появою на міжнародній арені принципово нового міждержавного актора – Європейського Союзу, спори про правову природу якого й досі не вщухають серед науковців.

Створення Євросоюзу в тій формі, в якій він існує зараз, це не просто історично обумовлений процес, це якісно новий крок у процесі європейської інтеграції, яка має тривалу історію [2, с. 8]. Але з впевненістю можна сказати, що з самого початку заснування Європейського Союзу й до сьогодні найбільш гостро стоїть питання наднаціональності – особливої, характерної риси ЄС як організації *sui generis*.

Враховуючи, що Україна стає дедалі активнішим учасником світових інтеграційних процесів та прагне увійти в європейський міждержавний простір, нагальною необхідністю є чітке розуміння механізму побудови зовнішніх відносин з Європейським Союзом, що неможливо без врахування його особливостей. Наднаціональність та особливості його поєднання з державним суверенітетом є однією з визначальних рис цього об'єднання [3, с. 126].

Різні аспекти наднаціональності, а також його співвідношення з державним суверенітетом були предметом уваги таких вчених як Л. Грицаєнко, В. Муравйов, О. Водянніков, О. Мещерякова І. Войтенко, Ю. Хоббі, Г. Скороход та інші.

На початку 90-х років у зв'язку із закінченням «холодної війни» склався певний вакуум у міжнародних відносинах, заповнити який мав політичний вектор подальшої європейської інтеграції [4, с. 152].

¹ Студент 5-го курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Подальша взаємодія держав на європейській арені тільки в економічній сфері не виявлялася можливою. Новий етап інтеграції мав доповнити взаємодію держав-членів в проведенні спільної політики у фінансовій, торговій, соціальній та інших сферах, у тому числі налагодити співпрацю щодо боротьби зі злочинністю.

Разом з тим, питання політичної інтеграції найбільш стосувалися питання збереження власного суверенітету державами-членами, адже провадження спільної політики державами-членами ЄС з окремих соціально значущих питань однозначно б обмежувало їх суверенітет.

Саме це викликало найбільший спротив серед деяких країн. Так, наприклад, уряд Великобританії вважав, що політична інтеграція – це провісник створення федералістичної Європи, в якій політика взаємодії держав буде цілком виходити із Брюсселя, що, в свою чергу, призведе до подальшої втрати національного суверенітету [5, с. 102].

Перш ніж перейти до аналізу поняття «наднаціональність» в контексті такого міждержавного утворення як Європейський Союз, варто проаналізувати поняття суверенітету.

Як слушно зауважує Н. Гринюк у кінці XX – на початку XXI ст. в сфері суверенітету з'явилися нові аспекти, особливо в контексті обговорення проблем глобалізації і нового суспільного ладу. Все активніше стала обговорюватися тема зміни, «розмивання», «зникнення» суверенітету [6, с. 58]. У зв'язку з чим, виникає необхідність у комплексному переосмисленні і переоцінці поняття суверенітету [7, с. 202]. Л. Гринін в цьому контексті відмічає, що глобалізація в цілому сприяє зміні і скороченню суверенних повноважень держав, але процес є двостороннім: з одного боку, посилюються чинники, що об'єктивно зменшують суверенітет країн, а з іншого – більшість держав добровільно і свідомо йде на його обмеження [8, с. 22].

Класичне визначення суверенітету, запропоноване ще Ж. Боденом як постійну і абсолютну, найвищу і невідчужувану владу в державі, яка здійснюється як в середині країни, так і за її межами, вже не задовольняє вимоги сьогодення, особливо в контексті активних інтеграційних процесів на європейському просторі.

Суверенітет держави в умовах глобалізації набуває нових змістовно-визначальних рис та характеристик, й наразі відсутнє єдине понятійне розуміння сучасної природи державного суверенітету, яке б відповідала світовим міждержавним процесам.

Наприклад, О. Мойсєєв пропонує визначати державний суверенітет як невідчужувану юридичну ознаку незалежної держави, яка символізує його політико-правову самостійність, вищу відповідальність і цінність як первинного суб'єкта міжнародного права. На його думку, співвідношення суверенітету і наддержавності необхідне для виняткового верховенства державної влади і передбачає непокору владі іншої держави, що виникає або зникає через добровільну зміну статусу незалежної держави як цілісного соціального організму й обумовлене правовою рівністю незалежних держав і є основою сучасного міжнародного права [9, с. 68].

Розглядаючи питання наднаціональності в контексті його співвідношення з державним суверенітетом неможливо не звернути увагу на позицію Міжнародної комісії з питань втручання і державного суверенітету (ICISS), яка зазначає, що покладений в основу стабільного і мирного світового порядку суверенітет держав є, в першу чергу, обов'язок їх урядів нести відповідальність за гідність і основні права і свободи людини, як і за збереження суспільного надбання міжнародного співтовариства [6, с.58].

Вартою уваги також є думку В. Гавриленко, який в своїй дисертаційній роботі «Державний суверенітет та його трансформація в умовах європейської інтеграції: загальнотеоретичне дослідження» зазначає, що проблемні та перспективні питання розвитку принципу державного суверенітету у контексті європейської міждержавної інтеграції проявляються у двох вимірах зовнішньому та внутрішньому.

При цьому, під зовнішнім виміром В. Гавриленко розуміє делегування певного обсягу суверенних прав наднаціональним органам з чітким розмежуванням повноважень наднаціональних та внутрішньодержавних інституцій з того чи іншого питання.

Внутрішній вимір передбачає передачу повноважень щодо реалізації державної суверенної політики від президента до уряду, у тому числі шляхом розширення компетенції міністерств закордонних справ [10, с. 134].

Як слушно зауважують І. Погорська та Д. Лакішик, інтеграційні процеси призводять до певних поступок з боку держав в своїх суверенних правах на користь наднаціональних структур [11, с. 45].

Західноєвропейська доктрина розглядає наднаціональність як функціональну ознаку об'єднання держав, за якою певні суверенні права у визначених конституцією галузях передаються державами певному наднаціональному органу, причому такий процес стає незворотнім та поступово перестає залежати від волі окремих держав. Тобто зарубіжні

вчені, здебільшого, термін наднаціональність розуміють як орієнтацію інтеграції на федерацію.

На наш погляд, найбільш влучним формулюванням терміну наднаціональності є формулювання запропоноване Х. Якименко, яка у своїй дисертаційній роботі на тему «Європейський Союз: правова природа об'єднання» зазначила, що «наднаціональна організація влади – це автономна територіальна організація політичної влади, що заснована суверенними державами заради досягнення загальнозначущих цілей, наділена з цією метою широкою компетенцією, включаючи право приймати загальнообов'язкові рішення кваліфікованою більшістю голосів держав-членів, і спирається на власне право, яке визнається верховним відносно національного права». [12, с.188–189]

На її думку, «визначальною ознакою, що допомагає ідентифікувати Європейський Союз як наднаціональну організацію влади, виступає право ЄС, яке характеризується прямою дією і верховенством щодо національного, включаючи конституційне, права держав-членів. Зміцнення наднаціональних начал в організації ЄС відбувається передусім шляхом розширення його предметної компетенції, яка еволюціонувала від вузькоспеціалізованих сфер до загальноекономічних проєктів і зрештою до поширення на весь спектр суспільних відносин, якими традиційно опікується державна влада» [12, с. 189].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що утворення таких міждержавних інтеграційних проєктів як Європейський Союз, який наділений рисами наднаціональності, ставить перед юридичною наукою вимоги не тільки до формування нового категоріального апарату, зокрема, шляхом визначення поняття «наднаціональність», а й вимагає перегляду вже існуючих понять, зокрема поняття «суверенітет», адже класичне його визначення вже не відповідає потребам сьогоденного розвитку міждержавних процесів на світовій арені.

Розуміння питань реалізації державного суверенітету державами-членами в Європейському Союзі дозволить не тільки прийняти правильне та виважене рішення на шляху України до ЄС, а й дозволить побудувати якісні та конструктивні правові передумови для співпраці та координації дій між Україною та Євросоюзом.

Література:

1. Киссинджер Г. Дипломатия. – Москва: Ладомир, 1997. – 848 с.
2. Яковюк І., Трагнюк Л., Медеяєв В. Азбука європейської інтеграції. – Харків: «Алекс+», 2006. – 168с.

3. Скороход Г. М. Наднаціональність у праві Європейського Союзу і проблема суверенітету // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 4. – С. 126–134.
4. Gilbert M. European Integration: A Concise History / Mark Gilbert. – [rev. and updated ed.]. – Plymouth : Rowman & Littlefield Publishers, 2012. – 296 p.
5. Порецкова Е. А. Великобритания и Маастрихтский договор 1992 года. // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения. – 2012. – № 2.
6. Гринюк Н. В. Поняття суверенітету у сучасному міжнародному праві // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Правознавство. – 2011. – С. 58–61.
7. Политология: Энциклопедический словарь / Под общ. ред. Ю. И. Аверьянова. – М. : Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. – 367 с.
8. Гринин Л. Е. Глобализация и национальный суверенитет // История и современность. – 2005. – № 1. – С. 6–31.
9. Моисеев А. А. Суверенитет государства в международном праве. – М., 2009. – 420 с.
10. Гавриленко В. В. Державний суверенітет та його трансформація в умовах європейської інтеграції: загальнотеоретичне дослідження : дис. канд. юр. наук : 12.00.01 / Гавриленко В. В. – Київ, 2016. – 184 с.
11. Погорська І. І., Лакішик Д. М. Цінність національного суверенітету в теорії та практиці зовнішньої політики сучасної держави // Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К. : КиМУ, 2012. – Вип. 4. – С. 39–54.
12. Якименко Х. С. Європейський Союз: правова природа об'єднання : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. – Харків, 2009. – 229 с.
13. Яковюк І. В. Прояв наднаціональності в Європейському Союзі // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Х. : Право, 2006. – № 12. – С. 121–128.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. М. Ковалевський¹

BREXIT: НАСЛІДКИ РЕФЕРЕНДУМУ В БРИТАНІЇ

«Brexit» – так, за аналогією з англійським словом «вихід», назвали рішення британців після оголошення результату референдуму від

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

23 червня 2016 року. На референдумі з питання про подальше перебування Великої Британії в Євросоюзі 51,9% її жителів проголосували за вихід з ЄС, а 49,1% за європейський вектор розвитку. Представники виборчої комісії Великої Британії заявили, що «Brexit» підтримало 17,41 млн. осіб, проти висловилося 16,14 млн. Явка склала 72,2% [1].

Референдум як один із проявів демократичного волевиявлення населення країни має свої позитивні та негативні наслідки. Позитивний момент полягає в тому, що фундаментальне рішення щодо власного майбутнього обирають пересічні піддані Великої Британії. Однак, з офіційних результатів бачимо, що всередині самої Великої Британії немає чіткої позиції щодо цього питання. Оскільки важливе рішення не мало всезагальної підтримки, а різниця між тими хто був за, та тими, хто був проти, склала лише близько мільйона голосів, що для 64 мільйонної країни є дуже малим.

Негативні наслідки для Великої Британії проявилися вже на наступний день у багатьох сферах суспільного життя. Так, національна валюта Великої Британії – британський фунт стерлінгів під час оголошення результатів Brexit 24 червня впав до власного мінімуму за 30 років і подешевшав на 10% до власного курсу. Тобто пряма девальвація фунту стерлінгів склала 10% за одну добу. За даними банку Англії втрати внаслідок девальвації курсу фунту стерлінгів та прийняття позитивного рішення на референдумі про вихід Великої Британії зі складу ЄС склали приблизно 2% ВВП до економіки Великої Британії у 2016 році, а загальний економічний ріст у період 2016–2017 скоротився до 1–1,5% ВВП на рік. Інфляція збільшилася з 2,4% у 2016 році до 2,6% у 2017 році. Рівень безробіття виріс з 5,2% у 2016 до 5,5% у 2017 році відповідно. Тобто, економічні показники продемонстрували негативну тенденцію для економіки Великої Британії після оголошення результату «Brexit» [2].

Нещодавно столиця Великої Британії – Лондон був одним із світових фінансових центрів, а сьогодні ризикує перетворитися на збанкрутілий мегаполіс. Вихід із Євросоюзу для Великої Британії як світового економічного центру означатиме значну втрату для економіки країни. Міжнародні компанії та фінансові корпорації, які розташовані в Лондоні та інших великих містах Великої Британії змушені закривати офіси. Вже після оголошення результатів референдуму світові фінансові інститути, банки, фонди, інвестиційні організації та ін. оголосили про чисельні скорочення штатів своїх підрозділів в Лондоні та переведення їх до Рес-

публіки Ірландії та Німеччини, де діє законодавство Європейського Союзу та існує вільний рух капіталів, що не передбачає митних зборів.

Північна Ірландія, що є британською провінцією, озвучила наміри об'єднатися із Республікою Ірландія, країною, що входить до Європейського Союзу. У Шотландії 62% на цьому референдумі проголосували за збереження членства в Європейському Союзі. Вже після оголошення результатів «Brexit», уряд Шотландії ініціював проведення повторного референдуму стосовно незалежності Шотландії від Великої Британії. Мешканці Гібралтару, одного з окружних центрів Великої Британії, на референдумі висловилися за збереження країною членства в ЄС. Тобто, внаслідок «Brexit» під загрозою опинилося саме існування Об'єднаного Королівства.

Прихильники за вихід Великої Британії із ЄС обіцяли британцям вирішити одразу дві основоположні проблеми, а саме: міграції та впливу європейських інституцій на внутрішню політику Великої Британії. Однак аргументи, що дешева робоча сила робить Велику Британію багатшою, зрозуміти важче, аніж лозунг «геть мігрантів». Оскільки поряд із малоосвіченими мігрантами до країни прибуває велика кількість висококваліфікованих осіб у різних сферах діяльності, а велика кількість осіб здобувають освіту та залишаються у Великій Британії на постійне місце проживання [3]. Також постає питання стосовно правового режиму перебування як підданих Великої Британії в країнах ЄС, так громадян ЄС в Великій Британії. Важко зрозуміти і те, що ринок ЄС забезпечують Великій Британії стабільні продажі 45–55% усього, що виробляє Велика Британія [4].

Таким чином, популістичні гасла перемогли над економічними розрахунками та сталими економічними показниками. Так, замість двох основних проблем, країна отримала проблеми майже в усіх сферах життя країни. А замість багатого процвітаючого економічного та політичного центру світу, вона може залишитися на периферії міжнародних відносин, де існування Великої Британії у такому вигляді, як зараз, перебуває під великим питанням.

Рішення, прийняте на референдумі, є остаточним та немає зворотної сили. Внаслідок цього у Великій Британії відбуваються чисельні протести щодо виходу країни з ЄС. На мою думку, доцільно було б провести референдум за наступною процедурою, а саме: референдум вважати дійсним, якщо явка склала 50% і більше; участь у референдумі вважати обов'язком для осіб віком від 18 до 70 років, вводячи при цьому велику матеріальну

відповідальність за не голосування. Щодо результатів, то рішення вважати ухваленим за наступним критерієм: 1) якщо явка склала від 50% до 74,99%, рішення вважати прийнятим, якщо «за» проголосувало на 10% більше, ніж «проти» (як приклад, 60% «за», 40% «проти»); 2) якщо явка склала від 75% до 89,99%, рішення вважати прийнятим, якщо «за» проголосувало на 5% більше, ніж «проти» (як приклад, 55% «за», 45% «проти»); 3) якщо явка склала 90% і більше, за фактичним волевиявленням сторін (як приклад 52% «за», 48% «проти»). Це унеможливило б спекулювання будь-якого роду на результатах волевиявлення і попередило виникнення конфліктів на цьому підґрунті в середині країни.

Література:

1. «Британія проголосувала за вихід з ЄС»: [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160624_brexit_referendum_hk.
2. Банк Англії – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://www.bankofengland.co.uk/statistics/Pages/default.aspx>
3. Фиона Хантер «Международное высшее образование» – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://madan.org.il/ru/news/brekzit-i-evropeyskoe-prostranstvo-vysshego-obrazovaniya>
4. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень «Міграційна політика ЄС: виклики та уроки для України» – [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/migr_pol_68f1d.pdf.

Науковий керівник: **Ісакова В. М.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. В. Коваль¹

КОНЦЕПЦІЯ «ЄВРОПИ РІЗНИХ ШВИДКОСТЕЙ»: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

З початком 2017 року європейськими лідерами (Німеччиною, Францією, Італією та Іспанією) почала активно висловлюватися ідея «Європи

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

різних швидкостей», як єдиного ефективного засобу рухатися вперед. Дана ідея була відображена й у Білій книзі Європейської Комісії, яку вона представила Європарламенту 1-го березня 2017 року, як один з п'яти можливих сценаріїв розвитку Євросоюзу під назвою «Ті, хто хочуть більше, роблять більше».

Така перспектива розвитку Союзу одразу викликала хвилю заперечень з боку держав-членів Союзу, які є представниками «Вишеградської групи». Зокрема, концепція «різних швидкостей» поставила під сумнів підписання даними країнами 25 березня Римської декларації з нагоди 60-річчя Римських договорів, яка, зрештою, була успішно підписана лідерами 27 держав-членів Союзу. І хоча текст Декларації не містить прямого посилання на концепцію «різних швидкостей», у ній йдеться, що країни-члени Союзу «будуть діяти разом, але, у разі необхідності, з різним темпом та інтенсивністю, при цьому рухаючись в одному напрямку». [1]

Слід зазначити, що ідея «різних швидкостей» для Європи не є новою. Так, ще у 1974 році канцлер ФРН В. Брандт висловив можливість найбільшого рівня економічної інтеграції для окремих, економічно найрозвиненіших країн. [2, с. 133] Пізніше, у 1975 році бельгійський прем'єр-міністр Л. Тіндемманс у своїй доповіді запропонував розвиток європейських Спільнот за рахунок посилення існуючих інституцій та активізації політичного співробітництва.

Запропонований інтеграційний механізм передбачав застосування різних швидкостей інтеграції для різних держав-членів Союзу. Насамперед йшлося про формування Європейського валютного союзу (ЄВС). Головна ідея Тіндемманса полягала в необхідності прогресивного просування до ЄВС, навіть якщо це потребуватиме залишити поза інтеграційними процесами країни, економічний рівень яких не дає змоги приєднатися до ЄВС. [3, с. 202–203]

Також питання «багатошвидкісної Європи» підіймалося й у 1990-х рр. німецьким політиком В. Шнаубле і колишнім міністром закордонних справ Франції Д. Штраус-Каном. Вона полягала в тому, щоб дозволити внутрішньому ядру держав-членів Євросоюзу (Німеччині, Франції, Бельгії, Нідерландам та Люксембургу) рухатися в напрямі більш тісної інтеграції одне з одним. [4]

Концепція «різних швидкостей» є однією з провідних диференціацій європейської інтеграції, під якою розуміють режим інтеграційної стра-

тегії, спрямований на «стирання» безкомпромісних неоднорідностей у рамках Європейського Союзу. Саму диференційовану інтеграцію визначають як чинники та поняття інтеграції, через які не знаходять компромісу держави-члени. [5, с. 205]

В свою чергу під концепцією «Європи різних швидкостей» слід розуміти домовленість певної групи держав-членів, які погодилися йти попереду з більш глибоким рівнем інтеграції, зокрема в галузях, в яких окремі держави не хочуть або не можуть брати участь з самого початку. [3, с. 202] Окрім терміну «Європа різних швидкостей», також часто вживаються такі як «піонер-група», «авангард», «дві швидкості», «багато швидкостей», «жорстка серцевина».

Одним з важливих аспектів концепції є те, що диференціація має тимчасовий характер, і що двері завжди будуть відкритими для країн, які побажають приєднатися на наступному етапі. Завдяки вказаній особливості, концепцію також часто визначають як диференціацію за часом.

Диференціація за швидкістю, з якою держави-члени мають інтеграційно рухатися, визначається в загальних цілях і завданнях, встановлених на рівні Спільнот. Основна функція цього механізму полягає в тому, щоб сприяти подальшому поглибленню для збереження наявних досягнень. [3, с. 202]

Слід зазначити, що про концепцію «багатошвидкісної Європи» важко говорити лише в ідейному аспекті, оскільки вона реалізується вже не один рік, зокрема в питаннях Євросони та Шенгенського простору.

Так, Маастрихтський договір закріпив можливість вибору державами-членами швидкості інтеграції до Європейського валютного союзу залежно від рівня їх готовності; окремі винятки для Великобританії з питань приєднання до спільного законодавства Євросоюзу з соціальних питань; окремі винятки для Данії з широкого кола важливих питань, таких, як зобов'язання щодо Європейського валютного союзу, європейського громадянства, Спільної зовнішньої та безпекової політик; можливості індивідуального підходу для кожної із держав у разі відсутності належної узгодженості в питаннях спільної безпеки та оборони. [3, с. 203]

Щодо Шенгенського простору, то він спочатку передбачався договором з міждержавного співробітництва поза рамками Союзу, а згодом був інтегрований в Амстердамський договір. Спочатку у Шенгенських домовленостях 1985 року брали участь лише 5 держав-членів, але з 1995 року вони стали частиною права Європейського Союзу, проте їх норми не застосовуються у Великобританії та Ірландії. [5, с. 212]

Зважаючи на те, що дана концепція існує в Європі не лише на теоретичному рівні, а й застосовується на практиці, слід з'ясувати, чому саме зараз вона почала викликати занепокоєння в одних держав-членів і водночас, активно просуватися іншими.

Більшість держав-членів, які виступають прихильниками «різних швидкостей» посилаються на нові можливості більшої свободи у формуванні нових блоків та визначенні політики, у разі неможливості досягнення одностайності на рівні Союзу.

Зокрема, таку позицію держав-членів можна охарактеризувати висловленою думкою прем'єр-міністра Люксембургу Ксав'є Бетелем, який заявив, що радше віддасть перевагу «багатошвидкісній Європі», ніж «глухому куту», де відсутнє будь-яке просування. «Коли та чи інша країна скаже: «Я не хочу», я відповідатиму: «Що ж, тоді не чинить перепон мені й дозвольте рухатися разом з іншими»». [1]

З огляду на таке розуміння концепції виникає загроза утворення «ексклюзивних клубів держав», які почнуть ще більше гальмувати процес прийняття рішень в ЄС. Свідченням цього є розрив між формальними вимогами до участі в Шенгенській зоні та політичними реаліями. Так, на думку Європейської Комісії, Болгарія та Румунія хоча й готові приєднатися до Шенгенської зони, але не можуть увійти до неї через супротив з боку вже існуючих її членів. [6]

Основною проблемою даної концепції, на думку держав-критиків є те, що вона призведе до утворення «союзу в межах Союзу», і як наслідок, до відмови від одного з основних принципів ЄС – досягнення рівності шляхом все більш зростаючої інтеграції.

Проте, дійсною причиною побоювань держав є усвідомлення ними того, що вони не увійдуть до числа тих, хто рухатиметься на максимальній швидкості.

До числа так званого «першого рівня» повинні увійти 19 членів Єврозони, які потребують більш глибокої політичної та економічної інтеграції. Наступний рівень складатимуть повноправні члени ЄС, які не входять до зони євро. Третій рівень може передбачатися для тих держав, які на даний момент не планують вступати до ЄС, але хотіли б якомога більше брати участь у єдиному ринку, що призвело б до надходження коштів у бюджет ЄС. Ця група складатиметься з трьох членів Європейської економічної зони: Норвегії, Ісландії та Ліхтенштейну і в більш вільних відносинах Швейцарії.

Окрім цих трьох рівнів існуватиме й четвертий, який складатиметься з країн, які не бажають приймати правила Брюсселю, але прагнуть глибокої та всеохоплюючої домовленості про вільну торгівлю з ЄС. [7]

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що концепція «різних швидкостей» може стати новим етапом до розвитку Європейського Союзу, адже держави-члени мають різні уподобання, і тому цілком природним є те, що деякі з них прагнуть інтегрувати більш глибоко, ніж інші, і по тим галузям політики, про які вони дбають найбільше. Але для того щоб дана концепція дала позитивні плоди необхідно забезпечити надійний механізм, який триматиме відчиненими двері для інших країн, які будуть готові перейти до нового рівня, не даючи змогу бюрократичним проблемам групи «першого рівня» стати їм на заваді.

Література:

1. Joswiak R. «Багатошвидкісний ЄС» – це план для єднання чи розриву? [Електронний ресурс] / R. Joswiak, R. Synovitz, В. Єреміца // Радіо Свобода. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.radiosvoboda.org/a/28398445.html>.

2. Крушинський В. Ю. Концепції багаторівневої європейської інтеграції як фактор реалізації «особливої» позиції Великої Британії // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 86. Ч. 2. – 2009. – С. 127–138

3. Грицяк І. Основні концепції диференційованої європейської інтеграції / І. Грицяк, О. Хоменко // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2009. – Вип. 2. – С. 200–210. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_2_26.

4. Палагнюк Ю. Еволюція теоретичних основ європейської інтеграції: державно-управлінський аспект // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_2_7.

5. Грицяк І. Диференційована європейська інтеграція: аналіз концепцій, підходів та інструментів / І. Грицяк, О. Хоменко // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2009. – Вип. 1. – С. 203–216. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2009_1_22.

6. Нагорняк И. Еврокомиссия рассказала, какое будущее ждет Европу. Есть ли в нем место для Украины? [Електронний ресурс] // VoxUkraine. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://voxukraine.org/2017/04/06/stsenarii-evrokommisii-v-otnoshenii-budushhego-evropy/>.

7. Peet J. Creaking at 60: Differentiate or bust Europe's future is multi-speed and multi-tier [Електронний ресурс] // The Economist. – 2017. – Режим доступу до

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Р. В. Коваль¹

СПІВВІДНОШЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСТВА

Європейський Союз хоча і не є державою, однак має багато ознак, які їй притаманні. Однією з них є громадянство.

Громадянином Союзу є будь-яка особа, що має громадянство держави-члена. Слід зазначити, що при цьому порядок набуття громадянства регулюється національним правом держав-членів ЄС. Держави при вирішенні питання про громадянство особи повинні виходити з цілей ЄС, що підтверджує функціональне призначення громадянства ЄС. Сама ідея європейського громадянства припускає, що державами-членами Євро-союзу повинні бути визнані основні права і свободи людини.

Осіб, які одночасно є громадянами Європейського Союзу і громадянами держав-членів, не можна вважати біпатридами, оскільки про подвійне громадянство можна говорити лише за наявності «рівних», незалежних один від одного громадянств двох і більше держав.

Концепція європейського громадянства була закладена ще Римським договором 1957 р., у якому вказувалося на позитивність більшого зближення людей Європи. У ст. 6 Договору зазначена умова цього зближення – без обмеження національних особливостей [1].

1992 р. було підписано Маастрихтський договір про Європейський Союз, у якому було вказано на мету діяльності Союзу: «посилити захист прав та інтересів громадян своїх держав-членів шляхом запровадження громадянства Союзу». Громадянству тоді було присвоєно нову частину (розділ 2) Договору про ЄС.

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В Амстердамському договорі (1997 р.) формально закріпив свого роду «ієрархію» загальноєвропейського та національного громадянства: «громадянство ЄС доповнює, а не підмінює національне громадянство» [2, с. 37].

Традиційно інститут громадянства розглядається як усталений політико-правовий зв'язок фізичної особи з певною державою, який виражається в сукупності взаємних прав, обов'язків і відповідальності особи і держави. Що підкреслює те, що він заснований саме на рівні національних держав. Європейський Союз в свою чергу хоча і реалізує численні суверенні права властиві державі, однак не є власне державою [3, с. 26]. Внаслідок цього можна сказати, що зміст поняття «громадянство Європейського Союзу» не тотожний змісту поняття «національне громадянство». Якщо в Маастрихтському договорі було вказано, що кожен громадянин держави-члена є громадянином Союзу, то в Амстердамському договорі уточнено, що воно має доповнювати, а не замінювати національне громадянство, тобто таке громадянство є субсидіарним [4, с. 50].

Відповідно до Маастрихтського та Лісабонського договорів за основу правової сутності громадянства Європейського Союзу узято саме національний рівень. Виходячи із цього, як зазначає С. А. Янковський, можна виділити два основних аспекти правової сутності громадянства Європейського Союзу. Перший аспект полягає в безпосередньому зв'язку особи із національною державою-членом. Другий аспект пов'язується зі спробою розширення правової сутності громадянства на міжнародний та міждержавний рівень у рамках регіонального інтеграційного об'єднання – квазіфедерації [5, с. 28].

Так, перший із цих аспектів визначає громадянство як особливий правовий або політико-правовий зв'язок особи з державою. Відповідно до нього в одному випадку зміст такого правового зв'язку особи з державою зводиться до сукупності прав і обов'язків особи, визначених державою-членом ЄС, в іншому випадку – до наявності взаємних юридичних прав і обов'язків особи та держави, що відповідає розумінню громадянства як «правовідносин, суб'єктами яких виступають особа і держава»

Відповідно до другого аспекту громадянство трактується як приналежність особи до держави. Тут, як правило, мова йде про постійну політико-правову приналежність, через яку на громадян держави-члена ЄС

поширюється її суверенітет, а держава, зі свого боку, забезпечує їх захист як усередині країни, так і за її межами.

Якщо синтезувати обидва аспекти, то можна трактувати громадянство як юридичний зв'язок особи з державою з ознаками приналежності особи до держави. Деякі автори трактують громадянство як якийсь стан особи в державі або навіть як членство особи в державі.

Зіставивши громадянство Євросоюзу із національним громадянством можна стверджувати, що між ними існує певна ієрархія, де громадянство держави-члена основне, а громадянство інтеграційного утворення додаткове. Попри те вони перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки громадянство Європейського союзу залежить від національного і саме по собі існувати не може. Міжнародно-правові норми, що стосуються громадянства Європейського Союзу, як правило, безпосередньо не регулюють питання громадянства, а встановлюють правові рамки, у яких держава може, регулюючи власне громадянство, не зачіпати суверенітет інших держав, а також дозволяють вирішувати питання колізій національних приписів про громадянство.

Проблема реалізації концепції громадянства Європейського Союзу пояснюється недостатньою розробленістю даного інституту в цілому. Практика його реалізації є дуже складним процесом, що потребує тривалого часу.

Без сумніву можна констатувати, що громадянство Євросоюзу надає якісно нові права громадянам держав-членів, які пов'язані з розширенням їх просторових можливостей. Але в той же час важливо й інше те, що норми про громадянство встановлюють безпосередній зв'язок між Європейський союзом та його громадянами. З цієї точки зору інститут громадянства ЄС є втіленням ідеї створити союз не тільки держав, а й народів, об'єднання людей. Відповідно громадянство Європейського союзу має важливе ідеологічне значення.

Таким чином, розуміння громадянства Євросоюзу не завжди підпадає під традиційне розуміння громадянства як правового зв'язку особи з конкретною державою. Так, громадяни держав-членів Європейського союзу користуються більшим обсягом прав на території інших держав-членів, ніж іноземці. Громадянство Європейського Союзу не охоплює громадян більшості держав, до не можуть вільно залучатися громадяни інших держав. Воно лише надає громадянам держав-членів Європейського союзу додаткового громадянства, що зумовлене специфікою цього

об'єднання, його запровадження викликане потребою глибокої інтеграції держав-членів для реалізації конкретних економічних і політичних програм.

Література:

1. Римські договори 1957 р. [Електронний ресурс] // Європейська та євроатлантична інтеграція. – Режим доступу: <http://www.loda.gov.ua/ua/priorities/integration/es/history-es>
2. Янковський С. А. Проблеми і перспективи гармонізації законодавства держав-членів ЄС щодо інституту громадянства // Юрист України. – 2011. – №4(17). – С. 36–41.
3. Азбука європейської інтеграції: навч. посібн. / І. Яковюк, Л. Трагнюк, В. Медеяєв. – Харків: «Апекс+», 2006. – 168 с.
4. Пильгун Н. В. Сутність та особливості громадянства в Україні / Н. В. Пильгун, О. О. Бузун // Юридичний вісник. – 2016. – №38. – 47–52
5. Янковський С. А. Правова сутність інституту громадянства ЄС // Право і безпека. – 2011. – №4 – С.28–32.
6. Яковюк, І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2010. – Вип. 107. – С. 13–22.

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

Д. С. Козаченкова¹

ЗЛОЧИННІСТЬ НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Протягом усієї історії людства перед нами поставало питання боротьби зі злочинністю. Як свідчать кримінологічні дослідження, темпи зростання злочинності у світі мають високий показник. Прогнозується, що ця тенденція збережеться і в майбутньому. Вийшовши за межі кордонів держав, злочинність набувала небезпечного транснаціонального характеру. Грандіозною подією Європейського Союзу стало відкриття кордо-

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

нів та скасування бар'єрів для вільного руху людей, але поряд з позитивними змінами це призвело до певних негативних наслідків, серед яких: поширення торгівлі наркотиками і людьми, транскордонна злочинність, нелегальна міграція. Боротися з цими явищами стало набагато складніше в умовах «відкритого простору». Саме тому на теренах Європейського Союзу боротьба зі злочинністю належить до пріоритетних напрямків і зумовлена необхідністю взаємодії держав у цій досить важливій справі.

XXI століття – епоха інформаційного суспільства, нових технологій, процесів глобалізації, що породжують суспільно небезпечні загрози. Злочинність є однією з найбільш небезпечніших явищ у світі. Зростання злочинності є характерною рисою для всіх держав, що перебувають на етапі трансформації, тому подолання негативної ситуації що склалась у світі та в окремих країнах, потребує спільних скоординованих дій. Варто визнати, що протидія злочинності в XXI столітті вже не може бути такою, якою вона була минулого століття, тому що постала нагальна потреба конкретній протидії цьому негативному явищу.

Беручи до уваги те, що Україна активно демонструє своє бажання ввійти до Європейського Союзу, який характеризується досить високим рівнем розвитку демократії, пріоритетом прав людини, верховенством права та високими стандартами безпеки, вважаю за доцільне дослідити стан злочинності і ефективні засоби боротьби з нею саме в рамках Європейського Союзу. Тим паче, що багато науковців розглядають Європейський Союз як одне суцільне наднаціональне утворення. Усвідомлюючи той факт, що неможливо дбати про свою внутрішню безпеку та правопорядок без урахування ряду зовнішніх чинників, Європейський Союз активно розвиває співробітництво з третіми країнами, особливо сусідніми, серед яких – і Україна, в правоохоронній сфері [1, с. 91].

Початком співробітництва майбутніх держав-членів Європейського Союзу у сфері протидії злочинності можна вважати створення у 1975 році групи TREVI (від франц. – «terrorism, radicalisme, extremisme et violence internationale» – «тероризм, радикалізм, екстремізм і насильницькі дії міжнародного характеру») – координаційного органу в галузі боротьби з тероризмом і особливо тяжкими кримінальними злочинами, зокрема, нелегальним обігом наркотиків та організованою злочинністю. Ця група складалась з міністрів внутрішніх справ держав-членів Європейських співтовариств, які збиралися на засідання двічі на рік; її діяльність зосереджувалась на оперативній взаємодії національних поліцій [2, с. 250].

Новий етап у розвитку організаційних засад діяльності ЄС у галузі боротьби зі злочинністю почався після підписання у 1992 р. Маастрихтського договору, який оформив заснування на основі трьох Європейських співтовариств нової організації – Європейського Союзу. Поступово відбувалися зміни з приводу покладення відповідних завдань щодо боротьби зі злочинністю на різні органи, які час від часу змінювали свою назву. Слід зауважити, що в контексті протидії даній загрозі важливою є роль Європейської мережі запобігання злочинності. Її було створено 28 травня 2001 року на підставі рішення Ради Європи. Головною метою є створення платформи для країн-членів ЄС для обміну досвідом, знаннями та практичними навичками в сфері запобігання злочинності. В річній доповіді Європейської мережі запобігання злочинності за 2015 рік підкреслюється, що важливим кроком на шляху подальшої боротьби із проявами даної загрози є запровадження Розширеної річної стратегії, яка повинна стимулювати підвищення ролі Європейської мережі в якості ключового центру запобігання злочинності [3, с. 9]. Динамічний характер розвитку процесів європейської інтеграції призвів до підписання 13 грудня 2007 року Лісабонського договору, на підставі якого структура окремих опор ЄС була скасована, а вся правоохоронна сфера компетенції включена до Розділу V «Простір свободи, безпеки і правосуддя» Договору про функціонування ЄС [4]. Боротьба зі злочинністю, яка раніше була традиційною сферою національного суверенітету, на сьогодні стає завданням не лише правоохоронних органів окремих країн ЄС, а й спеціально утворених наднаціональних установ (Європол, Євроюст). Останні виконують переважно координаційну, інформаційну функції, а також наділені правом ініціювати кримінальне переслідування у певних випадках, які зачіпають інтереси всього Союзу або кількох його держав-членів. Деякими науковцями наголошено на «необхідній автономності» для Європолу і Євроюста і надання їм «повної влади на ініціативу в межах їх сфер відповідальності». Це надасть можливість цим органам стати лідерами у боротьбі зі злочинністю у рамках Європи.

Співробітництво держав-членів ЄС у сфері боротьби зі злочинністю зумовлене низкою внутрішніх та зовнішніх чинників, які зумовлюють її поширення на території різних країн. Це співробітництво повинно відбуватися на основі конвенцій, договорів, угод, які укладають між собою країни-члени ЄС. Виходячи з практичного досвіду Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю, треба виокремити можливі форми

співробітництва: • надання взаємної допомоги у здійсненні процесуальних дій у різних країнах, оскільки дуже часто під час розслідування злочинів іноді виникає потреба у збиранні доказів за кордоном; • взаємне зобов'язання держав щодо допомоги у проведенні розслідування, включаючи вживання тимчасових заходів; • конфіскація предметів, доходів, матеріальних цінностей, що стали об'єктом злочинного посягання; • обмін досвідом роботи правоохоронних органів, спільне вивчення проблем злочинності та боротьби з нею, прогнозування та програмування цієї діяльності тощо. Зараз все частіше держави-члени ЄС починають розробляти й упроваджувати особливі заходи запобігання злочинності, які охоплюють різного роду програми, заходи, спрямовані на вдосконалення регуляторної політики держави [5, с. 249].

Якщо розглядати взаємні напрямки співробітництва держав-членів ЄС у боротьбі зі злочинністю як шляхи розвитку, то можна виділити такі:

- спонукання держав та сприяння в укладанні угод у сфері боротьби з міжнародною злочинністю, включаючи її попередження та поведження з фізичними особами, що порушили норми цих угод;

- розробку міжнародних стандартів у галузі попередження злочинності, кримінального переслідування і відбування покарання за скоєння міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру;

- розробку рекомендацій для боротьби національних правоохоронних органів з загально кримінальними злочинами, інформаційну та консультативну допомогу державам [6].

Злочинність як спільна міжнародна проблема потребує негайного вирішення, на шляху до якого можливе вирішення таких завдань як:

- координація заходів щодо запобігання і припинення злочинів; • забезпечення невідворотності покарання; • посилення відповідальності за скоєні злочини; • співпраця органів кримінальної юстиції; • вдосконалення криміналістичних методів розслідування злочинів.

Досить цікавою є пропозиція створення єдиної інформаційної бази даних для накопичення інформації про злочини та осіб, що їх вчиняють на території Європейського Союзу.

У деяких країнах-членах ЄС поширеною є практика утворення так званих цільових міжвідомчих команд – слідчих бригад, до складу яких входять представники різних силових відомств. Використання команди професіоналів із різних правоохоронних органів часто прискорює збирання складних доказів. Ефективність таких міжвідомчих слідчих груп

є досить високою, оскільки до розслідування залучаються представники правоохоронних органів різної компетенції з відповідним делегуванням повноважень, що дозволяє реагувати на ситуацію досить зважено та швидко [7].

В рамках своєї діяльності щодо протидії злочинності Європейський Союз повинен визначити пріоритетним завданням боротьбу з тяжкими та особливо тяжкими злочинами як-от тероризм, торгівля людьми, злочини проти дітей, торгівля наркотиками, зброєю, корупція, шахрайство. Тому що саме такі злочини тягнуть за собою найбільш тяжкі наслідки і можуть характеризуватися латентністю та досить тривалою продовжуваністю.

Не можна не відмітити, що за останнє десятиліття в праві ЄС значно помітна тенденція покращення спільної кримінальної політики, яка полягає в ухваленні обов'язкових для імплементації державами-членами стандартів у сфері протидії злочинності. Таким чином, формування скоординованих дій ЄС у кримінально-правовій сфері супроводжується становленням відповідного організаційно-правового механізму, який на сьогодні включає як інститути загальної компетенції, так і установи спеціальної компетенції [8, с. 189].

На жаль, офіційна статистика далеко відрізняється від реальних показників, що не надає можливості об'єктивно оцінити масштабність цієї проблеми. Звичайно, що в рамках ЄС здійснюються всі можливі шляхи подолання цієї глобальної проблеми, але все ж таки результати поки є не зовсім втішними. Слід відзначити, що Європейський Союз у своїй діяльності щодо боротьби зі злочинністю взяв пріоритетний напрямок у сфері запобігання злочинів та здійснює всі можливі завдання для покращення рівня безпеки населення, протидіє злочинності завдяки найефективнішим методам та формам співробітництва держав-членів, які у свою чергу долають цю проблему на основі спільної праці та міжнародного співробітництва в рамках Європейського Союзу.

На сучасному етапі сформувалася достатньо широка організаційно-правова база, що є основою співробітництва держав-членів ЄС у рамках боротьби зі злочинністю. Головним завданням подальшої співпраці вбачається удосконалення цього механізму з урахуванням напрацьованого протягом десятиліть досвіду і одночасне звернення до новітніх досягнень у цій сфері. Успіх такої співпраці залежатиме від політичної волі та чіткого усвідомлення єдиних цілей – подолання злочинності, яка в умовах

глобалізації набуває все більш різноманітних форм і загрожує як національній, так і міжнародній безпеці, та зменшення її негативного впливу.

Література:

1. Грицаєнко Л. Л. Органи Європейського Союзу з боротьби зі злочинністю та правові засади їх співробітництва з Україною // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 1. – С. 91–95.
2. Стрельцова О. В. Євроюст // Великий енциклопедичний юридичний словник. – К. : Юридична думка, 2007. – С. 250–251.
3. Вонсович, О. С. Інституційний вимір боротьби Європейського Союзу з транснаціональною злочинністю як однієї з основних загроз європейській безпеці // Грані. – 2016. – № 6. – С. 6–11.
4. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 // Official Journal of the European Union [English edition] – 2007. – С306 / 01. – Р. 1.
5. Шостко О. Ю. Організована злочинність у системі координат зарубіжно-го досвіду // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1. – С. 240–252.
6. Похил В. В. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю // збірник тез науково-практ. конф. за підсумками стажування слухачів. – Харків. – 2013 р.
7. Шостко О. Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах: автореферат дис.д-ра юрид. наук : 12.00.08. – Х., 2010. – С. 17–18.
8. Стрельцова О. В. Організаційний механізм Європейського Союзу в сфері спільної кримінальної політики // Юридична наука. – 2011. – № 4–5. – С. 185–191.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

І. В. Козирчук¹

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS ЄС У СВІТЛІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Пріоритетним напрямом зовнішньої політики нашої держави ще з 1993 р. на законодавчому рівні визначено членство в Європейському

¹ Курсант 1 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Союзі. Незмінність європейського вибору України зумовлена цивілізаційною приналежністю до спільноти європейських народів. Інтеграція в європейський політичний, економічний і гуманітарний простір розглядається стратегічним орієнтиром і системоутворювальним чинником державно-правового розвитку. У політико-правовому вимірі співпраця з ЄС означає передусім зміцнення демократичності політичної системи та її інститутів, модернізацію правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства, поглиблення культури демократії і повагу до прав людини [1, с. 311]. Укладання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншої сторони, 2014 р. [2] (далі – Угода про асоціацію) цілком відповідає зовнішньополітичним прагненням нашої держави і становить логічний етап еволюції відносин між Україною та інтеграційним утворенням, відображає стратегічну важливість цих відносин. Так, відповідно до п. 2 ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. одним з пріоритетів зовнішньої політики нашої держави є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі». При цьому пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу є адаптація законодавства [3; 7] України до *acquis communautaire* (*acquis ЄС*). Передусім звернемо увагу, що одним із зобов'язань, які взяла на себе Україна, є необхідність приведення вітчизняного законодавства у відповідність до *acquis ЄС*.

Принципово відмінною рисою Угоди про асоціацію у порівнянні з досі чинною Угодою про партнерство і співробітництво між Україною, з однієї сторони, та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами, з іншої, від 14.06.1994 р. [4] (далі – УПС) є суттєве збільшення сфер правового регулювання, що потребують адаптації законодавства України до *acquis ЄС* (з 16 до 28) та закріплення деталізованих переліків законодавчих актів Євросоюзу, що підлягають запровадженню в Україні із чітко визначеними строками їх прийняття. Йдеться про імплементацію та належне впровадження близько двох сотень регламентів та директив ЄС, а також інших актів *acquis ЄС* та міжнародних договорів і стандартів, ефективне застосування вже ратифікованих Україною міжнародних договорів. На думку дослідників, загалом передбачається імплементація понад 350 актів законодавства ЄС, *acquis ЄС* в цілому, та міжнародних

160 договорів протягом 2–10 років із моменту набуття чинності Угоди або окремих її положень [2, с. 20]. Крім того, Угода про асоціацію враховує концепцію динамічного зближення законодавства України з правом ЄС, норми якого не є статичним і постійно змінюються. До того ж на відміну від законодавчого наближення, визначеного ст. 51 УПС, процедура адаптації за Угодою про асоціацію передбачає не лише узгодження вітчизняного законодавства, а й практики його застосування, яка, як правило, найбільш детально відображається у рішеннях Суду ЄС. Вказане є характерним для угод, що укладаються з метою підготовки держав до членства в Союзі. Отже, досягнення належної відповідності українського законодавства актам законодавства ЄС, передбачених цією частиною Угоди про асоціацію, сприятиме подальшій інтеграції України у вказану міжнародну організацію.

У відповідності до положень Загальнодержавної програми процес адаптації законодавства складається з декількох етапів у такій послідовності:

- визначення актів *acquis communautaire*, що регулюють правовідносини у відповідній сфері;
- переклад визначених актів європейського законодавства українською мовою;
- здійснення комплексного порівняльного аналізу;
- розроблення рекомендацій стосовно гармонізації законодавства України з *acquis communautaire*;
- проведення політичного, економічного та соціального аналізу наслідків реалізації рекомендацій; визначення переліку законопроектних робіт;
- підготовка проектів законів та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття;
- моніторинг виконання.

Ця ж 51 стаття визначає 16 найбільш пріоритетних сфер адаптації: митне право, законодавство про компанії, податки, державні закупівлі, охорона здоров'я та життя людини, тварин, рослин, довкілля, транспорт, енергетику та інші основні напрями розвитку країни. Цікавим є те, що у вищезгаданій статті зазначається, що Україна докладатиме зусиль з метою забезпечення та удосконалення взаємовідносин із союзом, але ступінь наближення не визначений. Тобто наскільки глобальні повинні бути зміни не вказується.

Аналізуючи процес зближення українського законодавства до правової системи ЄС можна виділити цілі адаптації права: членство в ЄС; залучення іноземного капіталу; проведення якісної судової, адміністративної реформи, міжнародна підтримка у вирішенні зовнішніх питань; демократизація та утвердження верховенства права [5]. Ще з часів здобуття незалежності проблемою залишається недосконалість, суперечливість нормативно-правових актів, що негативно впливає на міжнародний авторитет та процес реалізації прав і виконання обов'язків усіма суб'єктам суспільних відносин, сповільнює розвиток України, як правової держави. Отже, необхідно не тільки удосконалювати, адаптувати діючі закони, а й приймати нові, узгоджені з правовим полем ЄС та спрямовані на модернізацію законодавчої бази країни.

Отже, формування нового правового поля держави є тривалим суспільним процесом, що органічно пов'язаний зі змінами у всіх сферах життя держави [6, с. 14]. Штучно прискорити цей процес неможливо, але потрібно створити йому максимально зручні можливості, умови, оскільки адаптація законодавства України, а в найближчому майбутньому всієї її правової системи до норм і стандартів Європейського Союзу є обов'язковою передумовою успішної реалізації європейських прагнень України, а розуміння важливості та складності цього процесу є обов'язковою передумовою успішної реалізації європейських прагнень України. Розуміння важливості та складності цього процесу, конструктивне співробітництво всіх гілок влади, вдале врахування та застосування підходів, методів та досвіду країн-кандидатів на вступ до ЄС, ефективне використання технічної допомоги ЄС — є запорукою їхнього успішного втілення у життя.

Література:

1. Микієвич М. М. Правові засади організації та діяльності Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики і безпеки : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / М. М. Микієвич. — Львів, 2006. — 410 с. 2.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2014 р. // Офіц. вісн. України. — 2014. — № 75. — Ст. 2125.
3. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення / І. Яковюк // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. — Х. : Право, 2012. — № 4. — С. 29–42.

4. Угода про партнерство і співробітництво між Україною, Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 р. // Офіц. вісн. України. – 2006. – №24. – Ст. 1794.

5. Закон України про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу: Верховна Рада України; Закон, Перелік від 18.03.2004 № 1629-IV.

6. Хаустова М. Г. Проблеми організаційно-правового забезпечення гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Проблеми законності. – Х. : Нац. у-т «ЮАУ», 2013. – Вип. 121. – С. 12–29.

7. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції / О. Я. Трагнюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – Х. : Право, 2005. – С. 139–141 .

Науковий керівник: **Хаустова М. Г.**, к. ю. н., доцент кафедри теорії держава та права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Д. Ю. Козарин¹

БЕНІЛЮКС ЯК МАТЕРІАЛІЗАЦІЯ «ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕЇ»

В 1923 році виник Паневропейський союз, який взяв за основу ідеї Р. Куденхове-Калергі. Це був орган паневропейського руху. Перший конгрес новоствореного союзу ухвалив Європейський Маніфест, в якому зазначалось, що шлях до створення Пан-Європи полягає в наступному:

Перше: групування європейських держав на зразок Пан-Америци; це було можливим або в Лізі Націй (після вступу до неї Німеччини) або шляхом зібрання європейської конференції на кшталт американській.

Друге: укладення обов'язкового договору про арбітраж між державами Європи і встановлення гарантій непорушності кордонів.

Третє: оборонний союз для захисту загального східного кордону.

Четверте: підготовка митної унії шляхом скликання періодичних економічних конференцій європейських держав[1].

В Маніфесті передбачалося конфедеративна рівність, загальне використання колоній, створення Європейського центрального банку, ви-

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

користання єдиної грошової одиниці і т.д. Положення Європейського Маніфесту були запозичені в процесу створення Бельгійсько-Люксембурзького союзу (економічний і фінансовий союз між Бельгією і Люксембургом). В Конвенції про установи БЛЕС уже в ст.1 зазначається створення економічного союзу, заснованого на митному союзі. Тобто митний кордон ліквідувався, територія Бельгії і Люксембургу вважалася єдиною з точки зору митниці, загальних акцизів. «Між країнами Союзу існує повна і всеосяжна свобода торгівлі, що не допускає ніяких перешкод або заборон відносно імпорту, транзиту або експорту, а також стягування будь-яких мит і зборів»(Ст. 3) [2]. Договір про створення БЛЕС передбачав ліквідацію митних зборів, кількісного контингентування і інших перешкод в торгівлі між цими країнами, а також встановлення єдиного митного тарифу відносно третіх країн і вільну циркуляцію послуг між Бельгією і Люксембургом. Важливим моментом є створення монетарного союзу, тобто фінансові і золоті запаси двох держав об'єднувалися, був створений спеціальний Бельгійсько-Люксембурзький інститут валютного обміну.

У Люксембурга немає свого національного банку, тому бельгійський франк функціонує в якості основної грошової одиниці. Тим не менш Люксембург має право випускати свою валюту і випускати в обіг на світовому ринку.

Створення БЛЕС стало витоком укладення подібних договорів у рамках Бенілюксу, а пізніше і європейських спільнот. Бенілюкс – субрегіональна міжурядова організація, що є політичним, економічним і митним союзом у Західній Європі, включаючи в себе Бельгію, Нідерланди і Люксембург [3].

Проект під назвою Бенілюкс став тим майданчиком на якому випробувалися певні інтеграційні ініціативи, перш ніж вони були перенесені на загальноєвропейський рівень, тобто створення цього об'єднання почалося в тому ж 1921 році, коли була підписана Конвенція про створення БЛЕС.

У 1930–1932 роках почали робитися спроби економічного зближення БЛЕС і Нідерландів. У 1932 році між Бельгією, Нідерландами і Люксембургом була підписана Конвенція, положення якої передбачали стабілізацію з подальшою ліквідацією митних податків у взаємних торгових обігах. У життя положення цієї угоди не були втілені у зв'язку з наслідками економічної кризи і тиском низки країн на чолі з Великобританією.

У 1943 році в Лондоні еміграційні уряди Люксембурга, Бельгії і Нідерландів підписали валютну угоду, мета якої полягала в наступному: регулювання взаємних платежів в післявоєнний період, а також зміцнення економічних зв'язків. Цей документ набув чинності в 1946 році.

У 1948 році набула чинності митна конвенція, яка була доповнена протоколом 1947 року. Згідно з угодою торгівля між країнами Бенілюксу звільнялася від усіх мит, відносно третіх країн був введений єдиний, найнижчий в Західній Європі зовнішній митний тариф.

У подальші роки приймалися ще документи, які дозволяли прискорити процес координації економічної і соціальної політики, проводити єдину торгову політику відносно імпорту і експорту в торгівлі з третіми країнами, розглянути питання сільськогосподарської політики, передбачити шляхи вирішення проблеми вільного пересування робочої сили і соціального страхування.

У зв'язку з розвитку Бенілюксу виникла потреба сформулювати в одному документі методи і форми співпраці і зафіксувати досягнуті результати. Виникнення ЄЕС прискорило цю роботу. Оскільки виникла нова міжнародна організація країн, було необхідно визначити майбутнє свого особистого союзу, що і привело до підписання Договору про Економічний союз в 1958 році. На думку секретаріату, збереження цього Союзу, незважаючи на створення ЄЕС, куди увійшли усі три країни новоствореного союзу, установило, що:

- 1) ліквідація Бенілюксу звела б нанівець результати довгих років співпраці;
- 2) існування такої організації є гарантією стабільного положення для трьох країн;
- 3) країни учасниці досягнуть швидших і більш значних результатів у рамках тристоронньої співпраці, ніж у рамках ЄЕС;
- 4) набутий досвід у створенні Економічного союзу Бенілюксу має велику цінність для здійснення договору про ЄЕС;
- 5) країни-учасниці повинні скласти міцну єдність, щоб інтегрувати свій союз в ЄЕС на найбільш вигідних умовах.

У статті 233 Договору про створення ЄЕС зазначається: «Положення цього Договору не є перешкодою для існування і завершення регіональних союзів між Бельгією і Люксембургом, а також між Бельгією, Люксембургом і Нідерландами в тій мірі, в якій мета цих регіональних союзів не досягнута за рахунок застосування цього Договору»[4].

У 1958 році був підписаний Договір про економічний союз Бенілюкс в Гаазі. Було прийнято рішення «... ще більше зміцнити економічні зв'язки між своїми країнами шляхом забезпечення вільного пересування осіб, товарів, капіталів і послуг»[5]. Договір підписувався з метою «... проводити скоординовану політику в економічній, фінансовій і соціальній сферах з метою досягти, виходячи з економічної обстановки, більш прийняттого рівня зайнятості і більш високої якості життя, сумісних з грошовою стабільністю»[5].

Основними цілями Бенілюксу були:

- 1) вільний рух товарів, капіталу і осіб, послуг, ліквідація в торгівлі між державами учасницями митних зборів, кількісного контингентування, а також інших обмежень; усунення економічних і фінансових перешкод, послуг, що заважають вільній циркуляції на території Бенілюксу; усунення перешкод, що заважають вільному переміщенню капіталу між країнами учасницями; вільне пересування громадян країн з однієї країни в іншу без паспорта і візи, постійне проживання, найм на роботу, користування системою соціального страхування без якої не-будь дискримінації, застосування тієї ж податкової системи, яка діє відносно громадян країни, на чий території ця особа перебуває (кожна із сторін гарантує своїм громадянам виняткове право працювати на своїй території в державних установах);
- 2) координація економічної, фінансової, соціальної політики;
- 3) проведення єдиної зовнішньоторговельної і зовнішньоекономічної політики по відношенню до третіх країн, перед усім встановлення єдиних митних зборів відносно третіх країн.

У другій половині XX століття і початку XXI укладалися нові договори про Бенілюкс. Це пов'язано із зміною економічних потреб, переорієнтацією сил на міжнародній арені, розвитком соціальної думки.

Діяльність у рамках Союзу велася без поспіху, послідовно і плано-мірно. Цим був зумовлений її успіх.

На підставі аналізу інститутів Бенілюксу, їх структури, функціонального призначення Союзу можна сміливо віднести Бенілюкс до конфедеративного формування. Він функціонує на таких принципах:

- 1) зберігається право на вільний вихід із складу конфедерації її суб'єктів;
- 2) збереження суверенітету державами-членами, що позбавляє сили рішення центральної влади без їх згоди, право відмови суб'єктів від визнання або застосування актів центральної влади;

- 3) обмежене коло питань, які входять до компетенції конфедерації;
- 4) відсутність у постійно діючих міждержавних органів владних повноважень, формування тільки тих союзних органів, які вирішують особливо обумовлені в договорах завдання;
- 5) формування загального парламенту представницькими органами суб'єктів конфедерації;
- 6) члени парламенту повинні обов'язково враховувати рекомендації і вказівки органів, які делегували депутатів для цієї роботи;
- 7) формування бюджету за рахунок членських внесків;
- 8) відсутність права на пряме оподаткування;
- 9) відсутність єдиного громадянства.

Зіткнення різних настроїв і явищ, поширення націоналізму та шовінізму в Німеччині і правого екстремізму в Європі, економічна криза, занепад пацифістських ідей – все це зароджувало невіру і скептичність поглядів європейських інтелектуалів і фактично робило складнішим наявність певної об'єднуючої ідеї, що підривало основи пан європейсько-го руху другої половини 20 – початку 30-х років.

Отже, можна підвести підсумок, що Бенілюкс став першим кроком, від майбутніх країн учасниць Європейського Союзу, який дуже вдало визначив економічний, фінансовий та соціальні вектори його подальшої діяльності.

Гальмування об'єднувального процесу і в той же час уникнення конкуренції з ЄЕС пояснювалося відсутністю ідеї трансформації Бенілюксу в наднаціональне утворення.

Збереження Бенілюксу після утворення ЄЕС пояснюється використанням конфедеративного утворення для попереднього «випробовування» інтеграційних ініціатив перед їх впровадженням у рамках ЄС, для зміцнення позицій трьох країн, які відносяться до малих держав-членів в рамках ЄЕС. Бенілюкс у багатьох питаннях йшов попереду ЄС, що так само є важливою причиною його існування до цього дня.

Література:

1. Куденхове-Калерги Р. «Пан-Європа» / отв. за ред. Е. Айзпурвит. – М. : Вита Планетаре, 2006.
2. Конвенция об учреждении Бельгийско-Люксембургского союза. консолидированный текст, перевод к.ю.н., доц. Четверикова А. О. [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/eur_int_law/belux.htm

3. Лескова И. В. Экономическая система межгосударственных объединений (на примере Бенилюкса, СНГ и ЕС) // Вісник Дніпропетровського університету, 2013, Т.20, Вип. 23 (3).

4. Договор об учреждении Европейского экономического сообщества [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://www.space.com.ua/gateway/pravo_new.nsf/49c0881e97182eccc3256a9100588cf3/9619ff3df62184d9c2256cad007c0051!OpenDocument

5. Договор об учреждении экономического союза Бенилюкс [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://eulaw.edu.ru/documents/legislation/eur_int_law/benilux.htm

6. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції // Вісн. Акад. прав. наук України. – № 4. – 2003. – С. 82–92.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Л. Г. Колісник¹

ОСНОВНИ НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS ЕС В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

Розвинена енергетична політика у підтриманні достатнього рівня життя населення та благополуччя суспільства в усьому світі є вкрай важливою. З плином часу стрімко зростають засоби раціонального використання енергетичних ресурсів шляхом прийняття різноманітних сучасних структур енергозбереження. У цьому Європейський Союз не стоїть на останньому місці та, в силу динаміки розвитку енергетично підкованого суспільства, ставить за ціль впровадження відкритого ринку співпраці між європейськими державами, а також забезпечення безпеки енергопостачання.

Таким чином, у Договорі про створення Європейського Співтовариства, а після реформ Лісабонського договору в подальшому – Договорі про функціонування ЄС (ДФЄС), визначені ключові повноваження ЄС спільно з державами-членами серед яких закріплено і сферу енергетики. Відповідно до ст. 5 ДФЄС держави-члени координують свою політику

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

в межах Союзу. З цією метою Рада ухвалює заходи, зокрема загальні керівні принципи щодо такої політики [1].

Питанням напрямів реформування енергетичної політики держав-учасниць ЄС активно досліджуються вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких: О. Селезньова, В. Мартинюк, І. Петренко, Т. Миронова, Н. Гаврилова, Н. Громадська, В. Дерєга, Я. Бенедик, С. Білоцький, А. Кериневич тощо.

Особливою важливістю дослідження даного питання є той факт, що нині державна політика України спрямована на виконання зобов'язань Угоди про асоціацію, в якій проведення енергетичної реформи займає ключове місце.

У контексті створення та функціонування внутрішнього ринку та з огляду на потребу збереження та поліпшення довкілля, енергетична політика ЄС у дусі солідарності між державами-членами спрямована на: забезпечення функціонування енергетичного ринку; забезпечення безпеки енергопостачання в Союзі; сприяння ефективному використанню енергії та енергозбереженню, а також розвитку нових та відновлюваних форм енергії та сприяння взаємопов'язаності енергетичних мереж [1].

Завдяки розробленій енергетичній політиці ЄС створюються необхідні для функціонування будь-якого промислового виробництва передумови. Енергетична політика оцінюється за тим внеском, що вона зробила для досягнення ключових цілей Маастрихтського договору: створення єдиного ринку, підтримка стійкого і стабільного енергетичного росту, створення нових робочих місць і процвітання громадян [2].

Законодавство ЄС щодо регулювання електроенергетичного та газового ринків оформлювалося у формі трьох послідовних енергетичних пакетів – Першого (1996/1998 рр.), Другого (2003 р.) і Третього (2009 р.). Їхнім завданням була все більша лібералізація на енергетичних ринках держав-членів з поступовим створенням спільного лібералізованого електроенергетичного та газового ринку Союзу [3].

Угода про асоціацію передбачає активізацію співробітництва між Україною та ЄС з метою сприяння енергоефективності та енергозбереженню, реформування енергетичних ринків, інтеграції електроенергетичної системи України до європейської електроенергетичної мережі, виконання зобов'язань України, взятих за Протоколом про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, та адаптації до Третього енергетичного пакету.

Приєднавшись до Енергетичного Співтовариства у 2012 році, Україна зобов'язалася поступово адаптувати своє законодавство до вимог Третього енергетичного пакету. Кінцевою метою імплементації цього регулювання в самому ЄС було створення Спільного енергоринку з уніфікованими правилами роботи для розвитку конкуренції, здійсненню інвестицій та захисту прав споживачів. Добрим прикладом такої конкуренції є ринок газу Великобританії, на якому навіть побутові споживачі можуть вільно обирати і змінювати постачальника [4].

У зв'язку з цим, до 01 квітня 2016 року Україна мала адаптувати своє законодавство у сфері енергетики до вимог ряду директив ЄС: у секторі газу - Директива 2009/73/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку природного газу; у секторі електроенергії – Директива 2009/72/ЄС щодо загальних правил функціонування внутрішнього ринку електроенергії; у секторі енергоефективності – Директива 2010/31/ЄС про енергетичні характеристики будівель та Директива 2010/30/ЄС про вказування за допомогою маркування та стандартної інформації про товар обсягів споживання енергії та інших ресурсів енергоспоживчими продуктами [4].

У результаті застосування засобів адаптації національного законодавства відповідно до вказаних директив було проведено чітке розмежування регульованих і нерегульованих сегментів ринку, затверджені порядок регулювання спеціальних обов'язків для забезпечення загально-суспільних інтересів на ринку газу (public service obligations), процедура відбору постачальника «останньої надії». Також розроблено порядок створення страхового запасу газу та правила безпеки постачання природного газу, кодекси газотранспортної системи, газорозподільних систем та газосховищ, що мають гарантувати вільний доступ третіх осіб до газо-передавальної інфраструктури на чітко визначених умовах [4].

Слід зазначити, що саме в цьому сегменті відбулися перші реальні кроки з імплементації нових правил регулювання відповідно до стандартів ЄС.

На жаль, в інших сферах енергетики стан адаптації європейських норм не є досить таки позитивним. Так, у секторі електроенергетики перехід до нової моделі організації ринку зупинився на стадії прийняття рамкового законопроекту № 4493 «Про ринок електричної енергії України» (законопроект на даний час перебуває на стадії готування до розгляду на другому читанні) [5]. Тривале неприйняття цього закону блокує подальшу роботу із розробки вторинного законодавства.

Протягом 2016 року в результаті проведених двосторонніх переговорів та консультацій узгоджено текст нового Меморандуму про взаєморозуміння щодо стратегічного партнерства в енергетичній сфері між Україною та ЄС спільно з Європейським Співтовариством з атомної енергії, який діяв з 2005 року. Урочисте підписання оновленого Меморандуму відбулося 24 листопада 2016 року. У Меморандумі сформована позиція щодо інтеграції енергетичних ринків ЄС та України в інтересах споживачів, підвищення стандартів безпеки енергопостачання та охорони довкілля в енергетичній галузі [6].

Після офіційного укладення Меморандуму Міністерством енергетики та вугільної промисловості 19 грудня 2016 року було прийнято проект Енергетичної стратегії на період до 2035 року, в якому закріплено принципові засади роботи з виконання досягнутих домовленостей, а також основні напрямки розвитку окремих галузей енергетики, рівень забезпечення енергетичної безпеки, перехід до енергоефективного та енергоощадливого використання і споживання енергоресурсів із впровадження інноваційних технологій [7].

Розглядаючи питання розвитку енергетичної політики ЄС не можна обійти увагою діяльність у сфері відновлюваної енергетики та вклад від створення Міжнародного агентства з відновлюваної енергетики (IRENA). Процес створення Агентства розпочався з 1990 року, коли німецьким політиком Г. Шеєром було запропоновано проект Меморандуму про заснування IRENA, з метою реалізації якого неодноразово, проте безуспішно, проводилися переговори на рівні Генерального Секретаря ООН, Сенату США та Європейської Комісії [8].

Після кропіткої роботи над підготовкою та створенням IRENA та узгодженням усіх інтересів держав, 26 січня 2009 року на конференції в Бонні за участі 124 держав та ЄС 75 делегатами був підписаний Статут Міжнародного агентства з відновлюваної енергетики та прийнято Резолюцію про створення Підготовчої комісії, роль якої полягала у здійсненні необхідних організаційних заходів для проведення першої сесії Агентства та сприянні якнайшвидшому вступу в силу Статуту та реалізації його положень [8].

Статут організації набрав чинності 8 липня 2010 року, а перша сесія Асамблеї IRENA відбулася 4 квітня 2011 року, що ознаменувало фактичне її створення.

Положення Преамбули Статуту свідчать про те, що договірні сторони, створюючи IRENA, мали намір сприяти широкому використанню відновлюваних джерел енергії з метою підтримки сталого розвитку, вирішення проблем енергетичної безпеки, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище і забезпечення м'якого переходу до низьковуглецевої економіки, стимулювання економічного розвитку та подолання енергетичної бідності шляхом забезпечення децентралізованого доступу до енергії в країнах, що розвиваються, а особливо віддалених, ізольованих регіонах та островах. У Преамбулі також наголошується на прагненні створити міжнародне агентство, яке не лише забезпечувало б співробітництво держав-членів, але й ефективно співпрацювало з іншими організаціями задля реалізації світового потенціалу відновлюваної енергетики.

У грудні 2016 року країни-члени Міжнародного агентства з відновлюваних джерел енергії (IRENA) прийняли рішення про можливість приєднання України. З метою виконання внутрішньодержавних процедур, необхідних для набуття членства у зазначеному агентстві, розроблено проект Закону «Про приєднання України до Статуту Міжнародного агентства з відновлюваних джерел енергії «IRENA»», який у поточному році буде внесено на розгляд Верховної Ради України [6].

Значимо, що стан імплементації норм правового регулювання відповідно до стандартів ЄС у різних сферах енергетики характеризується своєю неоднорідністю. Тому важко говорити про те, на яких підставах робитиметься пріоритет у тому чи іншому енергетичному сегменті для приведення його регламентації у належне становище відповідно до вимог Угоди про асоціацію.

Підсумовуючи слід звернути увагу на те, що протягом лише 2016 року, задля адаптації законодавства України до *acquis* ЄС стосовно енергетичної сфери, було прийнято значну кількість відповідних нормативно-правових актів та викладено наміри щодо подальшого розвитку правової бази в зазначеному напрямку. Однак про аспект практичної їх реалізації на сьогодні важко говорити. Запровадження ефективного внутрішнього ринку енергетики в Україні характеризується не лише правотворчим процесом, а й оцінкою застосування новостворених норм на практиці, що і буде виступати черговою сходинкою на шляху до поступової інтеграції з ЄС і поглибленням їх політичної співпраці.

Література:

1. Договір про функціонування ЄС. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328с.
2. Громадська Н. А. «Основні напрямки політики Європейського Союзу» [Електронний ресурс] / Н. А. Громадська, В. В. Дерєга. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/252/9.pdf>
3. Білоцький С., Грінєнко О. «Енергетичне співтовариство, Третій енергетичний пакет ЄС і правове регулювання альтернативної енергетики». // Український часопис міжнародного права. № 1/2012. – ст. 69–76
4. Євроінтеграційні успіхи та поразки України: як ми виконуємо Угоду про асоціацію з ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/2016/09/01/eurointegration-ua/>
5. Проект Закону про ринок електричної енергії України № 4493 від 21.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58829
6. Звіт про результати виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/document/249781789/Звіт.pdf
7. Енергетична стратегія України на період до 2035 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mre.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245012706
8. Бенедик Я. С. «Організаційно-правовий механізм міжнародного співробітництва у сфері використання відновлюваних джерел енергії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.nlu.edu.ua/?p=941>
9. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – Х. : Право, 2005. – С. 139–141.
10. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2012. – № 4. – С. 29–42.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Т. М. Кондратенко¹

СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В ПРАВІ ЄС

Принцип пропорційності, спрямований на забезпечення в правовому регулюванні балансу інтересів, є одним з найважливіших загальних

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

принципів, що визнаються правом ЄС, адже в умовах правового та демократичного суспільства заборона надмірного втручання Союзу у свободу особистості розглядається як аксіоматична вимога, а розумне співвідношення між цілями впливу Співтовариства й засобами їхнього досягнення має забезпечуватися за будь-яких обставин. У цьому й полягає актуальність дослідженого питання.

Історично цей принцип набув розвитку в німецькому праві в ХІХ–ХХ ст., звідки його й було запозичено правом ЄС. Верховний (пізніше Конституційний) суд Німеччини «вивів» принцип пропорційності з кодифікації прусського права

ХVІІІ ст., коли Кодекс публічного права уповноважив поліцію застосовувати тільки необхідні засоби для забезпечення громадського порядку, спокою та безпеки [5, с. 70].

Спочатку принцип пропорційності був визнаний Судом ЄС, а згодом був включений Договором про ЄС у Лісабонській редакції в систему принципів, що регулюють здійснення компетенції ЄС. Зараз разом з іншими принципами компетенції ЄС він закріплений у ст. 5 цього Договору: «Відповідно до принципу пропорційності зміст і форма дій Союзу не виходять за рамки того, що необхідно для досягнення цілей Договорів» [3].

Протокол про застосування принципів субсидіарності та пропорційності, ухвалений у 2007 р. разом з Лісабонським договором вказує, що кожен з інститутів ЄС при здійсненні своїх повноважень повинен слідувати принципу пропорційності [4, с. 520].

У більш розгорнутому формулюванні принцип звучить так: для досягнення певної мети органи влади не можуть покладати на громадян зобов'язання, які перевищують установлені межі необхідності, що впливають з публічного інтересу. Якщо встановлені зобов'язання явно непропорційні цілям, такий захід може бути визнаний недійсним, оскільки збиток для тих, чиї інтереси зачіпаються, перевищує позитивний результат, одержаний у публічних інтересах [2, с. 34].

Тобто, зазначений принцип передбачає чіткий зв'язок між засобами та цілями законодавства ЄС, при цьому користь для суспільства має бути більшою, ніж завдані незручності.

Контроль за дотриманням принципу пропорційності при реалізації компетенції інституцій Союзу здійснюють національні парламенти. Законодавчі акти повинні мотивуватись і обґрунтовуватись на відповідність зазначеному принципу.

Принцип пропорційності стосується всіх сфер компетенції Європейського Союзу (не тільки спільної компетенції ЄС та держав-членів, але й виключної компетенції Союзу), а також більше стосується конкретних заходів – вимагає, щоб заходи Співтовариства не створювали надмірних проблем для держав-членів [7, с. 25].

Відповідно до цього принципу ЄС повинен уникати покладання невиправданих адміністративних формальностей або фінансових витрат на всіх суб'єктів. У зв'язку з цим стосовно законодавчих актів Союзу у вищезазначеному Протоколі сказано: «Проекти законодавчих актів враховують необхідність забезпечувати такий стан справ, при якому будь-які фінансовий тягар або адміністративні видатки, покладені на Союз, на національні уряди, на регіональні або місцеві органи, на господарюючих суб'єктів і на громадян, були якомога більш низькими і відповідними до поставленої цілі» [3].

Принцип пропорційності має безпосередній зв'язок з принципом гуманізму, оскільки сприяє блокуванню аморального підходу «мета виправдовує засоби». При виборі правових засобів слід враховувати широкий спектр різноманітних факторів з тим, щоб результат відповідав базовим засадам гуманізму.

Необхідно зазначити, що принцип пропорційності також пов'язаний з принципом субсидіарності, який закладає основи відносин між національною та наднаціональною владою. Сутність його полягає в тому, що Євросоюз має право вживати тих чи інших заходів лише за умови, що відповідна мета не може бути належним чином досягнута державами-членами. Співвідношення принципів субсидіарності й пропорційності визначається як їхнє послідовне застосування, тобто якщо буде визнано, що прийняття тих або інших заходів (норм) необхідно на рівні ЄС, на цьому припиняється дія принципу субсидіарності й у свої права вступає принцип пропорційності, який і буде визначати, які заходи (дії, норми) повинні бути прийняті. Інакше кажучи, принцип пропорційності не втручається в процес вибору: чи необхідно діяти Європейському Союзу, чи ні. На питання: чи має ЄС діяти чи ні? – відповідає принцип субсидіарності, а принцип пропорційності визначає, до якого ступеня (як) повинен діяти Євросоюз [6, с. 53].

Саме ці два принципи встановлюють баланс стосунків між державами-членами та органами ЄС, забезпечують їм правовий каркас поведінки. Сутність даної пари принципів полягає в обмеженні влади органів

Союзу щодо національних. Логіка принципу пропорційності та субсидіарності діалектична. З одного боку, йдеться про обмеження повноважень органів ЄС. З іншого – саме завдяки зазначеним принципам може відбуватися глибоке інтеграційне партнерство держав-членів Європейських Спільнот у багатьох сферах суспільних відносин, щодо яких таке інтенсивне зближення первинно не передбачалося. [1]

Принцип пропорційності також є універсальним і незмінним гарантом захисту основних прав і свобод людини за допомогою їх збалансованого обмеження та забезпечення гармонії в суспільстві.

У ч.1 ст. 52 Хартії основних прав Європейського Союзу міститься згадка про цей принцип: «Будь-яке обмеження на здійснення прав та свобод, гарантованих цією Хартією, повинно відбуватися на підставі закону без шкоди для сутності цих прав та свобод. Застосовані відповідно до принципу пропорційності, обмеження можуть бути встановлені тільки у випадку, якщо вони є необхідними і дійсно відповідають цілям та загальним інтересам, які визнані Союзом, або потреби захистити права та свободи інших осіб».

Головне застосування вказаних принципи знайшов у практиці Європейського суду з прав людини.

Чи не вперше термін «пропорційність» було використано Європейським судом з прав людини в справі «National Union of Belgian Police v. Belgium» (1975 рік). Зокрема, у рішенні Суду, ухваленому по даній справі, зазначено, що відмінності в ставленні до особи повинні мати об'єктивне й розумне виправдання, тому слід зважати на ціль та конкретну природу заходів обмеження, беручи до уваги домінуючі в демократичному суспільстві принципи. Різниця в застосуванні конвенційних прав повинна мати не лише законну мету, але й пропорційний зв'язок між застосовуваними заходами й метою, яку вони переслідують.

Характерні приклади застосування принципу пропорційності можна знайти в справах, які стосуються права на свободу слова, гарантованого ст. 10 Конвенції. У справі «Tammer v. Estonia» Європейський суд з прав людини підкреслив, що «має визначити, чи було втручання у цій справі пропорційним правомірній меті та чи були підстави, наведені державними органами влади на виправдання даного втручання, відповідними й достатніми».

Звичайно, застосування даного принципу не обмежується вказаною категорією справ. У справі «Aliev v. Ukraine» Суд розглядав скаргу за-

явника на те, що йому дозволялося одержувати лише шість посилок й три бандеролі на рік, що створювало перешкоду здійсненню права на повагу до листування. Розглянувши факти справи, Суд зазначив: «маючи на увазі межі розсуду, що має Уряд при врегулюванні в'язничного життя, вжиті заходи були пропорційні меті запобігання заворушенням та злочинам».

Завдяки діяльності Суду в праві Конвенції щодо кожного з прав людини склалися критерії припустимого втручання держави, засновані на принципі пропорційності, внаслідок чого він здобуває універсальне значення. Незалежно від конкретних формулювань обмежень прав людини при оцінці їхньої правомірності й виправданості Суд послідовно вирішує чотири групи питань: 1) чи було передбачене законом те обмеження (втручання), що заперечується; 2) чи переслідувало воно одну з легітимних цілей, зазначених у Конвенції; 3) чи було воно необхідним у демократичному суспільстві; 4) чи було воно розмірним до тієї правомірної мети, яка переслідувалась [2, с. 35].

Отже, принцип пропорційності посідає важливе місце в системі принципів права, створюючи умови для реалізації в суспільстві начал справедливості, рівності, свободи й гуманізму, режим сприяння захисту публічних і приватних інтересів у національних та наднаціональних правових системах забезпечуючи збалансованість юридичних засобів, їх відповідність цінностям європейського права.

Література:

1. Андрійчук О. Роль комунітарних принципів у процесі застосування права ЄС [Електронний ресурс] // Юридичний журнал «Юстиніан». – № 3. – 2007. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2585>
2. Погребняк, С. Додержання принципу пропорційності як умова правомірності нормативно-правових актів [// Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 4. – С. 33–43.
3. Право Європейського Союзу: учеб. пособие [Електронний ресурс] / С. Ю. Кашкин [и др.]; отв. ред. С. Ю. Кашкин. – М: Проспект. – 2008. – 304 с. – Режим доступу: http://stud.com.ua/54613/pravo/pravo_eyvropayskogo_soyuzu_t_1
4. Стрельцова О. В. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу // Правова держава: Щорічник наук. пр. – 2003. – Вип. 14. – С. 516–527.
5. Тоцький Б. А. Принцип пропорційності: історичний аспект і теоретичні складові // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 70–74.

6. Фуфалько Т. М. Місце принципу пропорційності в системі принципів права/ Т. М. Фуфалько // Право і Безпека. – 2012. – № 1. – С. 50–55.

7. Шевчук Б. М. Засади функціонування Європейського Союзу / Б. М. Шевчук // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 44(1). – С. 21–28.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. В. Коптіков¹

ПОРІВНЯННЯ ТА АНАЛІЗ ПІДСТАВ ОБРОБКИ «ЧУТЛИВИХ» ДАНИХ ЗА ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ» ТА ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У праві Європейського союзу (далі – ЄС) «персональні дані» визначаються як інформація, що пов'язана з ідентифікацією або можливою ідентифікацією фізичної особи, тобто інформація про особу, ідентичність якої відкрито встановлена або ж може бути встановлена за допомогою отримання додаткової інформації.

1 червня 2010 року Верховна Рада прийняла Закон «Про захист персональних даних» № 2297-VI (далі – Закон), який створив належні правові засади забезпечення захисту персональних даних в Україні та привів законодавство країни у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема, Конвенції Ради Європи № 108 про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (далі – Конвенція) та Директиви 95/46/ЄК «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» (далі – Директива).

Право ЄС забороняє обробку чутливих даних. Проте у пунктах 2 та 3 статті 8 Директиви можна знайти вичерпний перелік винятків із цієї заборони. Ці винятки включають пряму згоду суб'єкта персональних даних.

Закон встановлює можливість обробки чутливих даних, за умови надання суб'єктом персональних даних однозначної згоди на обробку таких даних. Мається на увазі, що надання згоди має бути таким, що не викликає жодних сумнівів у її наданні. Незважаючи на це положення,

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

у національному законодавстві може бути передбачено, що згода на використання чутливих даних не є достатньою правовою підставою для надання дозволу на їх обробку, коли, наприклад, у надзвичайних ситуаціях, обробка здійснюється з незвичайними для суб'єкта персональних даних ризиками. Так, статтею 25 Закону передбачено можливість відступу, серед іншого, від положень статті 7 Закону, якщо це: 1) передбачено законом; 2) необхідно/пропорційно; 3) переслідує одну з легітимних цілей: національної безпеки, економічного добробуту або захисту прав і свобод суб'єктів персональних даних чи інших осіб.

Згідно з підпунктом «е» пункту 2 статті 8 Директиви здійснення обробки не заборонено, якщо це стосується даних, які явно оприлюднені суб'єктом персональних даних. Закон також дублює цю норму у пункті 8 частини 2 статті 7. Це положення передбачає, що дії суб'єкта персональних даних, спрямовані на оприлюднення його або її даних, мають тлумачитись як такі, що наводять на думку про його або її згоду на використання таких даних.

В свою чергу, Директива встановлює, що чутливі дані також можна обробляти, якщо це необхідно для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних. Для того, щоб така обробка чутливих даних відбувалась з дотриманням законних вимог, необхідно щоб було неможливо поставити питання суб'єкту персональних даних для отримання згоди через втрату ним або нею свідомості або його/її відсутність та неможливість встановити з такою особою зв'язок.

Законні інтереси інших осіб також можуть бути підставою для здійснення обробки чутливих даних в таких випадках: – коли обробка необхідна для захисту життєво важливих інтересів іншої особи, коли суб'єкт персональних даних не може дати згоду через недієздатність; – коли обробка чутливих даних використовується в сфері трудового права, як, наприклад обробка даних про здоров'я у контексті особливо небезпечної роботи, або про релігійні переконання, наприклад, у контексті релігійних свят; – коли фундації, асоціації чи будь-які інші неприбуткові організації у політичних, філософських, релігійних чи профспілкових цілях здійснюють обробку даних своїх членів, спонсорів або інших зацікавлених сторін (такі дані є чутливими, тому що розкривають релігійні чи політичні переконання цих осіб); – чутливі дані використовуються у контексті судового провадження або адміністративним органом для порушення, виконання або захисту судового позову. -окрім того, відповідно до пункту 3 статті 8

Директиви, коли медичні працівники використовують дані про здоров'я з метою медичного обстеження та лікування, керівництво цих служб також відносять до таких винятків. Окремою гарантією є те, що особи визнаються «працівниками, які надають медичні послуги» лише тоді, коли вони беруть на себе професійне зобов'язання зберігати медичну таємницю.

Вказані Директивою вимоги фактично повністю дублюються у пунктах 2–6 частини 2 статті 7 Закону.

Окрім того, відповідно до п. 4 ст. 8 Директиви, держави-члени можуть вносити додаткові цілі для обробки чутливих даних доти, доки: – обробка персональних даних здійснюється задля значного суспільного інтересу; – додаткові цілі передбачено у національному законодавстві або у рішенні наглядового органу; – національне законодавство або рішення наглядового органу містять необхідні гарантії ефективного захисту інтересів суб'єктів персональних даних.

Також, пункт 4 статті 8 Директиви встановлює, що обробка даних, що стосуються правопорушень, обвинувачення у кримінальних справах чи засобів безпеки, може проводитися тільки під контролем офіційного органу або якщо національне законодавство передбачає відповідні спеціальні гарантії, з винятками, що можуть бути надані державою-членом відповідно до національних положень, що передбачають відповідні спеціальні гарантії.

Закон з цього приводу встановлює дозвіл на обробку чутливих категорій даних, якщо вона стосується вироків суду, виконання завдань оперативно-розшукової чи контррозвідувальної діяльності, боротьби з тероризмом та здійснюється державним органом.

В цілому можна констатувати той факт, що положення Закону України «Про захист персональних даних» щодо підстав обробки «чутливих» даних збігаються з тим, що зазначається в законодавчих актах органів Європейського Союзу. Проте, необхідно підкреслити те, що міжнародні стандарти у сфері захисту персональних даних відносять їх досить великий масив саме до чутливих. Цим пояснюється важливість застосування особливих та додаткових правових гарантій захисту персональних даних під час їх обробки, а також залишає вкрай важливим питання гармонізації національного законодавства з вказаним законом та положеннями права Європейського Союзу.

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ РАДІ

Однією з характерних ознак сучасного етапу розвитку європейської інтеграції є розширення та ускладнення форм інституційної системи ЄС. У пост-Лісабонській системі головування запроваджено посаду Президента порівняно нового інституту – Європейської Ради. Головною функцією Європейської Ради є визначення основних напрямів зовнішньої та внутрішньої політики ЄС. Відповідно до установчих договорів Європейська Рада надає Союзу необхідні для його розвитку імпульси і визначає його загальні політичні орієнтири та пріоритети. Інша, не менш важлива функція – політичного арбітражу. Зважаючи на ці основні напрями діяльності Європейська Рада може бути визначена центром політичної координації Союзу; в цілому за своїм статусом нагадує колективного голову національної держави. Новий підхід до головування в Європейській Раді сприяв поширенню у суспільстві хибного сприйняття Голови (Президента) Європейської Ради Президентом ЄС, посада якого в інституційному механізмі ЄС на сьогодні відсутня. Президент Європейської Ради лише очолює цей орган, організує його роботу, а також представляє Європейський Союз на міжнародній арені, проте така функція обмежена певними сферами і не належить йому на виключному праві.

Введення посади Президента Європейської Ради змінило інституційний баланс в політичній системі ЄС, тому доцільним буде поглиблено дослідити інститут президентства в ЄС, встановити його місце в інституційній архітектурі ЄС та його роль у подальших етапах інтеграційних процесів ЄС на їх нових рівнях.

Європейський Союз – це чітко структуроване утворення, що переслідує конкретні цілі. Їхньому досягненню покликана служити система інститутів і органів, утворених на основі установчих договорів, актів вторинного права і спеціальних угод [2, с. 21]. Ця система інституцій на сучасному етапі інтеграції цілком виправдано зазнає свого реформування. Так за Лісабонським договором серед інших змін щодо системи управління ЄС було запроваджено посаду Президента Європейської

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ради – постійного голову, який здійснює загальне керівництво її діяльністю. Раніше таке керівництво здійснювала головуюча в Раді ЄС у відповідний шестимісячний термін держава. Збільшення тривалості терміну головування, вважаємо, має сприяти послідовності та організованості у діяльності Президента. Зміни в такій системі управління вищим політичним органом об'єднаної Європи шляхом запровадження постійної посади президента Європейської Ради було запропоновано також в проекті Конституції Європейського Союзу. Проте цей акт так і не набув чинності.

Що стосується повноважень Президента Європейської Ради, то вони закріплені у статті 15 Договору про ЄС, відповідно до якого він: 1) очолює Раду та керує її роботою; 2) забезпечує підготовку і послідовність роботи Європейської ради у співпраці з Головою Комісії та на основі роботи Ради із загальних питань; 3) докладає зусиль, що сприяють єднанню та консенсусу в Європейській Раді (тому іноді Президентів Ради надають роль «спікера» та своєрідного «лобіста», який всіма можливими «легітимними» способами намагається забезпечити єдність та консенсус в очолюваному ним інституті [1, с. 135]); 4) звітує Європейському Парламентові після кожного засідання Ради. Президент скликає, організовує та проводить засідання Європейської Ради. Він також слідкує за тим, щоб прийняті Радою рішення були втілені життя [6, с. 3]. Крім цього, він забезпечує на своєму рівні зовнішнє представництво Союзу в питаннях спільної зовнішньої та безпекової політики без шкоди повноваженням Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки. Отже, як вже зазначалося, це не є його виключними повноваженнями, однак слід зазначити, що таке узагальнене формулювання цієї норми на практиці здатне породжувати проблему неточного розмежування наданих їм повноважень.

Президент Європейської Ради обирається останньою на два з половиною роки з правом переобрання на один стром шляхом прийняття рішення кваліфікованою більшістю. При цьому установчими договорами передбачена можливість припинення повноважень Президента Європейської Ради за тією ж процедурою. В науковій літературі висловлюються побоювання, що запроваджений денационалізований підхід до головування в Раді «посуває» принцип рівності між державами-членами порівняно з попередньою почерговою системою керування у Раді [4, с. 195]. Проте з цього приводу варто зазначити, що на різних етапах ін-

теграційних процесів держави-члени вже неодноразово відмовлялись від певних атрибутів, що символізують їх рівне становище; до того ж запроваджена Лісабонським договором нова система головування у ЄС є результатом їх свідомої волі.

Важливим при обранні Президента Ради є дотримання принципу несумісності, згідно якого він не може одночасно обіймати національну посаду. Дане застереження є принциповим для забезпечення його незалежності, так би мовити, «вільного мандату» та діяльності в цілях та на благо всіх громадян ЄС. Разом з тим установчими договорами не встановлено подібних обмежень щодо наявності мандату в інших європейських органах. З цього випливає, що Президент Ради може водночас бути членом Європарламенту, а також Головою Європейської комісії, який і так бере участь у засіданнях Європейської ради, що в свою чергу є «лазівкою» до спільної (одноманітної) президентської позиції Союзу в цілому.

Таким чином, інститут президентства Європейської Ради вбирає в себе не лише адміністративні, а й функції політичного керівництва. Зважаючи на це, в науковій літературі висловлюється думка, що роль Президента Європейської Ради є досить вагомою як всередині самого Союзу, так і за його межами, а тому припускається можливість перетворення його посади *de facto* у Президента ЄС [1, с. 134]. Вже сьогодні існують пропозиції щодо об'єднання посади Президента Європейської Ради та Голови Ради ЄС в єдину позицію («the big doublehat») [5, с.8].

Європейська Рада розглядається як головна рушійна сила інтеграції, адже в системі влад вона займає одну з ключових позицій. Тому не дивно, що навколо посади керівника цієї інституції точаться чисельні дискусії.

Норми установчих договорів щодо президентства у керівних інститутах ЄС у вигляді, у якому вони діють на сьогодні є вираженням компромісу різних думок щодо головування в ЄС. При цьому неточність у формулювання повноважень Президента Ради у сфері представництва Союзу на міжнародній арені та запроваджена пост-Лісабонська система «множинного лідерства» може провокувати «юрисдикційне тертя» між головними посадовими особами ЄС, особливо у сферах спільних інтересів.

Однак, проаналізувавши місце Президента Європейської Ради в системі інституційної архітектури ЄС відповідно до установчих договорів, слід погодитися з тезою, що інститут Президентства в Європейській Раді немов би «накладається» на інституційну систему, передбачену установчими договорами, формально не обмежуючи компетенцію інших інсти-

тутів і не підмінюючи їх [4, с. 206]. Хоча паралельне існування декількох центрів управління завжди містить в собі ризик їх непорозуміння.

Література:

1. Волоско Я. Правовий статус Президента Європейської ради ЄС за Лісабонським договором 2007 року // Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини. – 2011. – Випуск 28. – С.132–138.
2. Яковюк І. В. Про особливості прояву принципу поділу влади в інституціональній системі Європейського Союзу: постановка питання // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Вип 5. – 2003. – С.17–27.
3. Теорія та практика Європейського врядування : навч. посібн. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, І. Д. Шумляєва, Н. М. Рудік. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – 216с.
4. Aleksandra Szczerba-Zawada. The President of the European Council and Other Formats of Presidency in the European Union: (Un)Constructive Ambiguity in the EU Political System. / *Studia Iuridica Lublinensia* vol. XXV, 2, 2016. – С.193–209. – Режим доступу: <http://journals.umcs.pl/sil/article/viewFile/512/pdf>.
5. The European Council and the European Parliament. Rivals or Partners in the Institutional Architecture of the EU? – 2016. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.summit.uni-koeln.de/sites/summit/user_upload/Dossier_EP-EUCO.pdf.
6. The European Council and the Council: two institutions acting for Europe. September 2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC0313335ENC.pdf

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

Ю. С. Корж¹

ЄВРОПЕЙСЬКА СЛУЖБА ЗОВНІШНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОРПУС ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Одним з найбільш актуальних та суперечливих напрямків розвитку Європейського Союзу є інтеграція у сфері зовнішньої політики та безпеки. Тобто здійснення такої зовнішньої політики, яка б виражала волю держав-членів, однак була б спільною та узгодженою на рівні ЄС.

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

З початку зовнішня політика відмежовувалася від сфери європейської інтеграції, тому що держави-члени не могли передати такі повноваження на наднаціональний рівень. Згодом виникла ідея проведення єдиної зовнішньої політики, спрямованої на створення уніфікованої позиції ЄС щодо зовнішніх міжнародних відносин [1, с. 43]. Більш того, мова йшла не лише про узгодження думок і вироблення єдиного виваженого рішення, а створення відповідного інституційного механізму, який був би здатний виражати спільну волю Союзу.

Значну роль у реалізації зазначеної ідеї відіграв Лісабонський договір, який запровадив посаду Верховного представника Союзу з питань закордонних справ та політики безпеки. Також було визначено необхідність створення Європейської служби з питань зовнішньої діяльності (далі – ЄСЗД), яка б співпрацювала з дипломатичними службами держав-членів та допомагала реалізовувати зовнішню політику [2].

На виконання вимог Лісабонського договору 26 липня 2010 року було прийнято Рішення Ради ЄС 2010/427/ЄС про встановлення організації та функціонування Європейської служби зовнішньої діяльності [3]. Метою прийняття даного рішення було створення органу, який би здійснював спільну зовнішню політику Європейського Союзу. Рада ЄС визначила основні юридичні рамки та організаційну структуру новоствореного органу, а також окреслила його головні функції. В той же час, залишилися без уваги важливі процедурні аспекти функціонування, які мають вироблятися вже під час безпосередньої діяльності.

Під час створення дипломатичної служби виникали суперечності між інституціями ЄС стосовно місця ЄСЗД в інституційній структурі та рівні її незалежності під час здійснення повноважень. Передові держави-члени ЄС прагнули поширювати власні зовнішньополітичні позиції і тому пропонували розширити компетенцію Верховного представника та ЄСЗД за рахунок повноважень Європейської Комісії, в той же час, зберігаючи контроль за діяльністю ЄСЗД з боку Європейської Ради [4, с. 27]. З іншої сторони, Єврокомісія не бажала поступатися власними повноваженнями. Тому виникла ситуація, за якої ключові суб'єкти переговорів не були зацікавлені у створенні незалежного та ефективного органу. Натомість за ЄСЗД був закріплений формальний статус, а компетенція була пов'язана з допомогою Верховному представнику у виконанні ним своїх повноважень, що обмежувало її адміністративний потенціал та бюджетну самостійність.

На сьогодні ЄСЗД активно співпрацює з іншими інституціями та органами ЄС. Основними партнерами є Європейська Рада, Європейська Комісія та Європейський парламент.

Зовнішня політика ЄС визначається Європейською Радою та Радою з іноземних справ, яка об'єднує міністрів закордонних справ держав-членів щомісяця у Брюсселі. Після визначення Радою зовнішньої політики, ЄСЗД уповноважена її реалізовувати [5].

Співробітництво ЄСЗД та Комісії полягає у виробленні комплексно-го підходу до зовнішньої політики ЄС. Більш того, засідання Комісії часто стосуються питань міжнародної торгівлі та розвитку, на яких присутній Верховний представник.

І, нарешті, щодо Європарламенту. Верховний представник регулярно звітує перед Парламентом щодо зовнішньої політики та діяльності членів ЄСЗД.

Відповідно до Рішення 2010/427/ЄС завданнями ЄСЗД є: підтримання Верховного представника у виконанні його повноважень стосовно проведення загальної зовнішньої політики та політики безпеки; сприяти розвитку такої політики і забезпечити узгоджену зовнішню діяльність ЄС; допомога Голові Ради ЄС, Голові Європейської Комісії та безпосередньо Комісії при виконанні ними функцій у сфері зовнішніх відносин [3].

Таким чином, основною функцією ЄСЗД є координаційна функція, яка полягає у проведенні злагодженої зовнішньої політики. Більш того, ЄСЗД має здійснювати як горизонтальну (між інституціями ЄС), так і вертикальну (між державами-членами) координацію. Це передбачає складний процес узгодження позицій різних держав та інституцій, кожна з яких бажає посилити власний вплив у розвитку євроінтеграції [1, с. 44]. Також ЄСЗД має сформувавати спільну позицію та виразити її «зовнішньому світу», тобто виконувати внутрішню та зовнішню дипломатичну діяльність.

Незважаючи на те, що рішення про створення ЄСЗД було прийняте ще в 2010 році, вона лише нещодавно почала працювати в активному режимі. Значну частину повноважень виконував Верховний представник Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки та Європейська Комісія. Тобто ЄСЗД з 1 січня 2011 року діє лише формально. Увесь цей час інститути ЄС пропонували та оцінювали перспективи діяльності самостійного дипломатичного корпусу Європейського Союзу, адже створена служба є абсолютно новим утворенням.

На сьогодні, ЄСЗД визначається як дипломатичний корпус Європейського Союзу [5]. Але це не класичний приклад дипломатичної служби, тому що у функціональному аспекті деякі повноваження значно обмежені або відрізняються від типових дипломатичних. Так, ЄСЗД координує сфери кризового регулювання та планування цивільно-військових операцій. При цьому, позбавлена функцій візового забезпечення та консульської підтримки. Тому, науковці визначають ЄСЗД як інноваційний, експериментальний орган зовнішньої політики інтеграційного об'єднання, що синтезує позиції його учасників та виступає від його імені у взаємовідносинах із зовнішнім світом [1, с. 45]. Варто зазначити, що ЄСЗД не підміняє національні дипломатичні служби.

Крім того, на особливий статус ЄСЗД вказує положення ст. 1 Рішення 2010/427/ЄС, відповідно до якого ЄСЗД складається з центрального (головного) управління та делегацій ЄС в третіх країнах та міжнародних організаціях [3]. Тобто представництва ЄС мають статус не місій чи посольств, а саме делегацій. Головне управління поділяється на департаменти за географічним та тематичним критерієм. Географічно ЄСЗД складається з п'яти великих департаментів, що охоплюють різні регіони світу – Азійсько-Тихоокеанський регіон, Африка, Європа та Центральна Азія, Близький Схід і Північна та Південна Америка. Стосовно тематичних підрозділів, то вони вирішують різноманітні питання, зокрема: права людини, міграція, реагування на кризи та адміністративні і фінансові питання [5].

Нині у світі діє 139 делегацій, головною метою яких є представництво ЄС у країнах, де вони розташовані і просування цінностей та інтересів ЄС. Вони несуть відповідальність за усі сфери взаємовідносин між ЄС та приймаючою державою. З функціональної точки зору, делегації виконують важливу дипломатичну роль щодо підвищення обізнаності та розуміння ЄС. Крім того, вони, на прохання держави-члена, забезпечують консульський захист громадян ЄС у третіх країнах.

Європейський Союз загалом, і ЄСЗД зокрема, відіграють важливу роль у забезпеченні захисту прав людини, розвитку та торгівлі, співпрацюють з різноманітними організаціями та сприяють підтриманню миру у всьому світі.

Яскравим прикладом внеску до вирішення конфліктів є врегулювання ядерної програми Ірану. Так, у 2015 році після двох років мирних переговорів під керівництвом дипломатичної служби ЄС було досягнуто

згоди щодо прийняття міжнародного рішення з врегулювання ядерної програми [5]. Іран запевнив, що за жодних обставин не буде розробляти чи отримувати ядерну зброю. На сьогодні діє Комітет нагляду за дотриманням даної угоди.

Крім того, завдяки своїй політичній та економічній підтримці, ЄС здійснює вагомий вплив на збереження миру на території Західних Балканів з моменту конфлікту в Югославії [5].

Ключовим аспектом зовнішньої діяльності ЄС є захист прав людини, що виражається у проведенні політичних переговорів з третіми державами, здійсненні політики розвитку і підтримки таких країн та участь у форумах на рівні міжнародних організацій. Політика ЄС у сфері прав людини також поширюється на такі сфери як: смертна кара, тортури, свобода вираження думок.

ЄСЗД як дипломатична служба ЄС впливає також на розвиток торговельних відносин, забезпечення глобальної безпеки, надання гуманітарної допомоги, забезпечення охорони навколишнього природного середовища та боротьби зі зміною клімату, тощо.

Таким чином, створення Європейської служби зовнішньої діяльності є значним кроком у формуванні інноваційної моделі дипломатичної служби. Вона має значний інституційний потенціал і відіграє важливу роль у зовнішньополітичній діяльності Союзу. Необхідно відзначити, що діяльність ЄСЗД стала більш ефективною з розширенням повноважень та збільшенням незалежності у прийнятті рішень. Безумовно, остаточне оформлення дипломатичного корпусу ЄС ще не відбулося, однак на сьогодні ведуться активні дії щодо подолання фрагментарної зовнішньої політики.

Література:

1. Ціватий В. Дипломатія та європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект / В. Ціватий, О. Шаповалова // Зовнішні справи. – 2013. – № 3. – С. 42–45.

2. Договір про Європейський союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

3. Council Decision 2010/427/EU of 26 July 2010 establishing the organisation and functioning of the European External Action Service (Official Journal of the European Union, 201, 3.8.2010, pp. 30–40).

4. Ціватий В. Дипломатія та Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект [Текст]: частина 2 / В. Ціватий, О. Шаповалова // Зовнішні справи. – 2013. – N 4. – С. 26–30.

5. About the European External Action Service (EEAS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. В. Корсун¹

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПІД ВПЛИВОМ ПРАКТИКИ СУДУ ЄС

Проблема дослідження природи та сутності інституту громадянства Європейського Союзу не втрачає своєю актуальності як у доктринальній, так і практичній площинах. Зважаючи на особливу політико-правову природу ЄС, впровадження загальносоюзного громадянства мало слугувати, з одного боку, активізації власне інтеграційних процесів, а з іншого, запровадженню додаткових гарантій ефективності захисту прав людини на рівні Союзу. У цьому контексті непересічного значення набуває діяльність і практика Суду ЄС, які суттєво вплинули на динаміку розвитку та змістовне наповнення правового статусу громадянина Союзу.

Введення в дію інституту загальноєвропейського громадянства відбулося внаслідок набрання чинності Договором про Європейський Союз. Інститут громадянства ЄС був запроваджений аби забезпечити захисту прав та інтересів громадян держав-членів, бути відображенням європейської єдності, а також сприяти якомога міцнішому зв'язку між Союзом та громадянами держав-членів [2, ст.9].

Громадянство ЄС, як і Європейський Союз взагалі, викликав науковий інтерес багатьох науковців, породивши гострі дискусії щодо визначення його мети, змісту і правової природи, а також співвідношення з національним громадянством [2, ст.3]. У вітчизняній юридичній науці

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

комплексних праць, присвячених громадянству Європейського Союзу мало [3; 9]. Так, О. В. Журавка досліджував громадянство ЄС крізь призму міжнародно-правової характеристики громадянства, С. А. Янковський – з позицій права ЄС та міжнародного права [2, ст.4].

Журавка О. В. зазначав, що в міжнародному праві громадянство відіграє, як правило, роль умови виникнення міждержавних прав та обов'язків [1, ст. 12]. Янковський С. А. говорив, що Європейське громадянство ніби доповнює національне, є субсидіарним, але не змінює і не скасовує його [4, ст. 268].

Визначення громадянства Європейського Союзу міститься у Договорі про функціонування ЄС (ст. 20): «Кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства не замінюючи його» [3, ст.42].

Правовий статус громадянина країни – члена ЄС у цілому можна розглядати як доповнений відповідними правами, свободами і обов'язками громадянина статус людини. Інакше кажучи, через особливий правовий зв'язок даної особи з державою впливає і особливий правовий статус громадянина.

Важливим є те, що загальноєвропейське громадянство не перешкоджає особі реалізовувати в повному обсязі усі права і обов'язки надані їй як громадянину конкретної держави-члена ЄС і разом з тим гарантує їй отримання комплексу додаткових прав і свобод. Перш за все до таких додаткових прав передбачених статтею 20 Договору про функціонування ЄС належать:

(а) право на вільний рух та проживання в межах території держав-членів;

(б) право обирати та бути обраними на виборах до Європейського Парламенту та на місцевих виборах в своїй державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави;

(с) право користуватися на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянами якої вони є, захистом дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави;

(д) право на звернення до Європейського Парламенту, Європейського Омбудсмена та установ і дорадчих органів Союзу будь-якою мовою Договору та отримання відповіді цією ж мовою [10, ст. 42].

Ключова роль у забезпеченні правового статусу громадян ЄС належить Суду ЄС, який не лише є головним органом захисту права ЄС, але й практика якого дає потужний імпульс для розвитку і розширення змісту прав громадян Союзу.

Вперше, фундаментального значення громадянство ЄС отримувє після справи *Michelleletti* [5].

Так, в даній справі йшлося про можливість біпатрида, який мав подвійне громадянство (Італії та Аргентини), вільно реалізувати право на проживання та приватну стоматологічну діяльність на території Іспанії. Проблема полягала у тому, що Цивільним кодексом Іспанії передбачалося у випадку подвійного громадянства, якщо жодне з них не є іспанським, особа визнається громадянином тієї держави, де вона проживає. Тож Мікелетті вважався громадянином Аргентини, тобто громадянином третьої держави, а згідно з іспанським законодавством йому не гарантувалися права, що випливали з установчих договорів Співтовариств. Але Суд ЄС вирішив, що статус особи як біпатрида не позбавляє її права користуватися правами, що випливають із загальноєвропейського громадянства, навіть якщо вона постійно проживала в країні свого іншого громадянства, що не є державою-членом Співтовариств. Суд відхилив аргумент Іспанії, яка намагалася обмежити значення італійського громадянства та визнав, що «Відповідно до міжнародного права, кожна держава-член, з урахуванням права Співтовариства, встановлює умови для набуття і втрати громадянства. Також, не припустимо для законодавства держави-члена є введення додаткової умови для визнання громадянства іншої держави-члена з метою здійснення основних свобод, передбачених в Договорі». У подальшому, з набранням чинності Маастрихтського договору, такий підхід було покладено в основу визнання особи громадянином ЄС.

Також досить вагомим значення набула справа *Grzelczyk* [6]. Саме у справі *Grzelczyk* Суд ЄС постановив, що «статус громадянина ЄС є основоположним статусом громадянина держави-члена і спрямований на те, щоб дозволяти особі, незалежно від державної належності та не порушуючи чітко передбачених винятків, користуватися таким самим правовим становищем, як і ті, хто знаходиться в такій самій ситуації». Тобто дане рішення обґрунтовує право особи, яка хоч і не є громадянином цієї держави-члена, вимагати ставлення до неї таке ж як і ставлення до власних громадян.

Пізніше Суд ЄС починає виходити за межі усталеної практики і торкається більш складних питань щодо обмеження рамок національного громадянства, і як наслідок, проблему обмеження суверенних прав держави, це такі відомі справи як Rottman [7] і Ruiz Zambrano [8] .

У справі Rottmann [7] Суд ЄС вперше зазначив, що, хоча держави-члени і вирішують питання щодо надання і позбавлення національного громадянства, але у випадках, коли наднаціональний статус громадянства ЄС може опинитися під загрозою, то потрібно керуватися саме принципами права ЄС.

Також потрібно згадати справу Zambrano [8], яка стосувалась колумбійських громадян, а саме подружжя Замбрано, які приїхали до Бельгії і зверталися за наданням притулку в 1999 і 2000 рр. Їх заяви були відхилені. Двоє дітей подружжя Замбрано народилися в Бельгії і отримали бельгійське громадянство для того, щоб з народження не опинитися у статусі осіб без громадянства. Подружжя неодноразово зверталось до органів влади щодо надання дозволу на проживання, але безрезультатно. На додаток бельгійська влада скасувала допомогу по безробіттю пану Замбрано на підставі того, що він був прийнятий працювати без дозволу на роботу. Пан Замбрано оскаржив дані рішення, стверджуючи, що він має право на проживання і доступ до роботи відповідно до Договору про ЄС або, принаймні, що він користується правом на проживання як батько неповнолітніх дітей, які є громадянами держави-члена і, таким чином, він звільняється від обов'язку мати дозвіл на роботу.

Суд ЄС відповідно до ст. 20 ДФЄС, заборонив відмовляти державі-члену стосовно права проживання громадянина третьої країни у цій державі, громадянами якої є його діти, і заборонив відмовляти у наданні права на роботу громадянину третьої держави. Тож, Європейський Суд вирішив, що пан Замбрано має повне право на проживання в Бельгії і не потребує дозволу на роботу у цій країні, оскільки двоє його малолітніх дітей є громадянами Бельгії і, отже, громадянами ЄС.

Новий підхід Суду у цих справах був направлений виключно на питання допустимого втручання держав-членів у здійснення тих прав європейцями, які їм належать в силу наявності у них громадянства ЄС.

Отже, рішення Суду ЄС мають набагато більший вплив на розвиток права ЄС у сфері громадянства ЄС, аніж зміни які відбуваються в установах договорах.

Таким чином можна зробити висновок, що у своїй практиці Суд ЄС намагається надати поняттю «громадянство ЄС» динамічний характер,

підтверджуючи пряму дію статей 20 і 21 ДФЄС. Отже, саме практика Суду ЄС дає поштовх для розвитку і удосконалення інституту громадянства Союзу. При здійсненні розгляду юридичних спорів Суд надає висновки і впливає на концепцію національного громадянства, змушуючи держав-членів застосовувати норми національного законодавства у відповідності до права ЄС.

Література:

1. Журавка О. В. Міжнародно-правова характеристика інституту громадянства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 1999. – 20 с.
2. Кулабухова А. В. Інститут громадянства Європейського Союзу (загально-теоретичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Харків, 2016. – 20 с. [
3. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності. – Х., 2010. – Вип. 107. – С. 13–22.
4. Янковський С. А. Громадянство ЄС: інститут міжнародного права чи інститут внутрішнього права держав Європейського Союзу? // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2012. – № 4. – С. 265–271.
5. Judgment of the Court of 07.07.1992 in the case C-369/90 Mario Vicente Micheletti and others v Delegación del Gobierno en Cantabria [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61990CJ0369>
6. Judgment of the Court of 20.09.2001 in the case C-184/99 Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-184/99>.)
7. Judgment of the Court of 02.03.2010 in the case C-135/08 Janko Rottman v Freistaat Bayern [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-135/08>.
8. Judgment of the Court of 08.03.2011 in the case C-34/09 Gerardo Ruiz Zambrano v Office national de l'emploi (ONEm) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-ex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009CJ0034>
9. Яковюк І. В. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 9. – Х. : Право, 2005. – С. 82–88.
10. Основи права Європейського Союзу : нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Харків : Право, 2015. – 328 с.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІГРАЦІЙНА КРИЗА НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Сучасний стан розвитку суспільних відносин в умовах процесу глобалізації, частих воєнних конфліктів, політичної нестабільності, розчленування країн за економічними показниками розвитку та загальним рівнем життя демонструє широкий спектр проблем пов'язаних з цими процесами, в тому числі міграційні потрясіння та кризи.

Як ми бачимо, саме країни європейського континенту в останній час найбільше стикнулися з так званою «кризою біженців». Незважаючи на те, що загалом міграція є стрижнем процесу глобального розвитку, масштаби і наслідки сучасної європейської міграційної кризи є тотальними і можуть породити негативні соціально-економічні наслідки для європейських країн і стати загрозою для невпинних інтеграційних перетворень і загального розвитку країн об'єднаної Європи.

Варто зазначити, що такі міграційні проблеми ставали предметом дослідження багатьох науковців та дослідників, серед яких Г. Луцишин, Т. О. Гнатюк, В. Чуєнко, О. А. Малиновська та інші.

Актуальність роботи зумовлена неефективною міграційною політикою більшості європейських держав та значним її впливом на політико-правові процеси, які відбуваються на теренах Європи крізь призму розпалення та загострення міжетнічних конфліктів та соціальних змін.

Метою роботи є комплексне дослідження та вивчення сучасної європейської міграційної кризи та пошук шляхів підвищення ефективності та загального удосконалення європейської міграційної політики. Для всебічного та детального аналізу проблеми при написанні статті було використано такі загальнонаукові методи дослідження: порівняльний, історичний, системний.

Т. О. Гнатюк у своїй роботі зазначає про невпинне збільшення кількості міжнародних мігрантів у світі з другої половини ХХ століття. Стрімкі вибухи міграційної активності були пов'язані з пошуком кра-

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

щого місця проживання. Наступний період сплеску такої активності припав на час після Другої світової війни. Необхідно зазначити, що цей період більше характеризувався еміграцією з Європи. На той час Сполучені Штати Америки залишалися країною, яка приймала найбільшу кількість мігрантів. Але все змінилося в 50-тих роках минулого століття, коли різке зростання виробництва в Європі стало вимагати більшої кількості кваліфікованих робітників. Що стосується нової хвилі міграції після 90-х років, то для цього періоду характерна нова видова характеристика мігрантів, що висвітлює проблему вимушеної міграції та їх різке збільшення: біженці, шукачі притулку, нелегальні, транзитні мігранти тощо [1].

Але реалії сьогодення дещо інші і не відповідають застарілим прогнозам. Європі тепер дуже важко впоратися з масовими потоками мігрантів з країн Африки та Близького Сходу через військові конфлікти в Сирії, політичні потрясіння на території Іраку, Лівії тощо. Таким чином, адміністративна криза, тобто недостатньо врегульовані процедурні питання прийняття мігрантів; загибель тисяч людей, які намагаються втекти від страждань; радикалізація настроїв великої частини населення приймаючих держав – це складові частини загальної «кризи біженців» на теренах Європи, що є явною загрозою фундаментальним першоосновам та цінностям Європейського Союзу.

Як наголошується у міжнародних документах, біженці – це особи, які внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебувають за межами своєї країни та не можуть або не бажають користуватися захистом цієї країни внаслідок таких побоювань [4].

На думку В. Чуєнко криза – це негативне явище, яке зумовлене впливом зовнішніх або внутрішніх чинників, що призводять до відхилення від рівноважного стану, яке досягло крайньої точки та потребує негайного якісно нового реагування. Автор доводить, що проблемі з біженцями, яка постала сьогодні перед Європейським Союзом, притаманні всі ознаки кризового явища та пропонує виділити ключові ознаки, що характеризують європейську кризу біженців: незаконний перетин кордону; контрабанда; ксенофобія (оскільки в цьому контексті європейці мають побоювання щодо спокою та стабільності у своїх країнах, що призводить до зростання нетерпимості до біженців. До

речі, з цього приводу також висловлювалися науковці і говорили в цьому контексті про маргінальні тенденції, які поглиблюються і це може загострити внутрішньополітичну конфліктність, що неминуче може призвести до розмивання ідентичності європейських націй, саме на цьому тримається позиція внутрішньоєвропейських націоналістів [2]); зatoryжний характер проблеми; недостатність фінансів для утримання біженців; проблеми з поставками продуктів харчування; відсутність роботи; проблеми з освітнім рівнем осіб, які звертаються за наданням статусу біженців, особливо великий поріг безграмотності у молоді; відсутність належного правового регулювання та цілісної узгодженої стратегії протидії нелегальній міграції тощо [3].

Починаючи ще з 2014 року європейські інституції та головні посадові особи Союзу, такі як, наприклад, голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер наголошують про певні бачення та пріоритети для розв'язання кризи. У розвиток сформульованих пріоритетів 13 травня 2015 року Єврокомісія оприлюднила послання «Європейський порядок денний з міграції». Такий порядок передбачав активізацію операцій на морі; розробку системи термінового переміщення біженців з країн, які найбільше потерпають (Греція, Італія); розбудова мережі пунктів прийому біженців для належної реєстрації та ідентифікації прибулих мігрантів; зміну Дублінських домовленостей. Взагалі, варто зазначити, що цей порядок денний реалізується через заходи, передбачені спеціальними імплементаційними пакетами, які були прийняті у 2015 році. Але, європейська міграційна політика, на жаль, є низькоефективною, у зв'язку з чим у 2016 році Єврокомісія опублікувала доповідь щодо відповідей на виклики кризи та пріоритетів діяльності, де містився висновок про невідворотність продовження міграційної кризи і необхідність у зв'язку з цим рішуче змінювати всю систему міграційного менеджменту в Європі. У 2016–2017 роках Єврокомісія започаткувала нову дискусію щодо глобальної реформи сфери притулку та міграційної політики загалом [5].

Також дуже важливим спектром діяльності ЄС в останні роки є побудова нової системи надання притулку на теренах Європейського Союзу та створення єдиного списку так званих «безпечних країн походження». Абсолютно природно, що подібні процедури повинні бути уніфіковані та статус біженця, наданий на території однієї країни-члена ЄС має визнаватися і на території іншої. Зі списком «безпечних» країн справа видається більш складнішою, оскільки серед європейських країн немає

погодження щодо єдиного для всіх списку таких країн, біженці з яких мають дуже низькі шанси на отримання відповідного статусу.

Отже, можна виділити такі напрямки діяльності ЄС як можливі конструкти для вирішення міграційної кризи:

1. Можливість більш тісної співпраці щодо розподілу мігрантів та біженців серед країн-кандидатів на вступ до ЄС або країн, які прагнуть вступити до ЄС та підписали договори про асоціацію або співпрацю з ЄС і таким чином проголосили про свій намір в майбутньому стати частиною Союзу. В цьому контексті доволі цікавим та важливим є співпраця ЄС з Туреччиною. Ще у листопаді 2015 року ЄС уклав угоду з Туреччиною щодо інтенсивної та тісної співпраці з метою припинення нелегальної міграції.

2. Також видається логічним прийняття Європейською Радою додаткових критерії членства, яким би необхідно було б відповідати та неухильно виконувати, щоб стати частиною ЄС: лояльне відношення до мігрантів та біженців, повага до їх прав; активна участь у врегулюванні кризи шляхом надання такими країнами притулку для мігрантів та біженців.

3. Для протистояння країнам-членам ЄС, що явно виражають свою неприязнь до біженців та порушують їхні права та усіляким чином відсторонюються від допомоги таким особам, можливе застосування статті 7 Договору про Європейський Союз, що передбачає призупинення окремих прав держав-членів ЄС.

4. Можливість впливу на ключові причини міграційної кризи. У зв'язку з цим доволі виправданим видається втручання у воєнні конфлікти, які стали рушійною силою європейської кризи біженців, для урегулювання ситуації та відновлення країн проживання для повернення біженців додому.

5. Створення програм інтеграції біженців до життя у новому суспільстві, оскільки ці особи повинні поважати традиції та культуру приймаючих держав, адже останнім часом ми можемо спостерігати значний вплив на національну ідентичність європейських держав тощо.

Таким чином, можна критикувати європейські інституції за недостатньо ефективну міграційну політику, за прийняття непослідовних рішень, довготривалість процедур пошуку виходу із кризи, але, на мою думку, Європейський Союз стоїть на правильному шляху. Варто зазначити, що у своїй діяльності ЄС стикається із внутрішнім спро-

тивом деяких держав-членів, групами громадян Союзу з явно та надміру націоналістичними поглядами тощо. Тому, в ситуації, що склалася необхідно шукати ефективні рішення керуючись саме існуючими планами та шукати нові конструкти для впливу, перш за все, на причини європейської кризи біженців, оскільки вони продовжують існувати. І робити це повинні не тільки приймаючі держави, а й самі біженці, оскільки саме їхнє бажання інтегруватися у нове суспільство, поважати культуру і національну самобутність приймаючих держав детермінує нормальне і справедливе ставлення до них з боку громадян держав-членів ЄС.

Література:

1. Гнатюк Т. О. «Сучасні міграційні процеси: світові тенденції, європейські та українські особливості». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2007/69-56-19.pdf> (Дата звернення: 21.03.2017 року).

2. Луцишин Г. «Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних конфліктів». [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=hv_2015_1_2_9 (Дата звернення: 21.03.2017 року).

3. Чуєнко В. «Європейська криза біженців» як найактуальніша проблема Європейського Союзу». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/4/46.pdf> (Дата звернення: 21.03.2017 року).

4. Конвенція про статус біженців, ООН; Конвенція, Міжнародний документ, від 28.07.1951 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (Дата звернення: 21.03.2017 року).

5. Малиновська О. А. «Міграційна криза в Європі: пошуки шляхів розв'язання та наслідки для України». [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=sra_2016_3_14 (Дата звернення: 21.03.2017 року).

Науковий керівник: **Камишанський М. М.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

СУЧАСНІ ВИДИ ВПЛИВУ НА ДЕРЖАВУ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сучасні міждержавні відносини характеризуються швидким темпом розвитку. Сьогодні можна спостерігати активну фазу прояву правосуб'єктності країн. На прикладі України ми можемо спостерігати з боку інших членів міжнародного співтовариства прояви дискримінації, нехтування нормами міжнародного права, міжнародних та двосторонніх договорів, внутрішнього права, незалежності, суверенітету, права на особисте визначення народу тощо. Здійснюючи свою політику кожна країна є, невід'ємно, делікто-здатною. Беручи до уваги те, що норми, які передбачають відповідальність держав за порушення міжнародного права хоч і є імперативними, проте практично неможливо примусити будь-яку країну до усунення наслідків їх протиправної діяльності. Навіть за допомогою міжнародних судових установ чи рішень міжнародних організацій тому, що вони не забезпечені примусом, як наприклад відповідальність за вчинення злочину яка забезпечена державним примусом. Ця проблема є дуже актуальною для нашої країни в першу чергу беручи до уваги події останніх років. Важливим залишається проблема недопущення, попередження чи повернення до того стану, який існував до порушення міжнародного права. З бурхливим розвитком відносин повинні віднаходитись й нові види тиску у міжнародному праві за правопорушення. Прикладом впливу може слугувати повна ізоляція у деяких сферах.

Сьогодні людство крокує за допомогою науково-технічного прогресу, адже ми перебуваємо у сторіччі інформаційних технологій. Наразі, жодна країна світу не може нормально функціонувати без нових технологій, оскільки життєдіяльність будь-якої країни залежить від економіки, економічної комунікації як в середні країни так і за її межами. Необхідним елементом господарської діяльності є грошові транзакції, які зазвичай здійснюються у безготівковій формі за допомогою банківських платіжних систем. Першим щаблем ізоляції країни правопорушника може слугувати відключення цілої країни від банківських систем, що дозволить зни-

¹ Студент 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

зити розвиток економіки, зупинити господарську діяльність взагалі та відрізати державу в цілому та її підприємства, установи, організації від зовнішнього світу. Проте такий вид ізоляції має і негативні сторони. Оскільки, зазвичай банківські системи належать приватному сектору економіки, тому якщо відключити цілу державу, ці компанії недоотримують прибуток, а такий розвиток подій навряд чи їм сподобається.

Ще один щабель ізоляції також пов'язаний з інформаційними технологіями. Практично кожна людина в світі сьогодні користується мережею інтернет. Що тоді казати про гігантські корпорації, держави, військовиків тощо. Усі здійснюють комунікацію за допомогою мережі інтернет. Всесвітня павутина була винайдена порівняно нещодавно, та діє за допомогою спеціальних програм які управляються з єдиного центру. Інтернет зв'язок між континентами, країнами, містами передається через інтернет кабель. Зазвичай він розташовується на дні океанів, під землею або за допомогою супутникового обладнання. Тобто як можемо здогадатися, наступним видом ізоляції є відключення від всесвітньої мережі інтернет. Цей вид є навіть більш жорстким ніж попередній. Тому, що усі види комунікації будуть вражені, а це зупинить діяльність в майже в усіх сферах функціонування держави. Найшкідливішим буде вплив на роботу державних установ, організацій, які здійснюють стратегічне управління державою. Але як і на минулому прикладі, ми можемо спостерігати аналогічну негативну тенденцію і на цьому, бо інтернет провайдери є приватними компаніями.

Наступний приклад ізоляції стосується громадян країни правопорушника. Оскільки більшість країн світу є демократичними, тому вищі органи державної влади вибираються громадянами шляхом голосування. Правопорушення у міжнародному праві не є стихійними чи такими, що виникають нізвідки. Вони здійснюються ціле спрямовано особами, які були вибрані народом до вищих органів державної влади. Таким чином ми можемо відзначати взаємозалежну систему, коли обрані відповідальні перед виборцями, а виборці опосередковано відповідальні перед іншими суб'єктами міжнародного права за їх вибір та політику, яка буде провадитись їхніми обраними. Тобто модель цієї ізоляції полягає в тому, щоб здійснити для громадян та службових і посадових осіб держави правопорушника повну заборону в'їзду в інші країни по всьому світу без усіляких виключень. Лише дозволити громадянам та посадовим і службовим особам повертатись до країни. Оскільки, громадяни вибрали

певну владу, тому вони безпосередньо повинні нести тягар відповідальності за правопорушення, що скоєні владою, яку вони вибрали. Єдиним виходом з цієї ситуації є переобрання влади, або у випадках диктатури влади проведення мітингів, демонстрацій тощо, з метою повалення диктаторського ладу. Але цей пункт має також свої негативні риси. Така модель ізоляції не є дієвою в країнах з необмеженою монархією як формою державного правління.

Останнім часом, дедалі більше спостерігається прагнення держав та народів до культурного, спортивного, винахідницького розвитку, до більш тісної комунікації тощо. З погляду на це, сьогодні у світі можемо спостерігати велику кількість міжнародних змагань у різних видах спорту, багато творчих та винахідницьких конкурсів та заходів, впровадження нових, специфічних засобів зв'язку тощо. На всесвітній арені у цьому напрямку можуть бути представлені усі без виключення народи та держави світу. Зазвичай певна країна за допомогою того, чи іншого способу отримує право на проведення цих заходів від міжнародних партнерів. Таким чином, наступним щаблем може бути заборона на проведення міжнародних заходів будь-якого характеру, які стосуються будь-якої сфери, а у разі надання права на проведення до моменту вчинення правопорушення – здійснити відбір права та передання його іншій країні, навіть, якщо це необхідно зробити у короткий термін. Проте, цей вид не є виключенням, і також має свої негативні риси. Оскільки, надавати країнам право на проведення певних заходів наділені, зазвичай, закордонні приватні або громадські організації, вони в праві приймати такі рішення. Але кожна країна може протидіяти такому рішенню за допомогою прийняття спеціальних законів, які заборонять такі дії. Держава також може наділяти іншу країну правопорушника правом на проведення заходів, у такому випадку стоятиме питання про її паралельну ізоляцію, а питання щодо її відношення до правопорушення відпадає саме по собі.

Отже, відшукування нових видів впливу за правопорушення міжнародного права у сучасних реаліях є дуже важливим, адже сьогодні спостерігається велика кількість війн, значне нехтування міжнародними нормами, суверенітетом країн та їх внутрішнім законодавством тощо, з боку інших представників міжнародного співтовариства. Суспільні відносини постійно перебувають у русі й розвиваються. Необхідними умовами нормального співіснування між державами є обов'язкове до-

тримання норм міжнародного права. Нажаль, зустрічаються випадки такого порушення, тому необхідно адекватно та своєчасно реагувати на такі дії, знаходити нові й доступні важелі впливу на правопорушника з метою повного й мирного вирішення проблем, для нормального існування та функціонування суспільства.

Науковий керівник: **Донець А. А.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. В. Куваєва¹

КОНФЛІКТ ЮРИСДИКЦІЙ СУДУ ЄС ТА ЄСПЛ У КОНТЕКСТІ ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄКПЛ

Питання приєднання Європейського Союзу до ЄКПЛ обговорювалось у Європейському співтоваристві чи не з першого дня створення ЄС. У Меморандумі, який Європейська комісія підготувала на користь приєднання до Конвенції про захист прав людини і основних свобод, Конвенція визнавалася основоположним актом, що дозволяє зміцнити авторитет і структуру Європейських співтовариств.

Така ініціатива підтримувалась і Європарламентом, який неодноразово піднімав це питання. Протягом всього періоду існування ЄС створювались робочі групи, які готували проекти Конституційного договору, який б передбачав приєднання ЄС до ЄКПЛ. Однак Конституція так і не набула чинності, а в ЄС був розроблений новий договір – Договір про реформу ЄС, підписаний у Лісабоні 13 грудня 2007 р. У відповідності з новою редакцією ст. 6 Договору про ЄС Союз може приєднатись до Конвенції. У 2011 році була розроблена Угода про приєднання ЄС до ЄКПЛ. У Протоколі № 8 до ДФЄС передбачається, що угода про приєднання Союзу до ЄКПЛ включатиме положення, спрямовані на збереження специфічної природи ЄС та його правової системи. Юридична основа для приєднання ЄС до Конвенції була створена і Радою Європи – в 2004 р. шляхом включення в Протокол № 14 статтю 18 зазначив:

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

«Європейський Союз може приєднатися до цієї Конвенції» [1, с.192]. Фактично для гармонізації і безболісного приєднання наднаціонального утворення були зроблені всі кроки. Всі інституції ЄС вбачали необхідність у приєднанні до ЄКПЛ, окрім Суду ЄС.

Згідно із ч. 11 ст. 218 ДФЄС проекти міжнародних угод ЄС підлягають обов'язковій судовій оцінці. Проміжний підсумок з цього питання Суд ЄС надав ще у 1996 р., заявивши, що Союз не має компетенції для приєднання до Конвенції про захист прав людини і основних свобод [2]. У Висновку 2/13 від 18 грудня 2014 року Суд ЄС надав оцінку Проекту Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ та встановив існування суттєвих перешкод для приєднання Союзу до Конвенції [3, с.47]. У цьому рішенні суд відмітив, що приєднання ЄС до ЄКПЛ, як це передбачено в проекті Угоди, буде негативно впливати на специфічні особливості законодавства ЄС і його автономію [4, п.200]. Звісно Суд в першу чергу вказував на можливий конфлікт Хартії та Конвенції, оскільки обсяг прав, закріплених у Хартії, ширший за каталог прав Європейської конвенції з прав людини (наприклад, ст.ст. 3, 5, 10, 13 Хартії) [5, с. 59], порушення принципу автономії права ЄС та добросовісної співпраці, яке відбудеться в наслідок обов'язку держав-членів слідкувати за дотриманням основоположних прав іншими державами, як передбачено Угодою про приєднання [4, п. 191–194], недосконалість механізмів, визначених угодою (наприклад, механізм участі ЄС та держав-членів у якості співвідповідачів і порушення розподілу повноважень між ЄС та державами-членами, яке, на думку Суду, тягне угода) [4, п.215–235]. Також слід відзначити і більш загальні підстави: відповідно до загальних принципів права ЄС, Договір про приєднання й Конвенція, що є частиною його тексту, стають «складовою правової системи Європейського Союзу». Отже, імплементація положень Конвенції відбувається шляхом рецепції, а не трансформації. У результаті цього Конвенція набуває більшої юридичної сили порівняно із вторинним правом ЄС і правом окремих держав-учасниць ЄС, включаючи їх конституційне право. Це може створити додаткові зобов'язання для держав-членів ЄС, в тому числі для Німеччини, у якій Конвенція має статус звичайного закону [5, с. 66]. Також вказується на те, що приєднання ЄС до ЄКПЛ може тягнути за собою наслідки у вигляді обов'язковості положень ЄКПЛ щодо яких, можливо, були зроблені застереження. Таке положення Угоди про приєднання суперечить статті 2 Протоколу № 8 ЄС, відповідно до якого договір про Приєднання

до ЄС гарантує, що нічого в ньому не впливатиме на стан держав-членів по відношенню до ЄКПЛ, зокрема, в по відношенню до застережень до неї. [4, п.226–228] Проте окремі твердження, а також їх повна категоричність дають підстави для пошуку дійсних підвалин такого висновку.

Так у п.181 Висновку 2/13 Суд вказує на те, що у випадку приєднання ЄС до ЄКПЛ «як і будь-яка інша Договірна Сторона, ЄС буде піддаватися зовнішньому контролю з метою забезпечення дотримання прав і свобод, які ЄС зобов'язується дотримуватися, відповідно до статті 1 ЄКПЛ. У цьому контексті ЄС та його інститути, в тому числі Суду, буде залежати від механізмів контролю, передбачених ЄКПЛ та, зокрема, до рішень і рішень ЄСПЛ.» [4]

Питання насамперед у тому, що у випадку приєднання ЄС до ЄКПЛ на засадах, визначених Угодою про приєднання, процес гармонізацій хоч і буде двостороннім, але в кінцевому підсумку призведе до переважної ролі ЄСПЛ, а не Суду ЄС. Авторитет суду ЄС і без того є меншим, порівняно з ЄСПЛ, оскільки Маастрихтська редакція договору про ЄС вказує, що Суд ЄС зобов'язаний поважати і керуватися принципами, спільними для держав-членів, серед яких і норми Конвенції і норми права, прийняті Європейським Судом, дана колізія легко дозволяється. Фактично Суд ЄС зобов'язаний керуватися нормами права, прийнятими в рамках Конвенції про захист прав людини, тож і пов'язаний практикою ЄСПЛ. Саме тому значну увагу Суд ЄС і приділив конфлікту юрисдикцій.

Так наприклад сьогодні у випадку, якщо акт вторинного права ЄС, що імплементований державою-учасницею, порушує базові засади діяльності союзу або ж Конвенцію, спір про чинність цього акту підлягає розгляду в Суді ЄС. Звісно, дії органів держави, які суперечать Конвенції, можна оскаржити до ЄСПЛ, проте сам акт, який став підставою для таких дій – ні, оскільки ЄСПЛ не має повноважень перевіряти акти ЄС на відповідність Конвенції. Приєднання ж до ЄКПЛ надасть Європейському суду і такі повноваження. У цьому світлі цікавим є й механізм попереднього залучення Суду ЄС (п. 236–248 Висновку 2/13), передбачений Угодою, який дозволяє призупинити розгляд скарги ЄСПЛ з тим, щоб дати можливість Суду ЄС висловитися з питання дійсності акту ЄС. Однак він не передбачається, якщо ЄСПЛ розглядає питання про тлумачення, а не про дійсність акта [5, с. 67–68].

Також Суд ЄС висловив занепокоєння щодо Протоколу № 16, який створює у певній мірі «подвійну компетенцію». Протокол № 16 дозволить

вищим судам і трибуналам держав-членів просити ЄСПЛ давати консультативні висновки з принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, гарантованих ЄКПЛ або протоколів до неї, навіть якщо законодавство ЄС вимагає, щоб ті ж суди або трибунали відправляли запити в зв'язку з цим до Суду ЄС відповідно до статті 267 ДФЄС. [4, п. 196] Так Суд ЄС побоюється, що саме цей механізм буде застосовуватись державами-членами ЄС, що може як мінімум призвести до «впливу на ефективність і автономію такої процедури», а реально – призведе до повного нівелювання ролі Суду ЄС.

Проект Угоди про приєднання включає до юрисдикції ЄСПЛ спори, які виникають у тому числі між державами-учасниками, між державами-учасниками та ЄС, між зазначеними суб'єктами та тими, по відношенню до яких була порушена Конвенція, навіть якщо останні не є учасниками Конвенції. Так ЄСПЛ отримує право розглядати будь-які спори. Тут Суд вбачає порушення ст.344 ДФЄС, чому відводить значний пласт аргументації (п.201–214 Висновку 2/13).

З іншого боку, ця ж тенденція також відбивається і у питаннях зовнішньої політики та політики, яка сьогодні є вкрай специфічною сферою – вплив інституцій на її формування мінімальний, рішення щодо цих питань приймаються як правило одностайно державами-учасниками. У цих питаннях також ЄСПЛ фактично виступить зовнішнім судовим органом, який зможе надавати висновки щодо тих чи інших рішень з даних питань в обхід Суду ЄС і без можливості його попереднього контролю. Особливо гостро це питання постає в світлі нещодавнього рішення про створення Європейської армії, яка потенційно своїми діями може порушувати права, закріплені у Конвенції, проте суб'єкта міжнародного права, який б відповідав за такі дії, визначити неможливо, проте, на мій погляд, вкрай важливо, і саме ця обставина має дати поштовх для що якнайбільш швидкого вирішення питання про приєднання ЄС до ЄКПЛ.

Так у висновках Суду ЄС щодо Угоди про приєднання можна вбачати абсолютно обгрунтовані побоювання з приводу зазіхань на його компетенцію, проте визнання ЄС юрисдикції певного «зовнішнього» судового органу, яким може виступити ЄСПЛ, вважаємо необхідним у реаліях сьогодні.

Література:

1. Демчак О. Актуальні питання приєднання ЄС до європейської конвенції з прав людини // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Вип. 104(1). – С. 192–194

2. Opinion 2/94 of the Court of 28 March 1996: Accession by the Community to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ECLI:EU:C:1996:140.

3. Сердюк О. В. Перешкоди приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: висновок Суду ЄС 02/13 (18.12.2014) // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 47–55.

4. Opinion 2/13 of the Court of 18 December 2014: Accession by the Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ECLI:EU:C:2014:2454

5. Грицаенко, Л. Л. Юридичні інструменти приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – Чернівці : ЧНУ, 2011. – Вип. 597: Правознавство. – С. 59–63.

6. Арнольд Р. Юридичні наслідки приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Вісник Конституційного Суду України. – 2012. – №4. – С. 63–68.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

В. В. Кудрявцева¹

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ ЄС ТА АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ З ПИТАНЬ МІГРАЦІЇ

В актах первинного права Європейського союзу (Далі – ЄС) існує термін «співробітництво з питань розвитку». Зокрема, глава 1 розділу III Договору про функціонування Європейського союзу має саме таку назву. Зазначений термін пов'язаний з принципами зовнішньої політики ЄС, а саме, з принципами взаємодії Європейського союзу як єдиного суб'єкта міжнародного права з третіми країнами. Зазначене співробітництво повинно носити гуманітарний характер. Відповідно до ст. 208 вище зазначеного договору, політика ЄС у сфері співробітництва з питань розвитку

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

свою першочерговою метою має скорочення та у далекій перспективі викорінення бідності. Європейський Союз у політиці, яку він провадить, враховує цілі співробітництва з питань розвитку, які можуть вплинути на країни, які розвиваються [1].

Регіональне співробітництво Європейського Союзу з Африканськими країнами розпочалося до 2002 року [2], коли був створений Африканський Союз. Міжурядова організація «Африканський союз» була створена в результаті перетворення Організації африканської єдності (Далі – ОАЄ), в центрі діяльності якої були політичні питання щодо сприяння африканським країнам у звільненні від колоніальної залежності та їх соціально-економічному розвитку.

У співпраці Європейського Союзу і Африканського Союзу центральне місце займає питання міграції. Міжнародна міграція, мала місце і в період євро-африканської співпраці в рамках Ломейських угод, проте не становила проблеми ні для європейських, ні для африканських країн. Ломейські конвенції стосувалися співробітництва між ЄС і державами Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону (Далі – АКТ) щодо надання допомоги у розвитку економічної структури, торгових преференцій, сприяння фінансової і технічної допомоги, стабілізації прибутків від торгівлі сировиною [3]. Також, міграція не входила в сферу повноважень а ні ОАЄ, а ні Європейських Співтовариств. Основні положення міжнародно-правового регулювання міграції були закріплені у двосторонніх угодах європейських і африканських країн.

Співпраця ЄС з Африкою вийшла на наступний етап з переходом від Ломейських угод до Котонуської угоди, яка була підписана в Беніні у 2000 році з 79 колишніми колоніями в АКТ. Відповідно до цієї угоди, на перший план співробітництва виходить зменшення бідності в цих країнах, інтеграція країн АКТ до світової економіки та їх розвиток. Найважливішим нововведенням Котонуської угоди є політичне співробітництво засноване на принципі взаємності зобов'язань [4].

В чинній редакції вище згаданої угоди важливе місце приділено питанню міграції, а саме у ст. 13 було відображено основні питання міжнародно-правового регулювання міграції. Міграційна політика стала предметом поглибленого діалогу в рамках партнерства ЄС і країн АКТ. У центрі діалогу – гідне поводження з громадянами країн-учасниць угоди, котрі законно перебувають на території держави-члена ЄС, розширення прав та обов'язків мігрантів у країні перебування, а також бо-

ротьба з ксенофобією. Працівники з країн АКТ не повинні підлягати дискримінації в порівнянні з громадянами країни перебування щодо умов праці, її оплати та підстав звільнення. Відповідно до Котонуської угоди, сфера співробітництва розширилася на боротьбу з нелегальною міграцією, включаючи реадмісію [5]. Реадмісія – дія держави, що дозволяє повторний в'їзд особи (власних громадян, іноземних громадян або осіб без громадянства), про яку стало відомо, що вона в'їхала, перебуває або проживає на території іншої держави незаконно [6]. Політика Європейського Союзу з управління міграційними потоками не передбачає створення центрів допомоги мігрантам, щодо яких реалізується процедура висилки, на кордонах держав – членів ЄС. У той же час, ЄС фінансував створення центрів утримання під вартою нелегальних іммігрантів до їх «примусового повернення» в таких країнах, як Лівія і Мавританія. Створення подібного роду центрів є частиною стратегії «зовнішнього» імміграційного контролю ЄС за межами його кордонів [7].

Таким чином, Ломейські і Котонуська угоди відносяться до першого покоління угод у сфері співпраці ЄС та АКТ. Слід зазначити, що на цьому етапі Європейське співтовариство не виділяло Африканський континент в якості самостійного пріоритетного напрямку співпраці, а міграція як така, на той період часу – заохочувалася [3].

Другий етап співробітництва двох регіональних міжнародних організацій розпочався на новому рівні, а саме перейшов від діалогу до партнерства. Засади партнерства були закладені на Каїрському саміті ЄС і АС в 2000 році, на якому були прийняті Каїрська декларація і план дій по її реалізації, що склало основу так званого Каїрського процесу [8]. Саме у цій угоді, вперше міграційні питання були виписані в окремому блоці положень.

Формуванню третього етапу співробітництва сприяли події 2005 року у Марокко, які супроводжувалися штурмом іспанських міст-анклавів Сеута і Мелілья, розташованих на північному узбережжі Африки. За три дні сотні нелегальних іммігрантів із Марокко незаконно перетнули іспанський кордон[9]. Ця подія мала резонанс у світі. Так, у жовтні 2005 року, на засіданні Ради ЄС була прийнята стратегія ЄС щодо Африки, а трохи пізніше був проведений саміт АС на якому були прийняті основи міграційної політики африканських країн з питань міграції. Таким чином, для європейців на цей період часу, пріоритетною залишається боротьба з нелегальною міграцією. А африканці, навпаки, зацікавлені

в соціально-економічному розвитку їх країн за рахунок іноземної допомоги. Положення вище згаданих документів являються рамковими для розвитку подальшого співробітництва в сфері міграції між ЄС та Африканськими країнами.

В результаті подій у Марокко була проведена Конференція у м. Рабат. Метою Рабатської конференції було напрацювання спільного підходу до міграційних шляхів, якими нелегали рухаються до Європи з країн Північної, Центральної і Західної Африки. 11 липня 2006 року була прийнята Рабатська декларація про Євро-африканське партнерство з міграції та розвитку, в якій зазначено, що «управління міграцією між Африкою та Європою має здійснюватися в контексті партнерства боротьби з бідністю та сприяння сталому розвитку» [10]. У зазначеній Декларації уточнюється, що країни-партнери будуть вирішувати міграційні питання так, «як вважатимуть за доцільне», наприклад: шляхом зміцнення потенціалу країн походження, транзиту і призначення в управлінні міграційними потоками; сприяння переміщенню людей; проведення активної політики інтеграції легальних мігрантів; контролю за кордонами; а також боротьби з нелегальною міграцією.

В результаті активізації міграційних процесів з Африки до ЄС, у 2008 році при Африканському Союзі в Аддис-Абебі було відкрито постійне представництво ЄС, при чому не лише заради збереження геополітичного впливу в Африканському регіоні і розвитку торгово-економічних зв'язків, а і боротьби з нелегальною міграцією з африканських країн.

У 2010 році в Лівійському м. Тріполі, відбувся черговий спільний саміт Африка-ЄС, на якому сторони підтвердили прихильність спільної міграційної стратегії. Учасники прийшли до висновку про необхідність поглиблення регіональної і субрегіональної інтеграції, в тому числі, і через міграцію робочої сили, збільшення робочих місць в Африці, а також розширення програм академічної мобільності, як в Європі, так і в Африці.

На саміті ЄС-Африка у Мальті, в листопаді 2015 року, Євросоюз обіцяв вкласти 1 мільярд 800 тисяч євро у програми з викорінення базових причин міграції, серед яких були названі бідність, збройні конфлікти, репресії влади та відсутність безпеки. В свою чергу африканські лідери, обіцяли сприяти поверненню з Європи на батьківщину трудових мігрантів. Так, голова Європейської ради Дональд Туск, на підсумковій прес-

конференції після закінчення саміту заявив, про узгодження спільних проєктів щодо збільшення зайнятості і полегшення міграції робочої сили у межах Африки, подвоєння кількості стипендій і грантів для студентів і науковців з африканських країн, ухвалення спеціальні програми розвитку країн Африканського Рогу (Ефіопія, Еритрея, Джибуті і Сомалі) [11]. У якості пілотного проєкту створюється спільна європейсько-африканська слідча бригада для боротьби з незаконним вивезенням людей [12]. Будуть ухвалюватися також спільні заходи щодо повернення африканських трудових мігрантів на батьківщину: зокрема, до Європи направляються співробітники африканських міграційних служб для сприяння у визначенні та підтвердженні громадянства частини нелегальних мігрантів.

На саміті Європейського Союзу у м. Валетта (Мальта), 3 лютого 2017 року лідери 28 держав Європейського Союзу схвалили спільну декларацію на тему міграції. Документ стосується подолання шляху нелегальними мігрантами з Африки до Європи, через Середземне море (Центрально-Середземноморському) [13], а також – стабілізації ситуації в регіоні Лівії. Метою схваленої декларації є зупинення потоків мігрантів, зокрема, за допомогою укріплення лінії лівійської берегової охорони. У документі, в обґрунтованість необхідності зазначених дій наголошено на те, що на центральному середземноморському шляху протягом 2016 року було зареєстровано понад 180 тисяч нелегальних мігрантів, серед потонула рекордна кількість осіб. Ключовою країною на шляху з Африки до Європи є Лівія. Європейський Союз планує зупинити потік мігрантів за допомогою вишколу лівійської берегової охорони, підтримки уряду національної єдності і розвитку місцевих громад та організацій, особливо в прибережній зоні. На прицілі ЄС – нелегальні перевізники людей. Ці ініціативи фінансуватимуться, зокрема, з офіційної допомоги розвитку для Африки та проєктів, які вже реалізуються, наприклад, у рамках цільового євросоюзного фонду для Африки [14].

Вироблена стратегія ЄС перекрити біженцям маршрут з Лівії до країн Південної Європи піддається критиці з боку правозахисників, у зв'язку з тим, що Лівія не є безпечною країною. У міжнародному об'єднанні організацій у боротьбі з бідністю Oxfam заявили, що такий крок суперечить основоположним європейським цінностям [15].

Таким чином, основні напрямки та критерії співробітництва ЄС з африканськими країнами є предметом обговорень та дискусії на самітах

«Європейський союз – Африка», які мають вирішальне значення для визначення політики Євросоюзу в цьому регіоні. Довгий час ЄС не виділяло Африканський континент в якості самостійного пріоритетного напрямку співпраці, але у світлі

боротьби з нелегальною міграцією цей напрям стає надзвичайно актуальним.

Для ефективного управління міграційними потоками необхідне зміцнення потенціалу африканських країн, їх економічний розвиток за рахунок іноземних інвестицій, проведення активної політики інтеграції легальних мігрантів, контролю за кордонами і, авжеж, боротьби з нелегальною міграцією.

Література:

1. Договір про функціонування Європейського союзу. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали; за заг.ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.

2. Садовская А. Политика Европейского союза в отношении развивающихся стран в 1990–2000- е гг. [Электронный ресурс]: Режим доступа:http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/28939/1/2004_3_JILIR_r.pdf

3. Киселева Е. В., Голованов А. С. Сотрудничество европейского союза и африканского союза по вопросам миграции: три поколения соглашений. Евразийский юридический журнал, № 8 (75), 2014.

4. Международно-правовое регулирование миграционных процессов в государствах Северной Африки// Актуальные вопросы международного права в Африке: материалы круглого стола XI ежегодной межвузовской научно-практической конференции «Актуальные проблемы современного международного права». М., 2014. С.69–104.

5. Кажаяева О. С. Становление института реадмиссии в рамках Европейского союза// Весник РУДН. Серия «Юридические науки», 2013. № 2.

6. Руководство по миграции для экспертов и специалистов-практиков: Опыт избранных стран по вопросам реадмиссии и возвращения (Т. 1). – М. : Бюро Международной организации по миграции в Москве, 2009.

7. Dangers of readmission agreements. URL: http://www.socialwatch.eu/2009/documents/readmission_agreements.pdf.

8. Киселева Е. В., Голованов А. Г. Вопросы международно-правового регулирования миграции в деятельности Евро-Средиземноморского партнерства // БРИКС и перспективы социально-экономического, политического и культурного развития Африки. Материалы XII Всероссийской школы молодых африканистов. Москва, 7–8 ноября 2013 года. : Институт Африки РАН. С.30–32.

9. Юрьева Д. В. В Европу через забор: нелегальные иммигранты атаковали Испанию // Российская газета. 30 сентября 2005 г.

10. Киселева Е., Голованов А. Сотрудничество Европейского Союза и Африканского Союза по вопросам миграции и развития в рамках Рабатского процесса // Revista Moldovenica de Drept International si Relatii Internationale. – 2013. – №2. – С. 36–42.

11. ЕС и страны Африки приняли план по борьбе с миграционным кризисом: [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://news.liga.net/news/world/7108958.htm>

12. Евросоюз и страны Африки приняли совместный план действий по миграции: [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2429826>

13. Підсумки саміту ЄС: міграція і відносини з США: [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://rian.com.ua/analytics/20170204/1021133805.html>

14. Лідери ЄС схвалили декларацію на тему міграції: Електронний ресурс: Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/291998>

15. Europe response to Mediterranean migrant and refugee tragedy falls short: URL: <https://www.oxfam.org/en/pressroom/reactions/europe-response-mediterranean-migrant-and-refugee-tragedy-falls-short-oxfam>

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. Л. Куктенко¹

АРМІЯ ЄС: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ МІФ ЧИ РЕАЛЬНА ОБОРОННА ІНІЦІАТИВА?

Ідея створення спільної армії ЄС існує досить давно, дискусії щодо її створення існували ще з часів завершення Другої світової війни, і на це впливало багато факторів, оскільки існувала невизначеність майбутнього уже поділеної Німеччини, посилення загрози з боку Радянського союзу і початок, так званої, «Холодної війни», і тому породжувалася необхідність співпраці між європейськими країнами у сфері оборони і безпеки.

24 жовтня 1950 року французький Міністр оборони Р. Плевен запропонував створити Європейське оборонне співтовариство шляхом

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

об'єднання військово-промислового комплексу шести держав – Франції, Німеччини, Італії, Бельгії, Нідерландів та Люксембургу. «План Плевена» включав утворення, зокрема, і європейської армії чисельністю у 100 тисяч чоловік. Хоча оборонне співтовариство вважався французькою ініціативою, спрямованою не допустити повторення протистоянь між європейцями за перерозподіл територій, ратифікація проекту була проваленою саме французьким парламентом у 1954 році через його відмову делегувати державні повноваження у сфері безпеки та оборони до наднаціональних органів влади [1, с. 463].

Також, на мою думку, додатково вплинуло на провал ратифікації «Плану Плевена» створення і початок діяльності НАТО, що дозволило європейцям повністю зосередитися на відновленні та піднятті економіки у післявоєнний час.

Після того як до Європейського Економічного Співтовариства в 1973 році приєдналася Великобританія, табу щодо автономної європейської безпекової політики тільки посилювалося. Позиція Лондона залишалася незмінною: «Європа не спроможна самостійно забезпечити власну безпеку, а тому слід полишити всі спроби щодо формування європейської армії, щоб не погіршити відносин з Вашингтоном»[2, с. 13–15].

Переломним моментом у спільній безпековій політиці ЄС стала франко-британська конференція в Сан-Мало, коли 4 грудня 1998 року, було затверджено декларацію Спільної безпекової та оборонної політики, і цей момент багато дослідників описують як «повернення Лондона до Європи». В ній зазначалося: «Європейський Союз повинен мати спроможність діяти самостійно завдяки наданим військовим засобам, системі прийняття рішень та політичній рішучості реагувати на міжнародні кризи без отримання згоди на дії зі сторони НАТО» [3]. Пізніше її було підкріплено прийняттям Європейської стратегії безпеки у 2003 році, після якої обговорення щодо створення спільної армії ЄС на певний час припинилися, оскільки континент на той час майже не знав терактів, конфліктів та війн.

Другою спробою європейської військової інтеграції було створення, 22 листопада 2004 року (існують з 2007 року), Бойових тактичних груп, тобто це військові одиниці ЄС, які нараховували 18 батальйонів (1500 солдат кожен), для проведення автономних операцій ЄС швидкого реагування на самостійній основі, або у співпраці з іншими організаціями

при проведенні тактичних операцій. На даний момент в ЄС на постійній основі функціонують дві Бойові групи, яких кожні пів року змінюють інші. Примітним є те, що за всю історію свого існування вони не були жодного разу задіяні, що говорить про недосконалість і незавершеність цього інституту[4].

Проте, на сьогоднішній день, ситуація кардинально змінилася в гіршу сторону, а сама: конфлікт на сході України, анексія Росією Кримського півострову, конфлікт на Близькому Сході, Кавказі, Південному Середземномор'ї, сюди також можна включити вихід Великобританії з ЄС – все це підриває стабільність на Європейському континенті. Також повинні насторожувати гучні заяві президента США, Дональда Трампа, який ще на передвиборчій компанії говорив: «У НАТО є одна проблема: альянс – застарів. Ми їх [європейців] захищаємо, інвестуємо в їхню оборону, а вони деруть з нас гроші. Країни не фінансують його так, як повинні. І знаєте, як ми на це реагуємо? Ніяк! Або вони віддадуть нам минулі борги, або нам доведеться піти з Європи. А якщо в результаті розпадеться НАТО, так тому і бути» [5].

Третьою спробою європейської військової інтеграції є прийняття, 16 лютого 2017 року, Резолюції Європарламенту про посилення централізації ЄС і створення посади міністра фінансів ЄС і спільної європейської армії, але, її прийняття, ще не означає, що буде остаточно створено спільну армію ЄС, вона є своєрідним наміром, який може означати початком реформи основоположного договору ЄС, тобто, чим закінчиться її прийняття – невідомо. В пункті «Z», цієї Резолюції, говориться, що: «Внаслідок зниження оборонних можливостей Європи, Союз втратив свою здатність проектувати стабільність за межами своїх безпосередніх кордонів; це пов'язано з небажанням наших американських союзників втрутитися, якщо Європа не готова прийняти свою справедливу частку відповідальності; оборонна політика ЄС повинна бути посилена і слід створити всеосяжне партнерство між ЄС і НАТО, дозволяючи Союзу діяти автономно в операціях за кордоном, в основному з метою стабілізації своїх же кордонів; в той час це означає, що потрібне більш ефективне співробітництво серед держав-членів, а також інтеграції деяких зі своїх оборонних потужностей до європейської оборонної спільноти, відповідно до нової стратегії європейської безпеки». Також важливим є пункт «38» Резолюції: «Європарламент наголошує на необхідності якнайшвидшого створення Європейського союзу оборони (EDU) задля

посилення оборони території ЄС, який, в стратегічному партнерстві з НАТО, дозволить Союзу діяти автономно в операціях за кордоном, в основному з метою стабілізації його околиць і тим самим підвищити роль ЄС як гаранта своєї власної оборони і безпечного постачальника, відповідно до принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй; звертає увагу на франко-німецьку ініціативу вересня 2016 року, а також італійську ініціативу серпня 2016 року, які забезпечують корисний внесок в цю проблему; підкреслює, що Європейський парламент повинен бути в повній мірі брати участь у всіх етапах створення EDU і повинні мати право надання згоди в разі операцій за кордоном; з урахуванням його значущості, договори повинні забезпечуватися спеціально для можливості створення союзу європейської оборони; крім того, на додаток до Європейської служби зовнішніх дій, слід створити Головне управління з питань оборони, відповідальне за внутрішні аспекти загальної політики безпеки і оборони; наголошується на необхідності збільшення обсягу ресурсів, що виділяються для здійснення загальної зовнішньої політики і політики безпеки, з тим, щоб забезпечити, що вартість військових операцій, здійснюваних в рамках Спільної політики безпеки і оборони або EDU, була більш раціональною і справедливою»[6].

Що стосується основних аргументів за створення європейської армії, то дослідники виділяють такі[7]:

1) Створення європейської армії зміцнює позиції об'єднаної Європи на світовій арені, дозволяє їй проводити автономну і незалежну політику у сфері безпеки та оборони;

2) Армія ЄС – це додатковий, суто інструмент європейської політики(на відміну від НАТО та ООН), який спрямований задля реагування на виклики безпеки;

3) Формування європейських збройних сил означатиме більш ефективний кризовий менеджмент ЄС та вирішення структурних дефектів в нинішній спільній оборонній політиці;

4) Створення спільної армії ЄС призведе до заощаджень витрат національних бюджетів держав – членів на оборону(але це не означає що держави – члени ЄС будуть позбавлені своїх національних збройних сил);

5) Формування єдиної європейської армії дасть значний імпульс для розвитку інтеграційних процесів та зміцнить ЄС зсередини, що в даний час є особливо важливим, після проведення британського референдуму «Brexit».

Отже, як висновок, перспективи формування спільної європейської армії залежить від самих держав-членів ЄС. Це є викликом для них, який покаже їхню готовність до проведення спільних та узгоджених дій, можливістю піти на компроміси, у їхній здатності бачити в інтеграційних процесах у сфері безпеки і оборони не тільки загрозу національному суверенітету, але і нові можливості у зміцненні ЄС зсередини.

Література:

1. Foster A., Wallace W. Common Foreign and Security Policy // Wallace H., Wallace W. (eds.). Policy – Making in the European Union. – Oxford: Oxford Univ. Press, 4th ed., 2000. – P.461–492.
2. Howarth J. Security and Defense Policy in the European Union. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007. – 241 p.
3. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. // В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко; за ред. Л. В. Губерського. – К. : Знання, 2009. – 751 с.
4. Європейський оборонний союз: навіщо ЄС знову говорить про спільну армію. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/02/27/7062233/>
5. Donald Trump says NATO is 'obsolete', UN is 'political game' // The New York Times. – 2 April 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/politics/first-draft/2016/04/02/donald-trump-tells-crowd-hed-be-fine-if-nato-broke-up/>
6. Possible evolutions of and adjustments to the current institutional set-up of the EU. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0048+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>
7. Стахурський І. В. Перспективи формування європейської армії / І. В. Стахурський // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 114. – С. 408–412

Науковий керівник: **Ісакова В. М.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗМІСТ

Анакіна Т. CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF THE EU-UKRAINE COOPERATION IN THE SPACE AREA	3
Комарова Т. В. ПРЯМА ДІЯ УГОД ПРО АСОЦІАЦІЮ ІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР	7
Перевалова Л. В., Окладна М. Г. ГЕОПОЛІТИЧНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ПРАЦЯХ С. Л. РУДНИЦЬКОГО.....	15
Сидоренко О. О. СУЧАСНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	21
Соколова І. О. УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ДЕРЕГУЛЯЦІЇ	35
Тарасов О. В. СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПЕРСОНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	41
Толстенко Ю. О. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ «ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПРАВА»	54
Трагнюк Л. Я. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА ОБОРОНИ В СВІТЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЯ ЄС ІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ	57
Хаустова М. Г. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ	65
Чуєнко В. І. ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ОБОВ'ЯЗКІВ, ЯК ОДИН ІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ОСТАННЬОГО.....	69

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Ананченко А. В. ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	73
---	----

Андрущенко Г. Ю.	ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ВІДПОВІДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА СОЮЗУ	76
Афоніна О. В.	СПІЛЬНИЙ РИНОК ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ЗА УГОДОЮ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС	80
Бабенко А. В.	ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА, НАВЕДЕНИХ У ХАРТІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	83
Бабій А. Б.	ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЗА ЛІСАБОНСЬКИМ ДОГОВОРМ	87
Бабій О. Г.	ЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРУ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ	90
Беспалов О. Ю.	ДО ПИТАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА НАДАННЯ ПРИТУЛКУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	95
Боголюб А. О.	ПРОБЛЕМА ДЕФЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ	99
Бойко В. О.	ПОРЯДОК ВИХОДУ ДЕРЖАВИ-ЧЛЕНА ЗІ СКЛАДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	102
Брояков С. В.	РОЛЬ ЄС В ПРОЦЕСАХ НІВЕЛЮВАННЯ ДИСПРОПОРЦІЙ У РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ	105
Бугайчук А. А.	ПРАВОВИЩА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	110
Бурлака Я. А.	ЗНЯТТЯ ІМУНІТЕТУ ЧЛЕНА ЄВРОПАРЛАМЕНТУ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ ПРИ ПОЛІТИЧНОМУ ПЕРЕСЛІДУВАННІ	115
Буряк Н. Г.	СПІЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ ПРОСТІР МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС	118
Бутко А.	ПРЕСТУПЛЕННЯ ПРОТИВ ЧЕЛОВЕЧНОСТІ (ПОНЯТИЕ, ОСОБЕННОСТИ, ПОПЫТКИ КОДИФИКАЦИИ)	123

Вакуляк Ю. А.	ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НОВОГО ЕТАПУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЗА ЛІСАБОНСЬКИМ ДОГОВОРМ.....	127
Валеева Д. В.	ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ З ПИТАНЬ ЗОВНІШНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	133
Васільєва В. А.	ПРОЦЕС ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	140
Васюк О. О.	ПЕРСПЕКТИВИ І НАСЛІДКИ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄС	144
Віблій С. В.	МІСЦЕ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ІНСТИТУЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ЄС: ДЕЯКІ АСПЕКТИ	147
Віницький В. О.	ВРЕХІТ: ЯК ЗМІНИТЬСЯ ЖИТТЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	150
Вовк М. М.	ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ СЦЕНАРІЇВ БІЛОЇ КНИГИ ПРО МАЙБУТНЄ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ	154
Волвенко А. О.	ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ	159
Воскресенський М. С.	ЩОДО РОЛІ ЄВРОПОЛУ У БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ НА ТЕРИТОРІЇ ЄС	164
Гавриленко М. М.	СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ	166
Гаврилик Н. О.	ВІЙСЬКОВА ДОКТРИНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ПЕРСПЕКТИВИ ЗБРОЙНИХ СИЛ ЄС	168
Гипколенко І. А.	ПРОБЛЕМА «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	175
Глушановська С. В.	ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС.....	179
Гнігій А. О.	МАЙБУТНЄ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ БЕЗ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	184
Голубоков В. С.	ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ	187

Гончаренко А.	
«ДЕФІЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	192
Гордійчук Г. В.	
ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ДОДАТКОВА ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	196
Григоренко В. О.	
ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	201
Грицева О. О.	
АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	205
Гриценко В. А.	
МІЖНАРОДНИЙ ДОГОВІР У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	210
Гудзь Ю. В.	
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄС: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....	215
Дебольська А. В.	
ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ: УКРАЇНА ТА ЄС.....	218
Дейнега М. В.	
ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА ЄС.....	224
Дейнека П. В.	
ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ В ЄС.....	227
Дзандзава Г. М.	
МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЄС.....	231
Дмитренко Р. О.	
ПРОБЛЕМА «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	235
Дорошенко А. С.	
МІСЦЕ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У ПРАВОПОРЯДКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	240
Дроздова В. І.	
БІОЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБОРОНИ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	245
Друп О. І.	
ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС.....	250
Дудник Н. В.	
ЛАТЕНТНІ (ПРИХОВАНІ) КРИТЕРІЇ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	252
Дьомич Г. О.	
БЕЗВІЗОВИЙ РЕЖИМ ДЛЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	255

Дядюша А. Р.	
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА НОРМАТИВНУ СКЛАДОВУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ	258
Дячук А. В.	
АДАПТАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	262
Елізбарян І. А.	
МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	265
Ермак А. А.	
ПЕРСПЕКТИВИ СУЩЕСТВУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗА.....	270
Єрмолич В. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З АСОЦІЙОВАНИМИ КРАЇНАМИ	275
Жданюк Н. В.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	280
Железнякова Н. І.	
ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС.....	282
Засць Я. Б.	
СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	285
Залобовський М. Ю.	
МІСЦЕ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД В ПРАВОПОРЯДКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	290
Іванов О. С.	
ДЕЯКІ ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄС В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ ВІДПОВІДНО ДО УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ.....	295
Ілющенко К. А.	
РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УТВЕРДЖЕННІ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	301
Ісаєва К. О.	
ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	306
Калініченко О. Ю.	
НАЛЕЖНЕ УПРАВЛІННЯ: ПРАВО ЧИ ОБОВ'ЯЗОК ДЛЯ УКРАЇНИ?	311
Камінер Т. В.	
ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОНИ ЄВРО ЯК ПРОЯВУ КОНЦЕПЦІЇ ПРОСУНУТОЇ СПІВПРАЦІ	315

Карпова В. В.	
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	325
Касмініна Ю. О.	
ПРОБЛЕМА ДЕФЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	331
Кєєр О. С.	
МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄС У КОНТЕКСТІ ЗАГОСТРЕННЯ МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН.....	334
Кірик А. А.	
ПОЗНАЧЕННЯ, З ЯКИХ МОЖЕ СКЛАДАТИСЯ ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ СПРАВЕДЛИВОСТІ	338
Кирилюк С. О.	
СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМА ІСРАРХІЇ	343
Кишеня В. С.	
РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ WEP5 У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПОДАТКОВОМУ ПЛАНУВАННІ	346
Клімашевський В. Д.	
КОНЦЕПЦІЯ ACQUIS COMMUNAUTAIRE. ПРОБЛЕМИ А ДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS COMMUNAUTAIRE	349
Клименко Є. А.	
НЕВИЗНАННЯ СУСПІЛЬСТВОМ ПРАВ СЕКСУАЛЬНИХ МЕНШИН, ЯК ПЕРЕПОНА ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ.....	351
Клименко С. С.	
ДО ПИТАННЯ НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ ТА ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	354
Ковалевський О. М.	
ВРЕХІТ: НАСЛІДКИ РЕФЕРЕНДУМУ В БРИТАНІЇ.....	358
Коваль В. В.	
КОНЦЕПЦІЯ «ЄВРОПИ РІЗНИХ ШВИДКОСТЕЙ»: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	361
Коваль Р. В.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ГРОМАДЯНСТВА.....	366
Козаченкова Д. С.	
ЗЛОЧИННІСТЬ НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	369

Козирчук І. В.	
АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS ЕС У СВІТЛІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ.....	374
Козярин Д. Ю.	
БЕНІЛЮКС ЯК МАТЕРІАЛІЗАЦІЯ «ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕЇ»	378
Колісник Л. Г.	
ОСНОВНІ НАПРЯМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS ЕС В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ	383
Кондратенко Т. М.	
СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ В ПРАВІ ЕС.....	388
Коптіков Є. В.	
ПОРІВНЯННЯ ТА АНАЛІЗ ПІДСТАВ ОБРОБКИ «ЧУТЛИВИХ» ДАНИХ ЗА ЗАКОНОМ УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ» ТА ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	393
Корж Т. О.	
ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ РАДІ	396
Корж Ю. С.	
ЄВРОПЕЙСЬКА СЛУЖБА ЗОВНІШНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОРПУС ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	399
Корсун В. В.	
ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПІД ВПЛИВОМ ПРАКТИКИ СУДУ ЕС.....	404
Корчагін Д. С.	
МІГРАЦІЙНА КРИЗА НА ТЕРЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ.....	409
Крамаренко М. Є.	
СУЧАСНІ ВИДИ ВПЛИВУ НА ДЕРЖАВУ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	414
Куваєва О. В.	
КОНФЛІКТ ЮРИСДИКЦІЙ СУДУ ЕС ТА ЄСПЛ У КОНТЕКСТІ ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄКПЛ.....	417
Кудрявцева В. В.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ ЕС ТА АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ З ПИТАНЬ МІГРАЦІЇ.....	421
Куктенко Є. Л.	
АРМІЯ ЕС: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ МІФ ЧИ РЕАЛЬНА ОБОРОННА ІНІЦІАТИВА?	427

Наукове видання

**РИМСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ЄС:
НОВІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ
ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ**

**Збірник наукових статей
за матеріалами науково-практичної конференції**

У двох частинах
Частина 1

(Харків, 12 травня 2017 р.)

Відповідальний за випуск: *Яковюк І. В.*

Підписано до друку 15.04.2017.
Формат 60×84 $\frac{1}{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 25,58. Обл.-вид. арк. 24,65.
Тираж 200 прим.